

ION AGÂRBICEANU OPERE
ACEST VOLUM A FOST PREGĂTIT PENTRU TIPAR
SUBT SUPRAVEGHEREA AUTORULUI, ÎNTRE ANII 1961 -
1963

Coperta și supracoperta: *Cristea Müller*

ION AGÂRBICEANU
OPERE 4
SCHIȚE ȘI
POVESTIRI *

* * *

19 6 5

EDITURA PENTRU LITERATURĂ
PĂRINȚI

Mătușa Stana deschise repede portița, își vârî capul și strigă cu glas gros, hodorogit, spre casa veche, văruiță proaspăt, din fundul curții: – Chivo, a venit Ionu Șchiopului! Apoi, fără să mai aștepte vreun răspuns, cu conștiința că și-a făcut datoria, porni >cu pași largi, cât putu de repede „pe uliță la vale. Mergea aplecată înainte, făcându-și vânt cu brațele, și părea foarte însuflețită.

Chiva, în tindă, mesteca mămăliga. Când auzi vestea, rămase pe-o clipă nemișcată, uitându-se în ceaun, ca și când ar fi voit să zise încredințeze dacă a auzit bine; în clipa următoare se ivi în ușa tinzii și porni, alergând, spre portiță. În uliță, ajunse în grabă pe mătușa Stana, și cele două femei, aruncându-și mereu câte-o vorbă, dar privind mereu înainte, păseau din ce în ce mai repede, gâfâind, pe uliță la vale.

Nenea Gheorghită, bărbatul Chivei, fusese în grădină s-aducă doi viței pe care-i lăsase să ronțăie iarba fragedă, de april. Cădea însărarea dintr-un cer albastru și înalt, cădea fumurie, cu o aromă ce te făcea să te gândești încă la zăpadă. Din coperișul vechi, de paie „al casei bătrâne,

fumul se-nălța alburii.

Nenea Gheorghiță închise vițeii, apoi o luă încet „legănat, spre casă. Când văzu în tindă ceaunul cu mestecătorul înfipt în mămăligă, și pe Chiva nicăiri, zise năcăjit:

— Îți faci de cap!

— Apoi începu s-o cheme: Chivo, hăi!

Era încredințat că nevasta e pe-aici pe-aproape, în casă sau în cămară. Dar cum nu-i răspunse nimeni „deschise ușa de la cele două odăi și strigă din nou.

— Ei, comedie! zise bădicul, supărat. Unde să fie?”

Strigă în vecini, la mătușa Stana. Aici nu era suflet de om. Nenea șezu pe scăunel și începu să mestece mămăliga, care nici pe jumătate nu era mestecată. O răsturnă apoi pe cârpător, pe masă, strânse tăciunii în jurul unei oale cu fiertură, închise ușa tinzii, să nu intre cânele, și ieși la porțiță. N-o văzu pe Chiva nicăiri.

— Cine știe unde va fi! Iar va fi auzit vreo veste „zise bădicul Gheorghiță, vorbind cu sine, și intră supărat în curte.

De vreo patru ani, după câte vești n-a alergat Chiva lui, și toate nu i-au fost de niciun folos! Câte nădejdi nu și-a făcut, și toate au fost zadarnice! El intră în casă, se lăsă pe-o laviță, cu gândurile împrăstiate. Cu cât i se împrăstiau gândurile, cu atât își simțea sufletul mai greu. Va fi rămas așa vreun ceas; întunericul copleșise tot jurul, numai pe vatra din tindă mai lumina un ochi de jar.

Cina se răcise, dar bădicul Gheorghiță n-avea gust de mâncare. Ieși din nou la porțiță. Două femei treceau pe drum, și el le auzi vorbind:

— Nu-l mai cunoști... Bărbos și galbin...

— Cine-ar fi gândit să mai vie?!

Bădicul simți un junghi la inimă, și răsuflarea i se opri.

— Cine are zile, vine.

— Și de Niculae al Chivei nu știe nimic?

Așadar, cel care venise nu era băiatul lui! Pe-o clipă, auzindu-le vorbind, lui Gheorghită i-a fulgerat prin gând că feciorul lui e bărbosul despre care vorbeau femeile și că s-a oprit, în drum spre casă, la frate-său, la Pavel: de bună seamă, Chiva, auzind, n-a mai putut aștepta.

Omul își încordă auzul, dar nu mai putu auzi răspunsul celeilalte femei; se depărtaseră.

Da, se sfârșise! Nu era Niculae al lui!

Bădicul se lăsă frânt pe lavița de la portiță; nu-l mai țineau picioarele. Cine ya fi acela care venise bărbos și galben, și care despre Niculae al lui nu știa nimic? Gheorghită simțea că omul acesta nu putea să-i aducă nicio veste bună. De altfel, el de mult nu mai nădăjduia. Numai Chiva îi mai făcea câteodată să-i tremure sufletul împietrit, ea, care își lega nădejdea și de-un fir de păr.

Bădicul nu-și putu da sama cât va fi șezut pe laviță, când, pe drum, auzi pași și vorbe.

— Săracu' Ionu Șchiopului, cum a-mbătrânit, cum s-a schimbat!...

— Mirare-i, să duci patru ani așa viață? De câne, nu de om!

— Da bia ta Chiva lui Gheorghită? Ai văzut-o? îi plânge satu-ntreg de milă.

Bădicul sări drept în picioare, dar repede se lăsă din nou pe laviță, ca și când l-ar fi pocnit cineva c-un mai drept în numele tatălui.

— Poate era mai bine să nu-i spuie nimic.

— Vezi, că dacă i-a lăsat cu limbă de moarte...

Nenea Gheorghită auzi nespus de clar vorbele din urmă ale celor ce treceau pe drum.

Apoi nu mai auzi nimic. Mai trecură bărbați și femei, care, toți, vorbeau de întoarcerea lui Ionu Șchiopului din prinsoare și de vestea ce-o adusese despre Niculae al Chivei. Dar bădicul nu mai auzea nimic. îi răsări în suflet,

nespus de limpede, chipul feciorului, așa cum îl văzuse în ziua plecării la război. Năltuț, bine legat, cu mustăcioara abia mijind, cu ochii negri umezi de înduioșarea despărțirii. Îl văzu apoi pe când era în leagăn, pe când era de-o șchioapă, pe când păzea vitele, pe când mergea singur eu plugul și la toate trebile. Ce mai bărbat ar fi ieșit din el!

Cu moartea celui mai mare, cu a lui Ion, în anul dintâi al războiului, s-a împăcat mai ușor. Venise, în spital, chilăvit rău. Cum ar mai fi trăit?! Și cum era cu satul aproape de oraș, a căpătat voie să-l îngroape acasă. I-a adus cu carul lui, cu boii lui. L-a văzut cu oasele frânte, l-a văzut mort, îl are aici, în cimitirul din sat.

Dar Niculiță!

Știa el de mult că băiatul nu poate fi între cei vii, - de patru ani n-a mai dat niciun semn de viață. Credea că s-a împăcat și cu moartea lui, - așa părea că-i spune sufletul împietrit de durere. Dar iată că sub gheață licărise viu izvorul nădejdi.

Și acum nu mai putea fi nicio îndoială!

Bădicului îi curgeau lacrămile în neștire, lacrămi grele, pe obraz, când deodată tresări: se apropia pe uliță, de la vale, ca un vuiet împletit din bocete de înmormântare. Vreo zece femei veneau cu lelea Chiva.

Toată noaptea, casa cea bătrână răsună de tânguirile mamei. În curte, câelele urlă a pustiu, a moarte. Bădicul Gheorghiță rămase, până dimineța, nemișcat și mut, tot mângâind o căciulă. O purtase feciorul său Niculiță, și, pe patul de moarte, îl rugase pe Ioni Șchiopului s-o ducă acasă, s-o deie tatălui său: era încă bună și ar fi putut s-o folosească. Dacă n-ar fi fost dorința asta din urmă a lui Niculiță, Ionu Șchiopului n-ar fi spus nimic în sat, deși el i-a ținut luminarea. Împreună au luptat, deodată au fost prinși, și, cu patru ani în urmă, când sosise scrisoarea de la Ion, era scris în ea că-i laolaltă cu Niculiță a Chivei și că

sunt sănătoși amândoi.

Dimineața, cei doi părinți păreau două umbre, care au întârziat în casa veche, din cortegiul stafilor de noapte. Zadarnic guițau purceii în coteț; zadarnic făceau larmă găinile închise; zadarnic zbierau vițelușii în grajd. Nime nu deschidea ușa de la tindă. Mămăliga de sara prinsese scoarță.

Pe; la ojină, portița curții scârțâi, și mătușa Stana își arată obrajii zbârciți în fereastră, turtindu-și nasul lung de geam. Mâna stângă o ținea streășină deasupra capului, și în palma bătrână, învelite într-o năfrămuță, ținea o ramură de salcie înverzită și o luminiță de își ascutea privirea slăbită, să vadă pe cei din casă, dar nu-i vedea. Începu să ciocăne în geam:

— Chivo! Tu, Chivo!

Din casă nu răspunse nimeni.

— Măi Gheorghită! Care sunteți acasă?

Dar cum nici de data asta nu răspunse nimeni, mătușa Stana, târându-și cizmele grele, veni la ușa tinzii, o deschise și intră în casă.

— Vai de mine, Doamne, suspină ea, văzând pe cei doi bătrâni cum ședeau înlemniți, i se vede că voi nu știți ce zi e azi! E Sâmbăta Floriilor! Haidați la cimitir!

Dar cei doi părinți nu înțeleseseră decât când văzură în mâna mătușii ramura verde de salcie și lumânărica de ceară;

— Nu lumânărică așteptam eu să-ți aprind, Niculițăra mamei!

Atâta putu zice lelea Chiva, și începu să plângă cu deznădejde. Tot bocindu-se, răsucii, din ceară și feștilă de fuior, două lumânări, ajutată de mătușa Stana.

Bădicul se ridică cu greu, se duse în grădină și rupse două ramuri de salcie.

Gândul că pot face ceva pentru Niculiță cel mort departe îi trezi din cumplita lor durere. Lelea Chiva aruncă

în grabă ceva de mâncare la purcei, la găini, bădicul puse o mână de otavă în ieslea vițelilor, și, curând, cei trei bătrâni ieșiră pe porțiță și luară drumul cimitirului.

Cânele, obosit și trist, îi petrecu din ochi, apoi sări gardul și se întinse la pământ înaintea porțiței, cu botul pe labe.

19 2 2

ADĂPOST DE-O NOAPTE

Isprăvise târziu cu spălatul vaselor în sara aceea. Stăpânii avuseseră oaspeți la imașă, cina abia se terminase pe la 11, iar felurile multe de mâncări scosese toate farfuriile de prin scrinuri, coborâseră toate vasele de bucătărie din cuiele de pe pereți, unde atârnav strălucitoare. Ilinca, frântă de oboseală, ședea, răzimându-se într-un cot de căpătâiul patului din bucătărie, și se uita, ca la niște dușmani, la turnulețele de vase și de farfurii de pe masă: să le mai. puie la loc în sara asta, ori să le lase până dimineață?

Se gândi cu ură și cu scârbă - că abia pusese în rând bucătăria după masa de la prânz, și se și apucaseră de lucru pentru pregătirea cinei. Pe lângă bucătăreasă și fata din casă, însăși stăpâna se coborâse în bucătărie, și fusese o adevărată babilonie până începuseră să sfârșie cratițele. Și chiar după ce mâncările fuseseră împărțite și puse la foc, stăpâna venea mereu să supravegheze, țipând cu glasul ei ascuțit la cele trei femei.

Ilinca nu pricepuse niciodată la ce-s bune atâtea feluri de mâncări, și când vedea maldărele de carne, îi venea întotdeauna cu scârbă. Și apoi, ce de lucru avea ea până spăla atâtea vase, până pune în rând bucătăria, după fiecare masă mare! Bucătăreasa și fata din casă nu-i ajutau niciodată la spălatul vaselor; și pentru că erau mândre și se țineau cucoane, Ilinca, venită numai de un an la oraș, dintr-un sat din nordul Moldovei, le ura cu strășnicie și, în sufletul său, le disprețuia adânc.

Ilinca își frecă ochii cu dosul palmei: pica de somn. Se mai uită o dată la vasele de pe masă, și, deplin hotărâtă să le lase nemișcate până dimineată, se lăsă moale pe pat, așa îmbrăcată cum era. Pleoapele-i căzură grele.

Afară, – după ce viscolise ziua întreagă, involburând zăpezile de pe acoperișuri, de pe uliți, purtându-le în perdele mari, ca neguri zdrențuite, ca suluri fumurii, – se înseninase; stelele sclipeau înghețate, sus, în înălțimi, iar acoperișurile de țiglă trosneau de ger.

Ilinca auzea, muiată de somn, cum trosnesc acoperișurile, cum scârțâie pe stradă zăpada sub pașii vreunui trecător grăbit. Cuprinzând-o dulceața ațipirii celei dintâi, în căldura din bucătărie, printr-o ciudată împărechiere de gânduri, își aminti c-un fel de scârbă de mâncările multe care se topiseră în sara aceea la masa stăpânilor. Cum poate cineva să ospăteze așa pe astfel de vremuri?! Cum trebuia să ajute la servit, și cum bucătăria era dezlipită de locuința stăpânilor, Ilinca, de câte ori făcuse, azi după amiază și sara, drumul de la bucătărie la prânzitor, văzuse pe stradă cele din urmă rămășițe din convoiurile retragerii: bieți soldați învinețiți, degerați, în cete. mici, grămădiți uneori în jurul unei căruțe care țipa îngrozitor din osiile uscate, trasă de căluți ce-și frământau oasele, lunecând la fiecare pas, strivind săc sub roți zăpada înghețată, cu urechile și coama îmburațe, sure, părând niște moșneguți neputincioși, ce se trudes, amar să meargă înainte. Luând-o somnul, în mintea ei se învăluiau impresiile de azi, pentru, a lua cine știe ce forme în haosul visului.

Deodată tresări. Bătuse cineva în geam? Ei, cine era să bată?! Poarta curții era încuiată doar! încuiată? Fata deschise ochii mari, speriată: lampa din bucătărie nu era stinsă! Cum de s-a culcat ea fără să stingă lampa?! De va fi văzut lumină la bucătărie!... De câte ori nu i-a spus că-i dă drumul dacă nu cruță gazul, care-i așa de greu de găsit pe

vremea asta de război. Ilinca sări din pat și stinse lampa. Dintr-o aruțicătură de ochi văzuse ceasul de pe părete: arăta două. Stăpână-sa se va fi culcat, de bună seamă, și nu va fi văzut nimic. Dar chiar să fi văzut lumină în bucătărie, ea nu știa câte vase au fost de spălat?

Îngeam se auzi din nou o bătaie ușoară. Fata se cutremură: își aduse acum limpede aminte că uitase să încuie poarta. Nu de tâlhari îi era frică, ci de neîmplinirea strașnicei porunci pe care i-o dăduse stăpână-sa: nu cumva să uite poarta descuiată, căci prin oraș trec mereu trupe în retragere, și «zdrențuroșii aceia, care au fugit din fața dușmanului, – zicea doamna, – fură de sting. Sunt flămânzi dese-ncovoiaie, Ilinco, și-au ajuns de nu mai au niciun dumnezeu.»

Ilinca luă cheia din cui și porni spre ușa bucătăriei, în clipa aceea cineva ciocăni din nou în geam, de două ori: «Cioc, cioc!». Ilinca se-nfioră; se apropie de fereastră și-ncercă să – privească afară. Dar geamul era, tot, o floare de gheață.

— Cine-i acolo? întrebă fata.

— Om bun! răspunse un glas obosit și răgușit. Deschide-mi să mă-ncălzesc puțin! îngheț!

— Ești soldat dumneata?

— Da, soldat! Am văzut lumină și am tras aici.

— Da, am uitat poarta descuiată! spuse cu deznădejde fata.

Un soldat! Iată ce-a trebuit să-i mai cadă pe cap în noaptea asta! E limpede: mâne, stăpâna o va alunga. Nu era zi să nu-i spuie amenințătoare: «Ascultă, Ilinco! Să nu care cumva să găzduiești vreun soldat la bucătărie! Vin degenerați, și nu mai scapi de ei ca de cerșetori! Dar bagă-ți mințile-n cap! Sunt plini de păduchi! Și tu știi câți au murit până acum, în oraș, de tifos exantematic!»

Cucoana îi tâlcuise de mult Ilincei, de când se iviseră primele cazuri de tifos exantematic, ce boală grozavă e și

cum te poți feri de ea. Ilinca, de câte ori mergea în piață, trebuia să-și ungă cizmele cu gaz, iar peste veșminte să îmbrace o manta veche de-a cucoanei, care mirosea mereu a lichid salvator. Așa o povățuise pe cucoană un doctor, prieten al casei.

Și iată, acum îi cade pe cap un soldat! Ea e de vină. Cum a putut uita să încuie poarta?

— Deschide-mi să mă-ncălzesc puțin. Nu mai pot merge mai departe, se auzi din nou vocea obosită de-afară.

— Ți-aș deschide, zise fata, dar am poruncă strașnică să nu las soldați în bucătărie.

— N-o să rămân. Mă-ncălzesc nițel și plec. Trebuie să-mi ajung unitatea.

— Dar de va afla stăpâna? Mă alungă ca pe-un câne. Mi-a spus.

— E întuneric la boieri, am văzut când am trecut pe lângă casă. Și, apoi, nu rămân. Plec îndată.

— Nu! zise fata, cu spaimă. Uite, eu deschid și merg să încui poarta. Vei veni și dumneata cu mine. Crede-mă, nu pot. A să mă bată, vai cum a să mă bată!

Se auzi un mormăit, ca și când cel de-afară și-ar fi spus sieși ceva, dar Ilinca nu înțelese nimic. Ca orice fată de la țară, nu se temea de întuneric, nu se temea de oameni. Și apoi, afară nici nu era întuneric. Zăpada și stelele cerneau o lumină potolită, ca de negură.

Descuie ușa bucătăriei. Mai ardea un butuc pe foc, și, în slaba zare de lumină, fata, în prag, fu învăluită de aburul ce năvălea pe ușa deschisă.

Soldatul se desprinsese greoi de lângă zid și, iarăși mormăind ceva neînțeles, porni, târându-și un picior, către poarta.

Ilinca se uită la el, făcu un pas, făcu doi, se opri și zise:

— Dac-aș ști că nu stai mult... Te doare piciorul? Nu-i fi împușcat?

Soldatul se apri.

— Nu. Mi-a degerat și s-a umflat puțin.

Ilinca se uită cercetător la casa boierească, ascultă câteva clipe liniștea nopții înghețate, trosnetul acoperișurilor sub ger, apoi, întoroându-se spre bucătărie, zise hotărâtă:

— Vino!

Dimineată, înainte de 6, învăluită în ceață, Ilinca „încuie poarta, ascultă un răstimp cum se-ndepărtează jscârțâitul zăpezii, aspru sub pașii soldatului, aruncă o privire spre geamurile mute și oarbe – ale casei boierești, apoi, pătrunsă de frig, fugi în bucătărie. Aprinse lampa și se apucă să puie vasele la locul lor.

Soldatul, cât ce mâncase, adormise bușean, pe patul <ei. Nu s-a îndurat să-l scoale. S-a-nfășurat într-un țol și s-a culcat pe podelele de scânduri ale bucătăriei, lângă plită; dar gerul de-afară se prelingea pe sub ușa, înfiorând-o. Și deși mereu pusese lemne pe foc, nu putuse adormi. Dar nu-i părea rău. Rămânând trează, l-a sculat la vreme pe soldat, și i-a dat drumul pe poartă, fără să bage cineva de seamă. Nici prin gând nu i-a trecut să se teamă de boala aceea despre care-i spusese stăpână-sa că o aduc soldații.

Ilinca atârna vasele strălucitoare în cuie, și, deodată, aducându-și aminte cu câtă lăcomie mâncase omul, cât fusese de flămând, și cât de în grabă adormise, simți o ură adâncă față de cei pe care-i văzuse cinând în sara trecută. Bine-a făcut că la plecare i-a umplut sacul cu bunătățile ce se mai găseau prin bucătărie! Dar cât de greu s-a deșteptat azi-dimineată soldatul!

Cât a trebuit să-l zguduie, să-l strige! Și ce față galbenă, de mort, avea! Și cât de mari și de-adânci îi erau găvanele ochilor! Și ce barbă sălbatică îi umbrea obrazii! Ilinca se opri în mijlocul bucătăriei, cua oală în mână: îi veni în minte fețele sănătoase, mulțumite, de oameni ghiftuiți, ale celor care cinaseră asară cu stăpânii ei, și zise

tare:

— Bine-am făcut că l-am adăpostit! Bine-am făcut că i-am dat de mâncare!

Și, cum atârna oala în cui, simți din nou în inimă junghiul care o încercase de atâtea ori peste noapte: poate tot așa va fi și fratele său Ion! Dintr-odată gândurile i se limpeziră și adăugă încet, pentru sine:

— Mare-i nedreptatea în lumea asta, Doamne! Unii îngheață și mor de foame, iar alții mănâncă la căldură zece feluri de mâncări!

De ce nu i-a deschis numaidecât asară? De ce l-a mai ținut în ger? Când i-a spus să-și scoată bocancii, el i-a răspuns: «Nu-i mai pot încălța dacă-i scot. Mi-s degerate picioarele!» Și ea l-a ținut atâta vreme afară, afară, în ger! O copleși un nedeslușit simțământ de scârbă și de mânie față de sine însăși.

Toată dimineața munci în silă. îi venea să se certe cu bucătăreasa, cu fata din casă. Se simțea între ele străină, mai străină decât în ziua când intrase, aici, în slujbă.

La 12 veni, ca de obicei, stăpâna. Înainte de-a servi masa, obișnuia să facă o inspecție în bucătărie. De când izbucnise tifosul exantematic, controla în fiecare zi și hainele și patul servitoarei. Cucoana era în toane rele. Fata din casă pomenise de-un schimb de vorbe acre între stăpână și stăpân. Dar Ilinca nu luase în seamă șopotul dintre bucătăreasă și fata din casă.

Cucoana, - femeie înaltă, negricioasă, cu ochii încercănați, cu mustăcioară, cu pielița obrazului groasă, - gustă din mâncare, aruncă o privire spre vasele atârinate în cuie și se apropie de patul Ilincăi. Patul era nedesfăcut, dar târnosit. Ilinca uitase să fi aranjeze după ce se sculase soldatul. Cucoana prinse acoperitoarea de un colț și o zmânci de pe pat.

— Poftim! Așa se așterne?

— Voi să se întoarcă spre Ilinca, dar rămase deodată

nemișcată, mirosind cu narile dilatate, strâmbându-și fața: Ce miroase aici? Miroase a... rânced! Curele, smoală, ori ce dracu-a fost în patul ăsta?

Deodată, cum se aplecase de parc-ar fi vrut să miroase de-aproape așternutul, scoase un țipăt ascuțit, ca și când ar fi zărit un șarpe, și sări. Înapoi. Cu. mâna întinsă arăta, mută, ceva pe perină. Ce văzuse. trebuie să fi fost înspăimântător, căci fața ei, desfigurată, arăta și groază, și dezgust cumplit.

Cele trei femei se apropiară de pat. Pe perină, în direcția arătată de degetul cucoanei, se târau încet, abia vizibil, doi purtători de... tifos exantematic.

Cucoanei i se făcu rău. Strigară pe stăpân, îi frecară tâmplele cu oțet, și abia o deșteptară.

Ilinca se făcuse palidă ca moartă.

— Dar ce-i, pentru Dumnezeu? Ce s-a-ntâmplat? întrebă boierul, uitându-se speriat la servitoare.

Nici bucătăreasa, nici fata din casă nu se putură hotărî, să pronunțe numele celor două vietăți: era prea de rușine.

— Vai, Alecule! De ce n-a fost să scăpăm, Alecule **f** Ce nenorocire, Alecule! începu să țipe cucoana și izbucni într-un plâns isteric.

O apuca de multe ori, așa că bărbatul nu se prea sperie.

— Dar ce-i? Spune-mi odată!

Cucoana îl luă de mână și îl duse la pat.

— Uite! zise ea, întinzând brațul.

Boierul se plecă, văzu și se retrase cu scârbă.

— De unde-au ajuns aici? întrebă el cu asprime.

Bucătăreasa și fata din casă nu puteau fi bănuite-Fețele lor arătau atâta scârbă de cele două viețuitoare ce se târau încet pe perină, că puteai crede că din clipă-n clipă li se va face și lor rău și vor leșina.

Fu luată la-ntrebări Ilinca. Cucoana, țipând meret» și

pălmuind-o, îi căută hainele cu care era îmbrăcată „pe cele pe care le ținea într-o geantă veche, o căută în cap, făcând o larmă de părea că arde bucătăria.

— Cucoană, zise fata, nu mă mai căuta! E degeaba! Eu n-am!

— În zadar o cauți în cap, sunt de veșminte, zise boierul.

— Ești sigur? întrebă, cu o spaimă nouă, cucoana.

— Da, sunt sigur! răspunse bărbatul, ridicându-se din contemplarea paraziților.

— Și de pe ce-i cunoști?

— Sunt mai mari și mai suri. Desigur, i-a adus. Ilinca de prin oraș.

— Nu, boierule, zise fata, simțind o ură aprinsă de un adânc dezgust în fața văicărelilor stăpânii. De la soldat trebuie să fie!

— De la soldat?! țipă cucoana, încremenită.

— De la ce soldat? întrebă boierul.

— Azi-noapte am găzduit un soldat. Uitasem poarta descuiată și lampa aprinsă. Era aproape înghețat și abia se mai târa.

Vorbise foarte liniștită, ca și când ar fi povestit o întâmplare firească.

— Așa! Și ce poruncă ți-am dat eu ție, tu, nerușinat?!

Cucoana nu mai așteptă niciun răspuns, ci tăbărî, cu toată furia, asupra fetei. Ilinca mai răbdă o palmă, două, trei, apoi deodată ridică mâna și o izbi pe cucoană de plită. Cu hainele și cu părul în dezordine, cucoana țipa ca o furie, gata să se arunce din nou. Dar bărbatul o opri și încercă s-o liniștească.

— Să-l fi lăsat în ger? Să-l fi lăsat să-nghețe? Nu-i și el om? Nu-s oameni toți ăștia care trec degerați și flămânzi pe drum? Numai dumneavoastră sunteți oameni?

Ilinca întreba așa, cu fața aprinsă, tot punându-și în rânduială părul, ciufulit de stăpână, și hainele.

Ca și când ar fi uitat-o cu totul pe Ilinca, cucoana începu să vorbească foarte neliniștită și înfricată cu „boierul.

— Alecule, trebuie prinși! Alecule, aleargă la telefon și cheamă pe doctor. Cu siguranță că-s exantematici! Să aducă etuva! Să dea hainele la etuvă!: Să-i ducă la laborator! Să-i examineze dacă sunt exantematici sau ba! Dar pentru ce să-i mai examineze?

— Cu siguranță că sunt exantematici!

— Ei, nu se poate ști. Nu-s toți exantematici, spuse boierul în silă. Trebuie să-ntrebăm doctorul, trebuie să-i vadă doctorul...

— Vino, Lizeto, și - prinderi, spuse cucoana, mai liniștită la gândul că va veni doctorul.

— Eu, cucoană?! întrebă fata în casă, scârbită și simțindu-se înjosită.

— Las, că-i prind eu, cucoană! zise Ilinca, apropiindu-se de perină.

Și, cât ce-l prinse pe unul, făcu un gest pe care-l cunoștea și stăpâna. Dar aceasta o opri îngrozită.

— Ce vrei să faci, nenorocito? Să-l omori?

— Păi bine, cucoană, să-l păstrăm de sămânță?

— Dar nu ți-am spus, proasto, că trebuie să-l cerceteze doctorul?! Lizeto! Anico! Căutați o cutiuță, să-i închidem.

Până să se găsească cutiuța, Ilinca prinse și pe celălalt

— Grijește să nu te muște, nenorocito! Nu ți-am spus de-o mie de ori să te păzești, să nu primești în bucătărie vreun soldat? Acum nenorocirea e gata! Cine știe câți mai sunt în pat, în bucătărie!

Până ce sosi doctorul, cele trei femei căutară cu de-amănuntul în pat, prin bucătărie, dar nu mai găsiră nimic.

— Închipuie-ți ce nenorocire, doctore dragă! și cucoana își bătu cu deznădejde palmele.

— Da, sunt de haine! zise doctorul, închizând cutiuța.

— Exantematici?

— Hm! Asta nu se poate ști, răspunse doctorul „încurcat. Nu sunt toți exantematici. Atârnă dac-a fost bolnav soldatul...

Ilinca trebui, la stăruințele stăpânei, să-l descrie pe soldat.

— Cu siguranță c-a fost exantematic! zise cucoana, îngrozită.

— Nu-i nicio siguranță. A putut să fie, într-adevăr, numai degerat, spuse doctorul.

— Dar poți să-i examinezi, doctore? Dumneata, nu?! Ce grozav! Numai la Iași?!

Doctorul, ca s-o liniștească, îi spusese că numai la Iași se poate cerceta dacă sunt exantematici sau ba. Hotărâră să-i trimită acolo. Așternutul de pe pat fu scos în mijlocul curții. Trebuia să sosească etuva.

Cucoana, după ce se făcu dezinfectarea la etuvă, își opri privirile asupra Ilincăi. Fata, de nesomn și de obidă, era palidă la față și pierdută.

— Mi se pare că a și-nceput! spuse ea doctorului, arătând spre Ilinca.

Acesta, ca să-i facă plăcere, se apropie de slujnică, îi luă pulsul.

— Puțină febră! Vreo treizeci și opt, zise el.

— Treizeci și opt? întrebă cucoana, îngălbenind din nou.

— N-ai pentru ce te speria! Chiar de-ar fi mușcat-o, febra nu-i din cauza mușcăturii. Nu se-arată boala așa de repede. De la inoculare...

Dar doamna îi tăie repede vorba:

— S-o duci la spital, doctore, să nu mi-o lași pe cap!

— Apoi, mai încet, adaose: Pune-o, te rog, într-o odăiță singură. Dacă nu-i nimic, nu cumva să se molipsească acolo! Știi, o am pe nimic. Nu mai capăt una

ca ea, cu atâta plată. Și-i harnică foc!

Deși doctorul raporta în fiecare zi că slujnica nu are nimic, deși Ilinca însăși ceru în nenumărate rânduri să fie scoasă din spital, unde i se ura de moarte „stăpâna o lăasă acolo șase săptămâni.

Dar în cea dintâi zi după ce ieși din spital, Ilinca. își ceru plata. Stăpâna nu o crezu, și nu-i plăti. Sara târziu, după ce se culcară toți, Ilinca își adună în geanta ei veche, spartă, puținele lucruri pe care leavea, ieși tiptil din bucătărie, se strecură pe lângă caselestăpânilor, deschise poarta și ieși în stradă.

Era o noapte tot așa de senină și tot așa de geroasă. ca și aceea în care adăpostise pe soldat. Subt pașii ei zăpada scârțâia tot așa de aspru ca și atunci subt pașii soldatului... Unde-o fi el acum? Dar fratele ei Ion unde-o fi? Și oare ce-or face toți aceia pe care i-a văzut în toamna și-n iarna asta strecurându-se pe ulițele orașului? Pășea din greu, și gânduri grele îi frământau sufletul tânăr, gânduri nedeslușite, prin care se zbătea să tâșnească înțelesul, lumina.

19 2 2

PENTRU PACE

— Te-am ruga să ostenești cu degrab. Se-neacă șinălbește din ochi. Nu mai are mult. Și te cheamă mereu.

— Ești rudenie cu bolnava, mi se pare.

— Ba deloc. Sunt o vecină. De pe partea rudeniilor, ar putea înlemni de veci, fără împărțășanie, fără luminare. Rudeniile i-au scurtat zilele.

— Da, am auzit. Mi-a spus și bătrâna. De, sunt oameni și ei.

— Oameni, da, da prea lacomi, părinte. Știi dumneata de când îi tot bat capul bătrânei să le-mpartă averea? De doi ani, încă nainte de a se ști ceva de moartea lui Dumitru. Chiar ș-acum, numa cât au părăsit-o. Au venit cu blăstăm, cu amenințări. Dintr-asta i s-a făcut și mai rău

bătrânei.

Preotul se pregăti de drum. De doi ani, tot la șase săptămâni, urca dealul viilor să împărtășească pe văduva Măriuța Ispas, căzută la boală și da neputință, mai ales de când îi venise știrea că feciorul ei murise undeva pe front. Ispas bătrânul fusese om de seamă în skt, bun citeț la strană, în slovele chirilice, mai slab citeț de gazete. Chiar și Măriuța, nevastă-sa, știa citi, putea înfiripa o scrisoare. Lui Dumitru, până i-a ținut urma, tot cu mâna ei i-a scris. Rămasă văduvă încă înainte de război, Măriuța n-a prea simțit lipsa lui Ispas în purtarea gospodăriei, deși avea gospodărie întemeiată. Dumitru era mare, cele două sluguțe nu părăsiseră casă, ba Măriuța le mai avea încă și-n ziua de azi.

Câtă vreme știuse de urma lui Dumitru, muncise cu râvnă, să-i crească averea, să aibă feciorul cu cese-ncălzi, unde se hodini după ce se va întoarce stors de greutate și primejdiile războiului. După ce nu-i mai știu cărările, munci cu nădejdea că odată i le va afla, dar de când s-a încredințat din gura unui văr al băiatului că Dumitru doarme undeva în pământul Poloniei, mort de tifos, Măriuța a lăsat toate treburile din mână, le-a scăpat cum scapi un ghem care se rostogolește de nu-l mai poți ajunge. A căzut la pat, și-au rămas sluguțele stăpâne în curte, în casă, pe moșie.

E adevărat că treburile pornite bine de la început și purtate cu rânduială, în același făgaș, ani de zile, nu se încurcă repede. Vreo jumătate de an cele două ajutoare se purtară așa ca și când ochii stăpânului ar fi fost mereu asupra lor. Dar de la o vreme, văzând că nimeni nu le poartă socoteală, o mai scrânteau și ele, oameni fiind, deși vreo zece ani slujiseră cu credință la casa lui Dumitru Ispas.

<Văzând așa, rudeniile căzuseră pe capul Măriuței. Cum poate ea răbda să se lăfăiască niște străini în averea

lui Ispas? N-are veri și verișoare, n-are neamuri destule, care, după lege, vor fi și moștenitori, nemaifiind alți copii afară de Dumitru? Nu poate să-l aducă pe unul în casa cea de piatră, să învârtă gospodăria, să grijească de bătrână câte zile va mai avea „și să nu lase să se risipească o avere așa de frumoasă?

Dar toate stăruințele rudeniilor rămăseseră zadarnice. Din clipa în care știu că Dumitru e mort, Măriuței nu-i mai păasă de agoniseală. Știa că, oricât ar împrăștia slugutele, vor aduce și în coș atâta cât să aibă și ea de-o hrană. Iar cât privește moșia, ea-i făcuse de mult legea, dar nu-și spusese încă la suflet de om: hotărârea.

Preotul cunoștea bine certurile și îndârjirea tot mai mare dintre văduvă și rudeni. El dădea dreptate neamurilor, și adeseori, când cerceta pe bolnavă, s-o împărtășească ori să-i citească o rugăciune de ușurare, o înfrunta și-i spunea că nu-i lucru creștinesc ceea ce face.

Bolnava, de cele mai multe ori, se lăsa certată, nu-i răspundea. Alteori iântra în vorbă:

— Nu-i niciun păcat! Las să se mai încălzească, și ei.

— Cine?

— D-apoi Petru și Ionaș, slugile. Sunt oameni la vârsta jumătate, și încă n-au o casă. Crezi sfinția-ta.

că averea noastră ar fi așa cum e dacă n-ar fi fost râvna și credința lor?

— Bine, dar ș-au avut simbria!

— Simbria! Las, că știu eu, părinte, ce-i simbria! Crede-mă, dacă-ți mărturisesc. Dumnezeu îmi va ierta păcate pentru asta.

— Pentru că lași slugile să te fure?

— Dacă vrea sfinția-ta, fie și-așa!

— În vreme ce rudeniile nu se pot apropia de casa - dumitale!

— Tot pentru ele, pentru binele lor, fac ceea ce iac, părinte. Să nu crezi că nu m-am gândit. Amarnic m-am

gândit până am aflat hotărârea cea adevărată. Pentru ele, pentru rudeni, fac ceea ce fac.

Auzind-o vorbind așa, preotul se gândea de multe ori că bolnava va fi făcut vreun testament pe sama rudeniilor, așa cum se și cuvenea. Dar nici primarul, nici notarul, nici alt știutor de scrisoare din sat nu știau despre vreo hârtie făcută la dorința bolnavei.

Acum, mergând alături de vecina ce-l chemase la bolnavă, gâfâind pe urcușul de pe dealul viilor, preotul se gândea că are să-i vorbească mai hotărât, s-o convingă să puie odată capăt nemulțumirilor din jurul ei, să le împace pe rudeni, să n-o apuce clipele din urmă între atâtea suflete răzvrătite, între atâtea blăstăme. Luase de-acasă o coală de hârtie și se gândea la cei doi vecini pe care-i va chema ca martori când va scrie voința din urmă a bolnavei.

Cu toată graba la care-l îndemna vecina ce venise după el, preotul nu credea s-o afle pe Măriuța în clipele din urmă. Știa dintr-o lungă experiență că țăranii, când îl chemau la un bolnav, măreau totdeauna primejdia, fie că se temeau în adevăr, fie că voiau să-și ușureze conștiința văzându-l pe preot în drum spre cel bolnav. Dar acum, îndată ce intră în casă, își dădu sama că vecina avusese dreptate. Măriuța era în clipele din urmă. Abia-l recunosc pe preot, dar după ce-l recunosc, se liniște, ochii i se limpeziră și începu să vorbească în toată firea.

Clătină din cap când preotul își puse patrafirul.

— Nu mai am păcate, părinte, nu mai am ce spovedi. Pentru alta te-am chemat eu acum.

Ea își duse mâna uscată în sân și scoase cu mare greutate o hârtie împăturată, îngălbenită de sudori.

— Iată, aici e voința mea din urmă, începu bolnava. Vor fi doi ani de când am scris-o, cu mâna mea. O port în sân numai când vin rudeniile, altfel o țin sub perină.

Fața preotului se luminează.

— Așadar, tot te-ai gândit dumneata la neamuri, tot

ți-ai cunoscut datoria de creștină, să pleci împăcată cu cei din jurul dumitale!

În loc de răspuns, bolnava îi întinse hârtia.

Preotul o luă și o desfăcu. Două pagini mari erau pline cu rânduri strâmbe, cu litere întortocheate. Trecu o vreme până ce o putu citi. Trecu vreme îndelungată „mai ales pentru că, de câte ori putea descurca o frază „el ridica ochii și privea tot mai mirat la bolnavă. După ce isprăvi cu cititul, preotul rămase trist, cu privirea în gol.

— Îți place? îl întreabă Măriuța.

Preotul nu răspunse.

— Nu e adevărat, nu e creștinesc ceea ce scriu ei t
acolo?

Preotul oftă și zise:

— Cum ți-au trecut dumitale prin cap astfel de lucruri? Cine e călugărul acela Gherasâm?

— Păi bine, nu-l cunoști, sfinția-ta? Înainte de război nu venea în tot anul pe la noi prin sat să adune milă pentru mănăstirea ceea? Ş-apoi, cum să nu-mi treacă prin cap astfel de lucruri? Da' nu te rogi și sfinția-ta, în toată duminica, pentru pacea a toată lumea? Noi, creștini de rând, nu avem datoria să ne rugăm pentru pacea lumii? Că de-ar fi fost pace în lume, Dumitru al meu n-ar putezi acuma-n pământ.

Ea izbucni într-un plâns cu zbucium adânc. Preotul aprinse lumina de ceară de la căpătâi, gata să-i dea dezlegarea din urmă.

Dar după un răstimp, bolnava se liniști, își adună puterile și zise:

— E voința mea din urmă, părinte, și pe sfinția-ta te las să mi-o îndeplinești. Testamentul nu poate fi stricat. De averea bărbatului nu mă ating, numai de ceea ce-am adus eu de zestre.

Preotul știa că zestrea ei era partea covârșitoare din moșie. O privi întrebător.

— Acuma, e adevărat, neamurile mă vor blăstăma, da' n-am ce le face. Omului trăbă să-i faci binele cu de-a sila uneori.

— Binele? se miră preotul.

— Apoi da, binele! Ce folos ar avea rudeniile de averea mea? Ar împărți-o, și-ar crește mai ușor copiii, și când vor fi mari, se va porni un nou război, și copiii nu se vor bucura de avere, că vor putrezi cine știe pe unde. Pe când sfintele rugăciuni din sfânta mănăstire vor îndupleca pe Dumnezeu să săce sămânța bătailor., să deie pace lumii.

— Zadarnic, bunico, dorința dumitale nu se poate îndeplini. O mănăstire în care călugării să nu facă altceva, - ziua, noaptea, - decât să se roage pentru pacea lumii, cum dorești dumneata, nu știu, nu cunosc. Cred că nici nu-i zidită încă o astfel de mănăstire, căreia îi lași dumneata averea. Călugărul acela Gherasâm aduna bucățile de dulce pentru traista lui, și bani pentru șerparul lui. Nici nu se știe dac-a trăit vreodată în mănăstire, și nici că i-aș putea da de urmă. Nu pot primi să-ți împlinesc dorința!

Dar bolnava nu-l mai auzea. Preotul nu băgase de seamă că, de-ndată ce începuse el să vorbească, Măriuța închisese, liniștită, ochii, cu mâinile cruciș pe piept. Un zâmbet de mulțumire îi adia încă pe față când preotul, înspăimântat de muțenia ei, se apropie să-i cerceteze respirația. Nu mai avea ce simți. Bolnava murise, încredințată că din averea ei se vor înălța, - ziua, noaptea, - din mănăstirea aceea afumată de care-i povestise călugărul Gherasâm, rugăciuni pentru pacea lumii, ca să nu mai sufere și alte mame suferința ei.

19 2 2

ÎNTR-O GARĂ

În câmp deschis, în mijlocul unei nesfârșite întinderi de lanuri și de fânețe, înaintea unei clădiri cu etaj, trenul de treizeci de vagoane se opri, hurducând, sunând săc. Prin ușile deschise ale vagoanelor de marfă se aplecau

capete buhoase de femei, de copii, fețe bărboase de oameni, care priveau cu toții în aceeași direcție: la tabla de pe clădirea cu etaj. Era scris numele gării. Numai câțiva îl putură descifra. Numele trecu din gură în gură, de la vagon la vagon. Călătorii păreau și mai osteniți: mai aveau drum lung de făcut!

Dar cum trenul poposea aici două ceasuri, cei mai mulți dintre călători, - pribegi de război, - se coborâră din vagoane să se mai dezmoștească. Unii se îngrămădiră în jurul fântânii și începură să-se spele. Erau murdari, plini de funingine, cu hainele cănite. De-o săptămână călătoreau în vagoanele de marfă, care se schimbaseră în adevărate cotețe ce răspândeau un miros acru, cu toată stăruința femeilor de-a ține curat. Erau aici oameni de toate condițiile sociale, de la țărani până la avocați, de la copii de țată până la elevi de liceu, cu toate lucrurile ce le putuseră lua în clipa de spaimă a plecării, - de obicei lucrurile cele mai proaste ce le aveau în casă. Puține de fiecare cap, dar multe în fiecare vagon, în care oamenii stăteau înghesuiți ca sardelele. Apoi, mirosul atâtor feluri de provizii nu putea fi scos din vagoane cu niciun chip.

Pe fețele bărbaților se putea citi un fel de îndobitocire, ca și când nu le-ar mai fi păsat de nimic. Dar fețele femeilor vedeau o tristeță adâncă. Pe ele le deznădăjduiau, în măsură mai mare, și depărtarea de casă, și nesiguranța acestei călătorii prin locuri necunoscute, și, pare că, mai ales le dispera situația la care erau condamnate, de-a sta înglodate în aerul, în murdăria vagoanelor de marfă, neavând măcar nici unde se pieptăna, decât aici, în fața celor treizeci-patruzeci de oameni necunoscuți. Puține avuseseră îndrăzneala să se spele, să-și schimbe cămașa, rochia; acestea erau și cele mai senine, care parcă răbdau mai ușor pribegia. Cele mai multe nu-și schimbaseră hainele cu care plecaseră înainte cu o săptămână. Când rămâneau în vreo gară două-trei

cunoștințe din același vagon, se priveau cu înțeleș, începeau să desfacă geamăndanele, dar, cum nu se puteau feri de ochii călătorilor, se opreau deodată, triste, dezamăgite.

Așa că în gara asta, cele treizeci de vagoane deșertaseră pe terasament un popor în haine sure, ciudat. Nenorocirea și suferința, plictiseala și necurățenia îi asemănaseră între ei, de nu mai puteai deosebi nici vrâsta, nici poziția socială. Unii se plimbau tăcuți, alții se spălau cu grijă, alții se strângeau roată în jurul unui slujbaș de la tren, care citea, silabisind, într-o gazetă străină.

În vagonul care staționa chiar în fața clădirii cu etaj își făcuse drumul până aici, între alții, o femeie cu trei copii. Nu-și putea da sama cum a luat-o vârtelul, cum a scos-o din casă și-a alungat-o pe drumuri. Cel mai mic din copii era o fetiță ca de 3 ani. Ceilalți doi, feciorași, erau mai mărișori.

Cum în hurducarea trenului se căznise-n zadar să fiarbă ceaiul la mașina de spirt, mama, cât ce se oprise trenul în gară, aprinse spirtul, și, până să fiarbă apa, începu să puie în rând lucrșoarele copiilor.

Copiii ședeau pe-o bancă, toți trei în șir, și nu ziceau nimic. Priveau neclintit în sus, la etajul gării, într-o fereastră, în lumina soarelui de dimineață, străluceau buclele de aur a doi copilași cam de sama lor, și străluceau și hăinuțele lor albe, ca de zăpadă. În mijloc, stătea, răzimată de fereastră, o femeie voinică, sănătoasă, cu gât alb și cu păr bogat, abia ascuns sub o mică năframă.

Copiii din vagon se uitau mirați, ca la o minune, la arătarea din fereastră. Mama și cei doi de sus nu-și mai luau ochii de la vagonul lor. Îndeosebi femeia, desigur soția șefului de stație, urmărea îndeaproape toate mișcările femeii din vagon, și o tristeță tot mai adâncă se zugrăvea pe fața ei. Copilașii de sus se uitau mereu la cei din vagon; ai fi crezut că-ncearcă să se hipnotizeze uimi pe alții.

Ceaiul era gata. Mama, din singurul pahar pe care-l avea, îi dădu» mai întâi fetei. Dar zadarnic o îmbie, mestecând în pahar; nu o auzi nimeni. Mama se uită la copii și-i văzu pierduți cu totul în contemplarea celor, din fereastră. Dintr-o aruncătură de ochi înțelese ce le-atrăgea privirile. Își strânse bluza desfăcută puțin la pieptși o trase de mână pe copiii>

— Mimi, se răcește ceaiul!

Copila întoarse spre mamă-sa doi ochi visători; pe-o clipă păru că n-a înțeles ce i se spusese. Apoi luă paharul, tristă și gânditoare, și-l ibău cu sorbituri rare. Băură și ceilalți doi, în vreme ce mama simțea o invidie de nespus față de femeia ce-o spiona de-acolo, din fereastră; atât de sigură de sine, de viața sa, de familia sa. De când a plecat de-acasă, de când, aruncată pe drumuri înapoi și încolo, n-are un adăpost, sufletul i s-a înrăutățit într-atâta, încât a ajuns să-i dușmănească pe toți aceia care stau sub acoperișul casei lor. Nu-și putea da sama când i s-a strecurat în suflet veninul acesta. Dar căutând locuință în orașele prin care-a pribegit până acum, istovită de alergătură zadarnică, sfârșise prin a-i urî pe toți aceia pe care viforul războiului nu-i pusese pe drumuri.

Doar de trei ori și-a aruncat privirile către soția șefului de gară, - curată, luminoasă, odihnită, - și femeia din vagon simțise fierea urii. De ce o spiona? De ce-i urmărea toate mișcările? Ce-avea cu copilașii ei, de se uită la ei cu-atâta interes? Ce? Erau animale de menajerie?

Deretica prin vagon, mereu cu spatele spre gară, și o judeca aspru. Femeia aceea fericită, mulțumită, trebuie să fie o brută! Ce lucru interesant poate descoperi în mizeria lor, în cotețele astea pe roate, care degradează orice suflet omenesc? În loc să-și fi acoperit ochii de-ndată ce i-a zărit, ea stă și-i privește, ca și când ar face observații savante! Ce dezgustători sunt oamenii! Nenorocirea altora îi poate distra, le poate spulbera monotonia vieții. Apoi, deodată,

mama se înduioșă: își aduse aminte de casa ei părăsită, de tot ce lăsase în urmă. Își șterse două lacrimi și dădu băieților câte-un ou fiert.

— Vedeți și mâncați pâin' nu pleacă trenul!

Copiii rămăseseră însă cu ochii la fereastra de la etaj. Zâmbeau. Copilița de sus le făcea niște semne ciudate, pe care ei nu le pricepeau. Dar zâmbeau.

Deodată, în fața lor se ivi o fată grasă, buhoasă; aducea pe-o tavă trei pahare cu lapte. Copiii de sus priveau stăruiitor spre vagon. Copilița din fereastră le făcea mereu aceleași semne. Fata, înălțând tava cu pahare, bombăni ceva într-o limbă neînțeleasă. Mama se-ntoarse; dintr-o privire pricepu. Făcu un gest de respingere. Slujnica nu înțelese, și ridică și mai sus tava cu pahare. Mama era gata să o respingă din nou, dar, în aceeași clipă, văzu pe Mimi cum își întinde mânuța după tavă. De cinci zile nu mai gustase un strop de lapte.

Cei doi băieți, încurajați de purtarea celei mai mici, întinseră și ei mâinile după pahare. Mama se întoarse cu fața spre perețele vagonului. Se simțea umilită, rușinată: avea senzația că-i o cerșetoare, și, cu toate acestea, inima ei fu mișcată, ochii ei se umeziră...

Și când băieții puseră paharele goale pe tavă, mama privi către fereastra etajului și zâmbi sfioasă, înclinând ușor din cap. Și, ciudat, nu se mai simți umilită, nu i se mai păru că-i o cerșetoare, ci o cuprinse un nețărnut dor de casă, și sufletul ei fu copleșit de-o undă de părere de rău că plecaseră așa, în lume, spre necunoscut, cu mărunțeii ei.

1922

ZA V ATI

Iată ce-mi povesti într-o zi dascălul Ion Văleanu, din vremea pribegiei sale:

Nu știu cât voi fi durmit, dar mă trezii în silă, obosit, nădușit. Numai întru târziu ibăgai de: seamă că deșteptarea mea se datora zgâlțâiturilor puternice și

ghionturilor pe care nevastă-mea mi le dăduse în răstimpuri regulate, și care nu încetaseră nici când îmi deschisei ochii.

— Dar trezește-te odată, pentru Dumnezeu! Ce-i cu tine? Ce gemi așa? Ce-ai visat?

Cât ce-mi deschisei bine ochii, mi-i pironii într-un colț al camerei: nu văzui pe nimeni. Răsuflai ușurat.

— Ai visat ceva rău? mă întrebă nevasta.

— Da i L-am visat pe Zavati!

Și până dimineața n-am mai ațipit, oricât m-am frământat să adorm. Lucrul acesta mi se ntâmplă de câte ori îl visez pe Zavati. Și-l visez adeseori. E singurul om pe care l-am izbit cu pumnul, de când mă știu. E o amintire rece, respingătoare, din zilele pribegiei.

În orașelul acela din nordul Moldovei nu mai puteam rămânea; orice mijloc de existență mi se tăia se odată cu demobilizarea unității în care slujisem. Era după pacea de la București, pe la sfârșitul lui martie. Cunoșteam un oraș, spre miazăzi, în care mai stătusem. Unde să-mi cerc norocul? Acolo. Norocul era o locuință.

Unitățile care trecuseră prin oraș lăsaseră în urmă dărâmături, murdărie, copaci și arbori roditori jupuiți de coajă, garduri rupte, case fără uși, fără ferești, cu tencuiala căzută. Mă rog, trecuse și pe-acolo, într-un fel, războiul. O să-mi găsesc, desigur, o locuință, îmi ziceam eu, îmbărbătându-mă.

Trei zile am cutreierat orașul de la un capăt la altul. Nicăiri nu era pus vreun bilet de închiriere, așa că am luat casele de-a rândul. Aș fi putut face ușor o numărătoare a sufletelor, dar cu siguranță că populația orașului ar fi ieșit cel puțin îndoită; oricare proprietar, oricare chiriaș, pentru a scăpa mai ușor de mine, își înmulțea familia cu o ușurință pe care dacă Dumnezeu le-ar fi luat-o în seamă, știu că nu s-ar fi bucurat.

Nu era nicio nădejde. Mai ales când le spuneam că

am copii, se închideau ca mormântul. Chiar dacă aveau o cameră, n-aveau pat, n-aveau rufărie de pat... Copiii strică! Și nu numai oamenii se închideau ca mormintele, ci și casele; îmi părea că dacă nu le-ar fi închis gazdele obloanele, și chiar dacă nu le-ar fi încuiat ușile, slujba asta ar fi făcut-o, de la sine, înseși lucrurile. Îmi părea că toate casele părăsite de armată le daseră o pildă strașnică bietelor locuințe rămase întregi, și ele, mai ales acum, după război, se păzeau, dintr-un instinct cu totul firesc, de orice străin!

Îți vorbesc serios! Nu știu dacă tu ai văzut casele pașnice ale oamenilor nepuși pe drumuri în vremea războiului. Sunt oarbe și înghețate! Nu te-ar vedea, să cazi de oboseală în mijlocul drumului! Și nu te simțesc nici când, pe jumătate înghețat, te razimi de zidul lor. Da, pretine! Casele de piatră sau palatele, în care trăiesc fericiții ce nu s-au mișcat de-acasă, sunt dușmane de moarte pribegilor fără adăpost. Am să fac odată o-ntreagă teorie pe tema asta. E un lucru foarte ciudat, la care nu știu dacă s-au gândit filosofi. Eu le simt și azi povara privirilor oarbe, a jaluzelelor coborâte, a obloanelor închise. Numai cele dărmate, cale fără uși și fără ferești, erau mai bune. Bune întrucât te priveau cu o grozavă indiferență. Dacă ar fi avut gură, sunt sigur că, în vreme ce mă uitam la ele, ar fi scuipat departe, peste capul meu, de plictiseală și de nepăsare.

N-am găsit locuință. Eram gata să mă-ntorc în orașul acela din nordul Moldovei, când un cunoscut dintr-un sat vecin mă opri în drum. Întălese ce năcazuri mă bat.

— La noi ar fi o casă... Nu singur supt acoperiș, ci în curte cu un bătrân, cu proprietarul. Nu știu, n-am vorbit, da' cred că pentru bani buni îți dă o cameră. El stă într-alta; și mai este și o bucătărie.

— Crezi?

— Bătrânul e lacom de bani. Îmi pare rău că nu știu

alta. Nici nu este alta! Apoi, la el, oricum, e mai bine aranjat.

— Domn mare?

— Nu. E un fost slujbaș. Unu Zavati. E văduv. Dacă vrei, vino cu mine. Sunt cu căruța. Și unde mai pui că nu-i departe de oraș - trei-patru kilometri. Cum ai copii la școală... Orașul - la o zvârlitură de băț. Și mai e ceva: n-avem dascăl în sat, Poate-ai să fii dumneata»

Ce să-ți mai spun? Vorba ceea: îmi părea c-am prins, pe Dumnezeu de-un picior!

Satul, cu casele pitite în pomăt, tăcut și cuvios ca întreg sufletul Moldovei. Gardurile - arse și pe-aici, arse de ostașii țării, care treceau încă pe ulițele pline de glod, cu o nesfârșită melancolie în ochi, ajutând când ici, când colo gospodarilor care, în cap de primăvară, mai dregeau stricăciunile. Părea că stăpânește o caldă iertare și o frățească înțelegere între pământ și între oameni, subț văzduhul ce se boltea, deasupra lor, albastru.

— Asta-i casa.

— Șindrilă proaspătă, curată, cu gardul neatins.

— N-a încartiruit pe nimeni?

— Nu! Baba lui de-o jumătate de an trăgea să moară.

Bătrânul ieși în prag. Mi-a făcut impresia unui țap în două picioare, încovoiat adânc de șira spinării. Zbârciturile feței galbine - supte înăuntru; crețuri adânci pe frunte, și, subț ele, două picături galbine, aprinse de neliniște, sau poate de boală.

Mi-a cerut un preț mare, care nici în vis nu-mi trecuse prin minte. Cunoscutul meu, uimit, rușinat, plecă ochii.

— Poate glumești, domnule Zavati.

Picăturile galbine luciră fosforescent.

— Casa-i curățică, liniștită. Un cap de bătrân! apoi este curte! Poate ține un pui, o găină. De altfel, pentru c-a venit cu dumneata... Drept spun, n-o dau bucuros.

Văzui camera. Un pat, un divan vechi, iar în cele două ferești, vreo trei feluri de perdele opreau lumina. Să tot fi avut douăzeci de metri pătrați. Și un miros închis, un miros greu, de mucegai, și, nu știu cum mi se păru, de cadavru.

— Dar cu-atâta poate închiria trei camere în oraș, nu una la sat! oftă cunoscutul meu.

— N-are decât să închirieze! Parcă eu l-am chemat pe dumnealui? Casă, așa cum e, rămâne neatinsă. Dumnealui va veni cu nevastă, ce mai știu eu, cu slujnică. Lucrurile se strică.

Cunoscutul meu mă privi; în aceeași clipă îmi ridicai și eu ochii: ne-am înțăles să nu pomenim nimic de copii.

Îmi făceam mereu socoteala în cap câți bani pot să dau, și tot urcam chiria, în vreme ce țăpul cel bătrân n-o coborî decât cu zece franci, vreme de un ceas.

Casă, nu, dar curtea, mai ales grădina cu pomăt, cu iarbă proaspătă pe lângă gard, mă-mbia. Am ridicat chiria până la ultimul ban ce-l puteam da, și plecai scârbit.

Din drum, Zavati mă chemă.

Am mai adăugat douăzeci de lei și ne-am bătut palma. O palmă rece, cu gheare, ca de cadavru. I-am dat arvună. Nu se învoise decât la chirie cu luna.

— Nu! Să-mi plătești nainte suma întreagă.

I-am plătit. Nu-mi mai rămăseseră pe-atâția bani în buzunar.

Bătrânul îi numără de trei ori în fața noastră și l-am lăsat numărându-i a patra oară.

Când am venit cu carul încărcat, cu copiii, cu hodgebeiele pribegiei, cu un purcel, Zavati și-a pus mâinile-n păr. Ieșise să ne întâmpine la poartă, și a răcnit mereu, până ce l-a apucat un plâns cu sughițuri. Încremeniți și înghețați de drum, nu l-am prea luat în seamă. Ograda era largă, și odaia ne aștepta. Copiii începură să zburde prin curte, apoi, la un sămn al mamei, veniră să ajute la

despachetat. Un cotecior cu câteva găini fu luat în grabă din car și dus după casă. Copiii culeseră firicele proaspete de iarbă. Purcelul fu priponit lângă lemnele bătrânului.

Tu nu-ți poți închipui ce bucurie simt și vietățile și lucrurile când, în pribegie, li se oprește pământul sub picioare. Mai ales aveam două plăpumi și o saltea; când ajungeau să se hodinească într-un pat, ori pe vreo laviță, erau vesele de tot, pe cât erau de triste și de nemângâiate când, înfășurate roată, călătoreau în căruță. Și oalele de bucătărie se așezară tihnite pe fundurile lor negre.

Nevasta deschise fereștile.

— E un aer mocnit aici, de mortăciune parcă...

O țarancă din vecini, care cuteză să intre în ogradă.

— Știu bine ce spun, *cuteză*, pentru că multe ne priveau de la poartă, și ar fi venit bucuros să vadă cine suntem.

— Era înaintea fereștii.

— Da, miroase a mort, zise ea. Numai de-o săptămână a-ngropat-o.

— Pe cine?

— Pe jupâneasă. Și n-a făcut priveghi ca lumea. Trei zile a ținut-o încuiată aci, fără luminare.

Neveste-mii i se făcu rău. Se lăsă pe un scaun. Era mai galbină ca ceara.

— Aici a zăcut bătrâna o jumătate de an, tot singură. Zgripturoiul a durmit mereu în casa dinainte.

M-am uitat ca un hoț prin casă. Un șuvoi rece îmi trecu prin șira spinării. Ființa moartei, a bolnavei, părea că răsuflă din toate ungherele, din fiecare lucru din casă. O tristeță de moarte ne cuprinse.

Dar, în sfârșit, ne-am desfăcut din toropeală. Am așezat mai departe lucrurile. Copiii intrară veseli: purcelul mânca lacom iarba verde.

În toată vremea asta, Zavati, închis în casă, încuiat, pe dinlăuntru, spiona prin geam, cu ochii lui fosforescenți,

de pisoai bătrân. L-am văzut de câteva ori, când treceam cu lucruri către camera de trei pași care purta numele de bucătărie.

După ce mâncărăm, răsunară deodată, de-afară, țipetele copiilor. Cineva dăduse drumul celor patru găini, iar purcelul nu era nicăiri. Găinile fură prinse cu mare zdroabă. Purcelul abia l-am găsit spre sară, hăt-departe, spre apa Moldovei, tot îndrumându-ne oamenii care văzuseră un purcel așa ș-așa.

Înapoiat, îi bat în ușă lui Zavati.

Niciun răspuns. Îl văzui pe fereastă. Îl strigai.

— Oho! oho! mai încet! Vrai s-o spargi? Vrai să-mi răstorni toată casa?

Îmi deschise. Era verde. Era cu obrajii rupți în bucățele de brazde adânci, de linii groase. Vâjul era încordat ca un arc și se uita la mine ca un uliu.

— Pentru ce-ai dat drumul găinilor și-ai slobozit purcelul în uliță?

— Eu?

— Te-au văzut oamenii!

— Da ce vrai dumneata? izbucni el deodată. Ți-am dat cu chirie o odaie, și-mi vii cu cinci suflete, și-mi mai aduci și găini și purcel? Ce-i casa mea? Ce-i ograda mea? Ce sunt eu? Gazdă de itâlhari?

— Pot cuprinde camera și cu douăzeci de suflete. Pe dumneata nu te mai privește, odată ce mi-ai închiriat-o și ți-am plătit-o.

Tipul se uită la mine încremenit. Văzui limpede că se teme serios să nu-i umplu casa cu douăzeci de inși. Căscă gura largă, trase aer, apoi oftă.

— N-ai fost cinstit cu mine! Nu mi-ai spus câți sunteți.

— Ai luat chirie ca pentru douăzeci; nu mai aveam nicio datorie să-ți spun.

— Ba da, ba da! Să fi știut, nu te-aș fi luat. Dar acum

vei recunoaște și dumneata: purcelul și găinile nu erau în socoteală.

— Ei și?

— Trebuie să plătești pentru ele!

— Cum, chirie pentru patru găini?!

— Da, și pentru porc! Să mă bată Dumnezeu de nu păgubesc! Să-l vezi cum rămă! îmi strică țelina **f** Ce mai cosesc eu? Și, pe urmă, găinile o încurcă, o bătucesc! Las, că știu eu! Dumneata vezi ce curățenie-i la mine.

Până aici vorbise cu glasul moale. Acum îl ridică deodată și, behăind ca o capră, îmi zise:

— Scurt! Să-mi plătești! Altfel, te dau afară!

Simțeam cum îmi vâjâie capul.

— Pe mine?!

— Pe dumneata, cu tot marafetul dumitale. Ce-s eu? Gazdă de sărântoci? Uite-ți banii!

Dar zadarnic voi. să mi-i arate; mâna nu i se supuse. Și el rămase descurajat în fața mea.

Simții o scârbă nestăpânită.

— Ascultă, domnule Zavati, cât să-ți mai dau să fie pace?"

— Cinzeci de lei.

— Bine, dar de mai dai drumul la găini sau slobozi purcelul, să știi că nu-i bine!

Mă privi fix în ochi - o privire rea, tăioasă, batjocoritoare, nerușinată, o căutătură de ghiavol.

Patru zile avurăm pace: din tot ce se pregătea pentru masă, nevasta îi dădea și bătrânului. Umbla cu nărilor-n vânt prin coridor, prin ogradă, în preajma bucătăriei, și niciodată nu șădeam la masă să nu ne trezim cu el. În ziua întâi nu i-a fost poftă decât de un pahar de ceai fierbinte. În ziua a patra nu-și mai cumpăra nici pâne, îl țineam noi.

Ah! ce scârbos era viermele ăsta lacom! îmi venea să-l iau de spate și să-l trec prin pereți. După câteva zile trebuia să ținem închis de el tot ce aveam. Și ce pământul

aveam? Căpătase o poftă de mâncare ca și când ar fi postit o viață întreagă.

Câteva vecine ne lămuriră: cât gogise nevastă-sa, zvânta fierturile pe care femeile miloase le aduceau babei bolnave.

Nu-l mai puteam suferi să mănce lângă noi: era respingător în lăcomia lui. Nu-l mai puteam sătura. Părea că s-au deschis prăpăstii în adâncurile din el.

— Nu cumpără carne decât la Paști, ne lămuriră vecinele.

După ce-am rupt pretinia, vreo două zile se învârti în camera lui ca o hienă în cușcă.

Aveam o slujnică dată dracului: de câte ori trecea pe sub fereștile bătrânului, privea prin geam și-și făcea cruce. În casă, vâjul turba.

Într-o dimineață nu mai avurăm de unde să luăm găinile. Norocul nostru că pe două le făcuserăm fiertură, mai nainte.

Se blăstămă cu un pomelnic întreg de sfinți că nu știe nimic. Luă crucea de lemn de pe părete, o strânse în ghearele lui, se puse în genunchi, se jură și se bătu cu toți dumnezeii.

Fugii îngrozit! Și, totuși, el dusesese peste noapte găinile. Am aflat mai târziu.

Peste trei zile intră din nou în camera noastră. Se apropie de masă, îi trase puiucul și scotoci vreun sfert de ceas.

— Aici am avut treizeci de lei în argint, de la răposata, fie iertată. Vă rog să mi-i dați, că sunt om sărac și bătrân. Pentru mine e o avere.

— L-am scos de spate pe ușă, dar nu l-am lovit.

Cât ce-ajunse în curte, își ieși din fire. Și doar fusese liniștit în casă. Striga în gura mare, în vreme ce-și smulgea firele rare de păr alb:

— Hoții! Tâlharii! M-au nenorocit! Averea mea!

Arginții bătrânei! Săriți, hoții!

Țăranii se grăhădiră la poartă.

— Legați-l, oameni buni, a-nnebunit!

Dar nime nu se mișcă. Bătrânul, furios, striga înainte:

— Afară din casa mea! Afară! Afară! Ori aprind casa pe voi, să ardeți ca șoarecii!

Mă gândeam: și-a bătut ăla joc de mine, de m-a adus la ghiavolul ăsta? Cum aveam de lucru la el, în legătură cu dascălia mea, pe care abia o începusem, l-am întrebat:

— Bine, domnule, unde m-ai găzduit?

— Știu ce-ți face! Am auzit și aud! Crezi că nu-s nenorocit? De când îmi bat capul unde să te-adăpostesc! Nu știam că-i chiar așa de nebun.

— E îndrăcit, domnule! Ar trebui să i se cetească molitfele sfântului Vâsle. Nu-i de trăit acolo. Unul ca ăsta te poate face ucigaș de om.

Băteau vânturi călduțe. Primăvara creștea văzând cu ochii. Purcelul îl priponeam în drum, în șanțul înverzit. Prin ogradă-l zburătărea bătrânul cu ce-i venea în mână. De-afară, Zavati îl desproponea de câte ori nu băgăm de seamă.

Păzea toată ziua pasa și orice urmă a copiilor. Dacă fugeau prin curte - călcau iarba; dacă ședeau pe pridvor - murdăreau de tină. Și clipă de clipă glasul behăitor, de capră, umplea curtea.

Sara, se încuia în casă, își lua mătânii le și bolborosea până noaptea târziu.

Începură să ne dispară vasele de bucătărie: azi unul, mâne altul. Nu mai avea nevastă-mea în ce să gătească demâncarea.

Într-o zi, - abia ne mutasem de trei săptămâni, - îl văd strecurându-se în odaia lui, cu o lopățiță rusească, de tranșee. Era a noastră, de mult, și o unealtă de care aveam nevoie, dar, desigur, nu în aceeași măsură ca de oalele de bucătărie. Și, iată, îmi stăpânisem firea la năcazuri mai

mari pe care mi le făcuse, dar acum mi s-a-ntunecat înaintea ochilor. Pentru lucrul ăsta de nimic? vei zice. Nu știu. Niciodată n-am să știu. M-am strecurat după el în casă.

— Ce vrei cu lopățica asta?

— O pun bine, subț vatră. Iau cenușă cu ea.

— Bine, dar ai furat-o. E a noastră.

— O am de zece ani, cum să fie a dumatăle?

— De zece ani?!

Și, fără nicio altă vorbă, încep să-i car la pumni. Izbeam cumplit, în neștire.

În nime nu dădusem pân-atunci, de când mă pomenisem. Ș-acum simt în mână cioturile oaselor lui. Le simțeam și când îl izbeam; aveam senzația că dau într-un schelet! Mi-era scârbă, dar izbeam cu sete! Știu eu ce mă apucase?

Mi-am simțit deodată brațele cuprinse de nevastă-meă.

— Ce-i faci? îl omori!

Țapul bătrân se sprijinise de un părete, cu gura căscată, se uita fix la mine și nici nu sufla. Nu mai era om: era o bestie care voia să plângă și nu putea!

Încă în ziua aceea am luat un car, mi-am încărcat hodrobeiele și m-am mutat la școală. Era o singură sală. Am scos jumătate din bănci.

— Să mă ierți, sfinția-ta, i-am zis preotului, o zi, două, trebuie să-mi găsesc o locuință. Acolo nu mai pot sta. Era să-lucid.

Și am găsit una în oraș. Între casele reparate. Pe Zavati nu l-am mai văzut de-atunci. Dar când îmi vine în minte, mi se tulbură firea până-n adâncuri. Vezi tu, sunt criminali care caută crima. Da pot fi crime care se cere impetuos să fie săvârșite: când te-ntâlnești cu o ghiavolească perversitate a naturii. Ai senzația că ucizi pe ghiavolul care a stricat firea.

Iar când îl visez pe Zavati, și-l visez adeseori, mă trezesc ostenit de moarte, și zile întregi nu mă mai părăsește o scârbă adâncă.

E o amintire rece și respingătoare din zilele pribegiei.

1922

SINGURĂTATE

În sat, în Valea-Rea, cu cât trece vremea, se spun tot mai multe povești pe socoteala dascălului Marin Mureșan. Fusese el un singuratec și înainte de război, dar de când s-a întors de pe frontul italian, odată cu revoluția, odată eu proclamarea stăpânirii românești asupra Ardealului, dascălul Marin nu mai vorbea decât în școală, cu copiii; aproape toată vremea slobodă și-o petrecea la câmp, mai ales pe dealurile mai înalte din jurul satului, pe țărmurile râulețului de munte, ori hoinărea prin pădurile bătrâne din apropierea satului.

Mulți săteni l-au văzut stând tolănit în iarba câmpurilor, cu urechea la pământ, ca și când ar fi ascultat ceva; alții au dat peste el în poienile pădurii, privind pierdut la frunzișul stejarilor, ce strălucea metalic în bătaia soarelui; alții l-au întâlnit pe malul râului, cum asculta, încântat parcă, șopotul valurilor.

Și ceea ce-i mira mai mult pe săteni era zâmbetul acela luminos, dintr-alte lumi parcă, ce-i stăruia mereu în colțul buzelor, zâmbet pe care nu i-l văzuseră înainte de război. Prilej de vorbă erau, iarăși, mărturisirile unora care se jurau că l-au auzit vorbind încetișor, abia șoptit, singur, și că părea a mângâia pe cineva foarte drag, cu vorbele lui.

Cât a ținut toamna și iarna, veștile, aduse acasă de către copiii de școală, sporiră și ele poveștile ce începeau să umble prin sat despre dascălul Marin. Copiii, adeseori, se întorceau de la școală cu fețele schimbate, pătrunse, și ele și privirile lor, de ceva străin. Ca și când s-ar gând la ceva deosebit, la un lucru nespus de mare, care nu poate

intră în priceperea lor, și care totuși le făcea plăcere și-i ținea multă vreme cuminți, gânditori.

De cele mai multe ori copiii aduceau acasă vestea asta:

— Mamă, azi a plâns domnu' învățător.

Și, la întrebarea părinților, la încercarea lor de-a-i. descoase, ei se întristau și nu știau ce să spună, decât doar atât:

— Da, ne-a tot spus foarte frumos, pe urmă, începând să plângă, și-a dus năfrămuța la ochi și a ieșit din școală.

Mai rar, copiii aduceau o altă veste:

— Azi ne-a învățat un cântec nou. Ni l-a cântat dumnealui, mai de multe ori. Și să vezi, mamă, cânta mai frumos decât în biserică.

O altă schimbare în viața dascălului Marin, de asemenea prilej de multe vorbe, era obiceiul ce-și luase să meargă o dată, în fiecare săptămână, până la orașul din apropiere. Înainte de război, dacă mergea de două ori într-un an.

În aceeași vreme oamenii se mirau din ce trăiește. Se știa că o vecină îi vinde în fiecare zi trei litri de lapte. Dar de unde-și aducea altă hrană în mica lui odăiță, lipită de sala de cursuri, sau dacă mai mânca și altceva, nimeni nu știa nimic.

Din aceste și din alte observări începură să umble vorbe prin sat despre dascălul Marin Mureșan.

— Cine știe, poate a omorât pe cineva în război, ziceau unii.

— N-ar fi așa de senin la față și n-ar zâmbi mereu, răspundeau oamenii care au făcut războiul.

— În iadul acela de pe frontul italian se va fi stricat, bietul om.

— Poate din bățăile de când l-au prins în munți.

— Poate va fi îndrăgostit, de merge așa des la oraș, ziceau femeile.

— Ce stați să vorbiți? L-am văzut și la oraș. Știți ce face? Se duce pe câmpul de instrucție și privește cu ceasurile la soldați.

Și încheierea la care ajungeau cu toții era aceeași:

— Dumnezeu să ferească! Cine știe cum, din ce, dar îi lipsește o doagă.

Sătenii spuneau cuvintele acestea cu părere de rău, cu compătimire pentru dascălul Marin. De când s-a pomenit satul, n-au mai avut așa învățător. Bun ca pâinea moale, drept, isteț, cinstit, fără pic de măreție, harnic în slujba lui și drăguț, de plâneau copiii când se îmbolnăvea uneori învățătorul, cântăreț mare, ca un arhanghel, în sfârșit, un om care nu le-a făcut nicio neplăcere, care se îndestula cu salariul cât i-l puteau plăti sătenii.

S-a văzut cât ținea Valea-Rea la dascălul său când, în 1913, într-o sară l-au luat jandarmii și l-au pornit la oraș între baionete; sătenii își aduc limpede aminte de ziua aceea: tot satul se alarmase, și-l petrecuse la gară cu bărbați, femei și copii.

Șase luni a robit atunci. Sătenii s-au mirat că un om așa de blând și liniștit ca el a putut să spuie așa, deodată, luat de un gând, în fața șefului de gară: «Să știi dumneata că la anul vor trece Carpații».

Sătenii s-au mirat că omul acela blând a cutezat să vorbească așa. Dar vorbele lui, cutezanța lui le-a mers la inimă. Rare clipe de mulțumire sufletească au avut, ca aceasta, în viață! N-a trecut săptămâna, – o jumătate de an, cât a stat în închisoare, – să nu-i ducă cineva din sat merinde și să vadă ce mai face.

Țăranii din Valea-Rea țineau mult la dascălul lor, – cinci ani le-a învățat copiii, înainte de război, și le instruisese și un cor bisericesc cum nu era în tot jurul, – și le părea rău din toată inima că acum, după război, bietul om se cam țicnise. Mulți erau de credință că l-au stricat bățile jandarmilor, când îl prinseseră în munți, în toamna lui

1915, gata să treacă granița. Un amărât de ciobotar din sat înștiințase jandarmeria că l-a văzut pe dascăl urcând plaiul munților.

Sătenii își aduc limpede aminte și de întâmplarea asta. Când s-a sunat mobilizarea, dascălul Marin a trebuit să se înfățișeze printre cei dintâi. Un an și două luni n-a căpătat concediu. Veni, în sfârșit, cu o rană vindecată la mâna stângă, în octombrie 1915. Azi a sosit, – de atunci le păruse sătenilor cam schimbat, – și a doua zi dimineața a dispărut din sat. Peste patru zile, jandarmii îl aduceau legat. Spunea un pădurar că l-au prins aproape de graniță.

Ce mai băta i-au tras atunci!...

Oamenii se mirară de cutezanța lui, și își simțeau sufletul mai larg, mai mândru, deși femeile plângeau cu hohote. De atunci nimeni nu l-a mai văzut, de atunci a fost neclintit din mijlocul iadului de pe frontul italian, până la prăbușirea monarhiei.

Sătenii își aduceau aminte de viața lui din trecut, căutând să înțeleagă felul lui de viață de azi; le părea rău că se prăpădește un om așa de scump, dar nu puteau pricepe ce durere, «au ce bucurie, ce lucru ascuns a pus acum stăpânire pe sufletul lui. Câteodată le licărea prin minte gândul: «Poate a fost ceva cu el încă de când spusese că vine România, sau de când a încercat să treacă granița!»

Ei cereau să-și itâlcuiască taina vieții lui de acum cu toată bunăvoința; dar, oricât se străduiau, nu puteau ajunge decât la încheierea că bietul om e puțin ținut, – Dumnezeu știe din ce, – și că, poate, și mai demult nu era în toate apele, dar că n-au băgat ei de seamă.

În credința aceasta îi mai întârea și faptul că dascălul Marin a venit cu cei dintâi demobilizați, că pușcase alături de ei din geamurile vagoanelor, că se purtase ca un adevărat ținut vreo trei zile în șir, el care, înainte, fusese liniștea și bună-cuviința întrupate.

Și apoi, deodată, potolirea asta bolnavă, surâsul ăsta care nu-l mai părăsea, limpezimea privirilor, care-l arăta ca și când n-ar avea un singur gând, ca și când n-ar trăi pe lumea asta, și veșnica lui tândălire prin locuri singuratece.

Nimărui din sat nu-i trecea însă prin cap gândul că Marin nu le-ar mai putea fi bun dascăl. Las că școala lor fusese închisă cât a ținut războiul, dar Marin cânta și acum minunat în strună, învăța bine copiii, și se vede că le spune mereu astfel de lucruri, încât copiii se întorc de la școală ca și când s-ar întoarce de la biserică.

Mai mult decât pe săteni, viața dascălului Marin îi intriga pe foștii lui colegi de dăscălie, azi, cei mai mulți, ocupând alte slujbe pe la orașe. Nu puteau înțelege cum un om ca el, dintre cei dintâi învățători ai Ardealului, să rămâie uitat de Dumnezeu într-un sat ca Valea-Rea. N-a cerut nicio slujbă la oraș, n-a primit niciuna dintre cele ce i se îmbiaseră. Cum faptele și viața altora ne interesează totdeauna mai mult decât faptele și viața proprie, și pe acelea cercăm mai cu nerăbdare să le înțelegem decât pe aceste, foștii lui colegi, de câte ori se întâlneau, vorbeau despre Marin Mureșan.

Mai mult decât sătenii, ei erau gata să creadă că Marin e nebun, și ajunseră chiar să se întrebe cum mai poate rămânea în învățământ un astfel de om nenorocit.

Într-o după-amiază de april, revizorul școlar al județului, subprefectul, un notar de la județ și trei învățători se întorceau de la un examen. Veneau în automobilul prefecturii. Satul în care se ținuse examenul era vestit de vin bun, de preot foarte primitor de oaspeți, și văr cu subprefectul, – și așa, când revizorul îi întrebă dacă n-ar avea plăcere să-l însoțească la acest examen, propunerea lui fu primită cu însuflețire. Au mâncat și au băut din belșug, și acum se întorceau foarte veseli către reședința județului.

Drumul ducea prin Valea-Rea, și trecea chiar pe

lângă școala satului. Când automobilul se apropie de școală, unul din cei trei învățători propuse:

— Domnilor! Să facem o scurtă vizită colegului Marin.

Cheflii se priviră o clipă.

— Oprește, șofer! strigă subprefectul.

— Bună idee, zise revizorul. Nu l-am văzut din toamnă. Aș vrea să mă conving ce-i cu zvonurile care umblă în jurul lui. Bună ocazie.

Dar ușa de la locuința învățătorească era încuiată.

Ciocăniră, - niciun răspuns!

— Doarme sau meditează adânc, zise unul din cei trei învățători, și împinse ușa cu umărul. Încuietoarea, slabă, nu rezistă.

O cameră mică, pătrată, foarte albă, cu o singură fereastră, cu un pat, o masă, trei scaune, o etajeră plină cu cărți într-o foarte bună mișcare, și un miros pronunțat de flori de câmp veștede.

Revizorul, cei trei învățători de la oraș avură o senzație neplăcută: pe-o clipă le păru că-și revăd locuințele lor de dinainte de război. Aceeași sărăcie ca la ei, pe vremuri. Pe-o clipă își pierdură simțul realității și le păru că-s la ei acasă.

Dar senzația asta trecu repede.

— Unde să fie dascălul? întrebă într-un târziu subprefectul.

— Desigur, rătăcește pe undeva pe câmp. De la 4 e liber. Se vede că tot sunt adevărate zvonurile despre el.

Unul din cei trei învățători dădu, între hârtiile de pe masă, de un caiet gros, și, deschizându-l, văzu multe foi pline cu o literă mărunță și deasă. Numaidecât se adunară cu toții în jurul mesei. Revizorul luă caietul, îl deschise la pagina întâia.

— Citește ceva, să auzim cu toții, ziseră ceilalți.

Revizorul citi, încordându-și privirile, care păreau că

joacă deasupra literei mărunte:

«Nu te vei supăra că stau și aici de vorbă cu tine, lângă aceste file albe de hârtie. Ești atât de frumoasă în libertatea ta, atât de dulce, atât de divină în tainele care mi le șoptești, încât nici pe-o clipă nu mă pot despărți de ființa ta, pe care o simt cum trăiește în mine. Tot ceea ce mi șoptești tu, tot ceea ce-ți spun bătaile inimii mele, când mă îmbăt de apropierea ta, vreau să le aștern aici, pentru ca să te slăvesc și mai mult. Să nu te temi; nimeni nu va cunoaște minunile în care trăiești tu și pe care mi le spui mie! Vreau să le însemn aici numai pentru a sta mereu de vorbă cu tine, să-ți treacă supărarea că nime nu te vede, nime nu se oprește să te admire, deși ești așa de nespus de frumoasă, iubita mea.»

— Aha! în sfârșit se va însura și Marin. E și vremea. Cred că are treizeci și doi de ani, zise unul din cei trei învățători.

— Mai citește ceva, zise subprefectul. Al dracului e de îndrăgostit băiatul, адаose, lăsându-se pe un scaun. Obrajii lui, mari, dogoreau de căldura vinului.

Și revizorul, întorcând câteva foi scrise, se opri și citi la-ntâmplare:

«Tu știi cât am dorit să te văd așa cum ești acum: cu toate lanțurile sfărâmate, să „strălucești de întreaga ta tinereță și frumusețe. Credeam că-ți vor cădea la sfintele tale picioare adoratorii cu sutele de mii, să te vadă, să te admire, să te cunoască, să te iubească. Credeam că se va face o liniște de biserică de jur-împrejur, și tu vei fi altarul. Și iată, în jurul tău e larmă și alergare, oamenii se zbat după lucruri trecătoare, și tu, veșnică frumusețe, veșnică avuție, ești dată uitării. Nu te vei supăra de iubirea mea, tu, care ești mai mult decât împărăteasa împărăteselor?»

Cei șase oameni se priviră întrebători. Vinul începea să li se urce tot mai mult la cap, cum stăteau locului, în aer închis, după alergarea cu automobilul.

— La cine dracu' face aluzie? Cine să fie iubita lui, care-i mai mult decât împărăteasa împărăteselor? întrebă cu ciudă notarul județului.

— Bate câmpii, spuse cu o voce insinuantă revizorul. Se vede că de unde nu-i foc, nu iasă fum.

Dar subprefectul dori să i se mai citească. Revizorul mai trecu peste vreo zece foi și citi din nou:

«Azi am plecat urechea la pământ și am auzit șoaptele tale cele mai adânci. De jur-împrejur, ierburile, florile tale se mlădiau vesele și luminoase în adierea vântului. Ele creșteau, pline de viață, din libertatea ta. Și, din adânc, tu-mi șopteai: „Ce bine mi-e acum! Pleacă-te mai tare și lipește-ți inima de sânul meu! Pleacă-te și mă sărută!”»

Un fior trecu prin sufletul celor șase bărbați.

— E nebun, ziseră ei.

Dar ceva - i reținea aici, lângă caiet, și nu se puteau hotărî să plece.

Revizorul deschise la fața cea din urmă, și citi c-un fel de înfrigurare, fără să mai aștepte să fie rugat de cineva: «Oamenii clatină din cap, când văd că mă țin mereu pe urma ta. Dar cum mă voi sătura de frumusețile tale? Eu văd că ești alta, eu văd că ești fericită, eu simt bucuria și noua ta viață! Te-aș mângâia ca pe un copil, de-ar fi să trăiesc veacuri. Câmpiile tale, codrii tăi, apele tale, toate-mi vorbesc de negrăita ta fericire, patria mea! Nu ești pământ mort, nu ești vânt, nu ești apă; ești suflet ce tremuri de bucuria libertății.»

Revizorul închise caietul.

Cei șase nu se mai priviră. Le trecu beția, ea luată de-o undă de vânt.

Părea că se sfiesc să se privească.

După un răstimp, subprefectul făcu doar atât: «Hm!».

Iar unul din învățători, uiiându-se la zarul stricat, zise:

— Cum încuiem noi acum ușa asta?

În curând, automobilul porni. Se însăra. De subț poalele codrului se ivi chipul dascălului Marin Mureșan. Înalt, subțirel, cu mers legănat, cu multe ierburi și flori la subțioară, cobora încet pe cărărușa din fânețele fâșâitoare.

Luna se ivi de după muchia pădurii.

Dascălul cobora încet, cu zâmbetul pe buze, cu fața luminoasă.

Ce murmurau buzele lui, luminate de zâmbet? Un cântec? O rugăciune? O poezie?

Era nebun?

Trăia în singurătatea în care se pot auzi șoaptele sfinte.

19 2 2

ANUNȚUL

Afară mânguia mărunț și des din văzduhul înnegurat; părea că plouă din neguri, nu din nouri. De trei săptămâni ploua mereu. Ulițele nepietruite ale orașelului de provincie zise desfundaseră. Carele, căruțele treceau încet. Rar, când se abătea vreun automobil, stropea cu tină păreții caselor, vechi, până subț acoperiș, și, adeseori, împrășca și obrații pașnicilor cetățeni, dar mai ales cetățene, care deschideau vijelios ferestrele, când se auzea sirena, să vadă cine-i. Atâta distracție mai aveau în potopul necurmat: trecerea vreunei mașini, care dădea sămânță de vorbă în contradictoriu, zile de-a rândul, asupra drumeților, - cine-s, unde merg, de unde vin, - și, «îmbată sara, apariția gazetei săptămânale locale - *Ghimpele*.

Din marea de noroi și ciorofleacă, luminează, ca o oglindă, singura tablă de asfalt a orașului, caldarâmul din fața primăriei și a hotelului-cafenea «Dacia», vecine. Aici simți că ai ceva solid subț picioare, deși pe asfalt zace o vărsătură de smântână aurie, groasă și uleioasă. Pe vreme bună, pe acest trotuar, lung de-o sută de metri și lat de doi, se adună toată elita orașului, pe «Corso». Pe-o asemenea

vreme însă nu-i de niciun folos pentru lumea elegantă, și-i simt binefacerile numai bărbații pătimași, care înoată prin tină, din cine știe ce hudită a orașului, pentru a lua o ceașcă de șvarț la cafeneaua «Dacia», iar sâmbătă sara pentru a citi gratuit *Ghimpele*. Îmi vine greu de tot să mărturisesc, pentru numele bun al orașului, că mai ales o masă cu cărți de joc aducea, cu o putere într-adevăr magnetică, pe vreo zece părinți de familie, sară de sară, în cafeneaua «Dacia».

Dar, în sara aceasta de sâmbătă, cărțile de joc stăteau neatinse. O roată de capete înconjura ziarul *Ghimpele*, proaspăt ieșit de sub teascuri. Toți oaspeții din cafenea, doisprezece la număr, erau în jurul unuia, în picioare, și sorbeau cu lăcomie câteva șiruri de pe fața a doua, totodată și ultima, a ziarului. Cel cu *Ghimpele* îl ținea ca pe un trofeu, cu amândouă brațele întinse, și privea cercetător, dar mai ales triumfător, când la unul, când la altul dintre cei unsprezece. El fusese mai devreme în cafenea, el descoperise anunțul pe care-l citeau acum și-l reciteau, nemaisăturându-se, prietenii. Roata de capete mai crescuse cu trei, apoi nimeni nu mai pătrunse din ploaia subțire de-afară, din ciorofleaca trotuarului în saia altfel părăsită a cafenelei, luminată somnoros de o lampă cu petrol, cu feștila rotundă, care fumega mereu.

«DOMN tânăr, jovial, de bună condițiune socială, caută distracție doamnă tânără ori domnișoară de bună condițiune, preferabil blondă. Discreție absolută. Răspuns la administrația ziarului, prin poștă, recomandat, cu indicația *Distracție*.»

Îl știa acum pe dinafară toți oamenii adunați în jurul descoperitorului, Mârâiau, făceau câte un «hm!» și iar îl citeau. În sfârșit, cel ce avea *Ghimpele*, ostenit pesemne de felul marțial în care își ținea trofeul, șezu și puse ziarul pe masă. Ceilalți își târără scaune și-l imitară. În jurul mesei era acum o roată de cincisprezece capete de cetățeni,

grave, deși grozav de neliniștite.

Băiețașul de serviciu se învârti multă vreme în zadar în jurul lor. Cum nu vorbea niciunul, nu cuteza să tulbure tăcerea solemnă. Dar domnul care ținuse gazeta rupse, în sfârșit, tăcerea într-un chip care părea că mulțumește pe toți ceilalți. El izbi, încruntat, cu pumnul în masă, strigând:

— E un scandal! Un nemaipomenit scandal! Așa ceva, în orașul nostru!

Toți începură deodată să mormăie aprobator, și în curând se ridică o larmă de nu se mai putea înțelege nimic. Ochii fulgerau a dispreț, a răzbunare, fețele se crispară, și masa din mijloc fu izbită de mai mulți pumni. În lărmălaia aceea, băiețașul se aplecă la urechea unuia, la urechea altuia, și, în grabă, masa se umplu de cești cu șvarțuri.

Abia acum, sorbind, se mai potoliră și se putură înțelege cuvintele pe care le rosteau.

— E nemaipomenit, pe onoarea mea!

— Mai înțăleg, într-o capitală, într-un oraș mondial, dar la noi?! E culmea ticăloșiei!

— E începutul corupțiunii!

— Nevasta mea ș-a dumitale vor ceti acest anunț nerușinat. Ce vor gândi ele?

— Nevestele ca nevestele, dar fetele!

— E un vampir!

— Dar gazeta! Cum a cutezat să tipărească o ticăloșie ca asta? Să se facă propagatoarea corupțiunii, mă-nțelegi, într-o vreme când toată lumea trăiește așa de greu. Mă-nțelegi ce vreau să spun, nu-i așa? De-o pildă, nevasta cutare: cinstită femeie, bună mamă de familie, harnică de dă în brânci. Dar pe scumpetea asta, bietu' bărbat se nu-i poate face o rochie ca lumea, mă-nțălegi. Acum, iat-o cu ispita subt ochi. Își va zice: e vorba de ceva nevinovat, de-o distracție, pentru că, mă-nțălegi, vampirul știe cum s-o aducă. Nu spune ce-i trebuie, ci zice, mă-nțălegi, simplu: «distracție». Acuma, nu va fi ea ispitită, pentru o rochie,

să-i scrie, mă-nțălegi, că-i gata să-i facă «distracție»?

Cel care vorbise roși ca un rac. Avea obrajii bucălați, și, când perora, părea că mestecă stridii. Ceilalți își zâmbiră cu înțeles: cetățeanul își descrisese propria nevestă. El băgă de seamă zâmbetul, se înfurie și zise:

— Primejdie este, domnilor, fie că e vorba de femeia mea, fie că e vorba de nevestele dumneavoastră! Nu uitați, mă-nțălegi, în ce lume trăim și-n ce scumpete. Banu-i ochiu' dracului, mai ales acum. Și-apoi, vă rog, nu uitați cum știe el să momească: «distracție», «domn tânăr», «jovial», «bună condițiune socială», «discreție absolută»! Ce-s toate astea decât apucături de crai, care vrea, mă-nțălegi, să ia mințile femeilor?!

Acum se bucură de aprobarea unanimă a prietenilor. Nimeni nu mai zâmbi. Se gândeau cu toții: Cine să fie nemernicul? Om năcăjit nu putea fi. Om până la salariu de o mie cinci sute, nici poveste! Iată, lor ar fi putut să le trăsnească prin cap așa ceva? Pitii, drace! Nu-n zadar tipărea mișelul că-i om de bună condițiune socială.

Dar cine să fie?

Luară pe rând pe toți slujbașii cu plată mai mare, dar nu se puteau hotărî să aducă osânda asupra nici unuia. De bănuیت, mai greu, dădea numai judecătorul de ocol. Era necăsătorit, trăise prin orașe mari, dar toată lumea știa că el își jertfește toate ceasurile slobode mamei sale bolnave, care trăiește aici, lângă fiul ei. Se opriră apoi la șeful de poliție, la comandantul de jandarmi. Aș! ăștia-și făceau «mendrele» și fără să mai tipărească anunțuri la gazetă.

— Dac-ar fi cel puțin ofițer în orașul nostru! Așa, cine dracu' să-l fi dat la tipar?

Băură câteva rânduri de șvarțuri, frământându-se mereu. Un singur lucru era cu putință: să-i ceară socoteală redactorului. El trebuia să-l deie la iveală, și tot el trebuia să răspundă pentru introducerea «corupției publice» în oraș. Pentru asta o să-l deie pe mâna justiției, dar mai întâi

să-i scoată cu cleștele secretul.

Chiar în clipa când ajunseră la hotărârea asta, redactorul, un om de vârsta jumătate, - învățător pe vremuri, chel, slab, cu hainele vechi pline de noroi, intră în cafenea. Ceilalți, pe-o clipă, amuțiră. Apoi, deodată, o ploaie de insulte-i căzu în cap.

— Bine, nene, așa ți-i felul?

— Asta e educație?

— Asta e gazetărie?

— Ne strici femeile, ai?

— Ne scandalizezi fetițele, bestie?!

— Nu ți-a fost rușine?

— Păi bine, mă Petre, cine dracu' te-a pus să faci o nebunie ca asta? Cum te-i mai arăta tu între oameni?

— Între oameni? Ba, mă-nțalegi, în pușcărie, acolo i-e locul!

— Pfui!

— Satano!

Omul, palid, tremurând, nu putu ajunge la cuvânt decât într-un târziu.

— Iertați-mă, fraților, și ascultați-mă. Ispita... Ascultați-mă, de-aceea am venit, știam că vă aflu aici. Am venit să mă spovedesc. Recunosc că-i rău ce-am făcut, dar ispita a fost mare.

Cetățenii tăbărâră pe el.

— Ce ispită? Ce tot vorbești de ispită? Pentru femeile e ispită, ticălosule!

— Și pentru mine a fost ispită. Da, și pentru mine.

Ceilalți rămaseră cu gura căscată.

— Cum ispită, măi Petre? Doar nu te-ai schimbat în femeie!

Redactorul ridică, nenorocit, un braț.

— Ascultați-mă, nu mă osândiți! Sunt sărac, mă știți, am o casă plină de copii. Vineri capăt o scrisoare, un anunț și un șec de trei mii de lei. Toate într-o scrisoare

recomandată.

— Anonimă?

— Se-nțălege că anonimă! Scrisoarea zicea așa: dacă public o dată, în numărul de azi, anunțul, la ceasurile cinci pot ridica, cu șecul alăturat, de la bancă, trei mii de lei. Altfel, șecul nu are nicio valoare. La bancă trebuie să mă înfățișez cu *Ghimpele* în care s-a tipărit anunțul. Două zile ce-am făcut? M-am frământat ca șarpele pe jar! Sâmbătă dimineața m-a pus dracu' de-am descoperit și nevastei taina. «Și mai stai pe gânduri, nenorooitule?! zise ea. Nu vezi că dă iarna peste noi, și nici lemne, nici paltonașe la copii? E un dar de la Dumnezeu!» «Nu, zic eu, mai degrabă de la dracu'! Dar dacă vreo femeie ori vreo fată se prinde-n cursă, cine răspunde?» «Ea va răspunde, - îmi zise femeia, - dacă are minte proastă, ea să deie de dracu'.» «Vezi că tot de la dracu' vin banii ăștia, tu, muiere!» Dar ea unde nu s-a mâniat, unde n-a-nceput să țipe, de credeam că și-a ieșit din minți. N-am putut birui, și am publicat anunțul.

— N-am spus eu, mă-nțalegi, că banu-i ochiul dracului, și mai ales pentru o femeie, și mai ales, mă-nțalegi, în soumpetea de-acum?!

Omul care vorbise era grav de tot, aproape deznădăduit.

— Ei, și-ai ridicat banii? Ți i-au dat?

Redactorul întări, trist, din cap. O tăcere adâncă se făcu în sală. Oamenii se gândeau. Abia acum, după ce auziseră de cele trei mii, înțeleseseră că lucrul e serios de tot. Dacă pentru un anunț a plătit trei mii, câte va fi gata să plătească pentru «distracție»? Și pentru care femeie ai putea jura că nu va cădea în ispită? Mai ales cei cu femei și cu fete blonde se întristară rău de tot. Trebuiau să afle cine-i, trebuiau să-l împiedice de a-și face «mendrele».

— Nu bănuiești cine poate fi? Întrebă unul.

— Ca pământul! răspunse redactorul.

— Nu-i cunoști scrisoarea, caracterul, cum se zice?

— E bătută la mașină!
— Și anunțul?
— Și!
— Măi, al dracului! Țsta-i subțire de tot! Și cu-atâta e, mă-nțalegi, mai primejdios!

Urmă un alt răstimp greu de tăcere.

Deodată, altul își plesni fruntea cu palma stângă.

— Îl putem afla! Scrisorile de răspuns n-au să vie la administrație? Așa zice în anunț: recomandată la administrație, cu indicația «distracție».

— Da!

— Atunci, e ca și prins! Tu ești și redacție, și administrație! El va veni să le ridice, sau va trimite pe cineva. Nu trebuie să ne spui tu. Îl vom pândi noi. Până acum n-ai primit nicio scrisoare cu destinația ceea păcătoasă?

— Când dracu' să primesc?! Abia de două ceasuri a ieșit anunțul de sub teasc.

Cetățeanul își plesni din nou fruntea.

— Ai dreptate! Dar vei primi destule, te-asigur! O să-l pândim când va veni după ele, el sau vreun om de-al lui.

Redactorul îngâlbeni.

— Nu va veni nici el, nici vreun om de-al lui.

— Cum? Ce-nsamnă asta?

— Eu va trebui să le trimit, tot recomandat, pe adresa ce mi-a dat-o.

— Ei, tot un drac, ne vei da adresa, el va veni acolo după scrisori, și-l găbuim!

Redactorul se făcu mai palid. Privea țință în pământ.

— Hm! E o datorie de onoare!

— Cum?! Datorie de onoare?! Ce suntem noi... englezi, să dăm ceva pe-un fleac de ăsta? E o datorie morală, a ta și a noastră, a tuturor, să împiedicăm primejdia corupției! Ai luat miile? Bine-ai făcut! Ai publicat anunțul? N-ai avut încotro! Și cu asta, gata!

Omul se gândi un răstimp, apoi zise, abia șoptit:

— Cred că ai dreptate. Portarul de la hotel «Dacia».

Toți țipară ca un singur om.

— Cum, aici?

— Pe adresa asta voi trimite scrisorile.

Cetățenii se potoliră ca prin farmec. îl înconjurară pe redactor cu dragoste, ca și când ar fi fost binefăcătorul lor. Băură vin, mult vin. Unii fură de părere să păzească aici toată noaptea și-n ziua următoare, iar de luni, să păzească tot câte patru. Lucru era hotărât: îl înșfacă și-i dau o bătaie soră cu moartea.

Luni, pe la ceasurile 10 dimineața, la cafeneaua-hotel «Dacia» izbucni un scandal ce răscoli tot orașul. Las, că răscolit fusese de sâmbătă sara, când *Ghimpele* se vându-se ca pâinea cea caldă. Dar luni, pe la ceasurile 10 dimineața, părea că se uscaseră glodul de pe uliți, așa alergau de sprinteni către hotelul-cafenea cetățeni și cetățene, în cele mai învrâstăte costume, cum îi apucase vestea cea mare.

Cei care sosiră mai târziu, zadarnic mai încercară să intre în cafenea. Se grămădiră pe la geamuri, sparseră vreo câteva. Poliția era neputincioasă.

O doamnă blondă, tinerică, grăsulie, care nu ajunsese să se pudreze decât pe jumătate, și așa alergase între cei dintâi la locul scandalului, își făcea, izbind furios cu coatele, drum prin mulțime, să iasă din cafenea. Afară, pe singurul asfalt al orașului, se opri, răsuflă din adânc și zise eu dezgust, deznădăjduită:

— Bine i-au făcut! Pârlitul! Să se deie drept domn de bună condiție socială! Cum, pentru că-i deputat? Da' nu-l știm noi pe dăscăluțu? Vezi cine poate compromite pe-o femeie cumsecade? Pârlitul! Bine i-au făcut!

Și porni furioasă pe-o uliță strâmbă.

19 2 3

ÎNTR-UN PICUR DE APĂ

Ei, acuma, și dumneata! Dă-te mai napoi, soro, nu vezi că dai peste tribună? Cine, păcatele, vă-ndeasă tocmai în rândurile dintâi?

Și primarul, om voinic, tânăr trecut prin jandarmerie, îmbrăcat de sărbătoare, cu mustața răsucită, cu cizmele oglindă, proptindu-și palma lată în pieptul scofâlcit al unei bătrâne zdrențuroase, o tot împingea înapoi, muștrând-o. Izbuti s-o treacă prin vreo patru rânduri de oameni, după cum, mai nainte, pusese «la locul lor» pe vreo câțiva «codași» ai satului, care de-asemena se îmbulziseră la loc de frunte.

— O s-auzi și de-aici, mătușo, n-ai grijă, îi zise primarul, mulțumit c-a pus-o și pe asta «la locul ei».

— Ha? făcu bătrâna, privind speriată în jur.

Dar cum nime n-o lua în seamă, clipi din ochi și, după ce se-nțepeni bine în cizmele-i uscate, pământii, scorjite, pline de umflături, începu să dea din coate, să pătrundă iarăși înaintea.

Primarul se înapoiase lângă tribună. Făcea rânduială. Așeza în frunte pe bărbații cei mai bine îmbrăcați, pe femeile cele mai gătite. Deodată se trezi cu bătrâna, gâfâind, nădușită, în fața lui. Era înghesuială mare, dar oamenii tot îi făcuseră loc să poată răzbate.

Primarul tocmai se pregătea, mânios, s-o umfle, când pârgarul satului îi șopti ceva la ureche. În clipa următoare trâmbiță o sirenă de automobil. Toate capetele se-ntoarseră în partea aceea. Se auzea tot mai deslușit forfoteală de motoare.

Se zvonise că vine regele, dar din mașini nu coborâră decât un ministru, vreo doi deputați și câțiva înalți slujbași de la prefectură. În curând capetele priveau drept înaintea: domnii erau pe tribuna instalată la repezeală, din scânduri, și înfrumusețată cu ramuri de stejar.

Discursurile începură în mijlocul unei dezamăgiri obștești. Toți îl așteptaseră pe rege. Așa vestise dobașul

satului. De-aceea fâlfâiau steagurile tricolore în turnul bisericii, la școală, la primărie și la alte vreo trei case mai mari. De-aceea fusese adunată atâta lume.

Dar oratorii se înfierbântară și fără audiență. Trecuseră vreo două ceasuri de când oamenii îi ascultau năuciți, fără să deie semne de înțelegere a «marilor comandamente» de la «răscrucea veacului», care cereau «colaborarea tuturor energiilor în jurul tronului»... Numai mătușa Stana, zdrențuroasa, asculta cu lacrimi în ochi. Își pleca, pătrunsă, capul, când pe umărul drept, când pe cel stâng, și ofta. Ofta și suspina, lăsând să-i curgă în voie lacrimile pe pârâiașele obrazilor brăzdați ea lemnul vechi mâncat de ploi. Făcea o bună impresie oratorilor. Uneori parcă i se adresau numai ei, parcă nu-și mai puteau lua ochii de la fața bătrânei, pătrunsă de înduioșare.

În sfârșit, discursurile se isprăviră. Lumea începu să se învălmășească. Până a nu băga cineva de seamă, mătușa Stana fu sus, și acuma ținea de mânecă pe unul din domnii străini, pe acela pe care-și pusese ea ochii încă de când îl zărise. «Nu-i împăratu, își zisese bătrâna, dă-i unu care șade aproape de înălțimea-sa.» Și, fără să se gândească la muștrările primarului, se cățăraseră cu greu pe tribună și se duseseră ață la domnul ei.

Lumea se împrăștia, dar mulți, văzând-o pe bătrânică sus, între domni, se opriră și începură să se apropie încet-încet. Primarul nu se vedea nicăiri; era, pesemne, plecat cu «ordene».

— Și așa, mărite domn, nu ești împăratu! Știam io că nu ești, că împărații, toți, umblă îmbrăcați ca ghinărarii. Da-l întâlnești, îl vezi, nu-i așa?

Străinul stătea bucuros de vorbă cu ea: o văzuse cu cât suflet îl ascultase.

— Apoi, de zise el, zâmbind, pân' la împăratul e departe!

— Departe, da tot află măritu domn drumu'. N-ai

spus chiar dumneata câtu-i de bun și drept? De unde-ai ști?

— Ți-a plăcut ce-ai auzit, nu-i așa?

— Ce s-aud, păcatele mele! Că uite ce mă bagă pe mine în mormânt: mă scoate din casă, că Achim a murit.

Domnul cel străin tresări. Privi îngrijorat împrejur. Vreo câțiva țărani, care ascultau jos, lângă tribună, zâmbiră. Simțiră strâmtorarea străinului.

Și mătușa Stana, gârbovită, de-atingea cu nasul haina oratorului, începu să-și povestească năcazul. Cincizeci de ani a trăit, ea și cu Achim, bărbatul ei, la curtea grofului. Erau de îndemână la toate: aduceau apă, tăiau lemne, măturau hambarele de bucate; și aveau o odăiță într-o casă pentru slugi. Așa au trăit, fiind de îndemână la toate.

Străinul părea tot mai plictisit, însă oamenii de pe lângă tribună ascultau tot mai înviorați și cu mai mult interes decât ascultasera vorbirile domnilor.

— Cine-ar fi gândit că va muri naintea mea? Dă-i dase ceasu rău în drum! N-a mai fost el în hambar, mărite domn? Of! păcatele lui! Da, cinzeci de ani, trecut-a o zi să nu urce scările și să le coboare? Șoltâc-șoltâc, cum putea, ș-acum, la bătrâneță, da tot le urca și le cobora. Mai demult le suia cu sacu-n spate! Of! păcatele lui! Câți saci o mai suit, că se-ngârbovise până la pământ. Nu mințesc, mărite domn. Fără să se mai plece, aduna gătejele de pe jos.

Străinul cercă să-și scape haina din mâna bătrânei; se uită împrejur, dar tovarășii lui, jos, între oameni, ascultau alte năcazuri.

— Așa că nu din vina lui i-o venit moartea. Cunoștea el scările! Dă-i dase ceasu rău în drum. Cobora cu patru saci goi în spate, și, deodată, i-o venit leșinu, pe ochi i s-o pus orbu-găinii și s-o prăbușit pe ăsta, pe asfalt, adecâte pe chiatră. Maică Preceastă! Când am dat de el, nu mai sufla. Nu murise, era cald încă, da nu mai sufla. Până sara o fost gata. Și-acuma, io am rămas c-un cap de vacă. Zice

tistu că să dau vaca la o gazdă, să mă ție câte zile-oi mai avea, că el nu mă mai poate suferi în casă. Acuma, măritu domn ce zice? Io, în năcazu meu, așa gândesc: ce s-o alege de mine dacă n-a mai fi vaca? Omu-acela mă va pune și el în drum. Măritu domn ce zice să fac?

Străinul se frământa. Cum să scape? Primarul nu se zărea nicăiri.

— Io, în capu' meu de muiere proastă, mi-am zis că să nu ies din casă și să bag jalbă la împăratu. Acum avem împărat de rumân. Bună treabă dacă-i de rumân: și de lege rumânească! Și de-aceea m-am bucurat așa de pogan, că de n-o venit împăratu, au venit măriții domni, să-mi ducă jalba. Cât ați grăit, tot la asta m-am gândit. Că aici în sat, și-n varmeghie, nime nu-ți face dreptate. Am bătut la toate ușile; și ușile și inimile - pecetluite. Primaru' nost ...

Dar nu sfârși vorba, și primarul, care tocmai se ivise pe tribună, o luă de piept, o trase binișor la o parte și se înclină respectuos, ca la oraș, înaintea străinului...

— Am onoare să mă prezanț: primarele Bucur.

Domnul zâmbi, îi strânse mâna și, bucuros că a scăpat de cazania bătrânei, porni cu primarul și coborî de pe tribună. În grabă, toți oaspeții fură în automobile. Grupuri de țărani rămaseră ici și colo, - cum vorbiseră cu domnii. Bătrâna, singură, pe tribună, părea că nu înțelege nimic. Nu se mișca, se uita în jur năucită.

Țăranii priviră un răstimp întunecați, tăcuți, spre automobilele care duduiau. Deodată, dintr-un grup se desprinsе unul, cărunț, roșcovan, lungăneț, și zise tare, să fie auzit:

— Bine faceți că mai veniți pe la noi! Dacă n-ați fi dumneavoastră să ne mai alinați năcazurile, de mult ne-ar fi luat dracu' pe noi,ăștia de pe sate!

Oamenii zâmbiră ascuțit. Apoi, tăcuți, se-mprăstiară spre case. Numai mătușa Stana rămase nemișcată, îngârbovită, pe tribună. De departe părea un uriaș semn

de-ntrebare pus în mijlocul pătratului de scândură nouă.

19 2 3

UMBRA UNUI OM

Eram singur acasă, după prânz. Afară dogorea cerul de august, dar în odaie era răcoare. Ceteam o gazetă și, în răstimpuri, mă gândeam la câte toate. Din întâmplare, privesc spre fereastră. Pe drum, din jos, venea un om străin, un domn. Pe la noi prin sat rar de trece vreun domn.

Mă apropii de fereastră să văd cine-o fi. «Poate să mă caute pe mine», gândeam.

Străinul venea încet, clătinându-se. Era încă departe, dar, totuși, văzui că nu-i vreun cunoscut de-al meu. Îmi luai gazeta și ceții mai departe. Când privii din nou pe fereastră, străinul - oprit la portiță. Cerceta cu ochii casa. Era un om slab, deșirat, cu spinarea încovoiată. Deschise portița și intră în curte. «Va fi vreun călător, vreun om pătimaș, gândeam, și cere milă.» Cătai în grabă după ceva parale. Auzii un ciocănit în ușă. Un ciocănit rar. Mă gândeam: «E un cerșetor instruit, cum umblă mulți în ziua de azi». Deschid.

Omul se strecură încet înăuntru. Capul, întins înainte, părea că trage ca pe-o povară, după sine, trupul. Ținea în mână o pălărie tare, soioasă, turtită. Ghetele-i erau lățite, deformate, și una deschidea o gură urâtă, de pește, în care se vedea degetul mare al piciorului - un deget murdar și-o unghie lungă. Ah! ce monstru! Hainele vechi, decolorate, roase și rupte, tremurau parcă, lăsându-te să ghicești sub ele un schelet. Mânele - scurte. O mână păroasă, galbenă. Scurți pantalonii.

— Bună ziua, zise un glas răgușit și gros.

— Să deie Dumnezeu, îi răspund, uitându-mă la două țigări groase, ordinare, ieșite pe jumătate afară din buzunarul vestei.

— Ce mai faci, Floriene? Bine? Sănătos? Da, văd că

ești sănătos.

În gură i se adună parcă o apă amară. O strânse, mișcându-și buzele, și-mi păru că vrea s-o scuipe, cu greață, undeva. Dar, după ce privi puțin în laturi, o înghiți.

— Dumneata nu se poate să mă cunoști, îi zic. Poate că pe altcineva cauți. Eu n-am de unde te cunoaște pe dumneata.

Și mă simții deodată neliniștit, înflorat.

— Ba te cunosc. Am stat amândoi într-o odaie. Vor fi cincisprezece ani de-atunci. Petru Florian. Cum să nu te cunosc?!

Și el mă privi cu ochii aprinși, măriți de suferință—Mă privi liniștit. Aștepta.

— Nu, dragul meu, să ierți, dar te-nșăli. Pe dumneata nu te cunosc.

Și în vreme ce-l priveam, neliniștea îmi creștea mereu. El zâmbi, arătându-și dinții galbeni, mari, rari

— Pe mine, cel de acum, cred că nu mă cunoști. Dar pe cel de atunci, pe Ion Mihuța, știu că-l cunoști

— Pe Ion Mihuța? Da, de el îmi aduc bine aminte—și deodată, deasupra ochiului stâng, văd un semn cunoscut. «Ah, Dumnezeule, doar nu va fi Ion Mihuța?»

— Sunt eu, pretine, nu te mai mira, ci mai bine dă-mi un scaun. Sunt obosit.

— Da bine, nu se poate, frate! Nu se schimbă astfel un om!

El șazu, surâse amar și-mi zise:

— Ba da, se poate. Și se schimbă încă și altfel. Nu mai rămâne, cu vremea, din om, decât o mână de gunoi. Da, pretine, o mână de gunoi.

Ca-ntr-o fulgerare mi-au trecut prin minte amintirile despre omul acesta. Îi știusem de urmă până ce terminase universitatea. Da, era el, era Ion Mihuța.

— Tu ești singur? mă întrebă el.

— Da, singur!

Mi se sleiră toate puterile. Mă simțeam jenat că l-am primit așa, că nu i-am dat mâna, că nu m-am bucurat, însă acum nu mai puteam face nimic. Dacă ar fi tăcut el, eu n-aș fi putut să-i spun o vorbă. Parcă înlemnisem.

— Faci rău că stai singur, îmi zise. Vezi, ar fi trebuit să te-nsori.

— Că-s însurat, Ioane, - și numa cu greu am putut să-i zic pe nume, ca mai nainte, - sunt însurat, da nu mi-i familia acasă.

— Ai făcut bine că te-ai însurat, zise el, în vreme ce-și scotea una din cele două țigări groase din buzunarul vestei.

— Stai, te rog. Iată, fă-ți o țigară de-aci, și i-am dat cutia cu tutun.

— Mulțămesc, îmi zise, m-am obișnuit cu ăsta. E mai Și, aprinzându-și țigara, sorbi cu lăcomie fumul. Mâna în care ținea țigara tremura ușor, ca la bătrâni. Și, acum băgăm mai întâi de seamă, îi tremura și mâna cealaltă, și picioarele.

— Da cum ai ajuns tu la imine, frate Minuța?

— Am un drum. Merg într-o cancelarie.

— La vreun avocat?

— Nu, la un notar. Un cunoscut de-al tatii. Și mi-a scris să merg la el. Are lipsă de-un om. Și m-am oprit, până la trenul de după amiază, să te văd. Nu ne-am văzut de mult, așa-i?

— Da, de cincisprezece ani, cred. Multă vreme.

— Tu cum o duci cu viața, îți merge bine? mă întrebă deodată, ridicându-și privirile spre mine.

— Cum s-o duc? Amestecat. Cine se poate lăuda că-i merge bine în viață?

— Dar, nu așa? ești mulțămit... îți place să trăiești?

Ceva rece îmi strânse inima.

— Că-mi place să trăiesc? Trăbă să-ți placă, altfel n-ai trăi. Poate sunt clipe când ai vrea să te scapi de viață.

— Clipe? Atunci e bine. Atunci îți place să trăiești. Atunci ești mulțămît. Eu însă urăsc viața.

În ochii lui se iviră ape tulburi, mânioase. Slobozea în nouri groși fumul pipărat, și cu un deget lung, osos, bătea un tact rar pe scaun.

Am adus în grabă ceva de mâncare. Am adus o sticlă cu rachiu de drojdii și vin.

— Te omenesc, pretine, cum pot. Sunt singur. Da poate vei fi flămând. Prin satele noastre nu capeți de mâncare în birturi. Uite, să iei un păhărel de rachiu, un apetitor. Cred că ești înaintea de masă.

Nu-mi răspunse nimic, părea că nici nu m-a auzit. Ochii i se umplură deodată de străluciri privind beutura.

— Nici nu te-am întrebat: unde-ai stat de la sosirea trenului? Ajunge la noi la unsprezece.

— N-am venit cu trenul, îmi zise, apropiindu-se de masă. Am venit pe jos de la gara proximă. Am avut ceva daraveri acolo în sat.

Beu rachiul, se cutremură și-mi zise cu ochii umezi:

— E de-al tău?

— Da, din pivnița mea. Păstrez și eu, așa, de leac.

— Și tu nu bei?

— Rar; îmi mai place vinul.

El luă sticla și-și mai turnă un păhar; beu și-și aprinse cealaltă țigară.

— Da să-mbuci ceva, îi zic.

— O să iau, da' nu-s așa flămând. Rachiu-i bun, rachiu ai minunat. Și zici că tu nu-l prea beai?

În vreme ce-mi vorbea, în ochii i se aprindeau flăcări ciudate. Tăcu.

— Eu sunt beutor de rachiu, zise tot el, deodată. Mai pune-mi un păhar.

Îi pusei. Și-mi păru că-l suga cu limba în gâtleej, dintr-o singură lunecare. Nu știam ce să-i spun. Mi se dusesse tot curajul ce-l mai aveam, ca luat de-o aripă de vânt. Stăteam

tăcut, cu capul frânt în piept. Și o durere necunoscută, aspră și rece, îmi pătrundea sufletul.

— Acum am deilirium, zise dl, ducându-și, tremurând, țigara la gură. L-am căpătat de vreo jumătate de an. Zic doctorii că acum e în măsură mică, dar are să vie în grad foarte mare. E ciudat să tremuri așa, ca bătrânii, nu?

Și-și mai umplu o dată păhărelul.

Mie mi se legase limba. Îmi simțeam ochii reci, și capul mi-i apăsa o povară mare.

— Tu, ce să zici? Începu iar. Tu iubești viața, dar eu o urăsc. Din suflet o urăsc! Și astfel, mie nu-mi pasă de delirium.

— Da bine, frate, n-are leac? Nu s-ar putea să te supui unei cure?

— N-are leac. Da' nici n-aș vrea să aibă, pentru că mie mi-i scârbă de viață. Viața noastră, pretine, e o nemărginită nedreptate. Nu-i vrednică să-i lași un trup întreg când treci în lumea cealaltă, ci lasă-i o mână de gunoi, că de-atâta-i vrednică.

Durerea necunoscută îmi stăpânea tot mai tare sufletul.

— Nu vorbi așa, Ioane. Viața-i o taină. Noi trăbă s-o trăim așa cum ni-i dată.

El sorbi iute păhărelul, trase din țigară și zise:

— Nu, viața nu-i nicio taină. Viața-i o bătaie de joc. Cine-și bate joc de noi? Nu știu. Da cineva își bate amarnic joc de noi. Să trăim viața cum ni-i dată... Hm, bine, s-o trăim, da nu pentru că vrem, ci pentru că trăbă. Eu, de altfel, cetesc și filosofie. Da, am cărți și cetesc. Și ce văd eu din toate gândurile mari ale oamenilor? Toți cearcă să-i deie o explicare acestei bătai de joc cu care ne primește viața la naștere, și, înghițindu-ne, nu ne mai liberează decât când e groapa proaspăt săpată. Nu! Și filosofi sunt niște nebuni, ca noi toți. Acum mă gândesc: la mine e stadiul întâi al bolii. Vin în curând celelalte. Și o să sufăr

mult. Acum eu știu ce mă așteaptă: moartea. Ei bine, pentru ce nu vine moartea acum, să mă ducă, pentru ce n-a venit înainte cu opt ani, că de opt ani beau rachiu! Nu vine, ca viața să-și poată bate joc de mine. Ah! eu urăsc de moarte comedia asta!

Deodată îmi zvâcni ceva cu tărie în inimă. Durerea necunoscută ce-mi pătrunsese ființa se strânsese parcă toată la inimă. Și cum stătea în fața mea, cu ochii măriți, răi, cu obrajii căzuți, pământii, cu mustățile zburlite, mi se păru că văd deodată înaintea mea moartea. Ș-atunci, durerea, adunată ghem, zvâcni, și mă cuprinse o teamă adâncă. Îmi părea că toată durerea de mai nainte mi s-a schimbat în frică, ori, mai bine, că și mai nainte tot teama mă neliniștise.

Abia voi să îmbuce ceva, dar, în schimb, mai beu rachiu. De vin n-a voit să se-atingă. În răstimpuri privea tablourile din casă, cerceta cu interes vreun obiect mai mic.

Îmi zise, oprindu-și ochii la o fotografie:

— Ai copii?

— Da, o fetiță.

— Ceea de-acolo?

— Da.

— Te rog adu-o puțin.

Un surâs ușor, cald, îi trecu peste față, ca o umbră de lumină peste apă. Dar în clipa următoare ochii i se întunecară din nou, și, dându-mi fotografia, îmi zise:

— Zadarnic! Viața tot o bătaie de joc e!

Privi la ceas și zise:

— Acum trăbă să plec. Am vrut să te mai văd. Știu că e pentru cea din urmă oară. Ș-odată am petrecut zile plăcute împreună... Pe-atunci, când nu cunoșteam viața, și nu-i puteam simți colții... Trenul pleacă la trei?

— Da, la trei.

— Atunci, mă duc. Aș vrea să nu-l scap.

— Da poți să rămâi la mine, să mai stai, să mai vorbim...

El se ridică, își luă pălăria turtită și zise, rânjind:

— Ce să fac la tine?! Eu bat un drum, tu - altul. Eu mă apropii de moarte, tu iubești viața. Eu mă macin. Simt cum mă secătuiesc și cum mă macin. Și mă bucur. De ce să mă supăr? Trăbă să fim cuminți.

Nu știam ce să-i spun. Îl priveam înfiorat. Eram rece.

— Acum te rog să-mi dai cinci coroane. Ți le trimit îndată ce ajung la notar. Nu mai am bani de drum.

I-am dat și m-am îmbrăcat să-l însoțesc la gară.

— Ce vrei să faci? mă întrebă.

— Să te petrec până la gară.

— Nu, nu-i de lipsă. Te rog să mă lași singur. Și mă privi cu durere, cu deznădejde.

Și s-a dus. Da parcă tot a rămas lângă mine. Îl simt și-l văd mereu. Și, nu știu cum, pare că nu pe el îl simt, ci toată durerea vieții și-a morții...

19 2 3

DIAVOLUL

De trei zile ieromonahul Macarie nu mai are hodină: îndrugă la psalmi, bate mătânii, citește canoane de pocăință, cercetează tratate de morală cu întrebări și răspunsuri. Ceilalți călugări îi cunosc de mult râvna către cele sfinte, dar tot se miră. Se miră și-l privesc c-un fel de teamă religioasă. Își zic în gândul lor: «Îl ia în stăpânire pe stareț duhul sfințeniei!».

Nici hodină, nici somn; toată noaptea priveghează în biserică. Și ochii-i ard, și obrajii lui bărboși sunt tot mai palizi, și Macarie slăbește văzând cu ochii.

Nimeni nu cutează să-l întrebe ce are. Nici el nu se uită la frați, dimpotrivă, le înconjură privirea.

Ahia-i trecut de 40 de ani, și e stareț de șase. Om cu carte, dar mai ales curat și aspru în moravuri. E cunoscut în tot ținutul, și multă lume s-a îndepărtat mângâiată de

subt patrafirul lui cu miros de tămâie și smirnă. Veneau bărbați, veneau femei, din mari depărtări, să-și ușureze sufletul de păcate, să-și schimbe viața după sfaturile acestui om al lui Dumnezeu. Îi mersese vestea, și păcătoșii se apropiau de el cu încredere.

Și, cu toate că zi de zi i se destăinuiau atâtea fărădelegi, el rămânea liniștit, cuminte, senin și nepătruns, ca și codrul secular în inima căruia era ascunsă mănăstirea. Dar acum, de trei zile, nu se mai putea liniști, cum nu se poate hodini stejarul bătut de vânt. Își simțea rădăcinile credinței și ale legii lui Hristos adânc înfipite în viața sa, și totuși, în zbuciumul său, îi părea uneori că se cufundă într-o prăpastie.

Chinuia rugăciunile, cărțile și gândul său să afle tâlcuirea unui păcat pe care îl săvârșise înainte cu trei zile. Se chinuia să știe dacă-i păcat sau nu, dacă-i de moarte sau ușor, și să se dumirească, dacă-i de moarte, cum de l-a putut săvârși...

Greutatea cea mare era că nu putea judeca liniștit, nu putea spune o rugăciune cum se cade: în mijlocul unei citanii, ochii-i fugeau pe carte, iar gândul, într-altă parte. Îl mistuia ceva, ca o suflare arzătoare, și nu-i dădea răgaz să cumpănească în șir cele petrecute.

Iată ce se petrecuse înainte cu trei zile:

Ieromonahul Macarie citea, în chilia sa, *Paraclisul Maicii Domnului*, după ce se înapoiase de la liturgia de dimineață. De un șir întreg de ani el făcea canoane peste cele statornicite de rânduiala monastirească. Citea cufundat în laudele aduse Preacuratei, când în ușă se auzi o bătaie ușoară.

— Ce veste, Damiane? întrebă el pe fratele portar, un călugăr slinos pe rasă, pe față, pe mână, ca și când viața lui întreagă ar fi avut de lucru tot cu poloboacele pline cu petrol sau cu ulei.

— Un om, un domn, vrea să vorbească cu sfinția-ta.

— Vrea să se spovedească?

— Nu știu. Nu l-am întrebat.

— Să vie, zise starețul.

Și, liniștit, făcându-și o cruce largă, continuă să citească.

— Străinul, - un bărbat voinic, frumos, - nu voia să se spovedească el, ci voia să aducă pe altcineva la spovedanie. La-nceput era scump de tot la vorbă, așa că starețul nici nu pricepu ce vrea anume. Dar fie că blândețea călugărului, vorba lui cuminte și domoală, curăția ce i se citea din ochi, din față, topiră toată sfiala străinului, fie că acesta nu-și mai putea stăpâni încordarea nervilor, ieromonahul se trezi deodată că oaspele îi îmbrățișează genunchii, izbucnind într-un plâns ce-l zguduia ca niște friguri.

Monahul îl ridică în grabă, uimit de purtarea lui, și-l puse să șadă pe un scaun. După ce se potoli, străinul începu să-i spuie durerea și nenorocirea lui. Era o poveste cum nu mai auzise starețul din gura nici unui păcătos. Străinul îi povesti traiul lui ou nevastă-sa: toate păcatele firești și împotriva firii le săvârșise femeia aceea. Și-l ducea și pe el, pe bărbat, în fundul iadului.

Starețul rămase adânc întristat la sfârșitul povestirii.

— Nu văd altă mântuire pentru dumneata decât să te desparți de femeie, zise el într-un târziu, suspinând din adânc. Firi de femei ca aceea a dumitale sunt menite pieirii și duc în pierzanie și pe bărbat. De ce nu o lași? E păcat la ce te sfătuiesc eu, dă-i mai mare păcat să mai trăiești cu ea.

— Am cercat, părinte. Am lăsat-o de zece ori până acum, de nenumărate ori a fugit ea. Fuge cu oricine-i place. Da și când am lăsat-o eu, și când m-a părăsit ea, tot eu am fost acela care am căutat-o.

— Vezi, pierzania ți s-a și-nceput, suspină ieromonahul, supărat de moarte. Te-a legat cu legăturile

păcatului. Te-i tot ținea pe urma ei până-ți va zdrobi capul. Da bine, nu ești dumneata bărbat?!

Străinul îi privi sprâncenele încruntate. Nu-l pricepu.

— Înțăleg, dacă ești bărbat, să fii una din două: ori stăpân pe voința dumatăle, ori stăpân pe voința ei. Acuma, pe-a dumatăle nu mai ești: te-a legat cu legăturile păcatului, cele mai tari legături. Da fii stăpân pe voința ei. Braț n-ai? Funie n-ai? Par n-ai? Sunt femeii care numai așa pot fi stăpânite. Cu un cuvânt, ai bătut-o vreodată?

Străinul clătină, îngrozit, din cap.

— Poate că nici dă-te-ncolo nu i-ai zis?

— N-am putut, nu pot! zise omul, sfârșit.

Călugărul îl privi cu băgare de seamă: e om în toate mințile, ori ba?

— Nu pot s-o bat, nici s-o cert...! oftă el.

— Atunci leagă-te de coada ei și dați-vă de-a prăstăvala în iad, zise, cu mânie și cu dezgust, starețul. Ești numa bun tovarăș pentru stricata ceea. Nu-n zadar e zicala că orice sac își găsește petecul. Nici nu-nțăleg pentru ce m-ai căutat pe mine, în fundul muntelui!

El se ridică și-și luă cartea.

— Uite ce e, părinte starețe. De-o săptămână, s-ar părea că-și vine-n minți. A fugit mai pe urmă cu ficiorul pădurarului meu. Da s-a-napoiat, de bună voia ei; nu știu ce va fi pățit. Da zice că i s-a urât de toate, c-ar vrea să se spovedească, da că-i trebuie un preot strașnic, care s-o lege cu jurământ și cu greu de ispășit canoane, să nu mai poată păcătui. De-aceea am alergat până aici.

Starețul închise cartea și privi îndelung prin fereastră.

— Asta-i, zise iar străinul, jurământ și canon strașnic! Iată ce cere ea!

— Tocmai ce-i lipsea din partea dumatăle: pedeapsa! Hm! Da' nu se leagă păcatul prin jurământ! Mila Domnului e însă nemărginită. Te vei duce acasă și vei aduce-o, peste-

o săptămână, peste două, - cu cât mai târziu, cu atât mai bine; va fi semn că hotărârea-i e statornică, că nu-și bate joc de cele sfinte.

Străinului i se luminară ochii pe-o clipă, dar îndată se tulbură din nou. Starețul îi făcu semn c-au isprăvit, dar el nu pleca.

— Am adus-o acum, zise în silă. Ea a vrut să vie.

Monahul simți un fior ca de frig.

— Cum?! E aici?!

— În satul vecin.

— Fie voia Domnului! zise călugărul. Spune-i c-o aștept.

Își deschise cartea și se cufundă în rugăciuni.

Pe la oșina cea bună, sosi păcătoasa: o femeie de vreo 25 de ani, tulburător de palidă și de frumoasă, c-o nevinovăție în ochii melancolici, ca de copii, ca de sfinte. Era puțintică, delicată, se pierdea aproape în hainele-i scumpe.

Călugărul, cum o zări, îi păru că străinul își bătuse joc de dânsul. Dar, în grabă, cât ce-și puse patrafirul, se încredință, îngrozit, că bărbatul avusese dreptate. Asculta fărădelegile spuse c-un glas cântător, cald, mai grozave decât cele istorisite de bărbat, mai multe, mai păgânești, și se gândea mereu la înfruntarea amară ce-i va face, la canonul greu ce-i va da, la jurământul înspăimântător pe care păcătoasa va trebui să-l facă.

Dar, în aceeași vreme, monahul avea mereu senzația că subt patrafir e un giuvaier de mare preț; și, fără să-și deie sama cum, sufletul lui se umplea de milă, de înduioșare, de încântare.

Păcătoasa se plânse că nu mai poate sta în genunchi, și Macarie se grăbi să-i deie un scaun. Și ea, cu ochii plecați, spunea mereu, descoperirea prăpăstii morale cum nici nu-i trecuseră călugărului vreodată prin cap că-s cu puțință.

Groaza, scârba de păcat îl întărâtau și-l făceau să statornicească, în cap, canonul greu și cuvintele jurământului strașnic; dar, în aceeași vreme, cum se uita la fruntea ei, la părul ei greu, la obrăjorii ei palizi, la întreagă frumusețea asta delicată, desăvârșită, simțea ca sufletul i se înduioșează, că i se umple de bunătate și că o iartă.

Când păcătoasa isprăvi pomelnicul lung al fărădelegilor, starețul o mustră cu mare blândețe și-i dăte un canon de mântuială...

Cum s-a putut întâmpla așa ceva?! Iată ce-l frământă și-l arde pe ieromonahul Macarie de trei zile. Cum de nu și-a îndeplinit el datoria de duhovnic ca totdeauna până acum, și tocmai în cazul cel mai greu pe care l-a avut? Iată pentru ce bate mătânii, chinuie ocinașele, molitvele și tratatele de morală, să afle cât e de mare păcatul lui, dacă-i păcat; și ce l-a putut îndemna să-l săvârșească...

Din ce citește, din ce află din cărți, crede uneori că nu-i niciun păcat: i-a dat canon mai mic, a înfruntat-o mai cu blândețe, nu s-a mai gândit s-o jure fiindcă păcătoasa era pocăită, însăși având hotărârea de a se îndrepta. Altfel, pentru ce ar fi venit să se spovedească, și chiar la el? Se vede că, în fuga ei cea din urmă, va fi luminat-o Dumnezeu. Altfel, pentru ce s-ar fi întors, singură, de bunăvoie, la bărbat, întâia oară în viața ei?

Când se gândea așa, starețul se mai răcorea, și rugăciunile-l erau mai cu șir. Dar când își amintea grozavele fărădelegi ale femeii, și că el, în loc de canon de ani de zile, abia i-a dat ocinași de-o săptămână, fără post, fără ajun, fără mătânii, că a lăsat-o să se cuminece îndată, îi venea să se deie cu capul de toți păreții!

Ce i-a putut lua mințile, lui, duhovnic cu atâta experiență? Ce i-a înduioșat atât de tare sufletul, ce i-a muiat voința lui necruțătoare?

Din clipa-n care-și puse întrebările acestea, văzu limpede și răspunsul: nu-i dăduse mătânii de grija să nu-și

bătucescă genunchii; nu-i dăduse post și ajuns de teamă să nu se îmbolnăvească; n-o pusese să jure pentru că el n-o mai credea primejdioasă. Dar tocmai fiindcă se îngrozea de răspunsul acesta, și fiindcă, venindu-i în minte, bătea prin sufletul lui un vânt arzător și nu putea duce nicio citanie până la sfârșit, – cerca să-l alunge mereu.

«Fugi încolo, Satană! își zicea el. Cum adică, eu să mă gândesc la ispitele lumii, și acestea să-mi fi poruncit?»

Și avea dreptate starețul: el nu se gândea la ispitele lumii; nicio dorință păcătoasă nu-i venise în apropierea sau la gândul acelei femei. Și totuși, după zbucium de trei zile, nu se mai putea îndoi: dacă păcătoasa aceea nu ar fi fost așa de frumoasă, el ar fi canonit-o strașnic și ar fi legat-o și cu jurământ îngrozitor.

Dar, odată ajuns aici, starețul căzu pe gânduri și mai grele. El săvârșise un păcat neîmplinindu-și datoria. Dar păcatul l-a săvârșit datorită milei, iertării și bunătății ce i-o revărsase în suflet frumusețea femeii, însă frumusețea trupeză e un dar de la Dumnezeu. Cum poate un dar al lui Dumnezeu să-l ducă pe cineva la păcat?

Și, deodată, un gând grozav îi trecu părintelui Macarie. Dar dacă a fost numai o ispită? Dar dacă însuși Diavolul a încercat să se apropie de el sub chipul acelei femei? Dar dacă toată istoria asta cu bărbatul și cu nevasta e numai o țesătură diavolească, să-l ducă pe el în ispită, să nu-și facă datoria de bun duhovnic, nefăcând muștrarea trebuincioasă și nedând canonul greu, ce se cuvenea? Nu s-a putut el gândi mai demult la asta? N-au fost din iad fărădelegile neînchipuite ce i s-au povestit? N-a fost o apucătură diavolească la femeia aceea să o doară genunchii, pentru ca, stând pe scaun, el să-i poată vedea farmecele?

«Dacă a fost o ispită a Satanei, apoi, iată, a izbândit!», își zicea starețul, în groază și în deznădejde.

A patra zi străinul veni iar la mănăstire, cu părul

vâlvoi, cu ochii bulbucați.

— Dați-mi-o!

— Ce să-ți dăm?

— Nevasta!

— Nu-i aici.

— Ba-i aici!

— Când îți spun că nu-i, nu-i! repetă cu groază starețul.

— Ai ascuns-o dumneata!

— Eu?!

— Mi-a spus că-i place de sfinția-ta și că vine aici.

Călugărul se cutremură.

— Nu-i, fiule, aici! De-ar fi, ți-aș aduce-o de plete înaintea.

— Atunci a fugit cu țiganul! făcu străinul, privind țintă la stareț.

— Cu ce țigan?

— A văzut unul, într-o laie, pe drum. Unul blond și nalt, abia-i mijau mustățile.

— Prii! Diavolul!

— Și starețul, după ce stupi, își făcu cruce: Ascultă-mă pe mine, frate! Nu mai alerga după ea: e Dracu', nu-i muiere!

Dar omul îl privi năucit și părăsi ca o furtună mănăstirea.

Sara, târziu, singur în biserică, Macarie, în strană, însemna pe o pagină din *Minei*, presărată și cu alte însemnări mai vechi:

«Ghiavolul su felurite forme s-arată. Mai iute te duce în ispită când s-arată su formă de muiare, și te piarde când ți s-arată su formă de mândreață mare fumeiască.»

1924

PUSTIUL

În fiecare vară așteptam cu nerăbdare cele două săptămâni de concediu. Atâta răgaz de răsuflare ne dau și

nouă, slujbașilor inferiori de la bancă. Și încă suntem mulțamiți dacă-l avem în fiecare an. Se-ntâmplă să fie lucru mult uneori, sau slujbașii mai mari să întârzie pe la băi, dezvinovățindu-se cu un atestat medical, și atunci trebuie să fie „Om odată funcționarul cu leafa subt patru mii care cutează să se înfățișeze directorului pentru concediu! Și dintre cei care cutează, rari sunt aceia care să nuse-ncurce, să nu se bâlbâie îndată ce directorul începe să răcnească, întrebându-i de ce au nevoie de concediu. Nu știu cum îți pare dumitale dar eu cred că un director de bancă mare, pe pământ, nu se poate asemăna decât cu sfântu Ilie din cer. Când începe să tune și să trăsnească, zadarnic cauți adăpost, n-ai unde te-ascunde! Iar de oprit, nime nu-l poate opri.

Eu sunt dintre cei puțini care n-au pierdut nicio vacanță. Am eu meșteșugul meu de-a mă apropia de director. Dar mai ales amintirea zilelor de vară din satul acela de la poalele munților îmi crește curajul de câte ori tiranul nostru vrea să mă despoaie și de puțină libertate la care se spune că am drept.

În fiecare an trăgeam la aceeași gazdă. Îmi plăcea grădina rumânului: mare cât un hotar și adumbrită de meri bătrâni, fragedă. Și să privești, de la umbră, albastrul cerului, prin horbota ramurilor! Zadarnic zâmbești dumneata, dar eu cred că în mine doarme un pictor sau un poet! Da, un artist care trăiește într-o cușcă cu ferestrele zăbrelite, anul întreg, afară de vacanța de două săptămâni! Să nu crezi dumneata că mișcările revoluționare sunt chiar așa de neîndreptățite pe cât li se pare unora; geme lumea de nedreptățile sociale! Să socotești numa talentele și geniile care se îneacă în noaptea inculturii și a mizeriei, neputând birui valurile grele, neputând să se salte o singură dată la suprafață, să lumineze pentru un veac întreg! Ce pierdere, ce pagubă pentru omenire, dar ce chin pentru cei ce se simt aleși și n-au. puțință să fie chemați!

Ei nu sorb viața, ei sorb pustiul.

Da, zâmbești, fiindcă, te știi eu, dumneata ești tipul burghezului, ca și directorul nostru. Pentru dumneata nu există, decât banul, cu legile lui... Da s-o lăsăm încurcată. Am trecut la teorii numai pentru ca să-ți dovedesc ce mă lega de grădina gazdei mele.

Am îndrăgit frumusețile naturii, iată ce mă făcea să merg. În fiecare an în satul acela de la poalele muntelui și să trag la gazda care avea grădina aceea minunată. Da' nu numai frumusețea grădinii mă făcea să nu-mi schimb gazda. Îmi vei spune dumneata că ma atrăgea cinstea gazdei, fiertura bună ce mi-o pregătea nevastă-sa, ori poate vreo codană de fată sau nevastă tânără? Da, adevărat este că nenea Pavel era om de omenie, lelea Anuța - femeie harnică, curată și bună gospodină, și că mai aveau și-un drac de fată. Dar eu cam trecusem de vrâsta-drăciilor, iar cele două săptămâni, că; t rămâneam la ei, făceam cură de lapte. Și știi ce lapte? De capră! Sănătos lapte!

Dar când lapte de capră poți găsi la cizeci de gazde din sat, iar camere tot așa de bune și grădini tot așa de mari câte vrei, ce crezi dumneata că m-aducea în fiecare an la aceeași gazdă? Principala cauză a determinării?

Fiindcă, oricât te-ai gândi, nu ai ști ce să răspunzi, îți voi spune eu, de la-nceput: distracția, puțința de distracție. Da, domnul meu, puțința de distracție, acolo, în grădina mare cât un hotar, cu oala de lapte de capră lângă mine, sub umbra merilor bătrâni, printre ramurile cărora se vede seninul înalt al cerului de vară.

Casă, curtea, grădina, toate pustii, din răsăritul până în apusul soarelui. Toți din casă se duc la lucru. Eu rămân singur și mă distrez.

Vacanța, fără distracție, nu plătește nimic. Hodina goală ostenește și plictisește pe om. Dar cum mă distrăm? Sorbeam aerul proaspăt și priveam cerul? Și, asta e

distracție, pân' la un loc. Ascultă, dacă vrei să cunoști taina atracției mele.

Vecini cu nenea Pavel trăiau doi bătrâni: Costan și Sorica. Nu mai erau buni de lucru. Toată ziua se târau prin curte, și toată ziua se certau. Ce mai certuri!

Abia se ridica soarele de-un sul, – soroc până la care eu și beusem două ulcele cu lapte de capră, – și auzeam pe moș Costan tușind pe lângă gard. îl cunoșteam după tusă. A lui era mai adâncă, mai energică; a babei – hodorogită, cu răsunete îndelungate în coșul pieptului, parcă sfârâia acolo un ceasornic enorm, vechi de veacuri, cu toate fierăriile ruginite și stricate.

— Iar te-apucă! se-auzea de undeva de-aproape glasul babei.

— Iar! spunea, cu geamăt, moșul, între două năvale din adâncul pieptului.

— Ți-am spus să nu mai bei dimineața apă din fântână, pe inima goală! Să știi că odată ai să-ți scuipi și sufletul din tine.

— Numai să nu mă-ntreci! zicea moșneagul, cu ciudă, înecându-se.

Și am băgat de seamă că baba nu se mânia în zadar. Cât ce-l auzea pe moșneag tușind, nu se mai putea opri: începea și ea, cu înecăciuni mai grele decât moșul.

— Tu o să deșertezi ce ai în tine mai grabnic decât mine, zicea Costan. Tu nu bei apă rece dimineața, și iată că te prind neputințele mai avan decât pe mine.

— Tu mă faci!

— Eu?

— Știi bine. Când te-aud, îmi vine și mie. Nu pățesc așa și noaptea, în păcel?

Un răstimp nu se mai aude nimic; tușesc și se îneacă amândoi. Șăd împreună pe-o trupină de stejar mâncată de care, cu coatele răzâmate de genunchi, cu capul sprijinit în palme, și hârâie pe-o nespus de mare și de variată mulțime

de glasuri.

Când se linişteau, moşneagul zicea:

— Ce vorbă-i aceea că-ţi vine dacă m-auzi pe mine?
Parc-ai umblat tu vreodată în viaţă pe urmele mele?

— Nu vorbi tare, nu striga, că te-apucă din nou, zicea bătrâna, simţind încă gâdilitură în gâtul deşirat, pe care mărul lui Adam se plimba mare cât o vertebră.

— Ei şi! Parcă n-am mai tuşit noi! Ăsta-i cafeiu nost de dimineaţă, tu, babo! Până nu vom trece peste păharul ce ni s-a dat, nu vom avea linişte.

Şi iarăşi avea baba dreptate. Cum gâtlejurile lor erau pline de aţâţările tusei, se porneau din nou pe behăit.

— Blăstămat bătrân! Nu se-nţălege! reuşea, cu mare chin, să spuie Sorica. De cinzeci şi doi de ani nu m-a ascultat niciodată!

— De cinzeci şi patru!

— De cinzeci şi doi de ani mă bagi în pământ!

— De cinzeci şi patru, şi tot nu te văd odată acoperită.

— Să-ţi fie ruşine!

— Mi-a fi!

— Nu ţi-i păcat de Dumnezeu?

— Nu!

— Nici frică de muncile iadului, să vorbeşti aşa?

— Nici! Iad am avut eu pe pământ!

— Iad?

— D-apoi? Cu tartoriţa lângă mine i

— Ptiu, păgânule!

Auzeam cum bătrâna scuipa într-o parte şi, printr-o spărtură a gardului „vedeam cum îşi măsura cruci largi. Un răstimp era linişte. Cei doi bătrâni şădeau tăcuţi vreme îndelungată.

— Costane, zicea de la o vreme baba, ai dat tu mohor la vite?

— Dat! răspundea bătrânul.

— Mohor secerat azi?

— Azi!

— Cel rămas de asară era prea bătrân, și vițelușii sunt cruzi încă. Le mai place mohorul tânăr.

— Parcă eu nu știu! Cui nu-i mai place ce e tânăr?

— Ptiu, diavole!

Și bătrâna iar scuipa, și iar bătea la cruci. Urma din nou un răstimp de tăcere.

— Da le-ai umplut bine ieslea? întreba Sorica, într-un târziu.

— Umplut, n-avea grijă!

— Și le-ai pus și ciubărașul cu apă?

— Pus!

— Atunci, e bine!

— Bine, da! Dacă le fac eu toate!

— Le faci tu toate?

— D-apoi? La ce-mi ajuți? Tai tu mohor? Aduci tu bostani din grădină, pentru porci? Scoți tu apă din fântână? Dumneai întreabă, poruncește! Costan, săracu', să se-nvârtă și acum ca un prâsnel! Dumneai - stăpână!

— Vai, păgânule! Cum poți vorbi așa? Mai pot eu scoate găleata din fântână? Mai pot căra bostani? Nu mă știi cu vătămătură?

— Da, ești hârbuită rău! Ți-a ieșit un sfânt din gură, babo! Nu mai ești bună de nimic! De-acuma sapa și lopata!

— Da de bunăvoie m-am hârbuit, ticălosule? Așa am fost când m-ai luat, acum cinzeci și doi de ani?

— Cinzeci și patru!

— Iacă! Nebunie curată! Ții mereu la cinzeci și patru! Parcă nu ți-a spus popa! Parcă nu ți-a spus nănașu, - acum douăzeci și cinci de ani. Da spune-mi, bătrân ticălos, așa hârbuită m-ai luat? N-am îngenunchat în jugul pe care mi l-ai pus după grumaz? câți copii ți-am făcut? câți copii ți-am crescut?

— Ți-am zis eu să-i faci? Cin te-a pus? Te-ai pornit ca

o mașină! Cin te-a mai putut opri?

— Talpa-iadului ai s-ajungi! Vorbești așa de copiii pe care ni i-a dat Dumnezeu?!

— Ba eu știu că mie tu mi i-ai dat! Și dacă nu te grăbeai și nu te hărniciai așa, știu că era mai bine. Așa, am mai umplut și noi lumea cu șase sărântoci. Un petec de moșie împărțit în șase! Știu că o să te blagoslovească și ei! Și ce-ar putea face, când de-atât amar de ani trag pe dracu' de coadă! mai bine rămâneau în zgău vreo patru.

— Ce?

— Mai bine te opreai la doi! Asta vream să spun!

Bătrâna își lua capul în palme și începea a se jelui ca la îngropare.

— Măi Costane, zicea în urmă, cu greu suspin, după cât văd eu, cu cât îmbătrânești, te dai tot mai mult de partea Necuratului. Îi scris la Evanghelie că copiii sunt darul lui Dumnezeu.

— Vor fi! Iată ce hodoaagă au făcut din tine! N-ai spus tu că ai crescut mulți copii, și de-aceea te-ai hârbuit?

— Da, că n-ai avut grijă de mine, nu m-ai cruțat nici ea pe-o slugă. M-ai pus la poveri, cu copilu-n brațe, cu ei după mine. Da' tu știi bine, - de ce iai în deșert numele lui Dumnezeu? - că nu din copii mi-a venit vătămătura. Din ridicătură prea multă, Costane! Nu ți-aduci aminte când plângeam că nu pot urni ciubărul plin de rufe muiate, și cum te-am rugat, ca pe Dumnezeu, să vii să-mi ajuți? Stăteai sub șopron și trăgeai fum din drăcia aia neagră, și n-ai vrut! Bărbatul e capul răutăților să știi de la mine!

— Parcă nu știu! Parcă acum mi-o spui întâia oară!

— Dacă știi, să-ți tacă fleanca! Eu, dacă nu pot căra bostani și nu mai pot scoate găleata din fântână, nu mai sunt de niciun folos? Dar cine-ți face mâncare? Cine „” te spală? Cine-ți dă primeneli duminica? Cine-ți așterne? Cine mătură-n casă? Cine mulge vacile? Of, că nu m-adună odată Dumnezeu sfântul, să rămâi tu singur! Atunci să mă

plângi!

— Aș pune o pomană să se ducă vestea!

— Tu? Zgârcit cum ești?

— Da! Cu vase noi, cu rachiu și cu mâncări de dulce!

— Nici pentru părinții tăi n-ai vrut să faci așa, o comândare creștinească! Vei face pentru mine? Cin te crede?

— De bucurie ce nu face omul? Poate aș mai avea și eu un an, doi de trai, și i-aș trăi în liniște. Da știu eu că dorința mea-i zadarnică! Ce dorință mi-ai împlinit tu vreodată?

Bătrâna se scula supărată, intră în tindă, vedea de clește, de fiertura de la foc; ieșea o clipă la porțiță, privea în lungul uliței, apoi, potolită, împăcată, se apropia din nou de buturugă. Da moșul nu mai era aci. își luase secera și trecuse în grădină, să secere mohorul ce creștea ea pădurea în porumbul din fundul grădinii, unde aveau un petec de pământ, pe care încă nu-l dăduseră copiilor.

— Costane hă! măi Costane!

Moșul o auzea, dar o lăsa să strige un răstimp. Și baba se tot apropia de porumbiște strigând:

— Costane!

— Aici-aici! răspundea de la o vreme bădicul.

— Seceri mohor? Ce faci acolo?

— Secer!

Sorica se apropia și abia-l găsea pe moșneag, pierdut în porumbul mare.

— Las, că-i destul, Costane!

— Mai tai puțin.

— Se veștejește și nu-l mănă vițelușii bucuroși. Stai să vin să-ți ajut și eu.

Bătrâna fâșâia printre porumb, prin mohor, încârligată de spate, aduna mănunchiurile de verdeață tăiate de bătrân.

— Destul, Sorico, nu mai lua!

— Ba mai iau un mănunchi!

— Nu mai lua, că iar ți s-a face rău. Știi tu bine că nu mai suferi la povară!

— Nu mai sufăr, e drept, da și tu, prea te-ncaici cu greutățile. Eu, dacă mor, nu-i nimic!

— Cum?

— Tu poți trăi și fără mine!

— Ei iacă! Ce-ți mai trece prin cap!

— Da, Costane! Odată tot te vei scăpa tu de mine i

— Ce mai vorbă! De ce să mă scap de tine?

— Nu că vrei, dar așa-i legea lumii. Și, dintre noi doi, eu sunt cea mai hodorogită. Să deie Dumnezeu să mor eu mai întâi.

— Cum va vrea Dumnezeu! Aici omul nu se poate amesteca. De trăit, ce să spunem, am trăit destul. Cu bine, cu rău, cum a dat Cel-de-sus. Ascultă, Sorico, mâne-i sâmbătă?

— Cum se poate! E duminică!

— Nu-i sâmbătă? Am vrut să merg la popa să mă grijăsc odată. Mi se pare c-au trecut șase săptămâni de când m-am cuminecat mai în urmă.

— Au trecut. Două zile peste șase. La mine - patra zile peste cinci săptămâni. Ai putea merge desară.

— Așa mă gândesc!

Și amândoi bătrânii înaintau domol, cu mohorul în brațe, spre țarcul vițelușilor.

De zece ori pe zi se certau și se împăcau.

Ascultându-i, ajunsei să cunosc tot traiul lor de cinzeci și patru de ani de căsătorie, ba și vremea dinaintea căsătoriei. Întălesei, rând pe rând, durerile și bucuriile vieții lor, luptele lor, biruințele și înfrângerile lor. își depăneau viața în crâmpeie de vorbe aruncate, în tăceri lungi, în amintiri fără sfârșit, fără nicio rânduială împărecheate. Părea că vorbesc numai din trecere de vreme, să împrăstie urâtul și pustiul ce-i înconjura c-un aer

de cimitir, de moarte. Sfezile, supărările lor nu lăsau urme. Nu știu cum, ascultându-i, îmi părea că vorbesc numai din gât, ca și când acolo ar fi avut o mașinărie care depăna amintiri ce nu le mai atingea inima, sufletul.

Ajunsei astfel, vară de vară, fără să citesc vreo carte, să cunosc romanul unei vieți.

Era o distracție cum nu se poate mai minunată. Fără să mă obosesc, fără să-mi forțez privirea sau intelectul, cunoșteam o viață de cinzeci și patru ani de căsnicie, în fiecare vară, câte un nou amănunt. Dar nu însăși povestea vieții celor doi bătrâni mă distra și mă hodinea, ci ceea ce se desprindea din felul cum o înfripau ei. Cu o emoție de porunceală, din obișnuința de a trăi, fără să se supere, să se mânie, să le pară rău, ori să dorească ceva din ce a trecut, ei își dădeau sama de deșertăciunea vieții lor. Și ascultându-i cum și-o povestesc, eu, din an în an, îmi dădeam tot mai mult sama de deșertăciunea întregii vieți.

Și acum, fiindcă eu te stimez și ții la dumneata, cred că îți pot spune adevăratul motiv pentru care mergeam în fiecare vacanță în același jsat de munte, la aceeași gazdă. Era tocmai ca să am acest simțământ al deșertăciunii. Și știi pentru ce? Ca să pot suporta mai ușor viața, traiul meu de mic funcționar, cu salariu subț patru mii, într-o celulă cu zăbrele, între cifre și condeie, când, în mine, sigur c-ar fi putut trăi un pictor ori un poet.

Din an în an regretam tot mai puțin că nu trăiesc în împrejurări în care artistul din mine să-și fi putut lua avânt. Acum știam: artist ori om de rând, viața, după ce-am trăit-o, nu mai are niciun preț. Nici ea, nici ceea ce ai făcut, ce ai realizat. Cu ce te alegi în pragul morții? Cu ce pleci?

Anul acesta am stat numai trei zile în satul de munte, la vechea mea gazdă. În vecini se schimbaseră ceva. Lănceput, un ceas, două, după ce-am intrat în grădină, nu-mi puteam da sama ce s-a petrecut. Aveam impresia că ceva

fumuriu, ca o negură, se lăsase peste grădina, curtea și casa lui Costan. Un pustiu greu plutea deasupra lor.

Nu auzeam nicio vorbă, nicio sfadă. Mă simțeam rău în liniștea asta grea. Întru târziu îmi păru că aud un zgomot ușor, nedeslușit, ca fâșâitul unei pasări de noapte. Mă apropiiai de gard și mă uitai printr-o spărtură. Era baba Sorica, da singură. Șădea pe buturuga mâncată de care și căska. Căska să-i cadă falca, nu alta! Și după fiecare căscătură făcea: «Hăi! Hăi!», Ușor, domol, ca un fâșâit de pene moi.

O urmării cu privirea vreme-ndelungată. Trecu încet prin curte, prin grădină, se înapoie domol, și, în răstimpuri, se oprea și iar căska. Așa o văzui înapoindu-se de la porțiță, ieșind din tindă. Se oprea în mijlocul curții, se uita în neștire, și, (Jupă ce căska, făcea: «Hăi! Hăi!».

«E singură. A murit Costan! A murit moșneagul!», mi-am zis. Și ascultam c-un fel de teamă oftările bătrânei: «Hăi! Hăi!». Nu-mi părea să-nvăluie un regret, o durere. Îmi părea că hăuitul acela vine de undeva din marginile existenței, că însăși firea cască, nepătrunsă de ea însăși, neînțăleasă, zadarnică, că-i un glas de la începutul sau de la sfârșitul lumilor.

Și atunci am simțit pustiuul greu din vecini! Era ca un cer de plumb care turtea casă, șura, pe bătrână; pătrundea prin ferestrele mici, prin acoperișul de șindrilă. Părea că din casă izvorăște pustiuul. Era mohorât, rece, greu, apăsător. Mă înăbușă. Mi-am luat geamândanul și am plecat.

Cu o săptămână înainte îl îngropaseră pe Costan.

19 2 4

JUPÂNEASA CLARA

În partea asta de oraș se-ndeașă una-ntr-alta casele vechi, mohorâte, înnegrite de vremi, cu zidurile groase, ca de cetate, cu ferestrele, sus, în părete, zăbrelite, cu acoperișurile înalte, grele, cu două rânduri. Porțile

puternice sunt toate prinse subt boltituri de zid; au fierăraia veche, parcă scoasă dintr-un muzeu de antichități. Curțile sunt de-abia cât niște cuiburi, împrejmuite de zidurile înalte ale caselor vecine, - ziduri umede și întunecoase, de care se razimă, de jur-împrejur, cotețe pentru pasări, lemnării înnegrite, putrede de ploi și de anii îndelungați.

În partea asta de oraș ulițele sunt strâmbte, înguste, pline de cotituri care urcă și coboară, arătând enorme măsele stricate în pavajul de altă dată. Un miros acru, de vechi, de mucegai, pătrunde de pretutindenea, parcă se desprinde din înșiși pereții mohorâți, din acoperișurile de țiglă bătucite cu negei de mușchi cenușii.

Și tot așa, când prin ferestrele deschise se zărește un cap de jupâneasă bătrână, pare o arătare din vremuri de mult trecute, cu căița neagră pe părul de argint, cu obrajii zbârțiți, cu ochelarii lăbărțați pe nasul ascuțit, învelită în șal până subt urechile mari și uscate.

Dar la o cotitură de uliță întri, pe subt o largă boltitură de zid, într-o curte mare, în formă de paralelogram, pietruită cu bolovani din râulețul de munte, ce curge involburat la marginea orașului, - odată cetate întărită cu ziduri groase.

Pe subt boltitura cu răsunet adânc, și care sprijină pe umeri două caturi, trec adeseori, căruțe din satele românești de prin împrejurimi, hurducându-se de pietriș și lăsând în urmă miros de fân proaspăt cosit, de otavă, de lucernă verde. Vreun bulgăraș de copil, cu obrajii roșii, saltă pe fân își privește mirat, cu capul răsturnat pe spate, boltitura sură de deasupra. Alții, care au mai trecut pe-aici, sunt cu ochii la cai, să nu se sperie de răsunetul gangului.

Vin oamenii, în zilele de târg, de două ori pe săptămână, dar nu-i zi să nu intre. În curte șase, zece căruțe. Câte năcazuri nu-i aduce pe oameni la oraș? Iar

aici e vestita crâșmă a lui Iohan Rot, eu vinuri ca uleiul, cu rachiuri cumu-i catranul, dar mai ales cu curtea largă, cu iesle subt acoperiș, pentru cai, cu fântână în curte.

Oricând întri în curtea birtului, de dimineată și până sara, dai de căruțe, de cai care ronțăie nutrețul.

plini de coamă lungă și aspră, fâșâind din cozile mari. Sunt tot căluți de munte, ai românașilor din satele din jur.

În căruțe, cuibăriți în fân, ori șezând pe lădițele de lemn, nu arareori vezi, lângă băiețașii care-au rămas de pază, vreun fecioraș mai răsărit, îmbrăcat nemțește, în cap cu șapcă de școlar. Se hârjonesc și râd, în vreme ce dinții lor albi mușcă merele aurii, scoase din traista adusă de-acasă.

Curtea asta e căutată de căruțele românașilor de la sate nu numai pentru hodina bună a cailor, pentru rachiul tare și vinul de foc al crâșmarului, Iohan Rot, ci și pentru că, la etaj, locuiește jupâneasa Clara, vestită gazdă de elevi de școală. La etaj are două camere largi, pline de paturi ca de spital, toate înflorite cu scoarțe românești, și care fac o continuă variație de la an la an, după cum unii din elevi pleacă, ori vin alții noi. Și veneau în fiecare an, fiindcă dumneaei nu ținea elevi de la clasa cincea în sus.

Etajul e tivit de-a lungul c-un gang deschis, podit cu scânduri mâncate, subțiate de atâta umblet. Și când școlarii sunt acasă și se aude răsunetul boltiturii, băieții năvălesc în gang și se uită înfrigurați în curte: nu cumva a venit cineva de-ai lor, sau de la ei din sat?

Jupâneasa Clara e văduvă, de treizeci și cinci de ani, și tot de-atunci ține școlari în gazdă. E, de peste trei decenii, cel mai ieftin cvartir din întreg orașul. Și cum țărani noștri aleargă după ieftinătate, jupâneasa Clara nu s-a pomenit cu altă nație la ea în gazdă.

Dar nu numai plata în bani e mică; jupâneasa Clara aduce și altă înlesnire părinților și copiilor: pentru nimica toată le face fierturi și zămuri, le frige cartaboșii și

cârnații. Părinții îi aduc făină, fasole, carne de porc afumată, iar jupâneasa e meșteră în gătitul bucatelor.

Jupâneasa Clara a rămas numai cu un copil, dar l-a crescut tot prin Țara Nemțească. Pe-acolo s-a și așezat, însurându-se cu fata unui fabricant de bere, a cărei «poză», ca și a băiatului, jupâneasa o arăta oricărui nou-venit la ea în gazdă.

Să tot fi trecut de 60 de ani, după anii văduviei, dar o vârstă nu-i puteai da. De ani de zile, toată lumea o cunoștea așa cum e acum: cu căiță neagră în cap, cu o haină sură, mohorâtă, ferfenițită pe la poale, c-un obraz mic, veșnic aprins, cu ochii de cicoare ștearsă, cu privirea blândă, cu mâinile roșii de-atâta spălat și de-atâta dereticat prin casă.

Veșnic după trebi și iute ca piperul, mică de statură și uscată ca o scândură.

Numai un ceas de hodină avea pe zi: sara, după cină, când băieții se-așezau cu cărțile deschise în jurul meselor; după ce așternea paturile, jupâneasa Clara își lua gazeta nemțească la care era abonată, își petrecea ochelarii pe după urechi și, ținând tiparul departe, se cufunda în citit, începând cu primul articol, până la „ultima informație. Școlarii, de obicei, erau liniștiți în ceasul acesta de după cină; Dar chiar dacă dintr-o vorbă a vreunuia se spărgearâsul, se aprindea lărmălaia, jupâneasa Clara nu-i auzea. Era adâncită în citit, și de ridica uneori ochii, se vedea bine că nu-nțelege ce se petrece în jurul său.

Rar, în câte-o după-amiază de duminică, scobora scările de lemn și stătea de povești cu crâșmărița. Nu se mpăcau. Nevasta burtosului Iohan Rot era o femeie veninoasă, care nu mai încăpea de băieții jupânesei Clara. Nu intrau o dată în vorbă să nu-i spuie: «Mânzii dumitale». Se plângea de răul lor, de larma ce arde sus pe coridor, de alergările lor prin curte, cu care-i sperie găinile, și mai ales puii proaspăt cumpărați.

— Nu-ți ții în frâu deloc mânzii dumitale. Ruinează casa. O să vezi dumneata că într-o bună zi proprietarul te va pune în uliță, cu ei cu tot.

Și birtașul era chiriaș. Altfel, dacă ar fi atârnat de crâșmăriță, de mult ar fi dat-o afară pe jupâneasa Clara.

Dar mai știi! Judecând după veșnicul răspuns al jupânesei, s-ar părea că nu. Clara îi răspundea întotdeauna cu blândețe:

— Mai iartă-i și dumneata! Parcă numai eu câștig de pe urma lor? Dar părinții lor, când vin aici, din crâșma mea beau?

Se scula și plecă.

Nici ea nu mai putea socoti câte rânduri de elevi s-au perindat prin casa ei până la clasa patra. Mai mult nu-i ținea. Așa începuse de când a rămas văduvă tânără, cu gândul la răposatul, iar mai târziu s-a obișnuit cu lumea asta mărunță. Când părinții stăruiau să le mai ție odrasla, deși trecea în clasa a cincea, jupâneasa Clara, care vorbea și acum stricat românește.

— No, le, nu se poate! Nu mai răzbim cu el!

— Cum să nu răzbești, jupâneasă? E băiatul bun și ascultător, stăruia omul.

— Ie, cine-i bun! Dar de-acum chintă cocoșește, răspundea jupâneasa, făcând aluzie la schimbarea vocii băiatului.

— Dau mai mult! Plătesc mai mult, jupâneasa Claro. Se și cuvine, căci băiatul e mai mărișor.

— Nu, nu se poate. Nu răzbim cu el. Suie în cap acum!

Și ea arăta cu degetul sus, la căița neagră. Omul trebuia să-și vadă de altă gazdă. Dar numai la început se petrecuse schimbul acesta de vorbe între părinți și jupâneasă. De un șir întreg de ani toți românașii cu copii de școală cunoșteau legea: când «studentii» lor terminau clasa a patra, știau că trebuie să le caute alt adăpost

Și chiar era vremea, dacă voiau să învețe nemțește. Aici, deși jupâneasa Clara vorbea cu ei nemțește, tot mai mult o rupea pe românește, iar copiii, între ei, în casă, pe gang, în curte, nici pomină de nemțească!

Părinții nu se prea întristau din partea asta. Erau prea mici; ce, să se chinuie de pe-acum cu limbă străină? Ba, mulți dintre ei glumeau cu jupâneasa Clara:

— Tot între pui de rumân, te vei trezi odată și dumneata rumâncă, jupâneaso!

— No, le, ce se fac eu rumună?

— Și preoteasă, nu ți-ar sta rău!

— Bine-i așa cum sunt.

— Bine, nu zic ba, da parcă tot ți-ar sta mai bine să fii una de-ale noastre.

— Aveți voi destule! zicea jupâneasa, gata să se supere.

Nu prea știa de glumă.

De multe ori, drăcușorii dintr-a treia, dintr-a patra liceală o scoteau din sărite.

— Dumneata de ce nu-ți faci cruce, jupâneasa Claro? o întreba vreunul când femeia tândălea prin casă, isprăvind-și lucrul...

— Iac-așa! Nu facem! răspundea dumneaei, ridicând din umerii ascuțiți.

— D-apoi bine, sașii nu sunt creștini?

— Ba creștini!

— Da tot creștinu-și face cruce! De pe ce sămn cunoști pe păgân?

Jupâneasa se oprea locului și-l privea cu ciorile ei spălăcite.

— Îl cunoști, răspundea băiatul, că nu-și face cruce. Cum puteți fi creștini dumneavoastră?

— Iaca bine! răspundea gazda, pornind din nou prin odaie.

Când se-ntorcea cu fața spre ștregar, îi vedea pe toți

făcându-și cruci largi.

— Iaca, noi suntem creștini!

Gazda se oprea oțărâtă.

— Creștini! Și tot cu draci în gură, și suduiți... Asta creștin?

Jupâneasa Clara îi înfunda de obicei cu răspunsul acesta. Într-adevăr, băieții se drăcuiau, ba unii suduiau și de lucruri sfinte, obicei adus de-acasă, din sate, unde sudalma e semn de om în putere. Și când copilașul poate azvârli bâta după bou, ca un om în putere, știe și sudui ca un om în putere.

Dar alteori ștregarii nu se dădeau bătăuți.

— Păcatele le iartă popa, - **n** spovedanie, Jupâneasa Clară. Da dumneavoastră n-aveți nici spovedanie...

— Nu avem! Nu trebuie!

— Cum? Sașii nu-s păcătoși?

— Iartă Dumnezeu, nu om.

— Dar până la Dumnezeu, ajungeți pe mâna Necuratului. Poate nici botez n-aveți...

Gazda lua mătura dintr-un unghet și se avânta cu pași largi după ștregari. Toți fugeau roată, tropotind în jurul mesei. Când vedea că nu-i poate ajunge, se oprea, răsufla din adânc și striga:

— La carte, mișelilor! Unu, doi, trei!

Dar conversația obișnuită între gazdă și băieți era felul mâncărilor de fiecă zi. Ce să le fiarbă-n ziua următoare? Jupâneasa era bună la inimă, îi erau dragi copiii, dar mai ales îi plăcea să-i vadă că mănâncă cu poftă. Sfătuia îndelung cu ei, și nu-i părea o pierdere de vreme. Nu se supăra nici când vreun ștregar de copil propunea, în glumă, o mâncare despre care ea nu mai auzise până-n clipa aceea.

— Cum ai zis? Nu știi, nu cunosc! zicea Jupâneasa Clara cu seriozitate.

— Cum se poate, Jupâneasă? La noi toată lumea o

mâncă!

— Se poate, dar eu nu cunosc!

— Și știi ce bună e? Îți lingi buzele! spunea băiatul.

— Dar cum se face? întreba Clara.

Școlarul începea să-nșire nume de felurite buruieni, punea făină, unsoare, oțăt și tot ce-i trecea prin cap, până când întreagă ceata copiilor izbucnea în râs argintiu. Gazda nu se supăra, dar nu-i mai întreba ce să le facă de mâncare, și a doua zi fierbea ce credea ea că-i bun.

Discuții mai înfocate între elevi și jupâneasa Clara începură numai după izbucnirea războiului. Nu avea acum prea mulți în gazdă. Două paturi de fier le scosese din casă. Dar care erau se nimeriseră niște băieți drăcoși, de-i făceau numai zile fripte.

Jupâneasa Clara citea zi de zi, ca și-n trecut, dar cu patimă tot mai mare, gazeta nemțească. Cumpărase o păreche nouă de ochelari; cu cei vechi nu mai vedea bine. Și după ce citea știrile de pe front, cu biruințele nemților și ale austriecilor, nu se putea răbda să nu le spuie copiilor, aplecați deasupra cărților de școală, sau scârțâind în caiete:

— fără bătut la Franța, iară bătut la ruși.

— Cine, jupâneasă Clară? întreba vreunul, ridicând ochii din carte.

— Cine? Germania bătut! Hindenburg bătut! Ala gheeneral!

— Dar cum de i-a bătut pe ruși, când ei au trecut Canpații?! se mira un altul.

Jupâneasa nu era tare în geografie.

— Nu trecut! Ala necat! Toți necat. Pe muscal băgat Hindenburg în mțorile.

— Da, răspundea repede altul, însă a venit un mare general rus și, în fruntea altei armate, a trecut prin Galiția ș-a intrat în Ungaria. Gazeta dumitale nu spune nimic?

— Nu! clătina din cap gazda.

— A noastră spune! Vezi că a dumitale nu spune decât minciuni?

Bătrânica se oțăra, sta gata să plângă și nu se liniștea până nu se cobora la crâșmăriță, s-o întrebe. Uneori, nici crâșmăriță nu putea descurca lucrurile. Frontul de luptă, cu țările prin care trecea, depășea cunoștințele lor de geografie. Dar alteori, după sfat îndelungat, se lămureau. Băieții îi spuneau câteodată lucruri adevărate, dar care se petrecuseră cu o jumătate de an, cu un an mai înainte.

De la-nceputul războiului, din pricina încurcăturilor în care o aduceau răspunsurile elevilor, venea tot mai des pe la crâșmăriță, se împrietenise cu ea și vorbeau aprins despre biruințele germanilor.

Intrase și România în război, și jupâneasa nu-și dădea sama de răul ce li-l face puilor de românaș spunându-le în toate sările biruințele germanilor în Țară. Împreună cu crâșmăriță, erau acum și mai aprinse. În birt veneau soldați, ofițeri germani care își povesteau isprăvile. Iar jupâneasa se ducea în locuința ei și le dădea drumul între copii ca unor alice reci, care îi nimerea drept în inimă.

Copiii, la rândul lor, nu se lăsau nerăzbunați. Zi de zi veneau de la școală cu traistele pline de știri fantastice despre prăpădul armatelor germane și austriece. Aduceau ziare românești, câte mai puteau găsi, de multe ori citeau săptămâni de-a rândul, din aceleași galete, știri ce-o îngrozeau pe jupâneasă.

Gazda înlemnea, uitându-se cu priviri de buhă, țintă, la copii. Apoi cobora, alergând pe scările de lemn. la crâșmăriță.

Într-o zi, prin toamna lui 1918, copiii veniră de la școală cu o știre grozavă.

— E gata cu nemții dumitale, jupâneaso! zise unul, cu seriozitate și încruntat. E gata cu Hindenburg!

Jupâneasa nălbi din ochi.

— A murit? Nu se poate! Ăla nu moare.

— N-a murit, dar e ceva și mai rău, zise alt băiat, desfășurând o gazetă. Uite-aici!

Degetul lui apăsa pe niște litere mari.

Gazda se-aplecă îngrozită. Citi, silabisind mereu:

— Mississippi! Ei, ce-i asta Misipi?

— Mississippi, jupâneasă dragă, nu Misipi.

— Și ce-i asta?

— Ăsta-i un general romiân, care s-a ridicat deasupra lui Hindenburg pe cât se ridică turnul de la biserica săsească deasupra bisericii rumânești.

Gazda iar nălbi din ochi.

— Toate gazetele-s pline de isprăvile lui. Îl bate pe Hindenburg de-l zvântă, și fug de dinaintea lui nemții din țara rumânească, claie peste grămadă, mâncând pământul.

— La noi nu scrie! șuieră jupâneasa.

— Vezi bine că nu! Dar ia să-ntrebi pe orice rumân care cetește gazete rumânești.

Moartă de spaimă, jupâneasa se năpusti, pe scări, la crâșmăriță. Nu știa nici crâșmăriță nimic de generalul cel mare care-l bate pe Hindenburg. Jupâneasa Clara își aduse aminte că-l cunoaște pe unul din preoții români ai orașului. El trebuia să știe! Nu mai putea rămâne cu moartea în suflet. Se duse ață la el.

Preotul râse cu lacrimi.

— Ștengarii de băieți! zise el. E un râu în America, doamnă, nu-i general. Bară-i pustia de copii! Da ce te potrivești dumneata copiilor?

Bătrâna se-ntoarse mai liniștită. Dar se frământă multă vreme până să adoarmă în noaptea aceea. Își zicea: «Dar dacă popa e cu minte și nu vrea să spuie?».

Iar când, peste trei luni, armatele germane erau în retragere prin Ardeal, și căruțele din curtea birtului erau împodobite toate cu steaguri tricolore rumânești, jupâneasa Clara ar fi jurat că dreptate avuseseră copiii, și

că preotul i-a ascuns adevărul.

Supărarea îi trecu însă curând. Îndată ce se sfârși războiul și se potoliră vremurile, ea reintră în hogașul vieții de muncă de dinainte de război. Ținea și acum școlari români în gazdă, tot băieți până la a cincea, le făcea de mâncare, așternea paturile, iar sara își citea liniștită gazeta nemțească, la care era abonată, de la primul articol până la ultima informație.

19 2 5

FRĂMÂNTĂRI

Trudit de drumul îndelungat, - șase ceasuri cu căruța, - abia mă cuibării în colțul unui compartiment, că și ațipii. Erau puțini călători în trenul acela, iar în compartimentul meu, nimeni. Nu m-am gândit c-ar putea fi primejdios s-adorm singur fiind. Ce să-mi fure? Iar năcazurile care mă aduceau în capitală le frământasem până la saturație în cele șase ore de drum cu căruța. Cât ce ieșisem din curte, se ridicase un stol de pasări nevăzute și se ținuse după mine tot drumul, fâlfâindu-mi deasupra, pătrunzându-mi sufletul cu adierile înghețate ce se desprindeau din foșnetul aripilor. Mă gândesc de multe ori că pasările mitologice, cu cioc și gheare de fier, care urmăreau pe oameni, n-au putut fi decât personificarea gândurilor chinuitoare, a remușcărilor mai ales.

Puternic trebuie. să fie cine poate porunci gândurilor să tacă, și e ascultat! De obicei numai oboseala trupului e leacul lor.

Nu știu cât voi fi stat ațipit, ori voi fi dormit, când mi se păru că aud șoapte în compartiment. Deschid pe furiș ochii: în fața mea, doi oameni bine cunoscuți continuau o conversație care părea începută de mult. Din când în când mă spionau cu privirea: mă recunoscuseră și ei. Dar, convinși că dormeam, își înălțau tot mai tare glasurile, până când începură să vorbească nestânjeniți.

Mă chinuii să adorm din nou; capul îmi era greu, mă

dureau toate oasele. O frântură de gând, din cele care mă urmăriseră tot drumul, se trezi în golul din creieri și începu să crească, cum crește flacăra unei luminițe abia aprinse într-o odaie întunecată. Da, începui să mă gândesc: «Robi trupului suntem, pentru nevoile lui ne zbuciumăm o viață întreagă! Pentru un adăpost de zi și de noapte, pentru hrană, pentru îmbrăcăminte, nu ajungem să ne mai gândim și la lipsurile spiritului. Pe ce tron împărătesc ar străluci azi spiritul cu puterile lui dacă omul ar fi avut vreme să stea de vorbă cu el, să-i încerce zborul?! Și nu-i o nedreptate să ne înhămăm o viață întreagă în slujba părții de pământ pe care o lăsăm în pământ, iar de spirit, care trece pragul cel trist, să nu avem vreme să ne îngrijim decât clipe sau ceasuri?...»

Frântură de gând învie, cresc, era gata să-mi aprindă iarăși capul. Îmi frecai fruntea, mă întorșii pe canapea și poruncii gândurilor să tacă. Dar în loc să mă asculte, mă trezii din nou cu întreaga realitate deschisă înaintea mea, ca o carte cu tiparul limpede. Grele nevoi materiale mă puseseră pe drum, și ele creșteau îngrozitor la cântar prin neputința, prin nedibăcia mea de-a putea afla o punte de salvare. Cred că propria slăbiciune, conștientă, deși nu mărturisită, mă făcu să mă ridic cu gândul până la abstracții filosofice, cum aveam obiceiul de câte ori eram strâns ca-n clește de năcazuri. De altfel, cred că eu nu sunt o excepție și că toți cei ce se pierd în considerații filosofice sunt niște neputincioși în fața vieții. După crezul meu, lipsa simțului practic e întâia condiție pentru a putea ajunge gânditor... Câtă vreme știi cum să prinzi lucrurile și să răzbești în viață, n-ai nevoie de nicio filosofie, și nici vreme. Viața e acțiune, nu meditare, și în fiecare clipă îți deschide porțița unui acinou, nu a unui gând nou.

Am făcut aceste reflecții și pe drumul până la gară, cercând să-mi alung gândurile chinuitoare prin disprețul

ce voiam să mi-l arăt mie însumi, omului lipsit de simțul practic al vieții. Mi le făceam și acum, încercând să ațipesc. Aveam nevoie arzătoare de câteva mii de lei, și nu știam de unde să le iau. Aveam nevoie de ele nu pentru mine, ci pentru o rudenie ajunsă în strâmtoare. Mă cunoști, celibatar cum sunt, – atât-ar mai fi lipsit, să mă însor, așa neajutorat, să țin o familie în muncile iadului, – nu-mi trăbă mare lucru s-o pot încurca de pe o zi pe alta.

Zadarnic încercai să adorm. Cei doi cunoscuți vorbeau acum nestânjeniți. Dar nu cuvintele lor mă opreau să ațipesc. Deși îi zărisem numai în treacăt, cu coada ochiului, totuși nu-mi puteam lua gândul de la ei. Erau doi oameni bine îmbrăcați, bine hrăniți, și un fel de mulțămire uleioasă le inunda obrajii mari. Se schimbaseră de când nu-i mai văzusem, deși de recunoscut i-am recunoscut numaidecât. Și mulțămirea ce le era întipărită pe față mă neliniștea, mă făcea să mă gândesc mereu la ei.

Mă învărtii pe spate, cu un gând hotărât: să le văd geamândanele. De unde dracu' îmi răsărise gândul ăsta stupid? Dar nu mă putui împotrivi și mă uitai în compartiment. Avui o satisfacție: da, fiecare avea câte două geamândane de piele groasă, cu închizători de alamă. Odihneau solemn în plasă, și, din clipirea alămii, mi se păru că se uită la mine cu ochi batjo Văzui și două paltoane blănite, balansându-se încet, cu tact, la zguduiturile vagonului; din ele se desprindea un aer de măreție, care părea că nu voiește în ruptul capului să se apropie de mine, temându-se ca de o profanare. Și mai văzui o umbrelă care-și arăta numai mânerul de os fin, ieșind din sacul strâns: îmi păru deosebit de impunătoare, ca o sabie de mareșal în teaca ei, sau așa ceva. Iar un baston negru, cu capătul de argint, nu-mi pot închipui de ce-mi făcu impresia unei javre scumpe, vii, gata să mă latre.

Într-o clipă îmi veni în minte cufărașul meu jerpelit, – îl port de douăzeci de ani, – și pe când mă gândeam cât o fi

de rușinat în fața celor patru geamăndane de piele, în compartiment se auzi un râs gutural, scurt, strident. Cei doi conteniră să povestească, mă priviră, dar, încredințați că râdeam prin somn, își continuară conversația.

Mă răsucii din nou cu fața la perete. Bietul cufăraș! Știu că îndură chinuri drăcești acolo sus! Ce?! Eram nebun?! N-aveam alt lucru decât să mă gândesc la cei doi cunoscuți și să-mi alung somnul? Dar nu mă puteam opri. Îi cunoșteam bine pe amândoi. Și abia-mi putui stăpâni râsul când îi caracterizai, așa cum îi știam: doi pârliți. Da, mai pârliți ca mine, iar din partea învățăturii, nu mă ajungeau nici pe departe: un dascăl și un notar. Da, pretine Petre, un dascăl și un notar! Doi pârliți! Cu cel dintâi mi s-au încrucișat adeseori cărările: avea un baston de corn luciu, și în loc de geamăndan de piele cu-nchizători de alamă, când mergea la oraș, își aducea târgașul în desagi, ca tot omul. Cel de al doilea, notarul, în vremea răscoalei fugise din sat, și oamenii ar fi vrut să-l judece.

Ce spui tu? Îi pizmuiai? Te-nșăli, pretine! Nu-i pizmuiai, dar îmi păreau ridicoli așa împopoțonați, așa grași, și cu mulțămirea aceea uleioasă pe față. Da, acesta e cuvântul: ridicoli. Sunt încredințat că din pricina asta îmi venea mereu să râd.

Adevărat că râsul pe care abia mi-l stăpâneam nu era un râs ușor, un râs vesel, de satisfacție. Era în el ceva acru. Ce mai știi, poate să ai și tu dreptate! Poate că-i pizmuiai pentru norocul lor de-acum. Mai ales că eu mă dădeam cu capul de perete pentru câteva mii de lei, avere pe care ei o aveau înzecită în paltoanele blănite și în cuferele de piele groasă, cu încuietori de alamă.

Trenul alerga năuc în noapte. Începui, în gând, să bat un tact după cadența zgomotului monstrului de fier, să număr de la o cadență până la alta, să înfiripez melodii după aceeași cadență. Voiam s-adorm.

Dar înfățișarea aceasta nouă a vechilor mei cunoscuți

mă sfredelea în suflet ca un sfredel înroșit în foc. Ce aveam eu cu ei? Lumea-i largă, încăpem în ea cu toți – și buni, și răi, și cinstiți, și necinstiți...

Cum?! Îi credeam și răi și necinstiți? Iată că gândurile mele merseseră chiar mai departe decât mi se păruse mie! Cu ce drept îi judecam? Ce știam eu despre viața lor, de munca lor, de felul cum au ajuns la bani?

Începui, dragă pretine, să mă disprețuiesc din nou. Îmi ziceam: «Neputința ta de-a răzbi prin viață te orbește... Judeci pățimaș! Ei sunt de vină că tu ești lipsit de simțul practic al vieții?»

Dar zadarnic încercam să nu-i judec! Aveam puternic și hotărât sentimentul că nu mă revolt pentru situația mea, ci pentru ceva cu mult mai însemnat. Îmi ziceam: «Iată rădăcina tuturor relelor din lume – greutatea vieții nu se agață de cei care n-au nevoie de spirit pentru a trăi, iar cei care au puteri sufletești nu sunt lăsați să le desăvârșească, nici să le trăiască, fiind striviți sub necesitatea mizeră de a-și susține viața trupească. O rea împărțire, iată izvorul răului.»

Și, iată, așa, din bun senin, simții o arzătoare dorință de-a fi în locul lor. Mai mult: îmi ziceam că eu, sau unul ca mine ar trebui să fie în locul lor. Să nu mai aibă nicio grijă, să poată zbura în împărăția gândirii, a sentimentului, a frumosului. Îmi ziceam că nu ar fi decât o restabilire a ordinii adevărate din lume, a ordinii etice. Ce folos au cei doi, – care la intelect și inimă au rămas tot. doi pârliti, – de belșugul ce li se vede pe față? Se simte din vocea gravă, din felul cum șăd pe canapea ce folos au de belșugul lor? Se vor îngrășa mereu, și-atât! Pe când eu! M-aș întoarce de la prima stație, aș da miișoarele rudeniei care mă așteaptă înfrigurată, și apoi, liniștit, într-o împărătească pace, mi-aș da zbor gândurilor. Da, eu aș duce o viață superior intelectuală, pe când ei tot niște brute vor rămânea!...

Brute? Da! Mi-aduc aminte, pretine, că chiar

cuvântul acesta l-am rostit în gând. Era limpede acum, nu numai că-i pizmuiesc, dar că-i dușmănesc.

Avui atunci o tresărire de conștiință. Și dacă i-am nedreptățit pe ei, n-am rămas dator nici față de mine însumi. «Josnică speță de om», mi-am zis, și strânsei pleoapele, hotărât s-adorm. Îmi dădui sama că toată pornirea împotriva celor doi cunoscuți izvora din năcazul meu de-a nu avea la îndemână miișoarele acelea de lei. «Iată cum se schimbă omul într-o fiară», mi-am zis, în vreme ce îmi îndesam vârtos capul în catifeaua canapelei.

Dar, ciudat, acum gândul se opri, auzul mi se deșteptă chinuitor. Câtă vreme eram vânzolit de frământările gândurilor, nu mă interesă conversația dintre cei doi, n-am prins nici un singur cuvânt lămurit. Acum fiecare silabă îmi picura sonor în urechi. Nu-mi mai aminteam să fi auzit ceva așa de clar din vremea copilăriei, când ascultam cum picură din streășină picurii grei, ca niște alice de sticlă, în bălțile tulburi de jos. Trebuia s-ascult.

Cei doi cunoscuți tocmai se îmbiau.

— Ai coniac?

— Da. E o calitate superioară. Poftești?

— Nu, mersi! Am aici vin vechi. Ulei, nu alta! Obişnuiesc la drum, mai bucuros, vin.

— E din via dumitale?

— Aș! De unde! E vin de cincisprezece ani. Eu abia de cinci ani culeg. Când o s-ajungă al meu de cincisprezece ani, o să-l taie pe-ăsta!

— Adevărat! E o vie vestită. Mulți au umblat după ea. Ai avut noroc!

— Ce noroc? Cinci sute de mii de lei e noroc?

— Între frați, a fost vrednică de zece ori atâta! Al dracului baron! Numai viță aleasă! Știau ei cum se trăiește bine!

— Eu zic că am cumpărat-o scump, deși nu-s numai

cele cinci sute de mii. Hm! a trebuit să mai dau.

Se împăcară să guste unul din beutura celuilalt. Lăudară beuturile, și cel cu coniacul se dădu bătut. Din sticla cu vin închinau mereu, după vechea datină.

Vorba li se aprinse.

— Cu casa cum stai? Ai făcut târgul?

— Încă nu. Mai aștept. O să mai crească la preț.

— Am auzit că ți-au dat un milion, ce mai aștepți?

— Aștept unul și jumătate!

— Și ce, crezi că vine?

— Tot atât de sigur cum sigură e moartea.

— Eu, drept să-ți spun, anul acesta n-am putut face mare ispravă. Ploile multe din vară au fost dezastruoase pentru recoltă.

Dascălul vorbi așa, și cu greu îmi putui stăpâni râsul: «Dezastruoase pentru recoltă», și o viață întreagă spusese: «S-o stricat semănăturile»!

— Ești în regulă cu moșia? Ai toate formele?

— Toate.

— Trei sute cinzeci de iugăre?

— Atât!

— Cu prețul de expropriere?

— Cu!

— Atunci, mai pot veni și alte veri ploioase. Cu cât se vinde iugărul la voi acum?

— Treizeci, treizeci și cinci de mii!

— Bun preț!

— Dă-i vatra Murășului, ce crezi?!

— Bune proptele ai avut, n-am ce zice!

— Nu mă pot plânge! Dar fără preasfințitul, tot rămâneam în baltă. Mare lucru să ai un om cu greutate în ziua de azi! Știi, la centru, când pică vreo bucățică grasă, se bat ca câinii. Toți vor s-o apuce. Ori te storc ca-n teasc.

— De, nu ne putem plânge. Alergi în dreapta, alergi în stânga, tot te-alegi cu ceva. În doi ani cred că o să mă

pun în rând. Copila am asigurat-o! Știu că nu va mai trece prin ce-am trecut eu.

— A, ți-i ușor ție, tu ai pentru cine alerga! Așa mai înțăleg și eu. Pentru ca să poți pune ceva deoparte, - ascultă-mă pe mine, - trăbă să ai tihnă și mângâiere acasă. Eu...

Auzii un oftat greu. De când îl ascultam, mă liniștisem cu desăvârșire. Nu-i mai pizmuiam, numai râsul mă umfla câteodată, încât abia-l mai stăpâneam. Dar nu mai era râsul rău de mai nainte. Era un râs ușor, luminos, binefăcător.

— Ei, dumneata! Ce-i cu dumneata?

— Parcă nu știi?

— Auzisem ceva. Credeam că-s numa vorbe.

— Nu, din nenorocire, e adevărat.

— Cum? Divorțați?

— Divorțăm!

— La vârsta asta, n-aș sfătui pe nimeni!

— Zadarnic! N-am încătrău. Nu ne mai înțălegem! Nu ne mai potrivim! închipuie-ți, nu se poate *aclimatiza*! Ca o găscă! Mă face de râs în societate. Se-mbracă îngrozitor. Nu poate, m-am convins, să-și *cizeleze manierele*. Am dus-o prin București, am purtat-o prin Cluj. Zadarnic! N-are simț, n-are înclinările de lipsă.

— Hm! Am mai auzit și noi câte ceva!

— Ei vezi? Până acolo! în alt corn de țară. Cum știi, am și eu legături acum. Vine deputatul, vine ministrul... Unde să tragă într-un orașel ca al nostru? Eu am casă frumoasă, cu tot *comfortul*. Pe mine mă cunosc, la mine trag. Și nu mai pot suporta! Dă în gropi de nătângă ce-i! Așa, mi se duce dracului tot *creditul*.

— Hm! Ai dreptate! Ai dreptate! Totuși, eu m-aș mai gândi.

— Nu! Am hotărât! M-am gândit destul! Dau divorț!

— Numai cât nu cred să fie așa de ușor. Ea se-

nvoiește?

— Se-nțalege că se-nvoiește! Ce-ar putea face? Apoi, îi dau o rentă după care poate trăi din belșug. Cum vezi, ne despărțim în condiții onorabile.

Ghiavolul râsului nu-mi mai dădea pace. Mă-necai de câteva ori, mă mișcai pe canapea, mormăind ca în somn, dar, deodată, fără să mă pot stăpâni, izbucnii într-un hohot de râs care-i încremeni pe cei doi cunoscuți. Mă ridicai de pe canapea și, râzând în hohote, ieșii pe coridor.

Conducătorul, în trecere, se uită la mine cu înțăles. Era după culesul viilor, și, de bună seamă, credea că-s plin de turburel...

Dar deodată am conținut din râs: mă cuprinsese un adânc simțământ de silă față de cei doi din compartiment, față de întreaga prostie din lumea asta. Iar pe mine mă simțeam plutind deasupra acestei nimicnii. Dar nu eram vesel, nu eram mulțumit. Dimpotrivă. Ceva amar îmi umplea întreaga ființă.

Și până azi mă întreb, pretine, ce mi-a putut părea mie așa de ridicol în conversația celor doi cunoscuți, încât să nu-mi pot stăpâni râsul?

Spui că asta vine din burlăcia mea, din traiul meu singuratec? Nu cred! Vine din aplicarea spre filosofare. Iar meteahna asta se leagă de tot omul care n-are simțul practic al vieții, care, neștiind trăi viața, și-o mistuiește în gânduri și vedenii.

19 2 5

SOLIA DE LA MIAZĂZI

Peste noapte cerul s-a înnorat, s-a acoperit cu un văl des, cenușiu, gros, uniform, din zări în zări. Vântul ce bătuse de două zile, aspru, pișcător, rupând în răstimpuri nourii ce călătoreau greoi în înălțimi, lăsând să lumineze soarele cu dinți, se potolise.

Când, la crăpatul zorilor, Ioniță ieși încet pe ușa tinzii, să dea de mâncare boilor din grajd, simți aer nou,

plin de umezeală, de miros de ploaie. Zăpada nu mai scârțâia subțopinci, și Ioniță, răsturnându-și capul pe spate, văzu văzduhul întunecat, încremenit deasupra. Respira din adânc aerul domol, plin de mireasma nouă, și zâmbea în neștire. O bucurie de care nu-și dădea încă samai se grămădea în suflet.

Somnoros încă, simțindu-și mădularele muiate ca într-o apă calduță, căscând, se strecură încet în grădina șurii, deschise ușa de la iesle și, de la locul știut, luă cu furca fânul înmiresmat și umplu ieslea boilor.

Și fânul mirosea altfel în dimineața asta. Mireasma tare, de floare uscată, cum o cunoștea din zilele de ger, se topise parcă într-o dulceață moale, grea.

Vorbi prietenește cu boii, făcu mestecături proaspete din paie și fân și, mormăind încet, subțirel, un cântec, intra în grajd și se apucă de țeselat.

Afară lumina începu să răzbească – o dimineață înceată, posomorâtă. Trâmbițatul cocoșilor răsuna prelung. Din ocol, behăitul oilor cu miei avea un timbru nou, mai moale, mai cald.

Ioniță țesela și cânta încet, băgând de seamă că boii răscolesc mereu fânul și aleg mereu, mestecând c-un fel de silă. El se apropie de câteva ori de iesle, cercetă nutrețul și văzu că nu era mai rău decât într-alte zile: aceleași mestecături.

După ce isprăvi, trecu în grădina șurii, luă din claiă câteva furci de fân și-l duse în grădină, risipindu-l pe zăpadă în pâlcuri dese. Zăpada se înmuiase peste noapte, se subțiasă, iar pe-alocuri părea pătată de-o funingine ușoară.

Slobozi oile din ocol și le văzu cu mirare cum aleargă de la un pâlc de fân la altul, cum răscolesc repede cu botul, aleg ceva și trec la altul, cum, pline de un neastâmpăr nou, ridică în vânt capul și behăiesc mereu, și cum se risipesc necurmat prin grădină. Le aduna, dar iar

se risipeau, și abia într-un târziu se hotărâra să mănânce, bolborosind în fân, călcându-l în picioare.

Ioniță, după ce-și isprăvi lucrul pe-afară, intră c-un braț de lemne în casă. Bănuia el adevărul, dar tot nu se simți liniștit până ce nu-i spuse și mamei sale.

— Miroasă a primăvară, Ioniță, asta e, răspunse c-un glas de alintare mama. Să n-ai nicio grijă! Nici boii, nici oile n-au nimic. Dar de-acum simțesc colțul ierbii sub zăpadă. De-acum a venit vremea otăvii.

— Să le dau de azi?

— Oilor să le presari câteva fire. Celor cu miei le dai de mult, dar acum așteaptă și celelalte. Pentru. boi, știi ce ți-am spus: să aibă deoparte porția lor pentru vremea plugului.

Ioniță simți un val de căldură la inimă: să fie așa de aproape vremea aratului? Cât vezi cu ochii - zăpadă: ieri bătea încă vânt de iarnă, și Ioniță își îndesa căciula pe urechi. Da, simțise el de dimineață schimbarea, dar nu cuteza să se gândească mai departe. Vor trebui poate săptămâni până să se topească zăpada, până să poată ieși cu plugul.

Îmbujorat la față, privi încântat la mamă-sa.

— Crezi că vom putea ieși peste câteva zile la arat?

— Așa mi se pare. Iarna asta a ținut mult, Ioniță, și se poate ca-n câteva zile, de s-a porni vântul de la miazăzi, să înnegrească costișele din feție. Și-mi pare mie că vântul acela va veni curând. Sus, în văzduh, a și sosit. El a adus vântul fumuriu ce împânzește cerul. Se pare că s-a luptat cu strășnicie, colo sus, cu vânturile de la miazănoapte. Dar a biruit, că așa-i legea lumii: toate la vremea lor.

— Da, când am ieșit azi-dimineață, am simțit aerul de primăvară. Ovăs punem în feție, nu-i așa? întrebă Ioniță, șezând la masa pe care aburea mămăliga.

— Ovăs și orz, Ioniță, și vreo două băniți de olac.

Începură să /prânzească în tăcere.

Femeia, Marina, văduvă din anul al treilea al războiului celui mare, creștea în puteri din an în an, pe cât se-nălța, se-nzdrăvenea și se cumițea Ioniță, băiatul ei cel mai mare. Văzându-l cum se saltă, cum samănă tot mai mult cu cel răpus de-o schijă la granița Italiei, sufletul ei se înduioșa, și, pe furiș, ștergea câte o lacrămă. Doamne, ce-ar fi ajuns acum gospodăria lor, dacă trăia și bărbatul! Cum i-ar crește ei inima să-l vadă pe Ioniță pornind după trebi cu tată-său, ajungându-i până la piept, până la umeri, până la bărbie!

S-a zolit singură ani de zile, s-a înnegrit și s-a uscat ca o scândură în bătaia vânturilor, în arșița soarelui, ținând pretutindenea locul bărbatului. Abia de vreo doi ani, de când s-a săltat Ioniță, încep să i se mai ascundă crăpăturile mâinilor și să i se albească din nou pielița obrajilor.

Marina, prânzind, se uita din când în când la Ioniță cel cufundat în gânduri și, nevăzută, cu fruntea luminoasă, își ștergea o lacrămă.

Deodată, uitându-se prin geamul mic, Ioniță zări în curte, lângă gard, o găină cu penele răscolite. Se sculă de la masă, își lipi fața de geam și, după puțină cercetare, și-o întoarse luminoasă spre mamă-sa.

— Ai avut dreptate! A-nceput să bată vântul de la miazăzi. De acum știi ce am de făcut!

El zâmbi, mângâie ușor obrajii mamei, își luă căciula de pe laviță, o aruncă după pernele patului mare, își luă pălăria din cuier, o puse pe-o ureche și ieși în curte.

Marina, cât ce rămase singură, izbucni în plâns. Niciodată nu i s-a părut mai mare asemenea dintre Ioniță și tatăl lui. Și după ce-l plânse un răstimp pe cel îngropat în pământ străin, murmură o rugăciune pentru odihna sufletului lui, își șterse lacrămile și-și văzu de treabă.

În curte, Ioniță se opri mirat de cântecul nou care umplea văzduhul. Cântecul cobora parcă din înălțimi. Un

freamăt viu se ridica din zări, părea că murmurele se înmulțesc pe fiecă clipă. Vântul de la miazăzi vâjâia în crengile negre ale merilor, în streășina gardului, și-i izbea fața c-un răsuflăt cald, aromat și umed.

Întâii picuri de ploaie începură să bată rar, ici și colo, făcându-și culcuș rotund în zăpada ce-i sorbea cu lăcomie.

— Picură! strigă fericit Ioniță, și bătu din palme ca un copil.

Știa, din alți ani, că vântul de la miazăzi, dacă se-ntovărășește cu ploaia, mănâncă zăpada în câteva zile.

Trecu în grădina surii, alese oile cu miei, le dădu, în ocol, sub acoperiș, otavă, se urcă în șopron, unde avea otavă acoperită cu pale de fân, o descoperi și cântărr mult din ochi, câtă le-a mai rămas.

Afară, cântecul de biruință al primăverii creștea mereu, ca o învăluire, ca o cădere depărtată de ape. Pe sub streășina șopronului vântul năvălea des, ridica pale de fân, umplea cu mireasmă de flori uscate aerul, mângâia fața aprinsă a lui Ioniță și o răcorea.

— Avem otavă destulă! zise el tare, după ce înlătură fânul care o acoperea. N-o să slăbească boii ia arat!

Se coborî din podul șopronului, aducându-și aminte că mai are câteva restele de cioplit, de potrivit la juguri. Cercetă fiarele plugului, potângul, rotilele, cobilele din colț, tînjala: toate erau gata de plugărit. Le pusese în bună rînduială de cu vreme.

Mulțumit, se apucă să cioplească restelele. Nu prea avea spor: se oprea răstimpuri îndelungate, gînditor, cu ochii duși în zări. Vântul îi aducea mereu miresme proaspete, îmbătătoare. I se părea uneori că ametește, și se lăsa ca dus de-o apă lină. Se trezea din visare, cioplea din nou, și iar se oprea. Cum îl pătrundea vâjăitul acela ce umplea văzduhul!

Ioniță abia isprăvi un restel și își aduse aminte că, în podul casei, are o morișcă de vînt, din anul trecut. Se

ridică de pe trunchiul unde lucrase, se strecură în cămară, urcă scara și scoborî morișca. Nime nu-l simțise.

O aripă-i era slăbănoagă. Ioniță o întări cu icuri, într-o jumătate de ceas o repară din temelie și o așază în vârful porții, unde-și avea, încă din anul trecut, locul.

Abia o fixă, abia o lăsă din mână, și morișca începu să se învâртеască nebună, topindu-și aripile într-o roată amețitoare.

Ioniță, în curte, înlemni privind morișca. Un zâmbet luminos îi inunda fața.

Nici nu băgă de seamă când i se alăturară cei doi frațiori mai mici. Aceia chiuiău de bucurie, și Ioniță nu-i auzea.

Din casă, prin geam, Marina privea pe Ioniță. Văzu morișca, văzu bucuria copiilor și zâmbetul celui mai mare. O lacră mă îi izvorî în gene.

— Săracul! E copil și el încă! suspină mama.

Cei doi frațiori îl trăgeau acum pe Ioniță de haină.

— Bade!

— Bade!

Ioniță îi văzu și zâmbi din nou.

— Bade! Ne faci și una de apă?

— Una de apă ne faci?

— Vă fac, răspunse «badea», numai să-nceapă a se topi zăpada, să curgă valea...

Și abia atunci, dându-și sama că-și pierde vremea, porni spre șopron, să isprăvească restelele, iar frațiorii ieșiră tiptil pe portiță, în uliță, să vadă dacă n-a început «să curgă valea».

19 27

DACTILOGRAFA

Vasile Crețu, contabilul, nu-l mai slăbea cu îndemnul:

— Trebuie să angajăm o dactilografă, domnule director. Altfel, cu toată dragostea, voi fi silit să plec. Numi va fi ușor, te-asigur. M-am obișnuit aici. Dar, - trebuie

să mă-nțelegi și dumneata, - nu mai răzlesc cu scrisorile. S-a-nmulțit grozav corespondența în anii din urmă. Chiar numai pentru contabilitate ar fi nevoie de un ajutor. Lucrând și dup-amiezile, cum lucrez, tot aș mai birui dacă mi s-ar lua de pe cap corespondența. Aș lua cu mine registrele și aș mai lucra și-acasă. Da cu toate, nu mai pot! Judecă și dumneata, ce-ar fi mai rentabil pentru bancă: să plec eu, să mai aduci pe lângă mine un contabil, ori să angajezi o dactilografă?

De trei ori pe zi îi toca la ureche motivele acestea, și altele. Directorul, Constantin Vișan, - om trecut de 50 de ani, cu barbișon sur, cu mustață răzescată scurt, cu nas lung, încălecat de ochelari, - când îl auzea, lăsa condeiul pe biroul casieriei, - era și casier, - și privea întins, pe deasupra lentilelor, la contabil, așteptându-l să isprăvească.

Nu-i rămânea nici el dator.

— În locul dumatăle, aș ști și eu s-argumentez așa. Nu zic că n-ai dreptate. Dar nu putem încă, tânăre, să ne sporim personalul. Știi bine că mijloacele nu ne permit. Înainte de război aveam doi contabili, ba, un răstimp, chiar și casier deschilinit. Dar în criza de-acum ce vrei să facem? Banca abia ne poate plăti pe noi doi. Ce-ar zice acționarii? Ce-ar zice consiliul de administrație? Că ruinăm banca. Știi bine că și așa abia o ținem în dinți. Altă dată era o întreprindere înfloritoare.

Directorul, din partea lui, aducea încă multe motive care nu-i îngăduiau să sporească personalul. Pe cel mai de căpetenie îl lăsa totdeauna la urmă:

— Și, în sfârșit, încheia el, în ce lună ne aflăm azi? În mai, pare-mi-se! Și, după cât îmi aduc aminte, în ianuar, consiliul ți-a urcat salariul cu două mii de lei, chiar din motivele pe care. le-nșiri dumneata, și chiar la cererea dumatăle.

Vasile Crețu tăcea un răstimp, dar noi argumente îi

veneau în minte. Și de câteva săptămâni, - dimineața, la amiază și sara, - nu-l mai slăbea pe domnul Vișan.

Dimineața - un vraf de scrisori, partide care sembulzeau înaintea biroului său; la amiază - jumătate din muncă neisprăvită; sara - cădea de oboseală. Își ducea mâinile la tâmpile, blăstâma, și începea iarăși cu îndemnul.

Directorul, într-o sară, fără să-i spuie nimic, luă o parte din poștă, să o isprăvească el, acasă. Își zicea: «Are dreptate. Se-ngrămădesc lucrările.» însă dumnealui era slab la concept și nu putu face nici două răspunsuri. Avea și o scriere urâtă, crăcănată. Dimineața, când contabilul începu iarăși litania, întrebă:

— Și cu cât crezi că am putea angaja o dactilografă?

— Cel puțin cu trei mii de lei.

— Trei mii?! Ești nebun?! Dumneata ai șase, și eu am cinci. Trei mii pentru că bate cu degetele?!

— Domnule director, nu cred să putem prinde pe una mai ieftin. Gândește-te și dumneata. Aici în sat nu e niciuna. Va trebui să vie o străină. Cu ce să trăiască și să se-mbrace? Nu știu eu cum se trăiește cu șase mii?

— Dacă-i așa, regretele mele, domnule Crețu. Cine să deie trei mii de lei lunar, treizeci și șase de mii pe an? Dumneata ți-ai uitat ce profit curat putem arăta noi? Dar eu cred că s-ar găsi și cu mai puțin.

Peste câteva zile, după ce directorul vorbi cu vreo câțiva membri din direcțiune, îi zise:

— Să facem o încercare. Poate găsim. Dar, drept să-ți spun, mi-ar plăcea dac-ar fi bărbat. Știu și unii dintre tânării de azi dactilografi-a. Nu mi-ar plăcea o rochie în biroul băncii. Și nici n-am avea unde s-o punem. Ar trebui să lucreze aici, cu noi.

Vasile Crețu se încruntă.

— Nu zic că nu sunt tânări care cunosc dactilografia. Da' crezi că vin la noi? Să-i plătești în aur, și nu stau aici. Și cât ar cere? He-hei! Vei vedea dumneata.

— Cum să văd?

— Din concurs.

— Ce concurs?

— Da cum crezi că vom ajunge la dactilografă, ori la dactilograf, cum zici dumneata? Vom angaja prin concurs: «La banca cutare, din satul cutare, e nevoie de - puncte, puncte, - salar lunar trei mii de lei».

— Nu! Asta nu! Trei mii e prea mult. Să zicem, una mie cinci sute.

— Glumești, domnule director! zise contabilul, contrariat.

— Ba nu glumesc deloc. Am vorbit și cu ceilalți membri. Dacă vine cineva, bine, dacă nu, să fie sănătoși!

— În cazul ăsta, vă rog să-mi primiți demisia de pe-acum.

— Ei, fie două mii! Să punem în concurs: «Două mii, primiți anticipative».

— Domnule director! făcu ofensat Crețu.

— Niciun ban mai mult!

— Dar n-o să se-mbie nimeni, domnule director! Dumneata, care ai la inimă viitorul și înflorirea acestei bănci, dumneata, care-ai pus temelia ei, trebuie să vezi realitatea. Cine poate trăi azi din două mii? Iar, pe de altă parte, - și trebuie să-ți spun ceea ce nu ți-am spus încă niciodată, - de la care bancă mai primim noi scrisori de mână? Nu sunt toate bătute la mașină? Mai e ceva și numele bun în lumea asta! Prestigiul băncii, domnule director! Hai, mărturisește! Nu iei cu alt respect în mână o scrisoare bătută la mașină, și cu altul una scrisă de mână? Când atât clienții, cât și băncile cu care lucrăm vor vedea iscălitura dumitale sub o scrisoare tipărită, altul va fi prestigiul băncii, te-asigur. Vor zice cu toții: «Stau mai bine decât arată la bilanț. Deștept om directorul Vișan!»

Contabilul vorbi cu înflăcărare, părând că pledează propria-i cauză. Și, de data asta, nimeri, în fine. Fața largă

a directorului se umplu de zâmbet.

— Fie, dar, două mii cinci sute, zise el.

— Încă cinci!

— Nu, s-a terminat!

Zâmbetul îi dispăru de pe față, și Crețu înțelese că orice stăruință în plus e zadarnică.

Și nu se înșela! Vișan vorbise și de salariu cu membrii din direcțiune. El îi speriasse cu cinci mii, apoi cu patru și, în urmă, ajunsese la trei mii, sumă pe care ceilalți o primiseră. Dar era ambiția lui, prestigiul lui, să angajeze mai ieftin decât credeau confrății întru supravegherea capitalului.

— Să încercăm... zise Crețu cu tristeță.

— Dar, de se poate, vezi să fie bărbat.

— Ce s-o arăta, domnule director.

— Nu mă-mpac eu cu rochia în birou. Ce poate lucra o fată? Iată, rătăcirii din ziua de azi.

— De ce-ar fi rătăcirii? N-ai văzut la băncile mari de la oraș? Câte femei lucrează! Câștigă și ele o pâne. Vezi dumneata că, în scumpetea de azi, tânării nu cutează să se mai însoare. Cum să te-nsori, cu un salar de șase mii?

— Va fi așa cum spui, dar mie, unuia, nu-mi place rochia-n birou. Le-am văzut eu și la băncile cele mari. Cât ce nu-i superiorul cu ochii la ele, lasă lucrul și cochetează cu slujbașii tănări. Ba am văzut pe una cum își colora unghiile după mașina de scris. Vezi, fă în așa fel publicația, să vie un bărbat.

— N-o pot face decât într-o singură redactare: «dactilograf sau dactilografă». Dar îți spun dinainte, domnule director, că bărbat nu se va prezenta, la un salar așa de ridicol.

— Vom vedea.

— Eu știu de-acum.

Anunțul de concurs apăru, în sâmbăta următoare, într-o gazetă săptămânală din oraș și în monitorul

județului. Termenul de prezentare fixat era de treizeci de zile.

Trecu o săptămână, trecură două - nu intră nicio cerere. În săptămână a treia, directorul, neliniștit, zise:

— Poate e prea mică publicitatea, de-aceia nu s-arată nimeni. N-ar fi mai potrivit să publicăm încă o dată concursul, și într-o gazetă din capitală?

Râsul batjocoritor al contabilului îi frânse repede nădejdea.

— Nu publicitatea mică-i de vină, domnule director, ci salariul! Dacă oamenii din apropiere nu se simt ademeniți, crezi că va veni cineva din mari depărtați, să se înfunde într-o bancă sătească, pentru două mii cinci sute de lei?

Directorul vedea că Crețu avea dreptate. Și se neliniști și mai tare. Îi părea rău acum că nu oferise trei mii, așa cum se înțeleșese cu ceilalți membri din direcțiune. Nu ajunsese partizan al noii angajări pentru că l-ar fi compătimit pe Crețu. Dar vedea acum că omul nu mai răzbea. Și nu-i mai ieșea din cap ceea ce-i spusese Crețu: o corespondență bătută la mașină ar ridica prestigiul, numele bun al băncii. Își închipuia mereu numele său pus sub o coală bătută la mașină.

În săptămână a patra sosi o cerere. Cei doi slujbași o examinară amănunțit. Era o scrisoare de femeie, dar avea alăturate și diferite probe dactilografiate.

Directorul fu încântat, dar nu-și trădă însuflețirea. Mai ales că oferta era însoțită de o condiție: «Sunt gata să mă angajez provizoriu, pe două luni, cu salariul din concurs. Dacă mă voi convinge că nu pot trăi din două mii cinci sute, institutul se obligă să mă elibereze sau să-mi mărească salariul cu cinci sute de lei.»

— Să așteptăm. Poate mai intră vreo ofertă, zise directorul, înclud cererea cu anexele în biroul său.

Mai erau șapte zile până la termen.

Dar nu mai sosi nicio cerere, nici la o săptămână

după termen.

Contabilul stăruia să-i scrie singurei candidate să se prezinte.

— Să mai așteptăm, răspundea domnul Vișan.

— Intrăm în ilegalitate, domnule director, zicea Crețu. În concurs scrie categoric că «cererile intrate după termen nu vor mai fi luate în considerare». Chiar de-ar mai intra vreo ofertă, n-o mai putem lua în

— Ei, aș! Parcă ne controlează cineva! mai așteaptă puțin.

— Dar dacă se răzgândește și singura petiționară, și-și retrage cererea?

Directorul tresări, dar se liniști în grabă.

— Nu cred, îi zise el. Dacă afla un loc mai bun, desigur că n-ar fi răspuns la concursul nostru.

Dar când se împliniră cincisprezece zile de la concurs, o scrisoare recomandată a domnișoarei Laura Pascu îi vestea că, dacă nu-i avizată telegrafic despre angajare, renunță la post, fiind gata să primească altul, cu trei mii lunar.

Peste un ceas porni telegrama despre primirea ofertei. Contabilul Crețu părea însă foarte trist.

— Ei, nu ești mulțămît nici acum? îl întrebă directorul.

— Aș fi mulțămît dacă aș fi sigur că vine. Mă gândesc că dacă are-o ofertă cu trei mii de lei, nouă ne-a scris numai ca să aibă un motiv de-a se retrage. E o nimica toată să dovedească întârzierea telegramei. Mai ales că și poate întârzia. De la sat la sat legătura telegrafică e destul de subredă.

Directorul se neliniști și-l privi întins.

— Ce crezi dumneata c-ar fi de făcut?

— Mi se pare hotărâtoare o singură soluție. Să-i dăm o nouă telegramă, în care să-i oferim trei mii de lei, atât cât spune că i se îmbie din altă parte.

— Trimite telegrama!

Servitorul, întorcându-se de la poștă, aduse textul primei telegrame.

— A spus derigenta că trimite numai pe-a doua, să nuse-ncurce cu amândouă.

— N-a trimis-o nici pe cea dintâi?

— Nu.

— Ce spuneam eu! zise cu ciudă Crețu. O să mă răped eu până la poștă. Altfel, cine știe când o trimite și pe asta!

Nu mai așteptă încuviințarea directorului. Își luă pălăria și ieși.

După un sfert de ceas se înapoie radios.

— Am dat-o cu răspuns plătit. Așa e mai sigur, zise el.

— N-o trimisese pân-ai ajuns dumneata?

— Nu. Nu căpătase legătura telefonică. Dumneata știi că telegramele noastre merg prin telefon până la oraș. Dar acum a pornit. Am fost de față.

— În sfârșit, bine că am isprăvit odată, zise directorul, continuându-și slujba de casier la biroul lui.

A doua zi sosi răspunsul. Laura Pascu primea, și, peste două zile, avea să se prezinte la slujbă.

— O să vedem în curând cum ne-am procopsit, zise directorul. Nu am eu încredere în munca bărbătească a femeii! Rochia, în birou, e o scrânteală, ascultă-mă pe mine!

Dar Crețu nu-l mai asculta. Zâmbea visător, și condeiu-i neobosit zbura pe hârtie.

Contabilul Crețu se îngriji de cameră pentru viitoarea colegă. Găsi una chiar la preotul din sat, ba convinse pe preoteasă să-i deie și mâncare. Pensiunea întreagă - două mii de lei pe lună.

Domnișoara Laura Pascu sosi, după cum anunțase, și Crețu o conduse la casa parohială. Când veni la bancă, directorul îi găsi vorbind cu multă însuflețire.

Domnul Vișan rămase mirat în prag. Nu părea să fie o domnișoară de-acelea pe care le văzuse el bătând la mașină în localurile băncilor de la oraș. Domnișoara

Laura Pascu nu făcea impresia unei fete părăsite, care aleargă după o bucată de pâine. Era îmbrăcată îngrijit, chiar cu mult gust. Dar ceea ce-l mira cu deosebire pe director era marea frumusețe a fetei și sănătatea ce radia din întreaga-i ființă. Ochii ei negri scânteiau, obrajii fragezi erau împurpurați. Nici urmă de rumeneală pusă cu mâna, nici pudră, nici păr tuns.

Când, prezentată de Crețu, fata-i strânse liber, bărbătește, mâna, domnul Vișan simți o înflorare, și cel dintâi gând ce-i veni fu acesta: «Nu-i prea mult trei mii de lei. Pare o fată cumsecade. Și foarte binecrescută. Dar sărăcia silește.» El păru mulțumit de noua funcționară, și începură să povestească, toți trei, despre împărțirea lucrului.

Deodată Laura privi cercetător prin odaie.

— Toate-s bune, dar unde e mașina mea? Vreau să mă apuc de lucru.

Crețu începu a răsfoi repede în «Cartea cambiilor intrate» și păru că nu aude întrebarea dactilografei.

— Ce mașină, domnișoară? întrebă directorul, mirat.

— Mașina de scris, se-nțelege.

Domnul Vișan se uită la ea prostit.

— Dar dumneata n-ai adus-o?

— Eu? făcu mirată fata. Eu de unde era s-o aduc?

Pe Crețu îl bufnea râsul și se aplecase tare între foile registrului.

— Păi cum?! Dumneata nu vii cu mașină cu tot?!

Laura Pascu nu se mai putu stăpâni, izbucni într-un râs cristalin, plin de cascade. Capul îi căzu pe spate și se vedea acum, în toată strălucirea, grumazul alb și fraged.

— A, domnul director începe cu o glumă! zise ea, abia stăpânindu-se. O să iau asta de bun început.

Dar directorul nu glumise deloc. Zăpăcit, speriat, rușinat chiar, se uita la Crețu, cerând parcă ajutor.

— O să aducem și mașina, domnișoară, n-avea grijă. Nu eram siguri dacă vii ori ba, zise Crețu, dar fără să-și ridice ochii de pe filele registrului.

— Dar lasă odată-n pace volumul acela! izbucni directorul. Ce tot cauți?

Contabilul veni lângă ei, și acum directorul simți că nu-l mai poate întreba nimic. Domnișoara Laura trecu la o măsuță.

— Voi scrie, câteva zile, și cu mâna, zise ea.

Directorul fierbea, și, până la amiază, când dactilografa plecă, greși multe cifre în jurnalul casieriei.

— Ei, bine-ți stă, n-am ce zice! izbucni el, cât ce ieși fata, izbind condeiul deoparte.

— De ce, domnule director?

— N-ai pomenit nimic de mașină.

— Era limpede, natural, că avem nevoie de una.

— Ba, la dracu'! Nu era nici limpede, nici natural! Dacă se punea chestiunea de la-nceput așa, nu vedeai dumneata dactilografă în birou!

— Dar e absurd ce spui, domnule director! Dă-mi voie! întrebați oriunde! Mașina e proprietatea instituției care o folosește. Cum ai vrea ca o fată săracă să-și deie salariul pe un an pentru o mașină?

— Cum?! Salariul pe un an?!

— D-apoi ce crezi! încă de-ar ajunge! Sunt scumpe, dar, odată cumpărate, sunt o avere a băncii. Nu-s bani pierduți. În bilanț trece la avere. Nu se cunoaște nimic.

— Dar de ce nu mi-ai spus că-s așa de scumpe? Trebuia să consult pe membrii din direcțiune. Ce crezi dumneata, că a sosit vremea să-mprăștiern banii cu amândouă mâinile? Banca asta a trăit din cruțare, domnule contabil!

— Să mă ierți, domnule director, dar nu mă simt

deloc vinovat. Cine-ar fi putut crede că dumneata, ca și ceilalți membri din consiliu, nu știți că, angajând o dactilografă, trebuie cumpărată și o mașină de scris?! Pe onoarea mea! Să nu mai vorbiți de asta! V-ați face ridicoli, ar scădea îngrozitor prestigiul băncii.

Cei doi slujbași vorbiră multă vreme. Contabilul – tot mai indignat; directorul – tot mai plouat. Se înțelesesă, în sfârșit, să avizeze și pe ceilalți membri din consiliu și să cumpere, dacă vor găsi, o mașină veche.

Dar peste patru zile, în biroul băncii tăcâna o mașină nouă-nouță. Oricât își dăduse silința Crețu, însoțit de-un membru al consiliului, nu găsi în oraș o mașină folosită, bună de lucru.

Când iscăli cele dintâi scrisori dactilografiate, directorul uită năcazul și simți o adâncă satisfacție. Le citi pe fiecare de două-trei ori. Era o plăcere să citești slova tipărită, clară, să-ți fugă ochii pe rândurile drepte, fără pic de ștersătură, fără urmă de greșală. Se iscălea cu mare grijă, după ce făcea semne încâlcite cu condeiul în aer, deasupra hârtiei, ca pentru exercițiu. Când văzu că Laura scrie la mașină și adresele de pe plicuri, ceea ce era de obicei treaba lui, și-i dădea destulă bătaie de cap, căci nu scria citeț, fu și mai încântat.

— O să vezi dumneata, domnule director, mașina se plătește singură în mai puțin de-un an, îi zicea contabilul Crețu.

Lucrul mergea acum strună în biroul băncii. Crețu nu se mai plângea, ci lucra cu o hărnicie tot mai mare. Dactilografa umplea odaia cu tăcânitul plăcut al mașinii. Era harnică foc, și iute de mână ca și de minte. Dintr-o vorbă a directorului pricepea propozițiunea întreagă pe care trebuia s-o scrie. Și, lucru minunat, scria mai limpede de cum îi dicta directorul. După câteva zile era de ajuns să-i puie câteva întrebări, după ce citea o scrisoare, pentru a putea face singură orice răspuns.

Când venea dimineața la birou, domnul Vișan se oprea la ușă și asculta. Mașina umplea cu larmă plăcută sala. De-afară ai fi putut crede că înăuntru își are reședința o instituție importantă. Avuse dreptate contabilul! Iată, chiar el, directorul, intră parcă mai respectuos în bancă de când s-a instalat aici dactilografa.

Laura Pascu era veșnic veselă. Dar știa când să vorbească. Nu-i oprea de la lucru pe cei doi slujbași, cu întrebări. Când terminau, când directorul arăta că ar fi bucuros să schimbe o vorbă, Laura umplea odaia cu râsul ei cristalin, cu glasul ei argintiu, cu un parfum discret de tinerețe și de sănătate. Domnul Vișan simți din cele dintâi zile parfumul acesta nou, aromitor, dar trecu multă vreme până ce înțelese că el radia din ființa tinerei fete, ale cărei degete albe, subțiri, fugeau pe clapele mașinii. Și-i păru și atunci că mireasma aceasta era imaterială, că se desprinde mai mult din gând și din simțire decât din ființa și îmbrăcămintea Laurei, din gândul prezenței, aproape de el, a dactilografei. Mai presus de orice îndoială! Era cu mult mai plăcut să lucrezi acum, în birou, decât înainte. Și domnul Vișan rar când mai întârzia, cum făcea mai demult. La opt jumătate era la post.

Laura Pascu muncea cu hărnicie, pricepea repede, dar, totuși, câteodată, contabilul o lua din scurt, o înfrunta chiar, când greșea o lucrare sau nu înțelegea repede. Directorul, când îl auzi mai întâi făcându-i observații, simți un fel de spaimă, o neplăcere vădită, care, mai târziu, o arată și-n vorbe, și-n purtări.

— Ei, ce vrei și dumneata, domnule Crețu! Nu se poate pricepe omul la toate. Experiența e școala oricărei slujbe.

Directorul lua mereu partea Laurei și nu înțelegea pentru ce, oricât îl înfrunta pe contabil, acesta nu se supăra.

La vreo lună după venirea dactilografei, domnul

Vișan fu scandalizat când înțelese că Vasile Crețu îi dădea Laurei și lucrări care țineau de slujba lui.

— De unde vrei să se priceapă la contabilitatea dumitale? Nu! Asta n-o permit!

Dar Laura voia însăși să-i ajute lui Crețu când își termina lucrul.

— Lasă, domnule director, ajut bucuros. Fac și eu praxă. Apoi, interesele băncii nu cer oare să fie totdeauna lucrările la punct?

Domnul Vișan se mira auzind că o fată așa de tânără se gândește la interesele băncii. «Îmi spuneam eu, de la-nceput, că trebuie să fie dintr-o familie cumsecade. Sărăcia la câte încercări nu pune pe om!», își zicea dumnealui. Dar tocmai din cauza asta continua să o apere, cu tot mai multă ardoare, de înfruntările lui Crețu. În clipe de-acestea, Laura, deși nu se supăra pe contabil, arunca priviri recunoscătoare directorului. Ce priviri! Mari, mirate, pline de înduioșare, ca de căprioară!

Directorul se lăsa cu vădită plăcere mângâiat astfel. O furtună, apoi o negură plăcută îi inunda ființa. O vedea pe Laura ca-n mari depărtări.

Directorul și contabilul lucrau în același rând, la intrarea în bancă, la două birouri vecine. Dactilografa își avea măsuța în fund, lângă fereastră. Cu fața era întoarsă spre ei.

Uneori îi părea directorului că ochii dactilografei se ațintesc, în răstimpuri scurte, între două scrisori, între două rânduri chiar, asupra lui. Dar nu cuteza să-i urmărească mai atent privirile. Își zicea: «Poate se uită la Crețu».

Într-o zi își așază deasupra biroului un calendar de masă în așa fel că, de după el, putea s-o privească mai pe nevăzute pe Laura. Și imediat se putu încredința că dactilografa se uita la el. E adevărat că în aceeași direcție trebuia să-și arunce fulgerele ochilor și dacă s-ar fi uitat la

contabil. «Dar nu, își zise Vișan, ar trebui să privească puțin mai spre stânga. Și-apoi, ce-ar îndemna-o să se uite la el? Nu o ceartă destul? Nu-s, de-atâtea ori, pe picior de război, chiar când nu o ceartă în birou? Nu vin, câteodată, amândoi, bosumflați la bancă?»

Din ziua aceea, directorul Vișan se trezi că pune mai mare preț pe înfățișarea, pe îmbrăcămintea sa. Se rădea mai des; barbișonul sur, ca de țap, îl tunde mai tare; răzeza mai scurt mustața țepoasă. Începu să cumpere săpun mai fin, pastă de dinți. Înaintea oglinzii rămânea mai mult timp decât până atunci, alegându-și cărarea și legându-și cravata. Și-și peria veșmintele, de să le destrame, nu alta. Iar în birou era tot mai mult la pândă să surprindă fulgerările din ochi ale Laurei către el.

Când fu pe deplin convins că el o interesa pe fată, directorul căzu într-o tulburare care se schimbă grabnic într-o visare dulce și amețitoare. O apără cu aceeași înflăcărare pe Laura de învinuirile ce i le aducea uneori Crețu, dar numai la-nceput. După primele cuvinte se emoționa, glasul i se umplea de tremur, și o mare timiditate îi copleșea sufletul.

Venea tot mai sclivisit la birou. Eleganța lui atrase atenția și Laurei, și lui Crețu. Dar, acasă, lustruirea asta îl puse pe picior de război cu nevasta.

— Ce te-a apucat?! Te speli un ceas?! Ai grijă că vei da de negru! Mi-ai umplut casa cu mirosurile tari de săpun! Ce te-a apucat?

Doamna Vișan era femeie de la țară; abia făcuse doi ani de carte la oraș, într-o școală profesională.

Directorul se făcea că n-aude. îi era frică de ceartă în casă. Drept e că se certau foarte rar. Cum nu avuseseră copii, iar prindere destul de bună, nu-i prea îmbulziseră năcazurile. Duseseră o viață liniștită, chiar prea liniștită.

Uneori vorbele femeii cădeau mușcătoare, ca niște alice:

— Cravată deschisă, la vârsta ta! Nu-i comedie?! Și atâta pieptănătură și perietură! O să-ți dai gata hainele, îți spun.

Vișan o auzea și răspundea, dar așa, ca numai el să se-audă:

— Haida-hai, drace!

Era o amenințare în vorbele astea, o amenințare de al cărei rost nici Vișan nu-și putu da sama multă vreme.

Zarva rămânea în casă; directorul, cât ce ieșea, se simțea ușor și întinerit, și silea cu pași grăbiți spre bancă. Ajungea, dacă nevasta îl dăscălea mai mult, când cei doi erau în birou și se auzea picuratul mașinii. Vișan asculta la ușă. Îl gădila plăcut în suflet. Dar de cele mai multe ori sosea înaintea lor. De după masa lui aștepta privirile Laurei, și sufletul i se îndulcea. Dactilografa era tot mai prietenoasă cu el, tot mai intimă. I se uita drept în ochi, deși, de obicei, Vișan nu putea suporta privirile ei de aproape. Vorbea cu el liberă, glumea; uneori începea să fredoneze un cântec. «Ce femeie! Își zicea directorul în gând. Și cum a schimbat toată atmosfera de-aici!»

Crețu păru că-i descoperă gândurile. Într-o zi spuse:

— Îmi pare că-ncepi să-ți schimbi părerile, domnule director.

— Ce păreri? Întrebă el surprins, simțind despre ce are să vorbească Crețu.

— Despre rostul... rochiei în birou!

— Cum ai spus? ciripi Laura, ridicându-se de la măsuta ei.

— Da, domnișoară! Domnul director nu era de părere că și o femeie poate munci, poate fi folositoare într-un birou. A trebuit să lupt mult până să-l conving.

— Adevărat, domnule director?

Laura puse întrebarea cu multă cochetărie în glas.

Domnul Vișan se roși până după urechi.

— Trebuia să mă conving întâi, domnișoară! Cred că

ești și dumneata de părerea mea, că multe fete își pierd vremea în birouri. Am văzut cu ochii mei.

Spuse cu greu, înecându-se, cuvintele astea. Reflecția, pe care o făcuse cu convingere înainte de venirea Laurei, i se păru ridicolă acum. Și, ciudat, i se părea că și atunci, fără să-și fi dat el sama, fusese la fel de ridicolă. «Ce-și va spune Laura? Ce va gândi despre mine? Că-s un urs din pădure, care nu știe ce-i în lumea asta.»

— Ai cu desăvârșire dreptate, domnule director. Inu toate femeile iau slujbe pentru a munci. Și dumneata, domnule Crețu, ai putea lua pildă de la domnul director. Când ești în slujba unei instituții, trebuie să alegi bane personalul, să fii cu ochii în patru. Nu se-aruncă banii pe fereastră, și mai ales în ziua de azi.

Directorul își înălță capul și-i trimise, nestingherit, o lungă privire de recunoștință. Cealaltă, de-un fel de adorare, o închise timid în inimă. Dar din ziua aceea fu și mai încredințat că dactilografa ține la el, că-l privește cu interes, ba chiar cu simpatie.

Dintr-un drum la oraș, domnul Vișan se întoarce cu o păreche de haine noi și cu informații precise asupra familiei Laurei. Era, într-adevăr, o familie respectabilă, dar care sărăcise în timpul din urmă. Mai avea trei frați și o soră.

Hainele, deși cumpărate gata, îi veneau de minune. Dar când îl văzu îmbrăcat cu ele, doamna Vișan își puse mâinile-n șolduri, clătină din cap și zise:

— Bine, omule! Te faci de râs, pe onoarea mea! Ce te-a apucat?

— De râs? Pentru ce?

— Haine verzi, ca de vânător, la un om trecut de cincizeci de ani!

— Asta e! Tu nu te miști din sat, și nu mai știi ce e în lumea asta.

Dumneaei, când auzi așa, se înfurie și-i făcu un

tărăboi, încât domnul Vișan nu-și mai dădu sama cum ieși din casă, tot zicând, să se-audă numai el: «Haidahai, drace!». Era o amenințare în vorbele astea, și directorul îi cunoscuse rostul cât ce ieși în drum. Își aminti numaidecât de ceea ce auzise la oraș. Trei domni, de cele mai bune condiții, divorțaseră. Pe doi îi cunoștea, erau ca de vârsta lui, c-un an, doi mai tineri. Cel de-al treilea era cu mult mai bătrân. Și doi din ei se recăsătoriseră chiar cu dactilografele lor.

— Și acelea ce fete vor fi fost? Niște haihui, nu ca Laura!

Vorbise tare, se auzi și se uimi. Așadar, gândul ăsta cocea de mult în el? Stătu locului, se rușină întâi, dar când îi veni în minte cearta de-acasă și înverșunarea, din zi în zi tot mai turbată, a femeii, simți cum îi crește voința și hotărârea.

— O să vezi tu pe dracu'! zise cu glas tare, apoi, mai liniștit, porni spre birou.

Avea o înfățișare mai tinerească în hainele cele verzi, și-i păru că privirile Laurei îl căutară în ziua aceea deosebit de des și de insistent.

La amiază, contabilul tuși de câteva ori, în vreme ce Laura privea pe geam.

— Domnule director, încep. Crețu. Domnișoara ar vrea să vă spuie o vorbă, dar nu îndrăznește. Știți, noi suntem perfect îndestuliți cu munca dumisale. Dar, cu părere de rău, dumneaei trebuie să-și deie demisia pe întâi. Nu poate trăi cu ce câștigă aici. E-n toiul verii, și încă nu și-a putut cumpăra o pălărie.

Crețu vorbi cu multe argumente. În vreme ce vorbea, directorul își zicea: «Sărmana! De-aceea se va fi uitat atât de des la hainele mele cele bune. îmi reproșa, mititica! Da' las, c-o să fie bine!»

Crețu propunea urcarea salariului dactilografei cu o mie, dându-i un titlu nou: «contabilă-dactilografă».

— Da' cum să-i zicem contabilă dacă nu are școala comercială?

— O are, domnule director! Crezi că altfel o puneam eu să facă și lucrări de contabilitate? Am și eu simțul răspunderii, ce Dumnezeu!

Vorbeau în șoaptă, să n-audă Laura.

Încântat, luminat și însuflețit de-un gând nou, Vișan

— Da' nu mi-ai spus niciodată!

— Fiindcă nu avea praxă! Diploma o are de doi ani, dar praxă la bănci n-a făcut.

— Se primește, domnule Crețu! Și consiliul va primi! Domnișoară contabilă-dactilografă, adăugă zâmbind, cu vocea tare, directorul. Iar în gândul lui continuă: «Până vei putea săiți zici doamnă directoare!».

Era o idee minunată! El se hotărî repede, definitiv: Va divorța de muntele de-acasă și va lua-o pe Laura. Fata o să fie foarte surprinsă de-așa noroc. Iar noua lui nevastă va fi și contabilă! Va fi tovarășa lui de birou! Ce plăcere! «Hei, nu-s prostii toate câte se-ntâmplă în ziua de azi!»

Gândurile astea-i trecură într-o fulgerare prin cap.

Laura se apropie surâzătoare:

— De mine vorbiți?

— Da, domnișoară, am aranjat micul dumitale diferend cu conducerea institutului. Să ne trăiască noua contabilă! zise directorul, cu multă galanterie în glas, cu vocea sigură.

Laura se înclină, îi mulțumi. Directorul îi strânse mâna, o felicită.

— Să mă scuzați. Sunt grăbită azi.

Ea își puse pălăria cea veche și ieși.

După ce rămaseră singuri, directorul începu să se plimbe grav prin sală. Din când în când se oprea, înălța capul, părea că vrea să-i spuie ceva lui Crețu, apoi se răzgândea și pornea din nou.

În sfârșit, se opri.

— Ești grăbit? îl întrebă pe contabil.
— Nu, domnule director.
— Ai auzit de divorțurile de la oraș?
— Am auzit.
— Cum? Știai? Și nu te-ai mirat? Nu mi-ai spus nimic!
— Ce să-ți spun, domnule director! Divorțurile sunt azi la ordinea zilei. Nime nu le mai judecă, nime nu se mai miră.

— Darăștia sunt oameni în vârstă!
— Apoi tocmai între ei bântuie moda asta nouă. De altfel, poate au și ei dreptate.

— Cum să aibă dreptate, domnule Crețu?!
— Se vede că de la o vreme se mai satură și bărbatul de-atâta cicălitură. Și, pe urmă, ce vrei? Sunt oameni și ei! Tinerețea din jurul lor îi momește. Dar azi nime nu se mai miră de divorțuri. Mai mare e mirarea când un tânăr cutează să se căsătorească. E grea viața! Sunt azi fete care mai bucurose se mărită cu cineva care-a prins cheag, chiar dacă e mai vârstnic. Vremurile de după război, domnule director!...

Domnul Vișan îl asculta cu sete. Contabilul ăsta nu-i om prost! Exact aceleași păreri le auzise la oraș în legătură cu divorțul și căsătoriile de azi. «E om care cunoaște lumea asta nouă», își zise directorul. Și-l făcu să vorbească încă mult asupra acestei chestiuni, și, mai ales, asupra împrejurării dacă cei divorțați nu ajung a fi disprețuiți de societate, îi fu atât de recunoscător, încât, în drum spre casă, vorbind despre scumpetea vieții, directorul îi dădu speranța că poate-i vor mai ridica și salariul lui.

Când femeia îl primi tot cu ceartă, domnul Vișan se opri în prag, o privi drept în față și, de data asta, spuse tare cuvintele:

— Haida-hai, drace!

Se răcise supă, și doamna Vișan nu putea înțelege în

ruptul capului întârziere de la masă.

— Multe nu-nțalegi tu! Ai să vezi! zise cu răutate domnul Vișan.

Din ziua aceea, directorul începu să adune cu înfrigurare vești despre divorțurile bărbaților de sama lui. Află destule! Și divorțatul se căsătorea tot cu o persoană tânără. Contabilul avusese dreptate: nimeni nu se mai mira. Știrile erau povestite cu indiferență, ca niște întâmplări comune.

Directorul căpătă tot mai mult curaj. O sfida acum pe doamna Vișan, care nu înțelegea de unde-i venise să-și deie astfel de aere; iar în birou arunca priviri cu înțeles Laurei. E adevărat, fata nu-i răspundea, dar, își spunea domnul Vișan, «are mult de lucru acum».

Într-o sâmbătă dimineața se hotărî ca sara s-o ia la o parte pe Laura și să-i vorbească lămurit. Nu mai putea suferi hipopotamul de-acasă, și chiar cu o zi înainte primise încă o informație despre divorțul unui cunoscut și prieten. Dar sâmbătă la amiază, după ce Laura se strecură ușor pe ușă, contabilul îi spuse că avea să-i facă o rugămintă de foarte mare importanță.

Trecuseră cinci luni de când venise Laura.

— Te-ascult cu plăcere, zise Vișan.

— Domnule director, te rog de-o favoare. Mă căsătoresc.

Domnul Vișan îl privi mirat.

— Ei, nu mai spune?!

— Da, e lucru hotărât! Cununia va fi peste trei săptămâni. Mâne se încep strigările în biserică. Am vorbit cu părintele.

— Bravo, tânăre! izbucni directorul. Vrai să fii, pentru ziua de azi, o excepție, cum însuși spuneai.

— Și v-aș ruga să ne cununați dumneavoastră.

— Cu cea mai mare plăcere, domnule Crețu, zise tot vesel directorul.

Dar în clipa următoare îl junghie un gând, și se tulbură până-n adânc, presimțind ceva.

— Și cu... cine te-nsori? întrebă sufocat.

— Cu Laura.

— Cu dactilografa noastră?!

— Cu dactilografa-contabilă, domnule director.

Lui Vișan i se păru că se clatină. Se răzîmă de birou.

Multă vreme nu mai putu spune nimic.

— Hm! Cam greu, domnule Crețu... Nu știu dacă se va-nvoi nevastă-mea.

— Cu doamna am aranjat eu, domnule director. Dânsa s-a învoit. A primit cu plăcere.

Vișan tăcu îndelung. Fața-i deveni cenușie, privirile - fixe, moarte. Oftă din băierile inimii.

— Cum v-ați înțales așa de în grabă? întrebă în sfârșit.

— Ne cunoșteam de mult, domnule director. De un an suntem logodiți, răspunse zâmbind contabilul.

Directorul își ridică încet privirile și se uită îndelung la Crețu. Dar văzu că nici urmă de batjocură nu era pe fața lui. Oftă din nou și zise, convins că nimeni nu știa ce gânduri l-au muncit pe el:

— Dacă se-nvoiește nevastă-mea, nici vorbă că primesc și eu cu plăcere. Să fie într-un ceas cu noroc!

Îi strânse cu putere mâna și părăsi repede biroul; împins de-un dureros simțământ de stingherire și de rușine.

19 2 7

MOȘTENIREA

«Griji, dragul meu, să nu te lași. Cum ești tu moale de inimă, odată te-ntorc ăia pe dos, ș-ai să rămâi cu buzele umflate. Nu uita că norocul nu-ți iasă-n drum de două ori în viață!»

Îndemnul acesta, precum și conștiința că într-adevăr era slab de fire îl făcură pe Ion Grecu să nu se gândească,

tot drumul, decât la planuri de viitor, așa că se înfierbântă ca și când soția i-ar fi fost alături, și sfârși prin a crede sincer că poate face lucruri mari cu moștenirea aceea.

Cu puțin înainte de-a ajunge, fantazia îl ridică până la un asemenea grad de iluminare, încât i se părea că fericirea lui e și a rudeniilor, care, mulțumite că va scăpa, în sfârșit, și el, de sărăcie, îl vor întâmpina la gară, să-l felicite din toată inima.

Se mai înflăcărase în el și altă dată dorința de mai bine, dar dorința asta ieșise ciufulită rău din luptele și greutatea vieții. În ultima vreme se ascundea undeva prin colțurile umbroase ale ființei lui, încât rar mai dădea de ea. Îi era așa, ca un prieten uitat, după care nu-ți mai pare rău, pentru că, nevăzându-l mult timp, nici nu-ți mai amintești de fața, de privirile lui, de nimic ce ți-a fost drag în el. Dorința de mai bine se iscase acum așa, dintr-odată, crescută gata, pregătită de luptă, credea el, deși era plină de lumină și dulceață, nu ca hotărârea celui ce cutează să forțeze mai binele.

Când văzu că nu-l așteaptă nimeni la gară, Ion Grecu își zise mai întâi că nu vor fi primit telegrama, dar curând îl luminează alt gând: «E absurd ce-aștept! Pentru alții, moștenirea mea desigur că nu-i un eveniment. De ce să m-aștepte la gară?»

Și, odată cu reflexiunea aceasta, simți că nu mai e personajul important care i se păruse c-ar fi în tren. Și se gândi, întâia oară, că, în sfârșit, trei iugăre de pământ, – atâta era moștenirea, – nu-i un cap de țară! Nepăsarea cu care-l lăsară să treacă printre ei călătorii gură-cască de pe peron avu pentru Ion Grecu efectul unui duș rece. «În sfârșit, dacă nu-mi vor ajuta rudeniile de-aici, dacă nu-mi vor fi binevoitoare, dacă nu vor voi să se îngrijească ele de pământ, te pomenești că mă aleg cu pagubă, în loc de câștig. Cum să supraveghezi, de la depărtare de două sute de kilometri, lucrarea celor trei iugăre de arătură?»

Mergea singur pe sub teii înfloriți, pe scurta alee care despărțea gara de oraș. Cerca să-și aducă aminte de vorbele nevestei, care-l sfătuisese cum să exploateze pământul acela. Înțelegea acum că erau planurile cuiva care habar n-avea de cum se lucrează pământul. «Nu, hotărât! Fără ajutorul rudeniilor, nu fac nicio ispravă!» Și dintr-odată începu să-i fie ciudă pe neamurile care nu veniseră să-l întâmpine. «Să știi că-l voi lucra cu pagubă, și tot nu li-l las!», își spuse, ca o concluzie, și se liniști îndată.

Se opri subt un tei încărcat de floare, în care albinele roiau îmbătate de mireasma dulce. «Uite cât de-năcreate cu polen li-s piciorușele!», își zise zâmbind, și surâsul de fericire nu-i mai părăsi colțul gurii până nu intră în casa principalei rudenii.

Șapte tăbărâră pe capul lui, în casa celui mai bogat, unde trăsesese. Se adunară în câteva minute, deși locuiau zvârliți la toate capetele orașului.

Din șapte, de trei Ion Grecu nu-și aducea aminte în ruptul capului. Veri de-al treilea să-i fi fost? Nu-i mai văzuse niciodată.

Au fost două ceasuri groaznice pentru tânărul profesor de filosofie. Din prima clipă simți pentru ce nu venise nimeni să-l întâmpine la gară. Oamenii aceștia îl urau, îl urau cu toții, îl urau c-un fel de neputință care privea rece din ochii lor iscoditori, din fețele palide, verzii. Părea că le încleștase Dumnezeu gurile, așa de greu scoteau câte o vorbă. Și cuvintele rare, care se desprindeau de pe buzele lor, treceau prin cameră goale, reci, lipsite de viață. Ion Grecu avu o clipă senzația că se întunecă și că, prin întuneric, trec, în răstimpuri lilioci Vorbele erau rare, dar șapte părechi de ochi, micșorați de pizmă, de teamă, de nesiguranță, îl aținteau din toate colțurile odăii.

Simțind undele fluidului rău ce se desprindea din

privirile lor, Ion Grecu își zise: «N-am să vă dau nimic, ticăloșilor! Nu! Să știu că voi veni să ar și să semăn eu!» Și privea în pământ, întins, fără grai.

Deodată, dintre cei șapte, o femeie începu să plângă pe-un glas răgușit, să se bocească în frânturi de vorbe:

— Și unchiul, Dumnezeu să-l ierte... s-ar fi putut gândi și la noi. Iată, eu, cu o droaie de copii...

Începutul tânguiriilor a fost greu.

— De, dreptate unde să cauți în lumea asta?

— Unii au de toate, alții n-au unde să-și plece capul.

— Învățătura-i avere destulă, spuse cizmarul, de lângă ușă, aflat și el între neamuri. Cine are învățătură, – i domn, ce-i mai trăbă lui pământ? Iată, se spune, – toți proștii spun, – că meseria-i plug de aur. Și cum trăiesc eu?

Vorbind, cizmarul înieptase până la Ion Grecu duh de butoi dospit. Tânărul profesor își întoarse cu scârbă capul. Începu să-l ieie cu frig. Se făcu că nu înțelege, îi lăsă să bombăne și să behăie mai departe, fiecare despre năcazurile lui, și își zicea: «N-o să vă dau nimic, scârboșilor! Oare ce-i va fi ticăloșit în așa măsură? E vreun muritor de foame între ei?»

Rudeniile întoarseră foaia. Când văzură că moștenitorul tace mereu și nici nu se uită la ei, începură să-i laude talentele, învățătura, nevasta, bunătatea lui de inimă. Mai ales asupra acestei noblețe stăruiră într-un cor de osanale care-l revoltară în așa măsură pe Ion Grecu, încât sări în picioare, izbi cu pumnul în masă și țipă:

— Destul! Nu vă mai pot asculta! Sunteți cu toții niște mincinoși. Nu sunteți neamurile mele! Ar putea niște rudenii de sânge să se poarte așa de ticălos ca voi? Să voiți să răpiți de la un om sărac și năcăjit, cum mă știți, o fărâmbă de noroc? Destul! Nu mai lătrați! Nu vă dau nimic! S-a isprăvit! Moștenirea o păstrez!

În odaie se făcu o tăcere de mormânt. Vremea trecea și nu se auzea niciun suspin, nicio șoptă, nicio mișcare.

Ion Grecu crezu că tot ce s-a petrecut până atunci fusese o vedenie urâtă, arătată de fantazia lui. După un răstimp își ridică ochii, sigur că nu va vedea pe nimeni. Dar șapte statui de lemn vechi ședeau frânte în scaune. Păreau încremenite aci, din vremuri imemorabile, opere de artă ale unui neam urgisit de zei și blăstămat de oameni. Ion Grecu îngheță de spaimă. «Așa de mare e puterea Mamonei?», se întreabă el. Se ridică din adâncurile lui o durere grea și amară, care într-o clipă îi inundă întreaga ființă. Și nu se mai gândea la stanele acelea de lemn vechi, ci la viața lui întreagă.

Un glas îi șopti: «Cât de nenorociți sunt muritorii!». Era un glas cunoscut de Ion Grecu. Era nenorocitul sentiment de milă în care-nvăluia lumea-ntreagă și care veșnic l-a lăsat păgubaș în lupta ou viața și cu oamenii, dar căruia nu i-a putut rezista niciodată.

El șopti ca pentru sine:

— Nenorociți ce sunteți!

Se sculă, luă o foaie de hârtie și scrisese renunțarea la moștenire în folosul celor șapte.

Norocul tânărului profesor de filosofie fu că de la iscălire până la plecarea trenului nu mai era decât un sfert de ceas. Se descarcă asupra lui un entuziasm zgomotos și dezarticulat, care-i păru lui Grecu și mai scârbos decât pizma și ura de la început. Dar sentimentul acela nenorocit, de milă față de lumea întreagă, nu-l mai lăsa să se revolte, nu-l apăra împotriva îmbrățișărilor și pupăciunilor, de care scăpă, gâfâind, abia după ce se urcă în tren. De la geamul compartimentului trebui să mai răspundă la câteva întrebări, să mulțumească urărilor de bună călătorie, să-și fluture batista, ca răspuns la batistele ce se agitau deasupra celor șapte rudenii rămase pe peron. În fine, trenul coti, și gara se pierdu după o pădurice de salcâmi în floare.

Ion Grecu răsuflă ușurat. Stătu multă vreme în geam,

să se răcorească. Soarele se apropia de asfințit, lunecând pe un cer înflăcărat. Lumina orbitoare îl făcea pe Ion Grecu să închidă mereu ochii, și atunci îi părea că aduce în el o nemărginită mare aurie.

Soarele scăpătă, în sfârșit, după munți, auriul se topi, nemărginitul albastru aduse răcoare în văzduh și pe câmpii.

— Câtă armonie, și câtă monstruozitate! zise tare Ion Grecu, părăsind geamul.

— Cum, puteți împărechea aceste două cuvinte? întrebă o tânără doamnă, care-l contempla de mult pe profesor, de la un geam vecin.

Ion Grecu întoarse capul, o privi, nu-i răspunse și intră în compartiment.

Abia se așeză, și imaginea doamnei, - care-i intrase în ochi, dar nu-i ajunsese în suflet, - trezi aici, în adâncuri, alt chip de femeie, al soției.

Își adora soția. Eugenia lui era mai tânără decât el. Mai tânără și mai neobișnuită cu greutatea vieții. Și câte planuri își făcuse în legătură cu moștenirea aceea! Cum de renunțase așa de ușor la «mai bine», când acel «mai bine» era și al ei, al ei în primul rând? Ce-i va spune acasă? Dar el renunțase ușor? Îngrozit de răul pe care-l făcuse, și ei și lui, nu mai cutează să se gândească, ci se aruncă cu patimă asupra vrafului de ziare pe care le cumpărase în gară. Pe ultima pagină a celui de-al treilea ziar pe care-l frunzări, se opri cu ochii holbați. Cu litere mari se vestea moartea lui Vasile Pârvan.

Încet-încet, brațele care țineau gazeta se lăsară domol pe genunchii tânărului profesor de filosofie. Privirea lui nu-și schimbă ținta, rămase nemișcată, numai groaza dispăru din ea. Ochii albaștri, întunecați mai nainte, priveau acum în nemărginire, prin perețele din față al compartimentului. Respirația abia-i ridica pieptul. O liniște de moarte îl cuprinse.

Îl cunoștea de mult pe Vasile Pârvan. Îi audiase mai multe lecții. Îi oitise cărțile. Știa marea și dureroasă lui năzuință de-a pătrunde taina în care intră acum, rupându-i pecetea.

«Va fi știind acum?», se întreba, din vreme în vreme, gândul lui Ion Grecu. Se întreba în liniște, încet – o șoaptă, o adiere a sufletului. «Când ești muritor, ce preț mai pot avea toate patimile vieții? Și, iată, muritori suntem toți. Cum putem muri, nu știm, dar murim. Iată, a murit și Vasile Pârvan. Moartea e moștenirea noastră.»

Își aduse aminte de pățania de dimineață, de josnicia rudeniilor, de nenorocirea lor, de soție, care-l aștepta. Ce mai erau toate acestea în fața tainei în care în trase un prieten? Le uitase pe toate, afară de soție, de durerea ei când va afla prostia pe care a făcut-o.

— Dar nu! zise el cu voce tare. Ea mă va înțalege!

— Cine te va înțalege, domnule? întrebă, de pe locul din față, tânăra doamnă din coridor.

Intrase de mult, dar Ion Grecu n-o văzuse.

El o privi lung și nu-i răspunse.

— Nu prea vorbești pe înțălesul oamenilor. Nu-i va fi ușor să te înțaleagă. De pildă, vorbele care le-ai spus în coridor...

— Ea mă va înțalege, șopti Ion Grecu.

— Dar eu de ce nu te înțaleg?

— Dumneata... nu ești soția mea, îi răspunse tânărul profesor.

Îeși pe culoar și-și scoase capul pe geam. Nu rămase mult. Mireasma câmpiei și a nopții, viața de-afară îi strânse într-o gheară dureroasă sufletul. Și se gândi la frumosul dialog, care însă nu spune nimic liniștitor, pus de Vasile Pârvan ca *motto* la închinarea împăratului Traian, – dialog între Agorastos și Eravileitos: «Ce sunt oamenii?». – «Zei muritori.» – «Și ce sunt zeii?» – «Oameni nemuritori.»

Se gândea, visa, și trenul tăia câmpiile adormite,

îmbătate de mireasma florilor sălbatice, sub licărul tainic al stelelor...

19 2 7

CORVOADA

— Nu mai rămân, cucoană, ți-am spus! Să mă cântărești cu aur! Ce, sunt de batjocura lumii? Am și eu suflet, ce credeți dumneavoastră? Ce crede dumnealui? Dacă nu vă place, slavă Domnului! Mă cheamă în zece locuri.

— Cine ți-a spus că nu suntem mulțămiți cu tine? Nu fi proastă! Ai plată bună și lucru puțin. Suntem doi bătrâni. Într-alt loc, cu simbrie mică, vei sluji pe opt, pe zece.

Doamna care vorbea așa era înaltă, uscățivă, adusă de spate ca o cârjă popească. Și avea o voce ascuțită!

Slujnica o privi cu dușmănie.

— Îți bați și dumneata joc de mine?

Era o fată grasă, cu fața mare, mâncată de vărsat, cu ochi de bivoliță, cu glas bărbătesc. Ducea sacul în spinare.

— Cum să-mi bat joc?! Nu te-am luat împotriva voinței dumnealui?

Fata se răsuci greoaie pe călcâie, ieși din bucătărie, se sui în pod, își coborî cufărul, gata de drum. Stăpână auzi larmă și ieși după ea.

— Nu glumești?

— De glumit îmi arde mie? Dă-mi, te rog, simbria ce mai am.

— Ți-am spus că nu-ți dau un ban, zise cu răutate stăpână.

— Nu-i nimic! O să plătești dumneata la poliție.

Umflă cu ușurință cufărul în spate și ieși fără să mai zică bună ziua.

Dar, cât ce-ajunse în drum, stăpână alergă după ea.

— Stai, să-ți dau banii!

Și, după ce-i plăti, zise iar:

— Și zi, nu mai rămâi? Îți dau suta peste mie! Două îți

dau, адаose îndată, văzând refuzul hotărât în ochii tulburi, de bivoliță.

— Nu, cucoană! Cu aur să mă cântărești! Cine-ar putea răbda batjocorile dumnealui! Cu dumneata n-am eu nimica! Da' pe domnu' nu-l mai pot vedea în ochi.

Și slujnica porni, pășind larg și greu cu cizmele potcovite, pe asfaltul care răsună în strada pustie la acel ceas de dimineață.

Stăpână rămase la portiță, cu mâinile [în șold, privind a pagubă la vale. Pe fața ei suptă, în ochii cenușii, i se citea suferința.

— Ei, poftim! zise ea cu glasul înăsprit, intrând în curte. M-a lăsat și asta! A cincea de la-nceputul anului, și suntem numai în mai. Ce să mă mai știu face cu porcul cel bătrân? Învățați-mă ce să mă mai știu face!

Și ea privi cu deznădejde împrejur. Dar nu era suflet de om în curtea strâmtă și umedă.

Când intră în bucătărie, ușa, deschisă cu mânie, se izbi în ceva solid și înalt. Bărbatul, numai în halat cafeniu, cu papuci în picioare, căuta ceva după ușă. Cu o cârpă udă spăla coada măturii într-un lighean.

— Aci erai, drace? Te-ai și sculat? Ce faci acolo?

— Am și eu de lucru, se auzi un glas plin de timbru încă.

Și omul nu se ridică de deasupra ligheanului.

— Ce, ești strigoi? Speli mătura? Întrebă femeia, scârbită, și-i smulse mătura din mână.

Dar simți îndată cum ise-nclieie mâna pe coada de lemn. Se uită mai bine și văzu că era unsă cu un strat gros de miere.

— Spuneam eu că ești țicnit!

— Ce să fac! Nu era pregătită pentru tine! Dacă nu te-astâmperi!

Și omul în halat, care se ridicase de după ușă, întorcându-se spre femeie, arată un obraz roșu, plin, ras

proaspăt, o mustață albă cumu-i colia și o chelie care pornea de la frunte și-i ajungea până după urechi, ca o căiță lucie. Urechile-i erau mari, depărtate de cap, ca și cum s-ar fi temut s-atingă globul acela lucitor. După față, mai ales după ochii verzi, mici, neastâmpărați, nu ai fi crezut că restul trupului e al lui. Se ținea pe niște picioare crăcănate, și pânțelele-i atârna moale, diform, ca un foi dezumflat. Era un boșorog bătrân, care pășea cu grijă, pipăind.

— Pregătisem asta pentru scumpetea ta. Am vrut să-i arăt cât e de dulce. Bine că s-a dus! Elisaveto, nu știi cum respir de ușurat! sfârși el, oprindu-se în dreptul femeii și clipind din ochiul stâng.

— Prii, nerușinatule! Ai alungat-o și pe asta! Nu te-ar mai răbda Cel-de-Sus!

— Dar ce? Ți pare rău după ea? N-are cine-ți mai spune «cucoană». «Cucoană» ici, «cucoană» dincolo! Atâta vorbă prinsese și ea! Vedeam eu că-ți place să te cheme «cucoană»! Am văzut de la-nceput că-i vacă-ncaltată. Nu ți-am spus să nu te-ncurci cu ea?

— Taci, păgânule! Tu ai alungat-o, cum le-ai alungat și pe celelalte. Era harnică și de omenie, și tare ca un bou. Crăpa butucii ca un bărbat.

— N-o mai plânge! Bine că am scăpat de ea. Dacă ai mai putea avea copii mici, aș mai înțălege să-ți pară rău. I-ai fi înțărcat ușor cu ea. E nevoie să respectăm și estetica, Elisaveto! Ce folos să aduci ciurma în casă?

Doamna Elisaveta se năcăji multă vreme să spele coada măturii. O-ncleiasă bine domnu' Pușcașiu! Era amărâtă și bufnea mereu, fără să i se poată înțelege cuvintele.

— De ce să-ți pară rău?. Ca ea, zece găsești într-o zi. Groase, grele, potcovite, și care au învățat să spuie «cucoană». Ieși până la poartă, și te izbești de ele.

— Da ce? Țipă ascuțit Elisaveta, aruncând mătura

într-un colț. Vrai să-ți aduc una subțirică și trandafirie? Asta aștepți? Poți să te ștergi pe buze, porc bătrân ce ești! Nu mai pupi!

Ochii mici, vioi ai boșorogului sclipiră.

— Ei, plătește ceva și simțul estetic, Elisaveto dragă!

— Plătește! urlă femeia. Iată ce-ai făcut din mine cu simțul tău estetic! Trebuie s-alerg în toată luna, și de două-trei ori pe lună, să găsesc slujnice. Și, până aflu, mă schimb în cal de poștă: în ipiață, la fântână, în bucătărie. Zile întregi nu mai am hodină! Mă arată cu degetul cei de la birourile de plasare!

— Ți-am spus să mă lași să fac eu alegerea, să alerg eu în locul tău! Iată, chiar acum! Tu ai de lucru: laptele trebuie fiert, odăile dereticate, prânzul făcut. Las s-alerg eu! Până la amiazi, cel mult până desară, îți aduc alta.

— Știu eu ce-mi aduci! O filfizoană sulemenită, una cu ghetе de lac și pălărie, care strâmbă din nas, mă disprețuiește și lasă pe mine tot greul. Ori una tânărică, rumeioară, durdulie, chiar dacă nu se pricepe la nimic, care-a ieșit pentru întâia oară din sat. La una ca asta nu te mai împiedici de cizmele ei, grele, potcovite! Nu-ți mai vatămă simțul estetic! Las, că știu eu ce-nțălegi tu subt «estetică», porc bătrân ce ești!

Doamna Elisaveta sufla greu, șuiera. Ar fi aruncat flăcări pe nasul lung, vinețiu, să fi putut.

— Haida-hai! Iar începi, făcu boșorogul, șezând pe un scaun, lângă masa din bucătărie. Iar ai gărgăuni, iar ți se năzărește!

Femeia îl privi cu deznădejde, cu suferință grea, cu ură.

— Doamne, ce să mă mai știu face cu putregaiul ăsta! învață-mă, sfântă Maică Precestă, ce să fac! Cu ce-s eu greșită înaintea ta, Doamne, să n-am o clipă de hodină la bătrânețe? Nu vezi, păgânule, că nu mai pot? Nu ți-i frică de păcat? Voi cădea într-o zi pe-o dungă, ca un cal rupt de

poveri, și să-mi spui tu, ce vei face fără mine? Te vei duce la copii? Parcă te poate suferi careva, te poate ținea la casă, cu patima ta scârboasă?! În loc să-ți pară bine că-mi găsesc o slujnică cu care să mă pot ajuta, harnică și de omenie, că mai am și eu zile de hodină, tu mi le alungi, stai de capul lor până trebuie să plece.

— Vechea litanie, Elisaveto! spuse cu nevinovăție bătrânul. Și toate sunt închipuiri. De pildă, ce-am avut eu cu Sorica, asta care-a plecat acum?

Și el clipi vesel, din ochiul stâng, neastâmpărat.

— Vai, păgânule, cum de te mai rabdă Dumnezeu să-ți bați joc de sufletul meu! N-ai avut cu ea nimic? Da' ce crezi tu, sunt eu oarbă și surdă? Dacă te-ascunzi, dacă te ferești de mine, crezi că eu nu știu nimic?

— Ce știi? Întrebă omul, clipind cu bucurie din ochii mici, cu un larg surâs pe buzele dăbălate, unsuroase.

Elisaveta se ridică de lângă plita în care ațâțase focul, îl privi cu dezgust, cu dușmănie.

— Vrai să-ți spun? Da' nu-nțalegi că mi-i scârbă? Din prima zi ai început să-i lauzi cizmele. Nu te-auzeam când îi spuneai: «Ce mai ghete! De-aceea umbli tu așa ușoară ca o căprioară!»?

— Da ție-ți plăcea cum bocănea prin casă? Se cutremurau fereștile.

Fața bătrânului, mare, rasă proaspăt, se umplu de zâmbet.

— Ce-ți păsa ție, dacă fata era harnică și-și vedea de treabă? apoi ai început să-ți râzi de trupu-i mare, de fața ei mâncată de vărsat, de ochii ei (tulburi. Să râzi în felul acela drăcesc, care te face nesuferit de toate slujnicele. Nu te-ai pus acum să-nceai cu miere coada măturii pentru a-i arăta fetei ce ființă dulce e? Știu eu, diavole, de ce nu-ți plac fetele urâte! Nu estetica-i de vină!

— Da ce? Întrebă obraznic bătrânul.

Elisaveta îi aruncă o privire de adânc dispreț.

— Nu mai ai pe cine pișcă, păcătosule! Pfui! făcu ea, și scuipă cu dezgust într-o parte. M-am canonit o viață întreagă, continuă Elisaveta. Când am putut ținea un an întreg o slujnică mai spălățică? Dacă nu fugea ea, trebuia s-o alung eu. Nu mai îndrăzneam să iau fete din familii cunoscute. Cât a trebuit să îngrijesc să nu afle nimic copiii? Câtă spaimă n-am mâncat? Îmi ziceam: va îmbătrâni și-i va trece! Da' nu! El are și acum «simț estetic»! Pfui! Bătrân nerușinat ce ești!

Omul asculta cu deliciu. Chelia-i strălucea în bătaia soarelui, ce se uita, de la răsărit, prin fereastră. Un zâmbet larg îi stăruia pe față.

Elisaveta puse laptele la fiert, îi făcu cafeaua, bufnind mereu, dar fără să-i mai spuie o vorbă.

Boșorogul cel bătrân, după ce-și sorbi cafeaua, ieși pășind pipăit, târându-și tălpile, și nu peste mult se arătă în ușa tinzii, îmbrăcat, gata de drum.

— De-acum plec, Elisaveto. Cred că-n două-trei ceasuri o să-ți aduc alta-n loc.

Elisavetei într-o clipă îi trecu prin minte: odăile trebuie grijite, prânzul făcut. Piața-i departe. Era scârbită, deznădăjduită, nu mai avea un strop de voință. Se lăsă pe un scaun, oftă și zise:

— Du-te! Dar să nu te puie dracu' să-mi aduci iar o fetișcană de-aia! N-am s-o primesc, îți spun dinainte.

— M-am gândit că poate ai dreptate, Elisaveto. O să-ți aduc, de data asta, două-trei, să-ți alegi tu.

Femeia ridică ochii stinși. Putea crede să-i vie lui Simion, moșneagului, mintea la cap? Nu-i răspunse nimic. Bătrânul porni, târându-și pipăit picioarele.

Elisaveta, în supărarea ei, nici nu băgă de seamă că Simion își îmbrăcase hainele de duminică. El ieși foarte mulțumit în stradă, și câțva timp se auzi cum izbea tare cu bastonul în asfalt, înaintând încet.

Rămasă singură, femeia mai șezu un răstimp

încremenită pe scaun, apoi se ridică, și, oftând, își văzu de treburi. Băgă de seamă, dereticând prin casă, cum lucrase de bine slujnica din urmă, cum ținuse la locul lor toate lucrurile, și părerea de rău după ea îi crescuse.

Cufundată în munca migăloasă, nici nu-și dădu sama câtă vreme trecuse de la plecarea bătrânului, când, din bucătărie, auzi afară, în curte, o izbucnire de râsete vesele. «Ce să fie?», se întrebă ea, când, nu peste mult, aceeași izbucnire se auzi în coridor. Deschise ușa și scoase capul. Coridorul era întunecos; totuși, desluși bine pe bătrân între patru fete tinere. El intră cu ele în bucătărie, radios, mândru de alegerea lui.

În lumina din bucătărie, Elisavetei îi fu de-ajuns o privire ca să-nțeleagă bucuria bătrânului: toate patru erau frumoșele. Simți un junghi la inimă și abia putu zice:

— Prii! Ucigă-te crucea!

Boșorogul, cu ochii topiți, începu să laude fetele.

— Dar unde le-ai putut găsi pe toate patru așa de în grabă? Întrebă, nenorocită, femeia.

— În grabă?! Dar am plecat la opt, și acum sunt ceasurile unsprezece! Cât am alergat! Numa eu știu.

Ochii lui se plimbau sclipitori de la o fată la alta.

— Vezi-o pe asta, năltuță, brunetă? E numa de șaisprezece ani! Da harnică foc. Nu știe decât puțin românește. E unguroaică, ba, ce spun, e secuiancă! Secuiencele sunt vestit de harnice. Vorbind, boșorogul nu-și lua ochii de la sânul secuiencei, un sân mic și tare.

— Ori, dacă nu-ți place, ia-o pe căprioara asta. E româncă, e de pe Secaș, venită de curând la oraș, dar pricepută la toate. A slujit și acasă, la popa, la notarul. O cheamă Ileana Roșu. Hm! Frumos nume. Și i se potrivește. Uite ce păr are.

Și Simion, deși vedea că Elisaveta îi urmărește toate mișcărilor, nu se putu stăpâni să nu mângâie părul blondroșcat al fetei.

Le recomandă și pe celeilalte două: o altă româncă, pistriuată puțin pe față, cu ochii mari, verzi, înaltă și vioaie, și o sască bălană, albă, cu ochii ca floarea inului. Cât vorbi, nu-și luă ochii de la fete. Zâmbetul larg nu-i mai dispăru de pe față.

— Destul, domnule! zise, înecată femeia. Nu iau pe niciuna! Ți-am spus că mie-mi trebuie o femeie mai trecută, pricepută la toate. Nu mai sunt tânără nici eu, să fiu tot cu ochii după slujnică, să-i arăt mereu cum să facă un lucru ori altul.

Boșorogul cel bătrân mai stăruia un răstimp; știa că e-n zadar, că femeia lui nu va lua pe niciuna, dar își zicea că e o plăcere să le poată privi cât mai mult.

Elisaveta le spuse fetelor că pot pleca, că nu-s potrivite pentru ei.

După ce rămaseră singuri, femeia zise:

— Cătu-i lumea, din căne nu faci slănină, și eu din tine om de omenie! Credeam că poate-ncepi și tu să vezi că ești c-un picior în groapă. Să nu te mai amesteci în treburile mele! Să nu-mi mai aduci pe nimeni! O să-mi gălesc eu.

Dar trei zile în șir umblară amândoi după slujnice. Elisaveta - de nevoie; Simion - cu gândul să profite, intrând prin birourile de plasare. Știa el că nevasta iar îi va aduce o muma-pădurii.

Și, după trei zile, femeia reuși să afle o jupâneasă între două vârste, cu nasul strâmb, uscată ca o scândură, cam surdă.

«Asta o să-mi deie de lucru până voi alunga-o, își zise cu tristețe moșneagul, după ce își încercă întâile arme de atac. Unde dracu-a găsit-o?»

De un lung șir de ani astfel de scene se petreceau aproape-n fiecare lună în casa lui Simion Pușcașiu, notar la pensie, retras la oraș, după ce-și așezase copiii - o fată și doi feciori. Cu greu s-a hotărât doamna Elisaveta să-și

vândă casa din sat și să se mute cu chirie la oraș. Dar n-a avut ce face. Simion, deși trecut de 60 de ani, nu se putea dezbăra de vechiul lui nărav. În sat nu mai găsea slujnică, și chiar dac-ar fi aflat, bătrânei îi era rușine să mai ieie fete cunoscute. Și, vezi bine, toate-i erau cunoscute.

În tinerețe și ei îi plăcea să ție la casă o fată spălățică, și nici prin gând nu-i trecuse că bărbatul și-ar arunca ochii la slujnică. Dar la vreo cinci ani după căsătorie, în vremea lehzuziei cu cel de-al doilea băiat, îl văzuse pe Simion pișcând slujnica de-atunci. Notarul se jurase că-i o părere de-a ei, că să nu-i aibă grija. Dar femeia, cu ochii în patru, se convinsese repede că nu se înșelase.

De la o vreme, Simion, la dojenile nevestei, răspundea:

— Ce să-ți fac! Ești prea geloasă! Asta-i tot. E adevărat că eu am un dezvoltat simț estetic. Îmi place ce-i frumos. Dar de-aici pân' la păcat, mai va!

Elisaveta îl iubea pe-atunci, era și geloasă, dar tot nu putea zice alb la ce era negru. Vedea cu ochii! Adevărat că nu-l prinsese niciodată asupra faptei. Uneori se gândea că poate se înșela. Nu-l văzuse decât pișcându-le, strângându-le de sân, dar cine putea să-i urmărească fiecare pas? Nu-i vedea ochii sclipindu-i ca la cotoi? N-au părăsit-o atâtea slujnice tinere, la mijlocul anului, la mijlocul lunii chiar? Pe altele, obrăznicite fără niciun motiv „n-a fost silită să le alunge ea?

De mult era încredințată de ticăloșia bărbatului; iar după ce-i crescuseră copiii, nu mai lua în casă decât fete urâte, femei trecute, așa că îi era uneori rușine, când avea oaspeți, să le aducă în casă. Dar nu avea încotro. Se convinsese că de cele urâte Simion nu se atinge, nici nu le arunca ocheade.

Numai ea știe ce-a înghițit în treizeci de ani! Avea o singură mângâiere: va îmbătrâni el și-i va trece patima.

Dar văzu cu spaimă că lui Simion, pe ce îmbătrânea, în loc să-i treacă, îi creștea slăbiciunea. Se întâmpla adeseori, – și în sat, și după ce se mutaseră la oraș, – să nu găsească urâtenii pe care le căuta. Alteori, deși Elisaveta credea c-a ales una în care bărbatul nu va putea descoperi niciun vino-ncoace, îl prindea ținându-se după fată. Cine știe ce găsisese la ea! Se mai întâmpla uneori că n-avea încotro. Dacă nu voia să rămâie fără slujnică, trebuia să ieie una frumoasă. Era o comedie întreagă: bătrânul nu se mai dezlipea de casă.

Și dac-ar fi fost numai atâta! Dar fetele, cât ce simțeau slăbiciunea bătrânului, se obrăzniceau, își luau, cum se zice, nasul la purtare, îi întorceau vorba Elisavetei, se făceau leneșe și lăsau tot greul gospodăriei pe stăpână.

După ce se mutaseră la oraș, Elisaveta, scârbită, se gândise adeseori să-l părăsească pe moșneag, să meargă la unul din băieți. Era cu cincisprezece ani mai tânără ca el, și trecuse și ea de 50. Dar cum să lase casa pe mâna slujnicelor? Ar fura de-ar stinge. Și lucrășoarele din casă erau, toate, ale ei, și voia să le lase, după moarte, fetei. Și cum să se despartă la bătrânețe? La urma urmelor, copiii tot ar afla pricina cea adevărată. Ar fi de-ajuns ca moșneagul să vie la vreunul dintre copii, să rămâie câteva zile, să se lege de slujnice, ca să iasă la iveală ceea ce ea le ascunsese o viață întreagă, cu atâta chin și suferință.

Și, așa, a rămas să-și poarte crucea.

Cu cât treceau anii, pe Elisaveta o neliniștea tot mai greu și un alt gând. Dacă moare cu patima lui, talpaiadului ajunge, asta-i sfânt! Nu era datoria ei de soție să-l scape, dacă poate? O chinuia gândul responsabilității. Dar cum putea să-l dezbrace de slăbiciunea lui? Nu-ncercase în fel și chip? Nu se torturase ca o mucenică, muncind adeseori zile, săptămâni întregi singură, spionând pașii bărbatului, când aveau vreo slujnică mai frumoasă, îndulcind cu vorbe bune revolta celor urâte, pe care moșneagul le batjocorea

cât ce le prindea singure?

În sat, Elisaveta se sfătuisese adeseori cu preotul, să vadă ce-i de făcut. Dar orice-a încercat, – rugăciuni, slujbe, spovedanii, postiri și ajunări, – a fost zadarnic, într-o zi, preotul îi spusese:

— Nu cumva ești dumneata de vină? Poate că dumnealui nu-i pățimaș, – așa cum și spune, – ci-l prea temi dumneata. Nu ești prea geloasă? Poate că domnul notar e dus numai de plăcerea aceea estetică, de care vorbește.

— Plăcere estetică, părinte! Dar aceea silește pe cineva să piște fetele frumoase?

— Le pișcă?! se mirase preotul.

— Da, le pișcă, părinte. Nu poate scăpa de năravul ăsta.

— Atunci e rău! Știu eu? Să mai încerci cu ajun...

Dar tot ce încercase, la sfatul preotului din sat, fusese zadarnic. Leacul cel mai bun rămăsese slujenia slujnicilor.

Într-un an, prin septembrie, Elisaveta, după ce dăduse drumul, la zece zile, unei secuience durdulii, pe care o primise numai de mare nevoie, neafând alta, alergă trei zile în șir pe la toate birourile de plasare. Era deznădăjduită. Nu găsisese femeie pe plac. A treia zi, spre sară, cum venea frântă spre casă, văzu într-un colț de stradă, șezând pe-o piatră, o matahală. Era cu desagii în spate, îmbrobodită cu o năframă neagră, în picioare cu cizme mari și grele. Un obraz îi era roșu flacăra, celălalt – palid și zbârcit.

— Ce faci dumneata aici, în cap de sară? o întrebă Elisaveta, oprindu-se lângă femeie.

Văzând-o mai de-aproape, o zgudui un fior. Era groaznică la vedere, cu obrazul acela opărit.

— Ce să fac? Aștept pe muma dracului, îi răspunse un glas gros.

— Cum ai spus?

— Am venit și eu să-mi capăt de lucru, să mă bag slujnică, să car pietre. Nu găsesc nimic. Și mi-am cheltuit toți banii cu trinu și cu traivanu. Cât am umblat prin oraș! De trei zile alerg. Da cine să mă ieie?! O știut ticălosu ce face!

— Care ticălos?

— Omul care mi-o opărit obrazu!

— Bărbatul tău?

— Da' nu mi-o fost bărbat, dă-l încalcătură! S-o legat de mine. Zicea că mă ia de nevastă. Și dacă l-am strâns să-și ție vorba, m-o nenorocit, ticălosu!

Vorbea cu glas gros și greu. Elisaveta părea că-și uitase pentru ce se oprise în drum.

— Cum l-ai silit? întrebă ea.

— Cum? Cu toporu! Am ridicat toporu, să dau. Eram în tindă, și fiertura - la foc. Da tâlharu mi-a aruncat fiertura-n obraz!

Elisaveta o ascultă c-un fior de frică. Dar după un răstimp de gândire, își birui simțământul de scârbă, își învinse înfiorarea de spaimă, și vorbe:

— N-ai intra slujnică la mine?

Matahala înălță deodată capul.

— Slujnică, la dumneata?

— Am nevoie de una.

— Numa să mă ții! Să nu vin în zadar la dumneata. Cine știe unde șazi, și se-nnoptează. Mai bucuros înnoptez într-un pustiu decât în iadul ăsta! Nu mai știu unde-i dugheana!

— Ce dugheană, femeie?

— Dugheana unde-am durmit două nopți. Te rătăcești aici mai dihai ca-n mijloc de codru.

Elisaveta se gândi: «Pare proastă rău, nu mă voi putea folosi cu ea». Dar când îi văzu obrazul, se însenină și zise:

— N-avea grijă! La mine poți sta cât de mult. Nu-i vorbă, domnul e rău de gură. Da' trebuie să știi că, la noi, eu poruncesc peste slujnice. Nime nu le poate băga, nime nu le poate da drumul decât eu. Și dacă ești cuminte și harnică, poți rămânea cu anii. Una-ți spun: de domnu' să nu-ți pese, orice-ți va spune.

Femeia se ridică greoaie de jos, își tocmi desagii în spinare, și zise:

— Cu dumneata să mă-nțăleg cum se cade! N-avea grijă dumneata! De bărbați nu mi-i frică!

Doamna Elisaveta mergea ușor și repede, purtată de-o nădejde mare. «Poate cu asta-i dau de leac», își zicea mereu.

— Mai este? Întrebă femeia, din urmă.

— De ce întrebi? Te-ai ostenit?

— Ostenit, la dracu'! Nu te ostenești plimbându-te! Dar am numărat până acum șase uliți prin care-am trecut. Și vreau să văd, pot să le țin minte?

— Și de ce să le ții?

— Să știu pe unde să mă-ntorc, dacă te-i răzgândi.

— Fii pe pace, nu mă răzgândesc!

Deodată-i veni ceva în minte și se opri:

— Nici nu vorbirăm de plată.

— Apoi vezi, dacă m-ai luat cu iutele; și eu mi-am uitat să te-ntreb cât îmi dai. Mi-i da șase sute?

— Șase-ți dau. Și dacă vei fi harnică și de omenie, îți dau și opt.

— De harnică, vei vedea! De omenie? Hm! Cine se mai uită la mine, cu obrazul ăsta?

Porniră iar, și în curând ajunseră.

Simion Pușcașiu, notarul la pensie, boșorogul cel bătrân, tușea pe divan, în casă. Răcise, de câteva zile, și se grija mai mult decât un tenor înaintea reprezentației. Când auzi pe coridor pas și glas străin, nu se putu înfrâna. Se ridică, înfășurat în cojocel, cu grumazul îmboldorogit în

șaluri, și, târându-și pașii, se ivi în ușa bucătăriei.

Rămase cu ochii holbați la slujnica cea nouă, începu a tuși cu înec, și abia putu zice:

— Da păsăroiul ăsta... ce caută la noi?

— E slujnica noastră, și o cheamă...

Elisaveta uitase s-o întrebe pe femeie cum o cheamă.

— Vironica, domnule, răspunse glasul gros. Vironica dumneavoastră.

— Ba a dracului! îngână bătrânul, și se retrase încet, înecându-se în tusă, cu ochii zgâiți la obrazul opărit.

— Așa e domnul, dar să nu-ți pese. Și să nu te lași bătută de vorba lui, zise, cu satisfacție, Elisaveta.

Femeia îl simțea deznădăjduit și triumfa. «Numai de n-ar fugi și asta!», își zicea stăpână. De harnică, n-avea ce vină-i băga Vironicăi. Doar că în primele zile, când mergea după cumpărături, se întorcea târziu și înjura: se rătăcea pe uliți.

— O să te obișnuiești, Vironico!

Și femeia se obișnuie, într-adevăr. Elisaveta era mulțumită cu ea.

Dar boșorogul cel bătrân, după ce părăsi bucătăria, nu-și părăsi și năravul. Își începu vânătoarea. Mai amarnic decât oricând. Și avea și de ce: niciodată nu-i adusese Elisaveta o astfel de slujenie în casă. Se îneca, n-o putea suferi. Trebuia să-i facă vânt cât mai repede. Altfel, l-ar putea lovi guta!

Își începu atacul. O zi, două, trei, batjocorile lui curseră gârlă în urma slujnicei. Dar Vironica nu-l auzi.

— Te pomenești că asta-i surdă de tot, oftă el, într-o zi, văzând că slujnica-i mereu nepăsătoare.

— Surdă nu-s, da-s cu minte! auzi pe neașteptate bătrânul.

— Cu minte?

— Vezi bine! Să mă cert cu dumneata? Nu dumneata m-ai băgat slujnică. Apoi, cine mai ia în seamă vorbele unui

boșorog bătrân?

Simion rămase încremenit. Nicio slujnică nu cutezase să-l batjocorească în față pân-acum. Trecură zile, și nu se mai legă de femeie.

— Bine i-ai făcut! zise Elisaveta, care auzise schimbul de vorbe. Nu te lăsa!

— N-ai grijă, stăpâna! De bărbați nu mi-i frică mie. Tânări sau bătrâni, sunt toți niște... Știu de ce nu mă poate vedea în ochi! Ia să fiu întreagă! Așa-s toți! Niște... Acuma, rabde dumni-aiui pentru ceea ce-a făcut tot o porodiță bărbătească!

Bătrânul n-o mai batjocori o vreme și de frică să nu-i revină tusa. Abia scăpase de ea. Dar, după câteva zile, văzând că-i sănătos tun, începu din nou.

Zdroabă amarnică și primejdioasă. Când o vedea cum rămâne mereu liniștită la cele mai crunte batjocore, la cuvinte de ocară și de rușine, sau când auzea cum-i întoarce vorba, se tulbura până-n adânc, și mașinăria lui hodorogită fierbea cu clocot.

— Dă-i pace, omule! Ce te legi mereu de ea? Ce-ți vâri nasul în lucrurile ei? Îți spun eu că e fată harnică și pricepută. Iar de alungat, văd eu bine că pe asta n-o mai poți alunga. În sfârșit, ți-ai găsit și tu popa!

Așa-i spunea de multe ori, cu satisfacție, nevasta. Și avea dreptate. Trecuseră trei luni, se apropia Crăciunul, și Vironica nici gând n-avea să se ducă.

«Asta mă bagă-n groapă, își zicea moșneagul. Vin sfintele sărbători, și nu voi avea nicio bucurie de ele, cu ciuma-n casă!» îi veni în minte că altă dată, când avea o frumușică în serviciu, îi cumpăra o năframă nouă, niște cercei, ori alt dar, și i-l strecura în mână, când nu vedea Elisaveta. Deodată se gândi să mai încerce ceva.

În Ajunul Crăciunului cumpără un drăcușor cu coarne, îmbrăcat cu câteva fâșii de postav roșu, îl împachetă bine și veni acasă.

Sara, după cină, bătrânul o chemă pe Vironica în odaie.

— Am crezut că trebuie să mă împac și eu cu tine. Vin sfintele sărbători. Ți-am cumpărat ceva care-ți va plăcea și te va veseli foarte mult. Toate să ne fie iertate!

Ochii lui clipeau șireți.

Elisaveta îl auzi și-și zise că moșneagul e ticălos și în Ajunul Crăciunului. intră să vadă ce i-a adus Vironicăi. El desfăcea pachetul încet. Vironica era mișcată. Credea într-adevăr că bătrânul se domolise și că i-a cumpărat un dar de Crăciun. Obrazul cel sănătos era mai palid ca de obicei, iar cel opărit mai pierduse din roșeață. I se aprindea doar de câte ori o batjocorea bătrânul, și Simion nu-l văzuse niciodată palid ca acum. Roșeața aceea îl îngrozea întotdeauna, dar acum abia aștepta să scape și de «plăcinta galbenă».

— Uite, ăsta-i logodnicul tău, Vironico! zise el.

Femeia se uită prostită o clipă. Elisaveta țipă de indignare. Dar Vironica păru că se liniștește. Sângele se scurse și mai mult din obrazul opărit.

— Da, ăsta-i dracu', zise ea. Da' nu l-ai scos din hârtie. Te-ai făcut numai că-l cauți acolo. L-ai scos din dumneata.

Ea tăcu, palidă, ca moartă. Bătrânul nu mai zâmbea.

— Și dacă l-ai scos din dumneata, înseamnă că ți-i ficior, și eu ți-s noră. Trăbă să mă săruți ca pe-o noră, aici, pe obraz!

Și ea - și aplecă spre bătrân obrazul opărit, care ardea acum din nou, ca arama în cuptor.

Moșneagul, cu ochii holbați, se feri, dar femeia, înainte de-a o putea opri Elisaveta, își apăsă obrazul ars pe gura lui Simion. El dete un țipăt, și se răsturnă.

— Ți-am spus, stăpână, că de-un bărbat nu mi-i frică mie! N-ai teamă, nu plec eu nici acum!

Dar Elisaveta nu-i purta de grijă. Bătrânul nu mai

mișca. Amândouă abia îl putură pune în pat. îi aduseră perini, plapomă, și Vironica trebui să alerge după doctor.

— Toată partea dreaptă e atinsă, spuse doctorul lor de casă. Nu-i de mirare, la vârsta dumnealui! Va fi beut mai mult în sara asta de ajun. De când îi spun eu să mănce mai puțin, să nu mai beie...

Peste trei zile bătrânul începu să vorbească, dar partea dreaptă nu și-o mai putea mișca.

Rugă pe Elisaveta să-l cheme pe preot.

— De-acum ai scăpat de corvoadă! zise el Elisavetei.

După ce veni preotul, moșneagul făcu semn nevastei să rămâie în odaie.

— Vreau să mă spovedesc, părinte. Dar un lucru, cum l-oi spune subțirațir, vreau să-l spun acum, s-audă și nevasta. Iată, - l spun: N-am înșălat-o cât am trăit. Am mai pișcat fete, le-am mai strâns în brațe, nu zic ba. Da numa pe cele frumoase. Și numa pentru că erau frumoase. Mi-a dat mie Dumnezeu o bucurie mare, să-mi placă ce-i frumos. Urâtul nu l-am putut suferi. Am avut un simț estetic prea dezvoltat. Asta-i tot. Dumneaei nu m-a crezut niciodată, și de-aceea mor înainte de vreme.

Preotul zâmbi cu înțeles la explicațiile bătrânului. Se vedea că nu-l crede, și zise:

— Cum să mori? Ba te-i scula și-i trăi încă.

— Nu, părinte! Așa legat de pat, de ce să mai trăiesc? Și trupul amortit pe jumătate nu mai învie! Cunosce eu!

— Vei trăi câte zile-ți va mai da Dumnezeu. Nici de murit nu moare omul când vrea.

— Hm! făcu moșneagul, și-i făcu semn Elisavetei să iasă.

Femeia ieși scârbită. Avea impresia hotărâtă că moșneagul și-a mai bătut o dată joc de ea. După amiază fu liniștit. Dar noaptea nu putu dormi. Îi treceau prin cap amintirile trecutului: nevastă-sa în tinerețe, fetele frumoase ce se perindaseră prin casa lor. Fără să vrea, cu

scârbă, îi veneau în minte și cele urâte. Deodată închipuirea-i arătă ca un disc roșu de lună plină. Venea tot mai repede și tot mai aproape de el. Acum era ca un blid rotund de aramă, înroșit în foc. Flacăra parcă pătrundea prin el. Și venea tot mai aproape! Sfinte Dumnezeule! Era obrazul opărit al Vironicăi! Iată-l! îi atinge buzele, i le-apasă!

Un țipăt. Câteva horcăieli.

Până s-aprindă Elisaveta luminarea și să vie lângă pat, moșneagul nu mai sufla.

1928

VIZITA

În sfârșit, după multă zdroabă, alergare și cheltuială, domnul Ioniță Macavei își vedea visul cu ochii: guvernul dizolva vechea comisie interimară și numea alta, nouă, în frunte cu dumnealui. Triumfase greu, dar desăvârșit. Dușmanul, cu botul pe labe, își lua catrafusele, și la primărie se instala noua comisie, numai din partizanii dumnealui, numai din oamenii dumnealui. Acum o să vadă partidul advers ce-nsamnă a gospodări un oraș!

— Bine că s-a isprăvit odată! oftă doamna Macavei.

— Bine, da! însă dacă ascultam de tine, n-ajungeai, până-i porcu' cu coadă, te rog frumos, primăreasă. Acuma te-ai încredințat și tu că lucrurile mari nu se câștigă, te rog; frumos, decât cu răbdare și cu voință de fier. Trebuie un om ca mine...

— Da cu câți ai cheltuit pe drumuri, cu statul la București, cu cât ai păgubit nemaivăzându-ți de treburi, puteai face și dintr-un cal primar, răspunse doamna Marina Macavei, vestită realistă în judecarea celor omenești.

Doamna Marina Macavei îi făcuse multe zile fripte bărbatului, răstimp de-o jumătate de an, cât alergase dumnealui, fost notar sătesc, pentru dizolvarea vechiului consiliu... Banii, dumneaei îi păstra! Și oricine putea să

vadă că domnul Ioniță Macavei pierduse kilograme multe în jumătatea aceea de an! Pântecele i se dezumflase binișor, se lăbărtase, jucând moale subț vesta lărgită; asemenea și obraji; nu mai erau întinși, lucitori, ci începuseră să se umple de zbârcituri. Doamna Marina îi socotea toate cheltuielile, până-ntr-un ban, și nu-i dădea nicio para mai mult. Adevărat că și drumurile erau lungi, și câteva kilograme vor fi rămas și în trenurile care-l duceau din fundul unui județ de miazănoapte până-n marginea Bărăganului și înapoi.

Domnul Ioniță Macavei fusese notar într-un sat din vecinătatea orașului. În revoluție crezuse că-i necesar să-și caute cât mai repede un – adăpost. Venise aici, și nu se mai întorsese. Deși se lăuda la toată lumea: «O să vie, ticăloșii, să mă cheme», nimeni dintre săteni nu s-a mai arătat. Și, devenit orășean, intrase în tot felul de negoțuri, în tovărășie cu multă lume din partea locului. Nevastă-sa, Marina, îi dădea indicațiile și capitalul. Fugiseră din sat cu o avere frumușică. Nu furase, se-nțelege, dar douăzeci de ani de notariat reprezintă un capital, mai ales rînd ai o nevastă cruțătoare și cu simțul realității, ca Marina...

Cumpărase, mai pe nimic, o casă cu cinci camere, cu grădină mare, de la fostul pretor, unul Damby, care nu putuse respira «aerul nou» și se expatriase.

Ce nu duraseră în curtea largă, în grădina mare «simțul realist» al doamnei Marina și «voința de fier» a fostului notar? Depozite de lemne de foc, de scânduri, magazie de bucate, îngrășătorie de porci, brutărie! Și prin curte, pe la magazii nu numai domnul Macavei își plimba pântecele rotunjit și tare, ci fluturau mereu și bărbi negre, încâlcite, de negustori vestiți. Putea să aibă și mai multă marfă în magazii, și mai mulți porci de îngrășat, dacă doi dintre tovarășii de afaceri n-ar fi găsit cu cale să nu-și mai arate într-o bună zi bărbile în curtea fostului notar, și tocmai atunci când doamna Marina le încredințase o

însemnată sumă de bani, pentru noi cumpărături. Of! Cum sărise dumneaei, ca mușcată de șarpe, când, după trei zile, văzând că cei doi nu se mai arată, îi trecuse prin cap un gând tragic. Pusese în picioare toată poliția, siguranța, grănicerii! Zadarnic! pasările trecuseră frontiera!

Aceasta se-ntâmplase la doi ani după ce familia Macavei se mutase la oraș. De-atunci, doamna Marina își luase măsuri de siguranță deosebite. Avântul afacerilor mai scăzuse, dar soliditatea lor crescuse.

Și din alte motive mutarea lor la oraș fusese o binecuvântare. Le intrau copiii la liceu. Printr-o taină a naturii, doamna Marina fusese stearpă cincisprezece ani. Într-al șaisprezecelea de la cununie, născuse un băiat, într-al șaptesprezecelea - alt băiat, într-al optsprezecelea - o fată. Se părea că, odată pornită, notărița nu se poate opri. «Se vede că, la fel ca-n toate treburile, începutul a fost greu», își zicea domnul Macavei, bucuros de-ntâmplare și de urmași. Dar după nașterea celui de-al patrulea copil, ori de câte ori nevastă-sa poftea să mănânce rață cu măsline, notarul, în loc să se bucure, ca altă dată, de semnul pe care i-l trimitea Dumnezeu, dădea semne vădite de-ngrijorare. «În patru ani, doi feciori și două fete nu-i puțin lucru!», își spunea dumnealui, uimit de mistere și gândindu-se cu teamă la neputința omului de-a le pricepe. Doamna Marina i-a înțeles, pare-se, îngrijorarea, căci, cum se pornise pe neașteptate, așa s-a și oprit. Și domnul Ioniță se liniști despre partea copiilor. Doar o singură dată se mai tulbură, dar târziu, după ce se mutaseră la oraș, când, într-o zi, se-ntâlni, în drumurile lui, cu subnotarul Iosif Perța, care lucrase în cancelaria notarială din sat tocmai în răstimpul celor patru ani mănoși. La drept vorbind nu se tulburase, ci mai mult se mirase de-o asemănare. Copiii semănau toți cu subnotarul... Dar se vede că n-a fost decât o părere a lui. Cum? O femeie ca Marina să fi umblat cu mintea-n pruni?! Ce prostie! Când cineva avea în

asemenea măsură simțul realității!... El, de... El a mai călcat cu stângul... Dar asta-i altceva, el a fost totdeauna fantast, cu sufletul poetic, pe când Marina, cu simțul ei practic... Și din clipa aceea nu s-a mai gândit la Perța.

Avea, de altfel, la ce se gândi! Erau afacerile, alergăturile lui. Și, după un an, doi, veniseră și alte gânduri. Frământările și luptele politice pătrunseseră până-n orașelul lor. Se organizau până și aici partidele politice!

Și domnul Macavei intrase, cu toată greutatea iuij în luptă. Se trezise în el latura fantastă - a sufletului, și aripile ambiției bătuseră cu atâta putere aerul din jur, încât îl ridicaseră până la candidatura de deputat.

Dar se vede că țăranii din satul unde fusese notar, ca și alții, din satele vecine, care-l cunoscuseră, nu-l uitaseră. Huiduit în câteva comune, avântul lui s-a mai potolit. Nici nu și-a mai continuat turneul și a pierdut lupta. Era pe-atunci încă în vigoare vechea lege electorală pe circumscripții.

— La viitoarele alegeri o să candidez într-alt loc, spusese dumnealui, năcăjit, doamnei Marina. Știi tu vorba aia: Niciun proroc în patria lui!

Fosta notăriță nu fusese supărată de cădere. Aveau ei ce face, aveau afaceri destule. Macavei nu putea lipsi cu săptămânile de-acasă. Se împăcase o vreme cu soarta, deși știa și ea, și-i spuneau și bărboșii cu care lucra, că deputăția deschide porțile multor afaceri în stil mare. Dumneaei însă, femeie cu simțul realității, mai ales de când cei doi o șterseseră peste graniță, își zicea: «Mai bine lucrăm în mic, dar solid».

Și acum, în jumătatea de an de care vorbirăm, nu i-ar fi dat bărbatului niciun ban să bată drumurile la București, dacă afacerile lor ar mai fi mers așa de bine ca înainte. Dar, de vreo trei ani, se împuținaseră simțitor. Macavei se jura că, la primărie, cei din partidul advers îi pun bețe-n

roate. Și doamna Marina ar fi dorit, din pricina afacerilor neprospere, ca bărbatul ei să ajungă în fruntea orașului. Totuși, se cheltuiseră prea mulți bani cu drumurile fostului notar, iar negbțul acasă, fără alergăturile lui, suferise și el.

Astfel, doamna Marina pe drept cuvânt a oftat din baierile sincerității spunând: «Cu cât ai cheltuit ai fi făcut și dintr-un cal primar».

Noul președinte al comisiei interimare se simți ofensat de aceste cuvinte triviale.

— Așa ești tu, zise el, oftând la rândul-i. Niciodată nu ești mulțumită. Niciodată nu poți avea o bucurie deplină. Și nu-l lași nici pe altul să se bucure. Nu te lasă simțul tău prea realist. Un strop de fantazie, te rog frumos, nu ți-ar strica. Dacă l-ai avea, ai ști că triumful nostru îl pizmuiesc o sută, ai ști că nu oricine l-ar fi putut câștiga, ai putea privi nițel în viitor. Și viitorul ăsta, te rog frumos, mi se pare că merită toate jertfele materiale pe care le-am adus. Nu e vorba numai de afacerile noastre, care vor lua avânt, ci și de cinste. Nu numai bunurile materiale, te rog frumos, au un preț în lumea asta. De pildă, când o veni vreun ministru pe la noi, cine crezi c-o să-l primească în gară?

— Ce vorbești prostii, Ioniță?! Ce ministru se va aventura în așa depărtări, pe drumurile de la noi?

În fostul notar se trezi iute, ca un abur tare, ambiția de partid.

— Apoi da, ai dreptate, dacă judeci după miniștrii fostului regim! Aceia n-au călcat pe-aici. Dar ei n-au fost slujitori ai poporului! N-au respectat, te rog frumos, principiile democratice! O să vezi că ai noștri au să vie! Excelența-sa de la Interne mi-a și făgăduit.

Mințea. Nu vorbise niciodată cu ministrul de interne.

— Fugi, Ioniță, nu fi copil! râse Marina. Te-a-mbătat cu apă rece! N-are altceva mai bun de făcut! Iată censămnează să fii fantast, să n-ai simțu! realității! Să lăsăm visurile, Ioniță, și să vedem din ce trăim! Cum hotărâm cu

brutăria? O mărim?

Și cei doi soți, a doua zi după instalare, vorbiră îndelung despre afacerile lor. Se uitară în registre, cercetară hârtii, făcură socoteli. Pe însărate se strecurări în odaia lor tovarășii de afaceri și sfătuiră, în ungurește și-n românește, până după miezul nopții.

Ioniță Macavei, în răstimpuri, ostenit de combinații, de socoteli, de hămăiala omenească, se gândea la cinstea împreună cu slujba lui, se gândea că, după mulți ani, intrase iarăși în viața publică, ajunsese și el un factor, o autoritate. Și simțea aripa gloriei adiindu-i sufletul. Nu e puțin lucru să fii cineva în lume, cineva pe care alții să-l respecte, să se teamă de el, la care să vie cu jalbe! Știe el, de pe când era notar! Bine e să ai bani, să-ți meargă afacerile. Dar nimic nu te saltă de la pământ ca poziția socială! Mințise, e adevărat. Ministrul de interne nu-i făgăduise nimic. Nu vorbise cu el. Nici nu-l cunoștea. Dar iată că Marina, nevasta lui, care e o femeie cu simțul realității, n-a găsit că-i cu neputință ca el să fi vorbit cu ministrul, numai nu crezuse în promisiunea făcută de-a cerceta și orașul ăsta!

Din vremea notariatului, în Ioniță Macavei crescuse respectul față de cei mari. În cei douăzeci de ani nu vorbise decât o singură dată cu prefectul. Miniștri nici n-a văzut. Of! Dacă ar veni unul pe la ei, să-i facă ei o primire de să se ducă vestea, să-i ție un discurs de bun-venit cum nu s-a mai pomenit! Gândul acesta îl încălzea și-l înflăcăra, și, în vreme ce negustorii torăiau în jurul lui, închipuirea-i fugea departe. I se părea că după fuga din sat, după huiduirea în propaganda electorală, nu se putea considera reabilitat în ochii altora decât dacă ar avea norocul să poată primi, oficial, pe un înalt demnitar al statului.

Noua comisie interimară își începu lucrările. Președintele ei, domnul Macavei, anunță un vast program de activitate și de revizuire. Dumnealui, nici vorbă, se

pricepea la administrație, știa surprinde neregulile și punea mâna pe delincvent când acela nici nu visa. Unii din membrii delegației dizolvate, care se știau cu musca pe căciulă, ar fi vrut să se puie bine cu noul primar. Și începură a-i atrage băgarea de seamă asupra multor prilejuri de afaceri bune care se iveau în oraș și în jur.

Trecură mai multe luni de la intrarea dumnealui în slujbă, și doamna Macavei era tot mai nemulțumită. Primarul își lua slujba în serios, se înfunda până în grumaji în treburile orașului și nu mai conducea cu mână de fier, cu destulă supraveghere afacerile proprii. Noroc că era dumneaei cu ochii în patru, noroc că tovarășii de afaceri se temeau să înșele o persoană oficială.

«Of! Și cuibul ăsta răzlețit de lume! Lua-l-ar dracu' să-l ieie! Într-alte orașe nu se mai curmă vizitele miniștrilor, ale prefecților, ale călătorilor străini, ale misiunilor care vin să ne cunoască țara. Aici, nimic! Nime nu s-arată, parc-am fi niște ciumați.» Așa suspina în inima sa, de multe ori, domnul Ioniță.

Dar într-o sâmbătă după amiază, pe la orele 5, servitorul îi aduse o telegramă. Dumnealui, după ce o smulse cu lăcomie, cu mână le tremurânde, deodată înlemni. Nu cuteza s-o deschidă. Avea o presimțire. De bună seamă, telegrama-i vestea o vizită oficială! «Ei, da de câte ori nu mi s-a părut așa, te rog frumos, își zise îmbărbătându-se, și m-am înșălat!» Și desfăcu telegrama. O citi o dată, de două ori, de zece ori, și-n vremea asta schimba fețe-fețe. Nu, nu se înșelase! I se anunța trecerea prin gara lor a ministrului de război. Se ducea să inspecteze trupele de pe fruntaria din apropiere și, - zece minute, - se oprea și aici.

Domnul Ioniță suspină o dată adânc, - simțea că se-năbușă de emoție, - și, într-un suflet, îi spuse servitorului:

— Repede, Săndruț! Într-un minut să fie aici toți domnii din comisia interimară. Vine ministrul!

Săndruț rămase cu ochii holbați, cu gura căscată.

— Ce mai aștepți, boue?! Aleargă!

Și, după ce ieși servitorul, Ioniță mai citi o dată telegrama. Apoi, cu ea în mână, începu să se plimbe prin birou, cu pași grei, cu fruntea încrețită.

— Cum, muma dracului, de s-a nimerit să vie chiar ministrul de război?! N-a putut veni cel de interne, sau al instrucției, al cultelor?! exclamă dumnealui, deodată.

De trei luni noul primar se gândise la câte-o vorbire de primire pentru fiecare ministru, afară de cel de război. Se gândise numai? Ba încă le și scrisese! Și pe fiecare în zeci de redactări! Numai la ministrul de război nu se gândise. Și acum tocmai ministrul de război venea, tocmai el îl lua așa, pe neașteptate!

Deodată se opri, cu o rază de lumină în ochi. îi venise în minte introducerea, într-o inspirație momentană. «Da, se-nțalege! Așa va trebui să-ncep: armata, pavăza patriei, temeiul apărării naționale! Da' ce muma dracului ifac domnii consilieri de nu mai vin? Eu am de lucru, și dumnealor...» Simțea că inspirația i se topește, și, fără lumina ei, nu mai vedea așa de frumos începutul.

În sfârșit, membrii comisiei interimare sosiră, - cei mai sprinteni alergând pe scări, - și cum domnul. primar avea de mult în cap, organizat până în cele mai mici amănunte, planul primirii unui ministru, dădu, în scris, fiecăruia ce avea de făcut. Bineînțeles, muzica pompierilor, corpul polițienesc, școlile trebuiau să fie pe peron la ceasurile 9 de dimineață. La zece jumătate sosea trenul ministerial.

Acasă, primăreasa nu voi să-l oreadă.

— Fugi de-acolo, Ioniță! își bate cineva joc de tine! Cineva care știe cât dorești să primești oficial un ministru. Poate vreun ticălos din partida contrară. Ce să caute pe-aici ministrul de război?

Domnul Ioniță se simți adânc jignit. În loc de orice

răspuns, îi dădu telegrama.

— Neprecisă, spuse femeia, după ce o citi dintr-o aruncătură de ochi. Te-ai uitat de unde-i dată?

— Din București, se-nțălege, răspunse primarul, de la o înălțime disprețuitoare.

— Da' de unde!

Și ea-i arătă colțul telegramei, unde era scris numele orașului:

— Oradea-Mare.

— Ce-are-a face! E mai sigur așa! E în armonie cu cuprinsul telegramei. Domnul ministru e în drum de inspectare a trupelor de frontieră. Nu-i Oradea oraș de frontieră?

Argumentul fu hotărâtor și pentru doamna Marina. Ea simți o mare căldură lăuntrică, născută nu din flacăra, nu din lumină, ci dintr-o vatră de jăratec.

Domnul Ioniță se încuie în camera lui de lucru, după ce dădu poruncă strașnică să nu fie tulburat de nimeni. Se așeză la masa de scris, scoase o testea de hârtie albă și, odată cu ea, mulțime de concepte făcute pentru primirea altor miniștri.

Ah! Dac-ar fi sosit oricare altul în locul celui de război! Avea vorbirile gata, vorbiri lucrate cu grijă, pendelete, pe unele le știa aproape pe de rost. N-ar mai fi avut decât să le copieze și să le-nvețe bine pe dinafară. Era ambiția lui să nu citească cuvântarea. Celălalt președinte al comisiei nu putea lega liber două fraze.

Și se puse pe lucru. Începutul ce-i venise în minte la primărie nu-i mai plăcea. Iscodi altul și se trezi că intră în istoria antică, atât cât îl mai ajutau cunoștințele de istorie. Când o învățase? Înainte cu douăzeci și șase, douăzeci și șapte de ani! Apărarea granițelor o punea în legătură cu eroii din istoria Greciei antice. Adică de fapt cu unul, pe care-l mai ținea minte, cu Leonida, cu... nu-și mai amintea numele strămtorii celebre unde oprise Leonida armatele

superioare la număr ale dușmanului. Și nu mai știa nici numele dușmanilor. Mezi, perși, sciți? Parcă tot perși erau! «Dracu' să-i ieie! – își zise domnul Ioniță, ștergându-și fruntea de sudoare, după ce se zbătu multă vreme să-și amintească.

— Nu trebuie să mă cobor până-n antichitate. Trebuie pilde de apărare a graniței din istoria mai nouă.»

Dar părăsind întâia inspirație, simți un mare gol în cap. Nimic nu-i mai venea în minte. În răstimpuri îi treceau prin cap fraze din vorbirile pregătite pentru ceilalți miniștri. Erau din «domeniul» dumnealui, cum spunea, chestiuni la care se pricepea, avea o idee cel puțin. Dar despre război, despre apărarea patriei? N-avea nicio cunoștință tehnică, și o singură expresie greșită l-ar face ridicol. El fusese scutit de armată. În vremea războiului împărțise la primăria din sat ajutoare. Atât! Dar asta ținea mai mult de ocrotirile sociale, – alt resort!

Când îi treceau prin cap fraze din vorbirile pregătite, domul Ioniță zâmbea trist și le lăsa să zboare ca pe niște pasări frumoase, pe care, era încredințat, nu putea pune mâna, nu-i era îngăduit să le atingă.

Da! Trebuia să ieie pilde din vremuri mai apropiate. Cu cât se statornicea în sufletul lui convingerea asta, cu atât își simțea capul mai gol. Din care veac? Din istoria cărei țări? Avea nevoie de pilde cu fortificarea granițelor. Firesc era să le ieie din istoria românească, să pomenească nume de cetăți de graniță românești. Dar le căută în zadar. Nu-și aminti niciunul. Nu cunoștea nimic din istoria voievodatelor. De când se pecetluisese unirea, nu se gândise o singură dată să citească o istorie a românilor.

oPrimăreasa puse pe masă pentru cină. Copiii își luară locurile, abia așteptând să se ivească tatăl. Doamna

Marina întârzie peste un ceas, tot nădăjduind că Ioniță va isprăvi și va veni nechemat. Dar când văzu că vremea trece, că-i stau copiii flămânzi, că bate ora lor de

culcare și Ioniță tot nu se ivește, îngrijată că a doua zi vor întârzia de la școală, primăreasa bătut la ușă.

Niciun răspuns. Înăuntru - o liniște de moarte. Bătu din nou, strigă. O înjurătură răsună în odaia de lucru.

— V-am spus să nu mă tulbure nimeni!

Marina nu luă în seamă înjurătura, cum ar fi făcut în oricare altă împrejurare, nu se supără de glasul mânios al lui Ioniță, ci, dimpotrivă, se-nduioșă mai mult ca oricând. Era lucru mare acela pentru care se pregătea bărbatu-său!

— Mai ai mult? întrebă ea de-afară, de la ușă.

O nouă înjurătură bufni din lăuntru.

— Nu te supăra, Ioniță! întreb pentru copii. Sunt zece fără un sfert, și li-e foame. Trăbă să se culce.

— Lasă-mă-n pace! Mâncați, dormiți, muriți! Faceți ce voiți! Lasă-mă dracului, și pleacă de-acî!

Domnul Ioniță avea fruntea îmbrobonată de sudoare. Se sculă de la masă și-ncepu să se plimbe cu pași grei. Nu-i venea în minte nici începutul, nici vreo pildă din istorie, nici încheierea. Îl lua amețea.

«O să vezi că m-apucă „dimineața, și n-am scris un șir! Și chiar de-aș putea scrie textul, când mai am vreme să-l învăț?» întrebarea din urmă, ivită abia acum, îl deznădăjdui și mai mult. Era limpede că nu va mai avea vreme să învețe cuvântarea, că va citi-o, întocmai cum făcea vechiul președinte al vechii comisii interimare.

Se așază din nou dinaintea filei albe de hârtie, își luă capul în palme și se sili să puie pe hârtie baremi introducerea. Dar nu-i veneau în minte decât introducerile vorbirilor pregătite. Și, - lucru ciudat! - deși se forța să afle o frază de început, se gândea mereu la același lucru: «Care dracu' de domnitor român a întemeiat cetăți la frontieră? Pildele trebuie să fie din istoria românilor!»

Deodată se luminează. Cum de nu s-a gândit până acum? Trebuie să aibă copiii cărți de istoria românilor, dacă învață în școală românească! Și sări de pe scaun, ca

aruncat de un resort puternic. Dintr-un salt fu lângă ușă, o descuie cu zgomot, o izbi cu putere în urma sa și năvăli în prânzitor.

Femeia îl privi mirată, dojenitor.

— Ce te-a apucat? Umblă mai încet! Copiii au adormit.

— N-am ce le face! Trebuie să-i scol!

— Dar ce s-a-ntâmplat, pentru Dumnezeu! Să-i scoli acum?! Nu vezi că-i trecut de unsprezece?!

Ioniță n-o mai ascultă. Deșteptă pe cei doi copii de liceu. Cufundați în primul somn, abia deschiseră ochii, abia înțeleseseră despre ce era vorba. Se sculară, căutară cărțile de istorie, intrară cu ele în prânzitor și începură să le răsfoiască. Ioniță, Marina, cu capetele aplecate pe cărți, se uitau, cuprinși de friguri. Răsfoiră zadarnic amândouă manualele. Nu era nimic. Cel mai mare, în clasa a doua de liceu, se opri deodată și zise triumfător:

— Căutam în zadar! într-a-ntâia se-nvață istoria veche, într-a doua, a evului de mijloc.

— Dar istoria românilor, pârlitule? îl întrebă cu furie primarul.

— Se-nvață tocmai într-a patra!

Ioniță făcu un pas înapoi.

— Auzi comedie! auzi inconștiență! în școală românească să se-nvețe istoria noastră numai într-a patra!

El tăcu, bufnind furios, făcu câțiva pași, privi cu dușmănie la nevastă-sa și ieși.

Izbucnirea-i fu cu folos. Cât ce se încuie în camera lui, îi și veni un gând salvator: «Iau textul pregătit pentru primirea ministrului de interne și, într-un loc, undeva, adaug câteva șiruri cu paza granițelor. Nu sunt toți miniștrii slujbași ai țării? De ce nu îi s-ar potrivi cuvântările?»

Răsfoi vraful de hârtii și alese textul căutat, cel din ultima redactare. îl citea ușor, îl știa aproape pe dinafară.

Se opri către sfârșit, unde avea să adauge frazele cu apărarea granițelor.

Norocul îl păștea acum. Își aminti așa, fără niciun motiv, numele inginerului francez Vauban, care pusese temelia sistemului de apărare a granițelor franceze. Primarul își zise: «Nu-i nimic că-i francez! E nație soră! Poate va fi chiar mai de efect când voi spune: „Dumneavoastră, domnule ministru, veți fi al doilea Vauban, Vaubanul României întregite”.»

Fața i se luminează, fluieră vesel, își permise să-și aprindă o țigară. Luă o foaie albă de hârtie, îi dete același număr ca al paginii unde trebuia făcut adaosul și, liniștit, începu să facă frazele de legătură între activitatea internă și apărarea granițelor. Dar când ajunse la pilda inginerului francez, îngheță de spaimă. Îl uitase! Fără el, întreg adaosul nu făcea două parale. Fără adaos, vorbirea nu se potrivea! Se vedea cât de colo că era pregătită pentru ministrul de interne. Se gândi, se răzgândi, se chinui să-și amintească. Zadarnic! Numele îi dispăruse din memorie, tot atât de nemotivat pe cât îi apăruse. Se izbi cu pumnul în cap, îi veni să se deie cu capul de pereți. Să-ñnebunească, nu alta!

— Cum de l-am uitat, ghiavole, spune-mi, cum de l-am uitat?! scâncea din când în când.

După frământări de-un ceas, i se ivi o rază de speranță: trăise inginerul acela în evul de mijloc, ori în cel nou? Dacă trăise în cel de mijloc, era salvat. În manualul de istorie al băiatului din clasa a doua trebuia să-l afle.

De data asta sculă toată casa. Marina, numai în cămașă de noapte, năvăli în dormitorul copiilor. De larma primarului se treziră și cei doi din clasele primare, și-ñncepură să scâncească înfricoșați. Cei doi liceeni își luară din nou manualele.

— Las-o pe-a ta! Ce vrei să cauți în ea, găgăuță?! se răsti Ioniță la cel din clasa întâia. N-a fost grec, n-a fost

roman, nici cartaghinet, știu eu!

Marina nu înțelegea nimic. Dar mânia-i creștea pe măsură ce vedea că primarul îi chinuie copiii și-i batjocorește.

După ce frunzăriră cartea de-a doua întreagă, băiatul, care nu putea ști despre ce inginer este vorba, zise deznădăjduit:

— Cartea asta merge numai până la Ludovic al patrusprezecelea. Iată, uite, e scris și pe scoartă.

Primarul rămase prost. Îi veni în minte că inginerul acela renumit trăise chiar pe vremea lui Ludovic al XIV-lea.

Făcu o sfortare peste fire să-și amintească. Dar nu-i veni în minte decât întâia consonantă a numelui.

— Începe cu vî, șopti el disperat.

Mai frunzări o dată foile de la sfârșit. Copilul avea dreptate: cartea mergea până la Ludovic al XIV-lea, fără să ajungă însă la Ludovic al XIV-lea.

Se gândi din nou. Zadarnic! Afară de litera de la-nceput, nu-i mai venea nimic în minte. Și, deodată, din deznădejde cumplită, trecu într-o tâmpită izbucnire de furie.

— Dar în care manual se află Ludovic?

— În cel de-a treia, de bună seamă.

— Și nu-l aveți?

Copiii îl priviră înfrigați, prostiți. Nici când nu-l văzuseră atât de vânat de mânie, uitându-se atât de dușmănos. N-avură vreme să-l privească mult. Două palme, arse la repezeală, răsunară în odaie, odată c-un țipăt al doamnei Marina.

— La culcare, neisprăviților! urlă primarul.

Copiii plângeau acum toți patru.

— Ai înnebunit? țipă femeia, înfruntându-l.

Nici când Ioniță nu se atinsese, până acum, de copii.

— Am înnebunit, da, am înnebunit, și tu ești de vină! urlă furios fostul notar, abia răsuflând.

— Eu?! Ești bun de legat!

— Da, tu! De ce nu i-ai făcut mai devreme? Baremi pe unul să-l fi făcut mai devreme!

Marina îl privea prostită.

— D-apoi cum! strigă fostul notar. Cincisprezece ani ai fost o cetate închisă! Ia gândește-te! Dacă aveam unul în clasa a patra de liceu, sau chiar într-a treia! Se putea ajutara și părintele, într-o împrejurare grea. Am fi avut istoria românilor, ori a evului nou. Da' nu! Dumneaei a stat închisă, ca o cetate, cincisprezece ani! Acum, poftim! La ce-s buni plozii? Să-i ții în poală!

Și primarul, ieșindu-și mai rău din fire, se repezi să-i lovească din nou pe copii.

Dar Marina îi aținu calea, izbindu-l cu piciorul în pânțele. Era verde ca o furie.

— Să nu te-atingi de ei, păcătosule! N-ai niciun drept să-i atingi!

— Așa?! N-am niciun drept asupra copiilor mei?!

— Dar nu-s...

Vorba îi îngheță în gât. Fusesse gata să-i arunce adevărul în față: «Nu-s ai tăi!».

— Ce?! Cum ai spus?! răcni bărbatul, cu ochii ieșiți din cap. Cum?! Nu-s ai mei?! Asta-i vrut s-o spui?!

— ...Nu-s vinovați copiii... Ce-i lovești? Ce-s ei de vina că nu-s mai mari?

Marina spuse vorbele cu mare silă, înfricată de moarte.

— Nu-s ei vinovați, asta am vrut să spun, adaose ea, cu glasul mai sigur acum.

Văzu că dumnealui se mai potolise. Înțelese după buza de jos, care nu-i mai tremura. Simțul ei realist o mântuise. Doamne, dacă nu se oprea?! Dar prevăzuse, într-o fulgerare, toate urmările, și se biruise.

— Da' ce-s vinovați? Dacă au venit târziu, cine-i de vină? Numai eu, cetatea încuiată, cum spui tu?

Nerușinatule! Nebunule!

— Și, simțind că lui Ioniță îi trecuse furia dintâi: – Slăbănogule! Neisprăvitule! Să-ți bați copiii pentru că nu-ți vine-n minte un nume! De ce n-ai învățat? De ce nu ești un om cult?

Primarul tăcea. Își simțea capul greu și parcă plin cu cenușă. În gură simțea un gust scârbos de leșie.

— Du-te și te culcă! Poate-ți vine-n minte peste noapte. Ce mai om! Stai ca un câne plouat, pentru un ministru! Da ce? Ministrul te ține? Ia, vei spune și tu câteva vorbe. Poate nici nu se-oprește.

Primarul porni, înghițind cu scârbă. Gura-i era plină de leșie. Și izvora mereu, nu – numai din înfrângerea pe care știa că o va suferi mâne, fără adaosul cu paza graniței, dar și din vorba pe care era s-o spuie femeia. Vezi bine, se-nșelase! Fusesse nebun de furie. Totuși, leșia continua să izvorască și din cuvântul acela nerostit. intră în camera de lucru și încuie ușa pe dinlăuntru.

La zece și jumătate, pe peronul gării, fanfara pompierilor irupse din toate alămurile și tobele, intonând «salutul la general», copiii de școală, îmbrăcați în costume naționale, izbucniră „în urale, poliștii înlemniră cu mm à la chipiu, membrii comisiei interimare, înveșmântați în haine de doliu, se descoperiră, iar domnul președinte Ioniță Macavei, cu pălăria în mână, cu obraji palizi și buhăiți de nesomn, făcu un pas înainte și scoase din buzunarul hainei un vraf de hârtii mototolite. Dar trenul ministerial trecu în viteză, învăluind în aburi și ipraf micul peron al gării și acoperind, cu un groaznic huruit de fierărie, și uralele școlarilor, și fanfara pompierilor.

— Tot dumneaei realistă! oftă domnul Ioniță Macavei, privind aiurit în urma trenului ministerial ce se-ndepărta pentru totdeauna de el și de orașul lui.

— Numai un cuvânt să-ți spun. Am o misiune specială. Trebuie să-ți comunic. Un cuvânt e mare lucru? Azi am arzătoare nevoie de dumneata. Mâne poate nu mai am. Peste-o săptămână, cu siguranță, n-o să-ți mai facă nime propuneri.

— Ei - așteaptă! Oamenii cuminți, recunosc și eu! Știu ce trecere ai dumneata în județ. În plasa dumitale, mai ales. Da te și apreciază, da, da, te apreciază, trebuie să-ți mărturisesc. Ai dumitale cum te-au judecat? Au dat mereu în boul care trage. Ai alergat ca un cal de poștă, din sat în sat, ai răscolit masele, te-ai dus, ai vorbit, ai cheltuit, și-ai rămas veșnic pe dinafară. Asta-nsămnează apreciere? Este-o vorbă din bătrâni: «Cum îți așterni, așa dormi».

Avocatul Ilie Stan, - om la vârsta jumătate, puținel la trup, uscat, cu ochi iscoditori, de veveriță, cu obraji plini de țepe sure, dese, nerași de-o săptămână, - tăcu, scoase tabachera de nichel și aprinse o țigară.

În fața lui, de cealaltă parte a biroului vechi, Ghiță Mărgineanu, îngropat într-un fotoliu ros de vremi, tăcea, cu bărbia în piept, cu ochii pe jumătate închiși. Părea ațipit; nimic nu te făcea să bănuiești că în ascunzișurile lui sufletești s-ar fi mișcat ceva la cuvintele avocatului Stan.

I°H odaie stăpânea un aer de taină, de complot. Era o liniște de să auzi musca. Tot asemenea, în camerele vecine, pe coridoare, în curte, unde altă dată, pe vremea asta de dimineață, se izbeau ușile, se auzeau poruncile doamnei Mărgineanu, se băteau covoarele. Larma aceasta obișnuită începuse când sunase la intrare Ilie Stan, dar, cât ce zbârnâi soneria, totul intră într-o liniște grea. La poruncile doamnei Mărgineanu, slujnica se mistui în bucătărie, în fundul curții. Lucrurile rămaseră răscolite prin odăi. Numai în birou nu se clintise nimic în dimineața aceea. Avocatul Ghiță Mărgineanu fusese înștiințat de vizita de azi, și de la ceasurile 8 îl aștepta, cufundat în fotoliul cel vechi, pe colegul său Stan.

Coleg, întrucât era și acesta avocat, dar Ghiță abia-l cunoștea. Nu profesa aici, ci în orașul de reședință al județului, și nu vorbise cu el decât de vreo trei ori în viață.

Fusese surprins când i se spusese că-i va primi vizita, dar nu-i fu greu să bănuiască scopul acestei întrevederi; era după o cădere de guvern și în preajma alegerilor generale. Cu astfel de prilejuri, pe Ghiță Mărgineanu îl cercetaseră, în cursul anilor, destui solicitori din deosebite partide, oameni care dădeau năvală cu gura plină de făgăduieli și care insistau cu o însuflețire ca și când ar fi fost, din veci, prietenii lui cei mai buni. Totuși, cu toată prietenia arătată, cât ce treceau alegerile, nu-i mai vedea trecându-i pragul.

Avocatul știa ce-l aduce pe Ilie Stan, dar se mira de ce i-l vor fi trimis chiar pe ăsta pe cap, când în partidul la putere avea prieteni, cunoscuți buni, și chiar aici, în orașelul ăsta, sediu de plasă. De ce un străin și de ce cu «misiune specială»? După câte știa, Ilie Stan nu era un om cu prea mare trecere la guvernul de-acum.

— Dragă domnule, dumneata îmi ceri un singur cuvânt. Dar sunt cuvinte pe care nu de poți rosti. Dumneata știi că eu am urmat o linie dreaptă în activitatea mea politică, multă, puțină, înșămnată, neînșămnată, nu importă.

— Ba, să mă ierți. O activitate foarte înșămnată pentru cine vrea să aprecieze cu bună-credință ceea ce ai făcut dumneata.

— Să zicem! Dar ce te-a făcut pe dumneata să bănuiești că eu aș fi copt pentru trădare? Pe dumneata, sau pe cei care te-au trimis?

Ghiță Mărgineanu, punându-i întrebarea, își ridică pleoapele și-l privi întins, cu ochi limpezi, albaștri, în care abia se zărea o umbră de neliniște.

Avocatul Stan sări de pe scaun ca și când s-ar fi speriat de ceva nevăzut.

— Trădare?! Dumneata vorbești de trădare?! Dar unde vezi trădarea?! Te-ndemn eu să te-nscrii la socialiști, la comuniști?! Nu suntem toți români?! Nu voim și nu urmărim cu toții binele suprem al patriei și-al neamului?! Cum?! Dumneata ești un sectar politic, un om cu judecata mărginită, sau ești un om liber, un intelectual? Nu pot să-ți aduc ofensă! Te cunosc prea bine. Numai cei cu judecata strâmtă cred că nu există mântuire decât în partidul lor. Aceștia nu sunt oameni convinși, ci niște credincioși fanatici, și reprezintă, totdeauna, o primejdie pentru țară. Dumneata ai un cap logic și-o judecată dreaptă. Spune un singur cuvânt, și mi-i de-ajuns. Dumneata poți s-ajungi un factor important ai vieții publice, după cum și meriți.

Solicitorul vorbise agitat, plimbându-se prin odaie, gesticulând. Acum șezu iar.

— Dar, în definitiv, ce cuvânt să spun? Întrebă Ghiță, ridicându-și bărbia din piept și așezându-se mai bine în fotoliu.

— Ce primești, prefectura, sau deputăția?

Luat în grabă, Ghiță clipi din ochi. Partidul lui nu-l pusese niciodată în situația de-a alege între asemenea distincții. Fusese o singură dată președinte al comisiei interimare, și ajunsese în consiliul de administrație al băncii din localitate.

— Trebuie să știi că noi voim să facem o strașnică selecție printre persoanele conducătoare. Suntem convinși teoretic, și știm și din experiența trecutului, că zadarnice sunt legile, oricât de bune, dacă nu este omul care să le puie în aplicare. Noi, dragă pretine, suntem conduși de principiul că omul sfințește locul.

Da, da, omul sfințește locul! Dumneata ai la spate o viață de muncă și de cinste. Te-ai dovedit un bun organizator. De ce are nevoie țara asta de-atât de buni administratori? Suntem cu toții încredințați că, prefect sau deputat, dumneata vei aduce un folos real țării.

Ghiță Mărgineanu îl asculta cu băgare de seamă. Îl asculta tot mai intimidat. Se temea să nu fie abătut de la calea lui, de la «calea dreaptă». Mărturisind adevărul, el, când pomenise cuvântul «trădare», îl spusese mai mult pentru sine decât pentru cel din fața lui. Îl spusese mai mult pentru a-l auzi el, cu urechile lui, pentru a-și da sama de toată grozăvia lui și pentru că-l frământa de câteva zile, aproape ca o posibilitate. Voise să-l concretizeze, ca să-și consolideze poziția lui de apărare. Voise să și-l scoată din suflet, unde se ascunsese, să-l poată vedea.

De câteva zile, de la schimbarea guvernului, Ghiță Mărgineanu era într-o neconținută frământare. În familie se dezlănțuiseră discuții aprinse, în care argumentele cele mai tari, cele mai convingătoare nu erau ale sale. Despre vizita asta se știa în familie, și liniștea ce stăpânea în odăile vecine, pe coridoare, după ce sunase avocatul Stan, își avea tâlcul ei.

Ascultându-l pe solicitatorului Ghiță îi veneau mereu în minte argumentele ce se ridicau împotriva atitudinii sale în discuțiile din familie. Ce discuții! Se aprinseseră certuri în toată legea. Se aprindea mai cu seamă o soră a lui, domnișoară bătrână, ascuțită și la minte, și la limbă, și foarte bine informată în politica românească, și un băiat, cel mijlociu, student la

Drept, mare cuzist, care-i ținea adevărate discursuri, argumentând împotriva politicii urmate de «bătrân».

— Da, e adevărat, zise Ghiță Mărgineanu, când ajunsese, într-un târziu, la cuvânt. E nevoie de selecție, e trebuință de buni administratori. Dar dacă acestea sunt principiile guvernului de azi, de ce mă invită la colaborare toate partidele, de ce nu se fac numiri și nu se propun candidaturi indiferent de partid? De ce se bate drumul urmat de toți până acum? Vezi, dumneata n-ai spus adevărul. Întâiul cuvânt, singurul cuvânt pe care-l aștepti de la mine, nu este ce primesc eu, ci ce dau. Declarația de

înscriere în partidul de la guvern. Nu se schimbă obiceiurile, nu se schimbă nimic în țara asta, crede-mă pe mine!

— Te-nșăli, răspunse solicitatorul, cu vioiciune. Nu-ți cerem nicio declarație. Ne mulțămim să primești prefectura, sau un loc pe lista deputaților. Dumneata îți oferi guvernului serviciile, ca un bun român ce ești, ca unui guvern românesc, al țării. Nu ieși din partidul în care ești, nu te-nscrii la noi. Ai dumitale, dac-ar fi adevărați patrioți, ar trebui să te sfătuiască singuri așa. Nu ți-au dat niciodată un rol de conducere, nu ești un nume cu suprafață politică, pentru a înșămna o slăbire a partidului, dându-ne nouă concursul. Ești un bun gospodar, un bun administrator. Pentru ce ar fi împotriva partidului dumitale să ajuți la organizarea și la bunăstarea județului? E și în interesul lor!

— Spune, dragul meu, că sunt mai ales un bun elector, și că am mare popularitate la sate. Dacă n-ar fi așa, sunt sigur că dumneata, eu toate calitățile pe care mi le-ai înșirat, nu te-ai fi ostenit până la mine.

Avocatul, vorbind așa -, se simți întărit în convingerile lui. Dovezile potrivnice din discuțiile lui de familie se depărtară de el pe-o clipă, și se simți mai sigur. Se refugia într-o atitudine pe care, în intimitatea sufletului său, și-o hotărâse: să se dezintereseze pe viitor de toată viața politică. De pe urma ei nu se alesese decât cu alergătură, cheltuială, neplăceri, desconsiderare din partea mai-marilor. Și iarăși, a încerca în altă parte, cu alt partid, îi părea puțin cavaleresc. Simți un fel de scârbă, gândindu-se că toți caută să-l exploateze pe temeiul popularității pe care și-o câștigase.

Avocatul Ilie Stan își aprinse o țigară, sorbi fumul, tuși cu înec și zise liniștit:

— Desigur că apreciem și popularitatea dumitale. Dar știm că n-ai căutat-o anume, că n-ai făcut demagogie, ca

alții, ci ai câștigat încrederea oamenilor prin cinstea și hărnicia dumitale. O astfel de popularitate trebuie să fie prețuită. Ea cântărește prețul omului. Pentru a reveni la obiect, eu cred că dumneata ai fi mai bun prefect decât deputat. Spune cuvântul: primești?

Omul tăcu puțin, căzut pe gânduri.

— Nu, răspunse el, nici prefect, nici deputat. Dar iată cuvântul meu: nici cu alții. Nu mai fac politică. O să-mi văd de năcazurile mele. Dumneata ai dreptate: ai mei nu m-au prețuit. M-am săturat să lucrez mereu pentru alții. Sunt om cu familie grea. Trebuie să muncesc. Trebuie să-mi văd mai bine de cancelaria de avocat. În sfârșit, un om cinstit ce poate câștiga dintr-o slujbă? Atât cât să nu moară de foame. Atâta, mulțămită lui Dumnezeu, câștig și fără ea. Dar sunt alte greutăți, alte încurcături, pe care cu greu le mai desfaci dacă rămâi om cinstit.

Solicitorul zâmbi abia perceptibil.

— Știi că te-nșăli singur? Oricât ți-ai vedea de birou, de clientelă, avocatura nu mai aduce azi ca odinioară. Cine nu-și are, în ziua de azi, încurcăturile lui financiare? S-au abătut vremuri grele peste generația de după război. Au ajuns datori și oamenii cei mai harnici. Toată lumea trebuie să alerge după câștiguri laterale. Fără-a voi să te supăr, știu că și dumneata ai nădăduit ceva de la politică. Pe sfânta dreptate, se cuvine un câștig lateral, curat, cinstit, nu spun altfel. Cu o casă ipotecată atât de greu ca a dumitale, cu noul împrumut pe care a trebuit să-l ridici când ți-ai măritat fata, cu cheltuielile ce le ai mereu cu băieții la Universitate, e greu să te mărginești azi la avocatura.

Ghiță Mărgineanu se tulbură adânc. De unde cunoștea Ilie Stan situația lui financiară? Și cum de îndrăznea, un străin, să i-o amintească? Deodată îl năpădiră argumentele potrivnice, pe care le auzise în discuțiile și certurile din familie. Din aceste greutăți porniseră și certurile, ce nu mai conteneau de câteva zile.

Se mișcă greoi în fotoliul vechi, și bărbia-i căzu din nou în piept.

— După socoteala noastră, dumneata ai absolută nevoie de șase sute de mii de lei pentru a ieși din impas. Licitarea fixată pentru 15 mai trebuie să se ție. Un om ca dumneata trebuie să fie ajutat. Ei bine, noi suntem gata. Așteptăm un singur cuvânt de la dumneata.

Avocatul Stan se ridică și începu să se plimbe foarte liniștit, cu pași largi, prin odaie. Ghiță Mărgineanu rămase multă vreme tăcut, cu capul în piept, cu ochii pe jumătate închiși. Licitarea aceea-i scosese și pân-acum peri albi. Și-i mai scotea încă, iată, și-n clipa asta. îi era greu și scârbă de impertinența acestui om, de atacul lui direct. Dar se gândea că toți din familie vor fi împotriva lui, mai înverșunați decât pân-acum, dacă va refuza târgul.

— Ascultă, domnule, cum înțelegi acest ajutor? întrebă el cu glasul stins, fără să-l privească pe avocat.

— O, poți fi cel mai liniștit om din lume. Nu defraudăm, nu păgubim pe nimeni! Câte lucruri bune nu pot pune la cale oamenii înțelepți, prelinii adevărați între ei! E o afacere curată, dragul meu coleg. Dacă nu voiești să profiți dumneata, va profita altul. Iată despre ce este vorba. Primești prefectura?

— Să zicem...

— Dumneata, prefect al județului, vei conduce alegerile, lucru evident. Pentru județul nostru, guvernul, sub titlul de cheltuieli electorale, varsă din fondurile secrete opt sute de mii de lei. E județ mare, șapte candidați la deputăție, trei senatori!

— Dar ăștia sunt bani ai statului! Nu e hoție?

— Toate guvernele fac așa alegerile. Drept, nedrept, este un uz. Da noi ne-am gândit la susceptibilitatea dumatăle. Ca prefect, ți se vor vărsa acești bani. Dacă vrei, nu te-atingi de ei. Faci o fundație pentru județ, dregi drumuri, într-un cuvânt, faci ce vrei. Dar avem trei

candidați, oameni cu dare de mână, care, de bună voia lor, oferă, pentru cheltuielile electorale, câte patru sute de mii de lei. Aceștia vor fi de-asemenea la dispoziția dumatăle. Cu popularitatea dumatăle, nu poți cheltui nici jumătate din ce dau cei trei. E adevărat că nu-i cunoaște nimeni în județ, dar dacă te pui dumneata pe lucru, se vor alege, suntem siguri. Guvernul ține mult ca ei să întren Parlament. Sunt niște personalități cunoscute în politică. Apoi, ei au și vărsat sumele. Sunt oameni bogați.

Avocatul duse mâna la buzunar și scoase un pachet de bilete de câte-o mie.

— Iată, aici sunt șase sute de mii, deocamdată, de cât ai nevoie dumneata pentru a ieși din impas. Dacă primești, mașina ne-așteaptă la poartă. Adio licitație! Nu trebuie să ai scrupule! Bani sunt de la cei trei. Dumneata le faci un serviciu, îți fac și ei dumatăle unu.

Ghiță Mărgineanu albi ca păretele. Nu-și mai putea lua ochii de la bani. Se silea să se convingă că solicitatorul avea dreptate. Nu fura pe nimeni. Nu erau bani din vistieria statului. Și totuși... Ce sentiment de descurajare îl copleșea! Se porni în el un fel de vârtej care-l amețea, simțea că-i vine leșin. I se părea că stă în fața unei lumi noi, necunoscute, în care nu cuteza să facă primul pas.

În liniștea ce stăpânea în odaie, se deschise deodată ușa și se ivi soră-sa, domnișoara bătrână și ascuțită la minte, aducându-i paltonul și căciula. Ea făcu o mică închinăciune din cap către Ilie Stan, se apropie de fotoliu și zise:

— Îți aduc imediat și țolica. Am dat s-o scuture puțin. E mijlocul lui april, și soarele-i încă tot cu dinți.

Avocatul o privi cu ochi bolnavi un răstimp, apoi se ridică, îmbracă paltonul, își luă căciula și, întorcându-se către solicitator:

— Mergem, domnule!

Numaidecât bubui, afară, motorul. Și se auzi glasul

ascuțit al surorii celei inteligente:

— Înfășură-te bine cu țolica, bădiță!

Ghiță Mărgineanu surâse amar. De douăzeci de ani nu-i mai spusese soru-sa «bădiță»...

19 2 9

PE DRUMURI

Prin august, într-o după-amiază senină și limpede, apărură pe ulița bisericii din satul Vălișoara doi săteni: un bătrân și o bătrână. Pășeau încet, târându-și picioarele grele; din când în când se opreau și priveau cu ochii lor stânși casele. Îți spuneau câte o vorbă, fără să se privească, porneau mai departe, și iar se opreau să se uite la ceas. Bătrânul era gârbov, dar chiar dacă ar fi stat drept, n-ar fi ajuns până la umerii femeii. Amândoi erau cărunți, și fețele lor – brăzdate de pârâiașe adânci. Vorba lor era ostenită, părea că le vine foarte greu să-și spuie cuvintele rare, pe care le schimbau din când în când.

După îmbrăcăminte n-ar fi părut să fie oameni săraci, și totuși erau priviți cu milă de săteni.

— Zice că umblă după cortel. Vreau să se mute la noi.

— Ce să facă ei aici?

— Știe-i Dumnezeu sfântul. Poate vreau să moară în satul nostru.

— Vorbesc nemțește. Oare de unde să fie?

— Cine știe?! Da par niște bătrâni foarte năcăjiți.

— Da, însă eu cred că sunt oameni de omenie.

— Numai de și-ar afla o casă pe plac.

Ei mai cutreierară, într-adevăr, încă două uliți, afară de ulița bisericii, până ce, în sfârșit, închiriară o casă. Nu că n-ar fi fost Frumoase locuințele, – erau tot case de piatră, – ci, după cum spuseră femeile pe la care întrebaseră de prețul chiriilor, erau foarte scumpe. În Vălișoara se aflau destule locuințe de dat cu chirie, pentru că, sat de munte, cu aerul curat și sănătos, era socotit ca un loc bun de cură, și, mai ales vara, îl căutau destui

străini.

Mutarea celor doi bătrâni în Vălișoara nu stârnise vâlvă mare, și astfel, când, la trei săptămâni, se arătă în sat alt neamț, care încă umbla după cvartire, nime nu se putea gândi că între cel de acum și cei doi bătrâni ar fi vreo legătură. Acesta era un om mijlociu de statură și de vârstă, c-un obraz foarte roșu și buhăit de băutură, cu o păreche de mustăți stufoase, roșcate, ca două coade de veveriță. El făcu repede târgul; cât i se ceru, pe cea dintâi casă în care intră, atâta dădu.

— Asta-i om cu mâna largă, spuse proprietarul oamenilor care se interesară ce fel de neamț va mai fi și ăsta. Zurnăie banii în buzunar, dar știe-l dracu': miroase ca o bute. Trăbă să fie mare bețiv.

— Vine singur?

— Aș! De unde! Muiere și șase copii.

Și, peste-o săptămână, cei trei birtași din sat făcură, într-adevăr, cunoștință, în aceeași zi, cu neamțul cel cu mustățile stufoase. Și nu numai birtașii, ci și vecinii și toți cei care treceau pe lângă birturi. Cântecul răgușit al străinului, răcnetele lui se auzeau până departe.

De aici încolo neamțul fu cunoscut repede de întregul sat; de multe ori, ieșind din birt, se oprea în mijlocul uliții, și prin strigătele sale aduna ziua-n amiaza mare lumea în jurul său, iar de era noapte, tărăboiul ce-l făcea se-amesteca în urletul și lătratul cânilor de prin curți.

Bea cu nemiluita, bea cu un fel de turbare, vin, rachiu, bere, orice i-ar fi pus birtașul dinainte. Dacă în birt nu era decât un țigan, pe acela-l aducea cu puterea la masa lui, să-i ție tovărășie: singur nu-i plăcea să-și petreacă. Și dacă erau de față zece oameni, pe toți îi grămădea în jurul mesei lui și le plătea băutura. Dar, în schimb, cu ce trebuiau să-i plătească bieții oameni! îi puneă în șiruri ca pe militari, și-i muștraluia de mama focului. Își scotea pieptul, se înfură, devenea aproape

nebun, și ochii i se holbau să-i sară din cap. Comenzile, pe nemțește, răsunau până departe. Avea plămâni de taur parcă. Și când îl apuca, atunci trebuiau să sară toți de pe scaune, să se alinieze. Trebuia pe rând să vie fiecare să-i facă raport, ca unui general, și adeseori ridica palma, dacă nu-i plăcea cum i se înfățișează închipuitul soldat. Dar când să izbească, brațul îi cădea neputincios.

Tot satul începu să vorbească despre străin.

Cei doi bătrâni, de când se pripășiseră în Vălișoara, trăiau retrași. Nime nu-i vedea, cu ziua de cap. Numai spre sară, după ce se liniștea satul, ieșeau să-și târâie, vreo jumătate de ceas, picioarele grele, pe drum. Dar din ziua în care sosi neamțul cel roșcat, pe bătrâni nu-i mai văzu nime, nu mai ieșeau nicăieri, așa că gazda se apropia adeseori tiptil de ușă, să vadă dacă mai trăiesc.

Într-o dimineață de septembrie, gazda casei unde locuiau cei doi bătrâni văzu cu mirare că intră pe poartă bețivul. Părea foarte nenorocit, totul părea că atârână greu pe el: hainele, mâinile, buza de jos, pleoapele. Fără să se uite la român, se îndreptă spre locuința bătrânilor. Omul rămase nedumerit: de trei zile îi porunciseră bătrânii că oricine va întreba de ei, să spuie că nu-s acasă.

— Oho, domnule, zise el, domnii nu-s acasă, și i se puse în cale.

— Ba acas, ba acas! răspunse străinul, cercând să-l ferească pe român din cale-i.

— Dacă-ți spun eu că nu-s!

— Ba zo, ăla acas! Las la mine, ști io că tata și mama al meu acas!

Străinul vorbise cu vocea, muiată, părea că abia-și poate stăpâni plânsul.

— Părinții dumitale? întrebă omul, cu mirare, lăsându-l să apuce pe scări.

— No le, ăla părinții mei.

În odaia unde erau bătrânii stăpânea o liniște atât de

adâncă, încât românul chiar crezu pe-o clipă că nu-s acasă domnii, și, repede, temându-se să nu-l mintă roșcatul și să șterpelească ceva de prin casă, îi apucă înainte și deschise ușa.

Dar chiriașii lui erau înăuntru. Ședeau lângă masă, pe două scaune, cu capul în piept, și se țineau de mână. Părea că dorm, ori poate că au murit în poziția aceea. Românul se retrase repede și-l lăsă pe roșcovan să intre.

Abia se închise ușa, și se auzi un plâns înflorător. Erau mai mult gemete și răcnete decât hohote. Se cunoștea foarte bine că plânge cel tânăr. Multă vreme nu se auzi decât plânsul acestuia. Apoi, într-un târziu, se auzi glasul stins, ca de pe altă lume, al bătrânului.

— Așadar, iar ne-ai aflat, Friț, iar ne-ai aflat!

— Să mergem în fundul iadului, și chiar acolo va da peste noi, oftă femeia.

Roșcovanul nu mai plângea, dar nu răspunse.

— Ce gândești tu, să rămânem muritori de foame, acum, la bătrânețe? Nu ți-i milă de noi? Nu știi că abia mai avem din ce trăi? se auzi din nou glasul bătrânului.

Dar Friț iar nu răspunse.

Urmă un lung răstimp de tăcere, în care iarăși fu o liniște de moarte în odaie. Într-un târziu se auzi glasul bătrânei:

— Nu-ți mai putem da nimic. Tot ne-ai beut. Să nu te mai vedem în ochi! Ieși numaidecât! Nu vezi că-l omori pe tată-tău?

La cuvintele acestea, se auzi un schelălăit prelung, ca al unui câne care vrea să urle și nu poate. Apoi plânsul de mai nainte izbucni din nou. Din când în când se auzea câte un cuvânt distinct: «copiii», «nevasta», «cel mai mic e bolnav». Deodată se liniști totul. Se auzi cum zurăie niște chei. Și, repede după asta, roșcovanul, fără să mai zică un cuvânt, ieși cu fața încruntată, strângând ceva în palma dreaptă, ieși cu pași largi, și trecu prin curte aproape

alergând.

În noaptea următoare, cei doi bătrâni dispărură din sat. Tot bagajul ce biet aveau îl lăsaseră să li-l trimită gazda casei în urma lor, pe adresa ce va primi-o. Dar l-au pus să jure: nu care cumva să-i spuie lui Friț unde trimite bagajul.

Bețivul, când a aflat de fuga părinților, a devenit aproape nebun. Cinci ceasuri au trebuit să-l ție legat.

— Așa-i vine de-o vreme-ncoace, de câte ori se duc bătrânii, spuse nevasvă-sa, o femeie palidă ca o moartă și slabă de să-i numeri oasele.

— Și ce va fi acum? o întrebă un țăran.

— Îi află el iar, că-i trece nebunia. Și ne ducem și noi unde sunt ei. De șase ani, tot așa suntem: pe drumuri.

19 3 O

CHEFURILE LUI MARTINI

Pe vremea aceea trăia în orașul nostru un mare chefliu, Isidor Martini cu numele. Era om trecut de vârsta jumătate, scurt, gros, cu obrazul mare, veșnic aprins ca de pojar. Avea ochii mici, rotunzi și plini de veselie, avea trei rânduri de bărbii, și o ceafă ce se ridica în valuri de grăsime, înecându-i capul. Se purta ras proaspăt, ca un popă catolic.

— Pe vremea aceea bărbații purtau cu toții mustață, dacă nu și barbă. - Învârtea, peste zi, tot felul de negoțuri și era un fel de arhitect, mai cu seamă. Clădea case, construia drumuri, poduri, pardosea străzi. Se mira lumea când îl vedea alergând cu ziua de cap și-n arșița cea mai dogoritoare, deși se știa că nu se culca până la ceasurile 2 - 3 din noapte.

Isidor Martini trăia de mult în oraș, burlac răsuflat. Nimeni nu știa de unde venise, nici ce neam de om era. La biserică nu-l văzuse nimeni, niciodată. Vorbea bine și românește, și nemțește, ba, în vremea din urmă.

O rupea și pe ungurește. Cele două localuri cercetate

de el zilnic erau frizeria «Herman» și restaurantul-cafenea «Coroana». La ceasurile 6 dimineața îl aflai regulat la frizerie, la 8 sara, cel târziu la 9 – la restaurant.

Isidor Martini era cunoscut în întreg orașul din pricina chefurilor lui răsunătoare, care se isprăveau adeseori cu bătaie și scandal. Dar era cunoscut și pentru inima lui bună: împărțea băutura din belșug cu oricine

I se așeza la masă. Și nu era darnic numai la băutură, ci ajuta și școlari săraci, spitale, ba până și pentru biserici împărțea ajutoare.

De două ori pe săptămână, joia și sâmbătă, oaspele lui la masă, la «Coroana», era frizerul Herman. Neamțul – uscat, înalt, cu capul plecat într-un unghi aproape ascuțit, din pricina grumazului prea lung – semăna cu cifra 1. Era cărunț, se purta cu pieptănătura linsă și cu barbișonul ascuțit.

Frizerul era om subțire. În sările când venea la «Coroana» nu-l mai cunoșteai; părea scos din cutie. Punea jacheta cea neagră și cravata albă, se purta țăpăn, ca și când nu numai pantalonii, ci întregul ins i-ar fi fost călcat cu fierul, și dădea pe scocul lung din grumazul său deșirat întâile păhărele. Era ceremonios nevoie mare, și parul pe care-l înghițise încă din stradă abia-l lăsa să se servească din mâncările de pe masă.

Atitudinea asta îl încânta pe Isidor Martini, și de aceea, în conversația cu frizerul, folosea un limbaj special; îl trata mai de la egal la egal decât pe ceilalți, ba uneori părea că-i arată un deosebit respect. Altfel se purta cu el în frizerie, unde, adeseori, pentru cea mai ușoară încreștere de brici, se mânia, îl făcea măgar și stupid și se jura că nu-i mai calcă pragul. Dar Herman era om cu minte și cu îndelungă răbdare. Se făcea că nu aude sudalmele, își înghițea năcazul, și-n urmă tot izbutea să-i arate lui Martini, în oglindă, cei mai sclipitori obraji roșii din oraș, încât un surâs larg se ivea regulat pe buzele

antreprenorului. La masă, însă, se schimba situația. Deși îl vedea pe frizer, de ani de zile, de două ori pe săptămână, în aceeași ținută ceremonioasă, lui Martini îi părea mereu, de fiecare dată, că primește vizita unui om străin, cu care nu se putea purta intim de la început. De era singur, ori cu alții la masă, în clipa când își făcea Herman apariția, Martini se grăbea să-și puie șervetul alb subț bărbie, îndată ce-i strângea mâna. Și neamțul nu era un tovarăș de masă plăcut. Tăcea mereu și asculta cu grumazul și urechile întinse. Bea tot atât de întins, bea pe îndelete, paharul întreg, și-l așeza cu o deosebită grijă pe masă, privindu-l adânc numai când era gol. După două-trei ceasuri, în vreme ce sticle goale se înșirau pe podea, de-a lungul păretelui, și Martini cu ceilalți tovarăși vorbeau tare și gesticulau de să-și scoată ochii, frizerul, treaz, se ferea să nu-l atingă brațele care se-aruncau în vânt, și-și păstra ținuta ceremonioasă. Numai când vinul era prea tare, se avânta și Herman la vreun cântec. Dar avea un glas plângător, aspru, uscat, plin de scârțâituri, care-i făcea rău lui Martini. Și atunci Martini își uita de respectul ce-l avea față de omul acesta, care îi povestise odată, demult, că se trage dintr-o familie nobilă, dar scăpătată, și-i porunca să tacă. Dar neamțul, după ce lua la cap, nu mai înțelegea să-l asculte. Chema pe țigan lângă el și-i fluiera, încet, dracu' știe ce valsuri ori ce romanțe vechi, pe care țiganul abia le putea prinde, și pe care niciunul dintre oaspeți nu le putea cânta, afară de frizer. Martini izbea cu pumnul în masă, chema pe chelnări să-l scoată pe neamț din birt. Nu putea suporta vocea lui Herman. Dar neamțul rămânea impasibil, nu auzea nimic. Înfuriat, Martini dădea semnalul: se scula cu ceilalți de la masă, îl umflau pe Herman și-l puneau în stradă, pe la ceasurile 2 - 3 după miezul nopții. Adeseori venea poliția, și se făcea bătaie. Isidor Martini se dădea amenințător la oamenii stăpânirii, bețivanii ceilalți ridicau pumnii, și, în vremea asta, neamțul se strecura în

restaurant și continua să-și cânte psalmodiile lui răgușite. Era încăpățânat ca un catâr, și de aceea Isidor Martini, când îl avea la masă, porunca chelnărului să nu aducă vinuri tari. Frizerul se îmbăta greu, și din pricina asta Martini îl și pizmuia, dar îl ținea și de om superior.

Într-un an, stăpânul «Coroanei» nu aduse în pivnițele sale decât vinuri tari. După două-trei sări, în care frizerul cântă regulat, Martini îl amenință pe patron că nu va mai călca în localul lui. Omul se dezvinovăți: nu era el de vină când anul acela toate vinurile erau tari. Cele pe care le servea la masa lor erau dintre cele mai slabe; avea altele, «catran», nu altceva.

Într-o sâmbătă sara, Martini, de cum intră în crâșmă, porunci:

— În sara asta bem catran!

Erau vreo șase la masa lui. În curând veni și frizerul, în aceeași ținută ceremonioasă. Ordinea de zi era stabilită din vreme: trebuiau să-l îmbete pe Herman în așa măsură, încât să nu mai poată cânta. Și chiar de la început, ca să nu-și poată petrece în pace.

Era prin ianuarie, și afară - un pui de ger, de trosneau castanii de pe stradă. Li se serviră cârnați proaspeți cu varză acră. Se dădu comanda:

— Paharul - ex, fiecare, iar Herman - două pahare.

Frizerul fu măgulit: îi recunoșteau pe față superioritatea.

— Nu, zise el, nu două pahare mici, ci unul mare. Să-mi deie un pahar de bere, voi bea cu acela.

Martini clipi din ochii lui mici, și chelnărul îi umplu lui Herman paharul cerut.

După al treilea, frizerul începu să cânte, cum îi era felul. Martini zorea cu paharele. Li se îngreuiară și lor capetele. După un ceas, frizerul amuți, spre marea bucurie a lui Martini. El, cu ceilalți, crezând că abia de-acum vor începe petrecania, hotărâră că vinul nu-i prea tare. Nu-l

mai schimbare și băură înainte, în vreme ce frizerul, răzimat de speteaza scaunului, horcăia cu capul căzut pe spate, cu gura larg deschisă. Era palid și pierdut; în haina neagră părea gătit pentru drumul cel din urmă.

Martini cu tovarășii săi băură înainte. Într-o larmă clocotitoare. Divina putere a beției îi stăpânea de mult, deși ei credeau că abia de-acî încolo au să-și petreacă.

Martini privea cu satisfacție la frizer. Începură să ție cuvântări. Toți se simțeau mai mari, mai plini de spirit în sara aceea.

Deodată Martini se izbi cu palma peste frunte.

— Domnilor, glăsui el, am o idee genială! Cîrpaciul ăsta, — și arată spre frizer, — și-a bătut mereu joc de noi cu rezistența lui la beătură. Domnilor, uitându-mă la el, mi-a venit o idee genială: cît i-ar sta de bine călugăr! închipuiți-vă: ras, uscat cum e, cu brazdele acelea pe obraji și pe frunte, îmbrăcat într-o rasă de călugăr, de franciscan! Dacă s-ar vedea-n oglindă, nici el n-ar crede că nu-i călugăr. Ei, iată! Trăbă să-l facem călugăr, altfel nu se poate!

Ceilalți aplaudară.

Martini păru că se trezește din beție.

— Domnilor, zise el, unul dintre dumneavoastră s-aducă aici un bărbier, iar altul, cu biletul ce-l voi scrie, să meargă la mănăstirea franciscanilor. Le-am făcut destule danii; nu se poate să nu-mi trimită o rasă, pentru câteva ceasuri. O să le scriu că au nevoie de ea la teatru.

După ce solii plecară, bețivanii începură să-i toarne încet-încet lui Herman vin în gura deschisă. La început neamțul se înecă, tuși, holbă din ochi, dar în curînd se obișnuî și începu să înghită tacticos, deschizînd din cînd în cînd ochii. Sosi mai întîi bărbierul, și, după indicațiile lui Martini, îi rase lui Herman barba și mustățile, în vreme ce tovarășii de băutură făceau o larmă drăcească și se tăvăleau de răs.

Ras până la piele, Herman era de nerecunoscut. Martini, mândru de ideea lui, porunci calfei de frizer să-i taie și tonsura călugărească. Sosi și trimisul de-al doilea, cu rasa.

Toată lumea aplauda.

Herman fu îmbrăcat în sutana aspră, roșiatică, și încins cu funia. În răstimpuri deschidea în silă pleoapele, ce i se lipeau grele, și se uita prostit în jur. Nu mai pricepea nimic din ce se petrecea cu el. Dar tovarășii nu voiau să-l lase să se trezească și-i duceau mereu paharul la gură. Și, cu mari eforturi, frizerul mai înghițea un păhăruț.

Urmă o beție din care nimeni nu se trezi până către dimineață. Martini se pomeni în stradă, într-o trăsură. Lângă el - Herman; în față - unul dintre oaspeți.

Birjarul îi întrebă a suta oară:

— Unde mergem?

Martini se uita mirat la călugărul de lângă el și-l întrebă pe cel ce-i ședea în față:

— Cine-i păpă-părintele?

Acela înălță din umeri.

— Dracu' știe! Da debu să-l du-ducem la mânăsire.

— Așa, da! La mânăsire! Se vede că-i beteag! Și-i și înghețat de frig. Da cum dracu-a ajuns în t'ășură cu noi?

— Se vede că l-am tâlnit pe drum, și ne-a fos milă de el, răspunse tovarășul, convins.

Și adormi îndată.

— La mânăsire! strigă Martini birjarului.

Birjarul bătu mult în poarta mănăstirii. Încă nu se luminase bine. Portarul întrebă, de după ușă, deschizând o fereastră:

— Ce voiți?

— Avem pe-unul de-al vostru, un frate. L-am găsit pe drum, aproape înghețat. E bolnav rău.

— Nu ne lipsește nimeni, zise portarul.

— E străin, spuse Martini. Să vie doi să-l ducă.

Singur nu se poate mișca.

Portarul deschise, se apropie de trăsură, se uită la frate și păru că se cutremură:

— Nu-i mort? întrebă el.

— Mort?! Da ce suntem noi? Car mortuar? Du-l la căldură, că-ngheață, zise Martini.

Din gang ieșiră două umbre, se apropiară, îl pipăiră, îl întrebară. Frizerul - ca lemnul. îl duseră de subsuori, mai mult pe sus. Nu-l slujeau picioarele, erau moi, ca de mămăligă.

Herman nu se trezi douăzeci și patru de ceasuri. Călugării veneau din ceas în ceas, îi ascultau respirația, care abia se auzea. îl scuturau, îi strigau la ureche. Niciun folos.

Starețul ceru prin telegrame urgente răspuns de la mănăstirile de franciscani dacă a plecat de la ei vreun călugăr așa și așa, și dacă a plecat, să-i deie numele.

Nu lipsea, din nicio mănăstire, nimenea.

Cum străinul nu dăduse niciun semn de cunoștință atâta vreme, starețul porunci ca, pentru orice întâmplare, să-i deie sfântul maslu, să nu moară ca un păgân.

Herman nu deschise ochii nici cât ținură rugăciunile și ungerea cu ulei sfințit.

În fine, luni dimineață, frizerul se trezi. Deschise ochii, privi aiurit prin cameră și-i închise iar.

— Ești la noi, ești în mănăstire, la loc bun, spuse fratele care veghea lângă el. Nu trăbă să te temi. Ai fost bolnav. Acum, mulțămită lui Dumnezeu, văd că ești mai bine.

Străinul nu răspunse, nu mai deschise ochii, până întru târziu. Când îi deschise, se uită prostit la franciscan.

— Nici dezbrăca nu te-am putut. Erai bolnav rău, nu te puteai ține pe picioare, zise fratele, vesel. De-acum răul a trecut. Dar de unde ești? De unde vii cuvioșia-ta?

Neamțul încă nu înțelegea nimic. Pe creieri îl apăsa o

greutate de plumb.

— Cum te cheamă? întrebă din nou fratele.

— Nu... nu pot... nu știu...

— O să-ți treacă îndată oboseala. Nu-i de mirare! O să-ți aduc un ceai cald.

Dar cât ce ieși călugărul, frizerul sări înspăimântat din pat. Se-mpiedică în rasă, căzu, se ridică, și abia acum văzu că-i îmbrăcat în haină de călugăr. O senzație de leșin îi copleși inima. își pierdu iar licărirea de cunoștință care-l făcuse să sară din pat. Ce caută el aici, în locul ăsta străin și în haină străină?

Fratele îl află întins pe pat.

— Să bei ceaiul acum îndată. Ieri, toată ziua, n-ai pus nimic în gură.

Neamțul ascultă și, cu pauze îndelungate, sorbi ceaiul, tot privind speriat când la haina de pe el, când prin odaie și la călugăr.

— Ei, acuma să-mi spui cum te cheamă pe frăția-ta și de unde ai venit. Starețul nostru vrea să știe numaidecât.

Neamțul, cât ce sorbi din ceai, se încredința din nou că el era proprietarul frizeriei «Herman». Dar mai departe nu putea gândi.

— Eu... eu sunt Herman, frizerul Herman, bolborosi el cu teamă, privind rătăcit prin odaie.

Călugărul clătină din cap, nu mai zise nimic și raportă starețului.

— Se vede că-i stricat la minte; bate câmpii, sărmanul de el, zise starețul. Pe frizerul Herman cine nu-l cunoaște? Tu nu-l cunoști?

— Îl cunosc, cum nu?! răspunse fratele. Dar veniți și cuvioșia-voastră să vedeți.

Starețul intră în odaie, se apropie de pat:

— Tot rău, iubite frate? Ai călduri și-acum? Nu s-ar zice, răspunse tot el, după ce-i pipăi pulsul. Ai putea să ne spui cine ești, de unde vii? La mănăstirile noastre am

întrebat, dar n-a plecat nimeni din niciuna.

— Eu... eu sunt frizerul Herman, șopti neamțul, cu teamă.

— Ei, da! O să rămâi la noi până te faci bine. Odihnește-te. Ești încă slăbit de boală.

Îleșind, starețul îi șopti călugărului care-l însoțea:

— Așa se explică cum de s-a rătăcit. Cine știe de la ce mănăstire străină va fi plecat, pierzându-se în lume!

Rămas singur, Herman zări într-un colț, deasupra spălătorului, un ciob de oglindă. Îl atrase ca un lucru familiar, cu o putere magnetică. Va ști îndată dacă e el frizerul, sau nu. Fiindcă în fața călugărilor îi pieria siguranța. Dar când se văzu în oglindă, dete un țipăt. Ochii i se împăinjeniră, și abia se putu târî până la pat. Așadar, haina și călugării nu mințiseră! Era călugăr franciscan, nu era frizerul Herman!

Se trânti pe pat, își acoperi capul cu perina și rămase nemișcat, în ghearele unei spaima ce-l îngheța. Gândurile i se amestecară greoaie, și nu mai văzu nimic limpede. Nu mâncă nimic toată ziua. În noaptea următoare mintea i se limpezi. Era acum sigur că el e frizerul Herman, că are atelierul în Piața Mare, nr. 4, că pe calfa lui din prăvălie îl cheamă Hanț. Dar nu-și putea aduce aminte când s-a îmbrăcat în sutană, nici cum a ajuns în mănăstire, nici când și-a ras barba și mustața.

Se plimba prin odaie, când veni fratele îngrijitor. De oglindă nu se mai apropia, o înconjura cu spaimă, să nu-i piară iar siguranța de sine.

— Părinte, zise el, eu acum sunt sănătos, restabilit cu desăvârșire. Dar încă nu-nțeleg multe: nu știu cum de sunt ras, cum de port haina asta. Nu-mi amintesc de nimic. Dar un lucru știu: eu sunt frizerul Herman, proprietarul frizeriei «Herman» din Piața Mare, nr. 4.

— Hm! făcu fratele. Aiurezi încă și-acum! N-ai face bine să te pui în pat?

— Nu, părinte, nu aiurez! Nu-s călugăr, cum nu ești dumneata fată. Sunt proprietar, frizer, și am o calfă pe care-l cheamă Hanț.

— Dar în ce oraș, ai putea să-mi spui?

Neamțul îl privi prostit. Cum în ce oraș?! Dar nu era acasă, în orașul lui?

— Aici! Unde vrei să-mi am frizeria?!

— Eu îți spun, iubite frate, să stai liniștit în pat. Ești bolnav încă.

Dar Herman fu cuprins de furie. Începu să țipe, să gesticuleze.

— Dar ce? Sunt prizonierul vostru? Cine rade în locul meu? Cine tunde? Cine-mi plătește paguba dacă mai rămân aici? Da cum crezi să fiu eu călugăr franciscan dacă-s evanghelic, luteran?

Fratele, înfricat, se strecură în coridor și se înapoie cu starețul și cu mai mulți călugări.

— Cer, în numele legii, să-mi dați drumul. Eu nu sunt călugăr, ci frizerul Herman! Trimiteți după calfa mea, în Piața Mare, nr. 4, după Hanț, să vie aici să adeverească. Spuneți-i să încuie prăvălia și să alerge aici, unde stăpânul său e luat drept nebun.

Starețul trimise pe un servitor al mănăstirii la adresa dată. Și, nu peste mult, calfa, - un băiețoi, un lungan albineț, - intră în odaia unde călugării și starețul îl înconjurau pe Herman, care se străduia să le demonstreze că el este el, adică frizerul Herman, și nu altul, nu călugărul franciscan cu care vorbeau.

— Dragul meu! Iată-l! Bine c-ai venit! strigă el când îl văzu pe Hanț și se repezi cu brațele întinse la calfă.

Dar Hanț se feri îngrozit, la spatele călugărilor, zicând înspăimântat:

— Nu te cunosc, părinte! Nu știu cine ești dumneata!

— Nu mă cunoști?! Da' ce, ești tâmpit și tu? Sunt Herman, stăpânul tău, sunt proprietarul frizeriei din Piața

Mare, nr. 4.

Calfa căscă ochii mari.

— Domnilor, zise el, nu știu ce să cred. După glas, parc-ar fi stăpânul meu, care-a dispărut de sâmbătă sara.

— Sunt chiar eu, Hanț! Vino și mă pipăie!

— Dumneata... nu știu. Stăpânul meu a plecat la un restaurant, cu niște pretini. Nu-i lucru nou că nu vine două zile acasă după câte-o petrecanie. Dar ăsta-i călugăr în toată legea! Are și tonsură! La glas samănă, da câte glasuri nu samănă!

— Nu știu cum s-a făcut! Nu știu cine m-a ras și cine m-a tuns! Atâta știu, că eu sunt frizerul Herman, și că tu ești calfa mea, Hanț, și că domnii ăștia trăbă să-mi deie drumul! urlă neamțul.

— Am o idee, zise calfa. Știu cu ce haine a plecat stăpânul meu de-acasă. I le cunosc ca și pe-ale mele. În buzunarul din lăuntru are totdeauna fișe cu datorniciei prăvăliei. Să-l dezbrăcăm de sutană, să vedem.

— Cum să-l dezbrăcăm pe-un călugăr aici?! se miră starețul. Asta nu se poate!

— Ba da, se poate, urlă Herman, și începuse să-și deie poalele peste cap.

Călugării se cruciră. Hanț îi ajută să se dezbrace până ce rămase în haina lui de ceremonie.

— E stăpânul meu, cinstiți părinți... oftă calfa.

— Eu sunt, eu! Acum știu, de bună seamă, că sunt eu! striga frizerul. Doamne-Dumnezeule! Ce minune!

Hanț îi căută în buzunare și scoase portofelul cu fișele frizeriei.

— El este! izbucni iarăși, cu veselie, Hanț.

— Eu sunt! strigă iarăși frizerul, uitându-se cu lăcomie la fișe.

Și, printre călugării mirați, stăpân și calfă porniră la braț...

De întâmplarea asta a mers vestea ca de cea mai

strașnică dintre poznele puse la cale de Martini cel chefliu și de prietenii lui de băătură. Adevărul era că Martini și tovarășii lui fură două zile îngrijorați de soarta frizerului: nu știau unde-l pierduseră. Nu-și mai aduceau aminte nici de împrumutarea sutanei de la franciscani. Și le trebuiră multe sări de chefuri ca să reconstituie totul.

Cât despre sutana de franciscan, rămasă în mănăstire, nimeni nu știa să limpezească lucrurile; numai fratele care o împrumutase sâmbătă sara, fără știrea superiorilor, pentru un preț bun, ar fi putut spune ceva. Dar el, cunoscând-o, tăcu până-i veni la îndemână, și-atunci o duse în chilia lui. Și nimeni n-a știut niciodată unde a dispărut sutana cu care fusese îmbrăcat neamțul...

19 3 1

ÎNTR-O 21 DE PRIMĂVARĂ

În văzduh tremura și se scâldea în lumină cristalul argintiu al primăverii, ca un giulgiu abia văzut. Musculițe de aur pluteau în aer, amețite de soare, legănate ușor de boarea ce adia de la miazăzi. În adâncimi vinete, sus în cer, palpitau aripi de ciocârlii, și în prunii grădinilor cântau cucii. Pe uliți părea că arde: ieșiseră copiii la joc, desculți și în cămășuțe, așa cum iernaseră după cuptor.

Toată lumea părea mai ușoară, cum umbla după trebi. Ceva greu ca plumbul se topise în ființe, iar lucrurile neînsuflețite păreau reînnoite, întinerite.

Părintele Costan grebla printre pruni, în grădină, fluierând, abia auzit, o doină. Cu capul gol, cu pletele negre în vânt, cu vesta descheiată, arunca departe grebla și aduna vârtos ogrinjii rămași din turiștea de peste iarnă a oilor. I se luminase sufletul de când începuseră a se topi zăpezile. Și murmurul sau șuierul unui cântec nu-l mai părăsea. Părea că-i stă lipit de vârful limbii. Deodată auzi din spate:

— Bună dimineața și săru' mâna!

Părintele Costan se răsuci.

— Bună să-ți fie inima, femeie!

O privi. Nu o cunoștea. Era o străină.

— Inimă bună nu mai am eu cât îi vacul, părinte, se auzi glasul întunecat, de pe altă lume, al femeii. Da dumneata ești părintele Costan?

Străina rămase înțepenită în cizmele ei mari și grele. Era slabă, bătrână și pierită. Părea aiurită, cum se uita împrăștiat, înfricată.

Părintele Costan se întunecă în grabă. Simțea cum îl pătrunde un aer greu, ca un fluid amar, care părea că se desface din ființa aceea amărâtă ce-i stătea aproape, în toiul luminii de primăvară adiau din străină umbrele morții. Părintelui îi păru că în marea lumină ce-l înconjura se răspândește o mare pată de umbră, de întuneric, care-l înghițea și pe el. Ca și când s-ar fi ascuns dintr-odată soarele în nouri, drept deasupra capului său. Nu era numai umbră, ci și frig.

— Dacă ești dumneata părintele Costan, apoi cu dumneata am o treabă, zise iar străina. A căzut peste noi o nenorocire.

În biruința primăverii, femeia cu fața suptă și întunecată, cu radierea de suferință adâncă ce-l învăluia în unde nevăzute pe preot, părea o batjocoră: o trupină putredă care n-a fost aruncată încă în vraful de ogrinji și de uscături pe care el, Costan, le grebla în dimineața aceea. Inima i se strânse. O senzație de neplăcere, de strâmtorare, de regret adânc îl luă în stăpânire. Cine i-a trimis acest nour să-i alunge primăvara din suflet? Avea senzația că femeia poartă în ea o lume cu totul străină de tot ce era azi viață – în cer și pe pământ. De unde izvorâse? Cum putea exista un ochi de glod negru într-o mare de lumină? Simți mânie și ură împotriva străinei.

— Am o treabă. M-a trimis la sfinția-ta păscălierul Nicodim.

— Nu știu, nu cunosc! răspunse răstit preotul.

— Mirare că nu-l cunoști! El te cunoaște. Și m-a trimis să faci niște slujbe pentru alungarea pe pustii locuri a duhului necurat.

Din glasul ei părea că trec curenți de îngheț în primăvara biruitoare. Da, Costan nu se mai putea înșela. Privea cu ură la femeia aceasta care adusese o lume și o viață veche, să păteze, să profaneze parcă bucuria înnoitoare a primăverii.

— Ești bolnavă? o întrebă cu silă și cu dezgust.

— Dac-aș fi eu! Și-ar face Dumnezeu milă și pomană dacă m-ar lua! da mi-i bolnav un ficior. Și mi-i frică să nu-l ia Dumnezeu pe el. Și să rămâie pe capul meu copiii lui, trei, numa cât ulcelele.

Se părea că gândul acesta o tortura de mult: o privire de groază și deznădejde îi învie în ochii de glod, când pomeni de cei trei copii.

— Dacă-i bolnav, trăbă să-l arăți doftorilor. Rugăciunea e bună, dar Dumnezeu nu face minuni decât numa când voiește sfinția-sa.

— Am fost pe la doftori, părinte. L-am dus și la casele nebunilor. Nime nu știe ce are-n cap. N-au vrut să-l ție nici la casele nebunilor. Zice că dacă nu sparge și nu face rău la nime, n-avem de ce să-l lăsăm acolo.

— Zici că-l doare capul?

În loc de răspuns, femeia își prinse capul între mână și-l clătină de câteva ori la stânga și la dreapta.

— Ce-i pe el să nu fie nici pe puii de șarpe!

— Are vreo rană? A fost în război?

— E limpede ca lacrăma. N-are nici bubă, nici pălitură. În bătaie? Cum să fie, că-i numa de trei pe douăzeci. În bătai era de unsprezece ani.

— Da spui că are trei copii. Așa de tânăr?

— S-a-nsurat, să ierți, când a fost de optsprezece.

— Mare prostie!

— Mare! Am văzut eu îndată, când am rămas cu nora

și cu doi copilași, până și-a făcut armata. Da' n-a făcut-o întreagă: l-au trimis acasă beteag.

— Cu durere de cap?

— Cu nenorocire în trup. S-a dus om și-a venit neom.

— Și el nu știe din ce i-a venit durerea asta?

— Poate că nu știe, ori nu crede. Multă vreme nu mi-a spus. Pe urmă, într-o dimineață, după ce l-au lăsat chinurile, a zis: «Poate din bătaia aceea».

— L-au bătut?

— Într-o noapte, nu se știe pentru ce, un plutonier a-nceput să-l bată în somn. Copilul era și de la firea lui fricos. Și, cum s-a trezit în bătaie soră cu moartcă, a leșinat. Vânătaile de pe trup i s-au cunoscut luni întregi. Acuma, el spune că poate din bătaia aceea i s-a tras răul din cap.

— Și-l doare deseori?

— Tot a doua, mult a treia zi. În somn îl apucă. De către ziuă. Toți sărim din pat, cu sufletul la gură, de două-trei ori până dimineața. Și el strigă să-l junghiem, că nu mai poate răbda. Ne pică sufletul de chinurile lui, și nu-l putem ajuta. Cu nimic nu l-am putut. Nici doftorii nu știu ce are-n cap. Nici cei de la casele nebunilor. Așa, mi-am pus în gând să mă duc unde merg și alți năpăstuiți de soarte. Și m-am dus la păscălierul Nicodim, care te cunoaște pe dumneata. A deschis cartea cea mare și ne-a spus: «E spaimă cu întâmpinare de duh rău!». A scris apoi răvaș pe-o hârtie și mi-a zis: «Să-l duci la popa Costan din vale, să-i citească slujbele ce am însămnat eu aici».

Bătrâna scoase din sân hârtia și i-o întinse preotului.

— Hm! făcu el. Slujbe multe! Asta o să te coste bani, nu glumă! Te văd femeie săracă.

— Nu suntem chiar așa săraci, părinte, dar deznădejdea te-mbracă și în sărăcie. Sunt așa pierită nu de foame, ci de inimă rea. Om plăti ce se cade...

— Eu îți spun o vorbă mai cuminte, mătușă. Du

ficiorul la oraș, la un doftor bun. Cu banii ăștia de pe slujbe poți să-l tămăduiești, dacă mai poate fi tămăduit. Spui că nu știe nimeni ce-i în capul lui. Este acolo un doftor de are oglinzi cu care vede în om, în cap, cum poate vedea și inima, și toate măruntaiele din lăuntru.

Femeia nu păru mirată, ci răspunse:

— Da duhul nu se poate vedea, părinte, și pascălierul ne-a spus că e spaimă cu întâmpinare de duh rău.

Asta nu se poate vedea cu nicio oglindă din lume. Numai cu puterea crucii și cu harul rugăciunii se poate **p**. lungă. De-aceea te-aș ruga să faci slujbele. Plătim. Cât e de plată?

Și ea scoase o năframă din buzunar și începu s-o despături.

— Două sute bune! răspunse cu mânie preotul.

— Două sute?! Fie și-atâta.

Și începu să numere banii. Preotul se uită mirat la biletele ce i le punea în mână: erau noi-nouțe. Dar nu erau bani. Erau niște hârtii tipărite, ca cele de lozuri.

Bătrâna numără zece.

— Două sute fac, nu? Sunt de câte douăzeci de lei.

— Cine ți-a dat banii ăștia, mătușă?

— Am vândut în târg o vacă, alaltăieri, că n-aveam bani de slujbe. Spunea negustorul că-s bani de cei noi, ieșiți acum.

— Și ai mulți?

— Trei mii de lei. Da cu mine n-am adus decât cinci sute.

Preotul se întristă adânc.

— Ai dat vaca pe nimic! ăștia nu sunt bani, muiere! E hârtie tipărită în culori!

Bătrâna se holbă.

— Bani mincinoși?

— Hârtie goală!

Femeia-și reveni repede. își făcu cruce și zise:

— Acuma știu că n-a mințit păscălierul, și-i duh rău la mijloc. El m-a făcut și pe mine să nu cunosc banii cu care voiam să-l scot. Suntem pe urmă bună, părinte! O să-ți aduc banii buni. Și când a ieși duhul cel rău din capul băiatului, când n-a mai avea putere asupra noastră, o să vie negustorul cel blăstămat să-mi schimbe banii cei răi în bani buni. Satana nu va mai avea putere nici asupra negustorului, și el va vedea că a-nșălat o femeie năcăjită. Suntem pe urmă bună, părinte! În trei zile îți aduc bani buni.

Și, după ce sărută mâna preotului, porni grăbită. Părea întinerită, și un punct de lumină sticlea în ochii ei de glod.

Părintele Costan rămase multă vreme nemișcat, răzimat de un prun, cu grebla în mână. Apoi, în silă, începu să grebleze iar. Dar în ziua aceea nu mai șuieră nicio doină. Simți frig între spete, și în curând lăsă lucrul și se duse în casă. Se simțea bolnav și-i era ciudă pe femeia aceea, care-i întunecase o zi de primăvară. Un gând groaznic îl tortura: iată, în vreme ce el și altul se bucurau de primăvară, când lui îi venea să zboare, când i se părea că și lucrurile din lume tresaltă, scăldate în lumină, există și întuneric pe pământ! Câți vor privi cu ochi înnoptați în strălucirea de-afară, fără s-o vadă, orbiți de întunericul din ei? Pentru ce, Doamne, pentru ce?

Pata de umbră, pe care o simțise în grădină, creștea mereu. Frigul dintre spete i se schimbă în febră.

— Așa ți se cade! zise preoteasa, cu ciudă. Ești ca un copil! Te-ai apucat să lucrezi aproape dezbrăcat! Și Dochia încă nu și-a lepădat toate cojoacele...

19 3 1

SLĂBICIUNEA PĂRINTELUI GRIGORE

Din satul în care poposise peste noapte, popa Grigore porni la drum dis-de-dimineată. Plecase de-acasă de patru zile, cu desagii în spate și cu popasuri din sat în sat, peste

noapte. Nu trăgea la preot, ci la casa ce-i ieșea mai întâi în drum. Nu-i trebuia mâncarea nimănui: avea în desagi. Și nu voia să deie față cu tagma lui. Plecase de-acasă plin de îngrijorare și se temea să nu-l zgândărească cineva cu întrebările. Orice popă, dacă ar fi tras la casă de popă, l-ar fi discusut să-i afle pricinile pentru care trebuia să meargă acum, în toiul iernii, la vlădicie. Creștinii la care lua sălaș de noapte îl întrebau și ei, dar se mulțumeau cu răspunsul părintelui:

— Am o treabă grabnică la vlădicie.

Care popă nu putea să aibă o treabă grabnică la vlădicie?

Îngrijorarea cu care plecase de-acasă îi mai crescuse pe drum, și frământarea gândului nu-l părăsea decât odată cu somnul ce-l copleșea, cum era frânt de oboseală, îndată ce pune capul pe căpătâi. Când ieși din ultima casă în care poposisese mai nainte de-a ajunge la oraș, se opri o clipă în prag și zise tare:

— Cum mi-o ajuta Dumnezeu, așa va fi!

Își făcu o cruce largă și porni cu pași iuți.

Părintele Grigore din Măhaci era un om cât un munte, în puterea bărbăției, și dacă n-ar fi purtat barbă, nimeni nu l-ar fi luat drept față bisericească, ci mai degrabă l-ar fi crezut haiduc. Învățase slovă puțină, și se încurca în citanii, dar biruia cu glasul: avea un glas, Doamne! – dulce și puternic, care împlinea cu prisosință lipsurile.

Când ajunse în vârful dealului de unde se vedea, răsfirat pe vale, orașelul de scaun, se opri să răsuflă, își scoase căciula mițoasă și se închină spre răsărit. Aburi grei se ridicau din pletele sale negre, bogate.

— Ce-o fi, om vedea! spuse el din nou, și porni pe coastă la vale.

Îi trecu prin cap un gând de copil: «Tii, dac-aș avea o săniuță!». Și simți o căldură la inimă. Era un drum de

sanie! Zăpada înghețată, cu netezimi de os și străluciri de gheață, verzie-albastră, îl ademini să-și ia avânt să lunece ca pe săniuş. Desagii vărğați cu albastru îi săltară în spinare. Lunecând, își întinse brațele în laturi, ca două prăjini. Și când se opri, își luă un nou avânt.

— Vezi, așa, măi băiete, măi! Ajungem mai în grabă la vlădicie!

La poalele dealului se întâlnește cu un domn uscățiv, cu barba rară, sură, un om mijlociu de statură, care se plimba agale, în mână eu un toiag ciudat. Domnul se opri de mult, privind mirat la cel ce luneca pe săniuş cu brațele răsfirate, cu desagii săltându-i în spate.

— Bună dimineața! zise cu glas puternic părintele Grigore.

— Bună dimineața! răspunse străinul. Parc-ai fi popă dumneata! adaose, măsurându-l pe părintele Grigore din cap până-n tălpi.

— Popă, da! Da-mi pare că și dumneata.

— Și eu!

— Rău sămne să te-ntâlnești cu popă la drum, zise cu năcaz Grigore. Și tocmai când să într-un oraș! De dimineață te-ai sculat!

— De dimineață, că am treabă, cum văd că ai și dumneata.

Grigore oftă.

— Am, da! M-a chemat cu pecetie Bobiță ăsta! Știu eu ce are cu mine?

— Care Bobiță?

— D-apoi vlădica, ăsta, vlădica Bob, cum s-ar zice.

— Da' de unde ești dumneata?

— Din Măhaci, din munte! De patru zile vin pe gerul ăsta! Mare canon pe mine! Va trăbui să merg în fața lui.

— Te vei duce dacă te-a chemat. Da' nu vei putea merge așa. Să ceri de la cineva o reverendă. Să te-mbraci preoțește. Așa se cade!

— Am auzit eu că așa-i legea. Da' nu știi dumneata când mă pot înfățișa? Mi-i degrabă, că am acasă trei capete de vită în grajd și niște oi în turiște, și slugă

— Ai putea merge și azi, da vei fi ostenit de atâta cale. Stai și mai răsuflă până mâne, iar mâne pe la unsprezece, după ce te vei fi îmbrăcat în reverendă, poți merge.

— Oștenit nu-s, da cum nu cunosc față popească aici, o să-mi trăbuiască vreme până voi găsi haina de care spui. Voi face cum zici. Voi merge mâne. Văd că dumneata cunoști câte ceva din obiceiurile de pe la vlădicie. Mulțumesc pentru sfat, și mai bună ziua.

— Mergi sănătos!

Popa Grigore o porni spre oraș. Străinul își continuă plimbarea.

În ziua următoare popa Grigore se înfățișă la vlădicie într-o reverendă prea scurtă - i se vedeau jumătate din ținuturile ciobotelor potcovite, și-i era și prea strâmtă, - la piept abia o puteau cuprinde cei câțiva nasturi.

Un flăcăiaș îl întrebă de nume, intră pe o ușă înaltă, și, nu peste mult, reveni.

— E ședință în consistoriu, părinte, da când ți-a auzit numele, măria-sa a spus să întri. Se vede treaba că-ți știe pricina.

— O știe, că măria-sa mi-a trimis pecetia.

Părintele își trecu mâna prin părul mișos, își netezi barba mare și, după ce ciocăni în ușă, intră.

Înainte de el - o sală mare, goală. Câteva scaune pe lângă pereți. Privi întrebător la flăcăiaș: Nu-și bătuse joc de el? Tânărul îi făcu semn arătând spre o altă ușă, în față. Părintele Grigore, în vârful ciobotelor, se apropie și ciocăni rar în ușă.

— Poftim! se auzi din lăuntru.

În jurul unei mese lungi, acoperită cu postav verde, sedeau vreo opt popi bătrâni, iar în frunte, - să nu-și

creadă ochilor!

— Grigore văzu pe străinul cu care se-ntâlnise ieri dimineață, când să întren oraș.

Pe popa din Măhaci îl trecură sudorile.

— Iartă-mă, măria-ta, nu te-am cunoscut ieri dimineață, și am vorbit ca un prost ce sunt.

Vlădica Bob povestise oamenilor întâlnirea cu popa Grigore. Își făcea plimbarea de dimineață pe drumul către gropile cu bucate, unde adunase, de ani, cereale din belșug. Vlădica zâmbi subțire când văzu surprinderea părintelui Grigore. Zâmbiră și sfetnicii lui și-și întoarseră fețele bărboase către preot.

— Ești pârât de parohienii tăi, începu vlădica, luând dintre scrisori una și ridicând-o subț nas. Va trebui să răspunzi și să te aperi. Pâra e grea!

— Nu știu nimic rău la sufletul meu, măria-ta! oftă popa Grigore, legănându-se în ciobotele uriașe.

— Te pârăsc oamenii că ai jucat de mai multe ori în sfânta biserică, în sfântul altar. Pâra e adevărată cu multe nume de creștini, care sunt gata să jure pe sfânta cruce. După cum vezi, acuza e grea. Ai fost beat, pesămne. Și ți-ai uitat de cinstea pe care-o datorești casei Domnului. Dacă ai făcut blăstămăția la beție, greu te vei apăra, căci unui popă beat, în biserică, dacă e dovedit, i se ia darul. Dacă n-ai fost beat, lucrul ne pune pe gânduri, pe mine și pe cinstitul consistoriu. Ar trebui să ne gândim că-ți lipsește o doagă, și scrie la canoane că popa scrântit la minte nu mai poate sluji. Însă mie, după câte văd, îmi pare că nu-ți lipsește nicio doagă. Ar mai putea fi o pricină de tâlc: poate n-ai învățatură popească defel și ai luat darul cu nevrednicie.

Ochii tuturor erau ațintiți către el. Și în odaia cea largă nu se-auzea decât răsufletul greu al popii Grigore. Scoase dintr-un buzunar adânc o batistă mare, sură, și începu să-și șteargă fața și fruntea. Apoi, scuturându-și

capul, să-și aducă în ordine pletele, zise cu glas de mare umilință:

— Măria-ta și cinstite fețe ale consistoriului! Iată că sunt popă cu dreptate și cu omenie, și nu voi minți apărându-mă. Carte multă nu știu, dar îmi știu face slujba, și o fac cu frică și cutremur. Știu că-s nevrednic și de cinstea preotească, și mă tem de Dumnezeu și de Maica Preceastă. Da după ce am darul, și oamenii răi cer să fac slujba, o fac, că n-am încătrău. De beutor, nu-s beutor, măria-ta, și n-a fost neam de neamul meu. Nici după muierile altora nu umblu. Am muieria mea și mi-i destul. Eu sunt popă cu credință, măria-ta, și niciun rău nu simt la inima mea. Nu sudui, nu mă cert, nu mă bat cu oamenii prin crâșme. Sunt un popă de omenie. Da' nu voi să las pe diavol să-mi intre în suflet și să mint. E adevărată pâra, măria-ta. Am jucat în sfântul altar. Am săvârșit, ticălosul de mine, această nelegiuire.

El tăcu, oftă din greu și privi în pământ.

Vlădica Bob schimba fețe și priviri cu canonicii.

— Și cum te aperi de-o asemenea faptă? Cum se poate ca un preot, îmbrăcat în odăjdii, să joace în biserică? E un lucru nemaiauzit!

— Adevărat, măria-ta, că e nemaiauzit, încep, cu greutate, popa din Măhaci. Cu ce să mă apăr, păcătosul de mine? Iată ce este, sfințiile-voastre. Eu, popa Grigore din Măhaci, sunt un popă de omenie. Nime nu se poate lega de mine cu nicio vorbă slabă. Da când aud fluierând, mă stropșăște dacă nu fac un pont, oriunde mă voi afla. Mă apucă cu o căldură în tot trupu, mă ia ca un vânt năprasnic, picioarele-mi încep să tropăie fără voie și, mort-copt, trăbă să fac un pont, să mă răzbun. Altfel, aș muri pe loc. Va fi un blăstăm, măria-ta, dar e mai tare decât mine. Iată, nu tăgăduiesc, îmi mărturisesc vinovăția.

Vlădica Bob zâmbi din nou când auzi așa. Era limpede că preotul spunea adevărul. Câțiva canonici

începură a râde în barbă. Și toți priveau zâmbitori, cu voie bună, la popa Grigore.

— Asta-i mare minune, fiule! zise vlădica, cu bunăvoință. Zici că te ia ca un vânt năprasnic... Nu te-ai rugat lui Dumnezeu să te apere de-așa primejdie?

— Ba m-am rugat, măria-ta, și am stat în coate și în genunchi, ș-am ajuns zile de-a lungul și de-a rândul, am bătut mătânii. Totul - în zadar! Când aud fluierul, mă apucă.

— Și cum auzi fluierul în vremea liturghiei?

— Pe la noi sunt mulți păcurari, măria-ta, că ținem oi multe. Și mereu se-ntâmplă să treacă pe drum ciobanii. Am vorbit cu unii să-ncunjure biserica, duminica și-n sărbători, în vremea liturghiei, da parcă ei țin minte!...

Canonicii râdeau acum fără să se mai ascundă. Râdea și vlădica. Iar pe popa Grigore îl treceau sudorile morții.

— Fiule, zise vlădica, se vede că ești un mare jucăuș, și patima ți-i în sânge. Nu vine din vânt, ci din tine.

Dacă ești așa de mare jucăuș, fă-ne și nouă un pont, să te vedem cât ești de vrednic.

Părintele Grigore se întristă. «Vlădica își bate joc de mine», își zise el. Dar după ce-și ridică ochii din pământ și văzu numai seninătate și voie la cei ce-l priveau cu un fel de încântare, simți că-i vine inima la loc.

— Fă-ne și nouă un pont, să te vedem ce plătești, zise cel mai bătrân dintre canonici, care ședea la dreapta vlădicului.

— Dar cum să joc, măriile-voastre, dacă nu cântă nime din fluier? Să chemați o slugă din curte, să zică aici, în gang. Nu trăbă să intre înăuntru, zise Grigore, prinzând putere.

— Fluieraș n-am printre argați, părinte, zise vlădica. Joacă acum și fără cântec de fluier.

Părintele Grigore, când auzi așa și simți că niciunul

nu-l lua în bătaie de joc, se legănă o vreme din șale, începuse să șuiere o învârtită, și deodată se porni ca o furtună, sărind până-n grindă, îndoindu-se până la pământ, bătând cu palmele turecii ciobotelor și făcând niște ponturi și niște forme strașnice, iuți și frumos unduiate. Bătea podelele cu călcâiele și se frământa într-un ritm pe care numai el îl auzea, învârtindu-se, ca un vârtej, în răstimpuri. Nu mai vedea pe nimeni, nu mai auzea hohotele de râs ale canonicilor, care se înecau, și unii se ridicaseră în picioare, dând din brațe și azvârlindu-le peste cap. Privirile i se schimbaseră: întâi tulburi, apoi tot mai aprinse, pe urmă limpezi.

— Destul, părinte Grigore! strigă vlădica Bob, care râdea încovoiindu-se peste masă. Destul, că se betegesc măriilelor!

Dar popa Grigore nu-l auzi, și numai într-un târziu se potoli. Nasturii-i săriseră de la reverendă; o ridicase subsuori, cu un fel de scârbă. Când se liniști, păru iar rușinat.

— Mergi în pace acasă, părinte Grigore, zise vlădica Bob. Văd că ești om și preot de omenie. Dacă pentru slăbiciunea asta te-or mai pâri oamenii, să fii liniștit. Nime nu se va atinge de sfinția-ta pentru atâta treabă. Și David a jucat de bucurie, în casa Domnului! Mergi în pace la ale tale!

Popa Grigore sărută mâna vlădicului, de la care luă blagoslovenie, sărută mâna canonicilor și, aiurit încă, ieși cu mare sfială.

Episcopul se ținu de cuvânt; molcomi pe parohienii din Măhaci cu o scrisoare frumoasă, spunându-le să treacă cu vederea slăbiciunea părintelui Grigore, care altminteri e popă cu credință și cinstit. Și le mai scrise să deie veste la toți păcurarii să nu mai treacă cu oile și cu fluierul pe lângă biserică în vremea liturghiei, să ducă în ispită pe un preot de omenie. De frica blăstămului vlădicesc, păcurarii

ținură porunca, iar popa Grigore nu mai căzu în ispită în sfânta biserică.

19 3 1

NEDUMERIRI

Grigore Popovici, deși trăia de cinci ani la oraș, rămăsese în obiceiurile lui de la țară, unde fusese notar. Își bea, între 6 și 7 sara, jumătatea lui de litru de vin, – în timpul din urmă o reducea adeseori la un sfert, din pricina economiilor; mânca dimineața și sara pită cu slănină, – rarse atingea de cafea, de ceai, ori de vreo mâncare caldă pregătită de dumneai; muncea intens în biroul lui de la administrația financiară; nu simțea nevoia nici unei distracții artistice, – din partea lui se puteau închide și teatrul, și cinematografele din oraș; avea doi-trei prieteni cu care se-ntâlnea sara, la vin, într-un restaurant de-a treia mână; și, când se mânia, înjura ca un surugiu și era gata de bătaie.

Omul se purta îmbrăcat în vechea lui piele, și niciun îndemn lăuntric nu-i venea s-o schimbe. Se simțea bine așa, și nu râvnea la felul de viață al altora de categoria sa, care, după ce-și aflaseră slujbe la oraș, se dădeau în vânt «să guste viața», «să trăiască și ei o dată» în lumea asta. Drept este că aceștia ajungeau de multe ori să tragă pe dracu' de coadă, fără nicio lescaie în buzunar, nevoiți să cerșească împrumuturi. Ba unii se treziseră și fără slujbă, în vreme ce Grigore Popovici, după ce-și dădu definitivatul, începu să avanseze.

Om cuminte și așezat, se știa asigurat în cariera lui. Îi rămânea ceva peste cheltuiala zilnică, deși nu era zgârcit, ci numai cruțător. Avea un libret de depuneri, cu o sumă frumușică, pe care-l păstra într-un loc cunoscut numai de el.

Îndemnul lăuntric nu-i da ghes să-și schimbe viața, poate nu numai din motivul că e greu să-ți părăsești obiceiurile, ci și pentru că fostul notar se apropia de anul

al cincizecilea. Ba chiar intrase bine în el. Viața, se pare, nu-l mai ispitea cu farmecele sale, chiar noi fiind. Erau toate semnele că Grigore Popovici se pregătește pentru viața de pensionar.

Dar felul lui de viață, de când s-au mutat la oraș, o deznădăjduia pe soția dumnisale, pe doamna Victoria, născută Popa. Asaltul ei pentru a-l «moderniza» era zilnic, dar se izbea de-o stâncă neclintită. Nu erau numai stăruințe, ci lacrimi, adeseori amenințări și tăvăliri pe jos, ba uneori doamna Victoria leșina în toată legea. Numai în astfel de cazuri intervenea bărbatul și-i da cu oțet. Încolo, în toiul asaltului ei, rămânea neclintit, mormăind uneori câte un cuvânt, în vreme ce-și citea gazeta.

Doamna Victoria, născută Popa, - fiică de portărel, crescută într-o suburbie a orașului, - s-a dus numai cu mare scârbă la țară, după un notar. Și cât a trăit în tinele Alunișului și-a blăstămat și zilele, și pe domnul Grigore Popovici. Ea întinerise cu mulți ani de când se mutaseră la oraș. Și numaidecât începuse să se cioplească, să-și lepede scoarța de la țară, - ceea ce nu-i fu prea greu, fiind încă tânără, cu vreo doisprezece ani mai tânără ca dumnealui. În două săptămâni ajunsese și la vopsitul unghiilor. Se prinsese cu vreo trei-patru doamne de sama ei, se-mbrăca la fel ca ele, - cu decolteuri, cu rochie scurtă, cu pantofi cu tocuri de-un cot, - și bătea cu un fel de furie trotuarele și cinematografele.

Cum nu aveau copii, și cum bărbatul, dacă avea la masă pită și slănină, nu zicea nimic, doamna Victoria, în lunile cele dintâi după mutarea la oraș, așa de mult se cufundase în viața cea nouă, încât și uitase că are soț. Deodată însă băgă de seamă că nu-i șade bine să alerge mereu singură, sau cu prietenele acelea. Și-atunci începu asaltul împotriva bărbatului. Mai întâi îi spuse că nu-i frumos să mai poarte mustăți și barbă.

— Cine dracu' se mai poartă așa, acuma, după

război? Când vom ieși împreună, toată lumea va crede că am de bărbat un popă. Zău, Grigoraș, fă-mi și tu atâta pe voie și modernizează-te un pic. N-ai idee cât de bine ți-ar sta! Așa sobru și - serios cum ești tu, ar crede lumea că ești un englez.

— Da dacă nu voi fi definitivat în slujbă, dacă voi fi pus în drum, și englezul va trebui să meargă iar la sat?

Doamna Victoria se gândi și află că bărbatu-său are dreptate. Începu din nou asaltul numai după definitivat.

— Nu-mi place să mă rad, femeie, și nu-ți mai răci gura degeaba. Tu poți merge unde voiești singură, ca și pân-acum. N-o să te fac eu de rușine, cu barba și mustățile mele.

— Da! Însă ce vor gândi oamenii? Că sunt una de-aia, o haimana, cum se spune acum!

— Apoi, eu, și ras, știi tu bine că nu ies nicăiri, decât la crâșmă. Iar acolo nu vîi tu. Ce-ți pasă ție de gura lumii dacă ești femeie cinstită?

— Dar, omule, nu poți trăi tot în bârlog! Trebuie să te mai cultivi și tu, ce Dumnezeu! Pentru ce trăim în România Mare, cu tot confortul? Avem teatru, avem operă, avem strălucite cinematografe...

Grigore ridică brațul în semn de protest.

— Și e nevoie să cunoaștem și noi lumea... O s-avem și noi invitații noștri... Vom da o masă, două, trei... Nu putem trăi fără relații!...

Bărbatul nu mai răspunse. Își citi mai departe, în tihnă, gazeta, apoi se-ntinse pe divan și adormi. Începu degrabă să sforăie atât de cumplit, încât doamna Victoria trebui să iasă.

Scena aceasta se repeta, cu neîndurare, aproape în fiecare zi, fie că era vorba de ras, de cinema, de societate, de o invitație la masă, de un costum nou, de un frac sau un smoc pentru dumnealui. Cu cât treceau anii, situația se agrava. Asaltul doamnei Victoria era tot mai furios,

ajunsesse până la leșin. Dar Grigore rămânea împietrit în obiceiurile sale, spre deznădejdea soției, pe care, acum, trotuarul și cinematograful, chiar cofetăria zilnică nu o mai satisfăceau.

De la o vreme bărbatul băgă de seamă că nevasta lui s-a făcut mai gospodină, în înțelesul că lipsea mai puțin de-acasă. Voi să afle motivul, și-l descoperi îndată. Masa din odăița pe care Victoria o schimbase în odaia ei de toaletă era plină de cărți. Le privi, le cercetă. Erau numai romane. Volumele erau frunzărite, uzate mult, semn că trecuseră prin multe mână. Citi titlurile și numele de autori. Titlurile erau piperate, aproape toate vizând viața sexuală. Autorii erau necunoscuți lui Grigore Popovici. Aproape toate erau traduceri din limbi străine. Bărbatul mai băgă de seamă că Victoria, de când apăruseră cărțile acelea, încetase asaltul împotriva lui. Numai din când în când îi arunca priviri disprețuitoare.

Doamna Victoria citi câteva săptămâni pe furiș, pe urmă citea și în fața lui, ba și sările, până noaptea târziu. Se făcuse tăcută, palidă, cu cearcăne vinete în jurul ochilor. Era parcă mai frumoasă, mai zveltă. Adică mai subțire, căci, de când se pusese pe citit, doamna Victoria se apucase și de-o cruntă cură de slăbire.

Grigore Popovici nu avu curiozitatea să vadă ce citește soția lui. Era mulțumit că-i dădea lui pace, că nu mai încerca să-l modernizeze.

După vreo trei luni de citire continuă, într-o duminică, doamna Victoria se prezintă foarte solemnă în fața bărbatului.

— Ascultă, Grigore, eu nu mai pot trăi cu tine. Trebuie să ne despărțim.

— Ce să facem?! întrebă omul, neînțelegând.

— Trebuie să divorțăm.

— Ei, iacă! Ce te-a apucat? întrebă el, îngrozit puțin.

— Nimic nu m-a apucat, da' tu nu ești bărbat. Și eu

am trăit o viață nenorocită. Acum văd limpede.

— Din cărțile acelea?

— Din ele și din simțirea mea. Copii nu avem, ne despărțim ușor. Tu porți mai departe barbă și mustăți, mânzi pită și slănină, dormi și sforăi. Eu vreau să trăiesc. Vorba e, ce apanaj îmi dai.

— Ce-i aia? Întrebă bărbatul.

— Apoi da, ce plată lunară îmi dai, din care să pot trăi. Din opt mii, cât ai, cred că tu te poți mulțami cu trei, și cinci să mi le dai mie.

— Ce? Ești nebună?

— Ba nu sunt nebună deloc. Așa se face la despărțanie între oameni bine. Apoi ai și o inimă bună, păcat numa că nu ești bărbat.

Vorba asta, repetată, îl înfurie pe Grigore, ca năframa roșie pe bivoli.

— Nu sunt bărbat? Da ce sunt, mă rog? urlă el, ridicându-se de pe scaun și repezindu-se ca un turbat.

Doamna Victoria leșină și zăcu o săptămână în pat. Veni și doctorul. Pe urmă, viața reveni la normal, cu o oarecare schimbare. Victoria îi spuse prietenei sale care-i împrumuta cărțile:

— Dragă, ce-am pățit! Al meu nu vrea divorț, vrea carne!

Și, din ziua aceea, Victoria îi puse o păreche, apoi alta, și iar, întru toate după rețetele din romanele pe care le citise și le citea încă. Ea știa că cinstea conjugală e o prostie, și că nu toți oamenii sunt bărbați, intrase, ca femeie modernă, în tovărășia prietenelor sale. Numai un regret avea: Ce păcat că nu începuse mai devreme! Ce oameni scumpi, scriitorii ăștia de romane! Ce de viață nouă au descoperit!

Iar Grigore Popovici mânca acum și la amiază pită și slănină, și purta părechile de carne, tot mai multe, cu o ușurință nemaipomenită...

Numai într-o sară, la un pahar de vin cu prietenii, îl întreabă pe unul:

— Ascultă, Petre, tu cetești romane de-acestea nouă, traduse din limbi străine?

— Aș!

— Nu știu ce dracu' pot scrie, că toate femeile înnebunesc cetindu-le!

— Ei, zise altul, ce să scrie! Toate pornesc dintr-o doctrină nouă, a unui doctor.

— Ce vorbești?! se miră Grigore.

— Pe legea mea! Am auzit undeva o conferință despre învățătura asta. Cum să-ți spun? zice că toată viața omului se reduce la... cum dracu-i zice... la sexualitate, adică la viața rușinoasă a omului. Și, în romane, acum, se zice că numa despre viața asta se scrie. Apoi femeii ce-i trăbă altă pentru a-nnebuni?

— Hm! făcu Grigore. Poate-ai dreptate. Le strică la cap pe muieri!

— Ei, la cap! Vorbești și tu prostii! se miră prietenul, care auzise conferința.

Dar Grigore Popovici rămase mulțumit cu explicația asta și-și văzu mai departe de obiceiurile sale, mărginându-se să spuie uneori, cu mândrie:

— Aș vrea să văd o carte care să mă strice și pe mine la cap, care m-ar face și pe mine să-mi schimb viața!

19 3 2

PROTECTORUL

— Mai caută, dragul meu, mai interesează-te! întreabă în dreapta, în stânga. Adulmecă! Desigur, ai nimerit aici în vremuri grele. Apoi, ți-am spus de la-nceput: ai greșit metoda. Întâi trebuia să-ți găsești un post, și numai pe urmă să te muți, cu cățel, cu purcel.

— Nădăjduiam în protecția dumitale...

— Da, protecția mea, ai dreptate. Asta însămnează ceva, dar numai în cazul când există o slujbă slobodă. Eu

azi nu sunt la putere, nu pot crea una din nimica. Trebuie să mai cauți. Încerc și eu, după informațiile ce le am, după legăturile mele. Ticăloșii care sunt la putere, care se hrănesc fără conștiință din sângele cetățeanului și duc țara la prăpastie, țin totul în taină, pentru a-i lor. N-am putut afla niciun loc vacant, niciunul pe cale de a fi, cu toată zdroaba mea de pânt azi. Ei, dac-aș fi aflat! Crezi că nu alergam numaidecât la dumneata? Unde spuneai că stai?

— În strada Laboratorilor, 15.

— Da, da! în strada aceea desfundată, după deal, unde și-a-nțărcat dracu' copiii. Așa-ți trebuie dacă nu te-ai gândit, n-ai întrebat, n-ai cerut un sfat, ci ai dat buzna la oraș, crezând copilărește că aici slujbele sunt pe garduri. Mai ales fiind noi în opoziție.

— N-am avut răgaz, domnule deputat. Când m-a suspendat din notariat, pentru ingerințe electorale, cel ce mă înlocuia s-a și prezentat în sat să-și ia locul. Dacă nu evacuum cele două camere de la primărie în trei zile, mă puneau în drum, cu nevastă, cu copil, cu tot ce-aveam. Dumneata știi cruzimea și neomenia celor ce stăpânesc acum. Și-apoi, vorbind între noi, am făcut ce-am putut, și nu-mi pare rău. Eu, înainte de orice, am fost omul partidului, omul dumneavoastră, domnule deputat. Urna din Răstoci...

— Știi, știi! Nu-i nevoie să-mi mai amintești. Da ce-i de făcut dacă nu găsim un loc pentru dumneata? Mai caută, dragul meu, mă interesez și eu, să vedem! Eu îmi pun carul în pietre pentru dumneata. Așa să știi. Și cu toate că sunt deputat din opoziție, am încă trecere. Da, cum ți-am spus, cei de la putere țin totul în taină, pentru a-i lor. De unde voiești să știu eu ce post e sau ajunge liber? Aici sunt sute de servicii risipite. N-am nici vreme să știricesc pe la toate. Aleargă dumneata. Și așa n-ai acum altceva de făcut.

— De, o să mai caut. Da sunt trei săptămâni de când

alerg și adu-mec. Și dacă nu mi-ar fi stăruit mereu, nu în urechi, ci în inimă, asigurarea dumată, n-aș fi venit eu aici. Da în toiul activității electorale dumată mi-ai zis: «Să nu-ți pese, Bucure, dă-i nainte! Orice s-ar întâmpla, îți rămâne sprijinul meu necondiționat.»

— Ei, și nu-l ai întreg?

— Hm! Eu văd că alerg pe drumuri de trei săptămâni...

— Protecția ți-am promis-o, Bucure, dar nu te-am autorizat să fii obraznic cu mine...

— Obraznic?! Păcatele mele, domnule deputat! Îmi arde mie să fiu obraznic? Sunt un nenorocit, și atâta tot! Iată, v-am adus la cunoștință, sunt acum două săptămâni, de un post la administrația financiară. A fost numit un oarecare Niculae Pancu. Azi e săptămână, v-am vestit de două locuri la primărie, unul la serviciul economatului, altul la apaduct, și le-am scăpat și pe-acelea. Vedeți, locuri au fost ele...

— Dar eu ce-am făcut? N-am alergat, n-am intervenit? N-ai fost tu cu mine pretutindenea? N-ai auzit cu urechile tale făgăduielile? Nu i-ai văzut strângându-mi mâna și ploconindu-se înaintea mea?

— Nu spun că n-ați alergat și n-ați intervenit. Totuși, alții au fost numiți.

— Ticăloșia oamenilor acestui regim, care nu se țin de cuvânt! Pot eu să-i schimb, pot eu să-i reformez? Sunt o nenorocire pentru toți, e adevărat, da ce pot eu să fac dacă alegătorii i-au adus la putere?! mai caută, îți spun! Voi interveni din nou. Și cred că voi fi mai norocos.

Notarul Bucur ieși plouat din biroul avocatului și deputatului Constantin Pop. Unde să mai caute? Pe cine să mai întrebe? Regimul cel nou stăpâna cu furie. Protectorul său a stăruit, nici vorbă! Dar unde se făcea un loc liber, era numaidecât ocupat de un om al regimului. Așa se întâmplase, desigur, și cu cele trei posturi aflate

până acum.

Notarul Bucur mai avea și o cercetare disciplinară în spate: schimbarea urnei din Răstoci, care dăduse majoritate protectorului său.

Vreme de-o săptămână n-a mai dat pe la deputatul Constantin Pop. Căuta cu deznădejde un post în care să se plaseze. Alerga pretutindenea. La administrația financiară întâlnește un vechi coleg de școală, unul Dumitru Neagu, om simplu, bun și muncitor. Era un fel de subșef la un birou. Ascultă povestea lui Bucur și i se făcu milă de el. Mai ales se revoltă când auzi că deputatul Constantin Pop nu i-a putut fi de ajutor.

— Cum să nu poată! strigă el înfuriat. Are mare trecere și la cei ce guvernează azi. Dar e mare potlogar! Are aici în oraș o clientelă electorală suspectă. Cine știe pe cine a recomandat în locul tău.

— Dragă, pe mine m-a recomandat. Am auzit cu urechile mele!

— Ești un naiv, ești un prost! Nu-l cunoști. Și acum, trăbă să lucrăm repede!

— Ce să facem? întrebă mirat notarul.

— În trei zile pleacă de la noi un student să-și facă armata. E nevoie de un suplinitor pe un an. Nu-i cine știe ce post, dar decât nimic... Eu stau bine cu administratorul financiar. Fă-ți cererea. Dar să nu mai mergi pe la deputat!

A treia zi notarul Bucur avea numirea în buzunar. Sara, trecu pe la protectorul său.

— În sfârșit, am aflat! zise el cu bucurie.

— Fie Domnul lăudat! Unde?

— La administrația financiară!

— La administrația financiară?

— Da!

— Măne la opt o să vorbesc cu administratorul. Mi-e pretin bun. De-acum cred c-ajungi în pită.

Notarul, de bucurie, voi să-i spuie că are numirea în

buzunar. Dar își aduse aminte de vorbele prietenului și tăcu.

Dimineața, când sosi deputatul, Dumitru Neagu era în cabinetul administratorului. Îl luă pe-administrator deoparte și începu a-i șopti. Ultimele cuvinte le auzi și Neagu.

— Dragă, spunea administratorul, nu mai pot face nimic. Am numit pe altul. De altfel, e tot unul de-ai voștri.

— Cine?

— Notarul Bucur.

Deputatul plecă îngândurat: de când umbla să plaseze undeva pe un vechi agent electoral de-aici din oraș?

Neagu dădu buzna în biroul unde lucra Bucur:

— Ți-am spus eu că deputatul tău e o canalie? Iată ce s-a întâmplat!

Și, cu mâinile în șold, mirat și revoltat, îi povesti cele întâmplate. Și, dezgustat, sfârși:

— Ăsta-i protector?! Pfui! Asta-i politică?! Pfui!

19 3 2

CURA DE SLĂBIRE

Au fost oameni norocoși în viață. Se apropiau de pragul anului al cincizecilea și aveau trei case cu etaj la oraș, depozit de un milion, împărțit la trei bănci, dintre cele mai solide. La slujbă dumnealui renunțase încă înainte cu zece ani. Gurile rele spuneau că a fost dat afară, prins cu afaceri nepermise, dar această opinie nu împiedica pe nimeni să le caute prietenia, nici să le ofere prezidenția diferitelor societăți de caritate. Dădeau invitațiilor mese îmbelșugate, la care se serveau vinuri tari și lichioruri străine, iar în fruntea societăților nu stăteau degeaba! Făceau donații în fiecare an și strângeau un mare număr de membri.

Acum dumnealui se lăsase de afaceri. Știuse să le-nvârtă cu multă măiestrie în cei zece ani dintâi ai

«României Mari», și trăia din veniturile caselor și din dobânda banilor. Copii nu aveau, și nici rudeni apropiate.

Vorba e că numai domnul Costea se apropia de anul al cincizecilea; dumneaei trecuse puțin de acest prag de rezistență al vieții. Din complezență, însă, bărbatul nu dăduse a-nțelege niciodată, nimănui, că doamna Viorica ar fi mai vârstnică decât el, deși îi cunoștea actul de naștere. Dumnealui era un om recunoscător și nu-și uita că banii cu care începuse afacerile norocoase au fost ai nevastei. Și, bucuros, i-ar fi dat doamnei Viorica și zece ani mai puțin decât avea, dacă dumneaei i-ar fi cerut o astfel de contrafacere a adevărului. Dar Viorica i-a spus hotărât:

— Nu am putut să mă-mpac cu contrabanda în viața mea! Să nu te-aud!

Ar fi fost și greu să se împace cu «contrabanda» asta, căci dumneaei, încă de la 35 de ani, începuse să ieie proporții, iar acum era cât o... bute. Umbla cu mâinile depărtate de trup, semn că purta sub haine păture de slănini grele, avea trei rânduri de bărbii, și obrații, fiecare cât o lună plină. De ani de zile o descălța și o-ncalta slujnica. Era și astmatică de-atâta povară. Ce folos că părul îi era încă negru, dacă ochii, mici, abia se mai vedeau din grăsimi? De ce s-o mai întinerească dumnealui cu câțiva ani?

Domnul Costea începuse să se-ngrășe numai după ce se lăsase de afaceri. Nu-i vorbă, și mai nainte, de pe la 30 de ani, purta sub vestă o rotunjime ca de butoiăș, dar de-ngreuiat se-ngreuiase pe la 40. Totuși, și acum era în urma soției cu vreo douăzeci de kilograme. Poate de-aceea dumnealui mai reușea încă s-ajungă cu mâinile la ghetе, ca să și le puie și să și le scoată. Adevărat e însă că și avea brațe lungi: îi treceau de genunchi.

Doctorii, - nu unul, ori doi, dar toți pe câți îi consultaseră, - i-au sfătuit să-și mai tragă de la gură, că alt mijloc de slăbire nu există. La început au încercat ei și

altfel de metodă, – s-au dus, veri de-a rândul, la Karlsbad, – dar zadarnic! Cele opt-zece kilograme pe care le lăsau acolo în decursul curei, le puneau la loc într-o lună de mâncare acasă.

— Nu ajută la nimic Karlsbadul! Faceți și acasă o cură de slăbire!

— Ușor de zis, doctore!... suspina doamna Costea, pe când bărbatul pufăia.

— E ușor și de ținut. Numai începutul e greu.

— Hm! începutul și continuarea, râdea domnul Costea.

— O! Cunosc multă lume care face azi cură de slăbire. Și tot lume bună, doamne și domni. Și nu se plâng de nimic. Unde mai puneți că e și la modă.

— De pe partea modei, să fie ea sănătoasă! Peste noi a trecut, zicea, fără niciun regret, doamna Costea.

Erau mari mâncăcioși amândoi. Va fi de-ajuns să spunem că în fiecare an, de Crăciun, tăiau câte patru porci mari, de câte osulă optzeci kilograme unul! Și nu țineau decât o slugă și o slujnică, iar în casa lor, oaspeților nu li se servea niciodată carne de porc! Mureau amândoi după așa bunătate!

Vreo cinci ani nu luaseră în seamă sfaturile doctorilor. Dar de la o vreme începuseră să aibă amețeli. Inima! mai ales doamna Costea suferea. Crize mai dese și mai îndelungate.

Consultară un medic, profesor universitar, mare internist. Savantul, fără multă vorbă, le recomandă un regim vegetarian strict, numai bun să hrănești pe zi un pui de găină. Nici pomeneală de carne de porc!

— Glumești, domnule profesor? întrebă domnul Costea, cercând să zâmbească.

În loc de răspuns, profesorul le arată câte un clișeu: radiografia inimii. Dar nu văzură două inimi, ci doi bulgări de slănină.

Doamnei Costea i se făcu rău. Nu că ar fi înțeles ceva din ce-i arăta și-i explica doctorul, ci pentru simplul motiv că-și vedea inima. Ce barbarie!

Profesorul le expuse toată gravitatea stării lor, și la urmă declară, aproape mânios, că nu răspunde de nimic dacă nu-i urmează întocmai sfaturile.

Soții Costea se-ntoarseră acasă foarte supărați. Nu mai aveau de trăit decât cel mult un an dacă nu respectau regimul recomandat, așa le spusese profesorul.

Mai consultară vreo trei doctori din capitală, pe cei mai renumiți. Ce folos! Parcă erau înțeleși! Aceleași și aceleași clișee! Același și același regim!

În fine, deznădăjduiți, într-o luni de dimineață hotărâră să-nceapă cura de slăbire. Își făcură câte-o cruce, - dumneaei mai mică, dumnealui mai mare, - își ziseră fiecare rugăciunile știute și-ncepură.

— Încă e bine că suntem amândoi în aceeași osândă, zise bărbatul. Ce m-aș face eu acum să te văd pe tine bându-ți cafeaua cu colac și-nghițind șuncă și cârnaț rece?

— Dar eu, dacă tu ai începe cu păhărelul de rachiu, cu slănina și cu ceapa?

Încercau să glumească, dar privirile lor cătau speriate, triste. Mai nainte stăteau la masă de cinci ori pe zi. Sluga nici nu avea altă treabă decât să servească, pe când fata se-nvârtea veșnic în jurul focului. Afară de aceste cinci mese, mai îmbucau câte ceva când și când, la repezeală, de mai multe ori pe zi.

După o săptămână, în care n-au făcut altceva decât să drăcuiască servitorii și să se târâie nervoși de colo până colo prin casă, se simțeau tare slăbiți din puteri. Poate și în urma faptului că umblau mereu, că n-aveau o clipă de pace. Și cum ar fi avut, când în adâncurile lor părea că s-au încuibat, ca într-o baltă, broaștele? Nici noaptea nu puteau dormi de orăcăitul lor! La început doamna Costea se și speriasse și aprinsese lumina să vadă ce se-aude, de

unde se-aude. Se ivi și ceva cu totul nou în viața lor conjugală: cearta. Certuri aprinse izbucniră chiar în prima zi. După a patra zi simțiră că se dușmănesc. Ce vorbe urâte își mai spuneau! Și dumnealui ajunsese să sudaie de cele sfinte, cum nu mai făcuse de pe vremea când era în toiul afacerilor.

În ziua a șasea începură să se spioneze reciproc: nu cumva se atinge careva de mâncarea oprită? Mai ales de șunci și de cârnați, de slăninile din cămară. Și, văzând că se spionează, se dușmăniră și mai rău.

La sfârșitul primei săptămâni locuiau, îmbufnați și livizi, în două camere deosebite, ce nu comunicau între ele.

Începu a doua săptămână de cură. Acum începu să li se schimbe cu totul și caracterul. Doamna Costea trânti ușa în nasul unei doamne care veni s-o invite la o ședință a comitetului unei reuniuni pe care-o prezida; domnul Costea își dădu demisia din două societăți care chiar atunci adunau cotizațiile, și pe un slujbaș de la prefectură, care veni cu o invitație la cină, la prefect, îl anunță că sloboade cânele pe el dacă nu-i dă pace. Și avea un câne care rupea! împreună, soț și soție, nu mai vorbeau decât monosilabic și se priveau cu dușmănie.

Și baremi dac-ar fi stat mai bine cu sănătatea, cu inima! Dar abia acum simțiră și ei cum sunt adevăratele amețeli.

Domnul Costea filosofa toată ziua. Regreta că trăiește, că a făcut avere, că s-a însurat cu dumneaei («dacă nu nimeream una așa de mâncăcioasă, poate nu ajungeam nici eu»). Doamna Costea blăstăma carnea de porc, al cărei gust îl prinsese din cauza lăcomiei bărbatului, copil de crescător de porci («toți doctorii au spus că asta ne-a făcut mai mult rău»).

Dar joi, în săptămână a doua, Doamna Costea, nemaiputând răbda, intră în cămară. «Numai o felioară de șuncă!», oftă dumneaei. Pe dumnealui îl știa prin grădină.

Cu un sfert de ceas înainte îl auzise drăcuind pe slugă, și nu-l văzuse intrând. În cămară însă dădu peste bărbat, care chiar atunci tăia din slănină, întâi se ocără ră reciproc, apoi, dându-și sama că aceeași patimă îi făcuse să se ntâlnească, lăcrămară și se îmbrățișară cu multă tandreță, ca pe vremea când erau tineri. A doua zi zăcură amândoi la pat, dar nu mai chemară niciun doctor. Iar de-atunci a trecut un an, și moartea încă nu i-a cercetat.

— S-o ia dracu' de hârcă, spune dumnealui, glumind despre moarte, încai să aibă ce duce în spinare când va veni după noi!

19 3 2

UN OM EXACT

— Înțelegerea e făcută. Dumneata îmi dai lucrarea gata până la 20 ale lunii, și-ți ai suma. Ai optsprezece zile de lucru. Din nemțește traduci ușor?

— Mă joc!

— Ei bine, asta însămnează că iei banii pe nimica. Dar să bagi de seamă că în text sunt subtilități.

— Puteți fi sigur! Sunt un om încercat!

— Înainte de toate să fii gata la termen. Eu sunt foarte exact. Dacă până la 20 nu-mi aduci traducerea, ai lucrat în zadar.

— Răspund. Dar, v-aș ruga, un mic scont...

— A, nu, asta nu! Eu plătesc la termen, integral. Niculae Crețu, ieșind cu manuscrisul nemțesc în geantă, se simți puțin abătut. Nădăjduise într-un avans. Dar repede își întări inima. În contul celor zece mii, de la o firmă așa de mare, va avea credit la butar, la măcelar, la frizer, peste tot. Va fi de-ajuns să arate angajamentul scris.

Și se puse pe lucru. Erau peste o sută de pagini bătute la mașină. Un proiect de nouă organizare a unei uzine, făcut de un inginer neamț.

Cu introducerea și expunerea de motive merse ușor. Dar de la pagina a zecea începu să ploaie cu termeni

tehnici. Se oprea la mijlocul frazei și căuta cu înfrigurare în dicționar. Avea unul vechi, și multe cuvinte nu le afla. Încercă să le deducă sensul din context, dar rareori reușea. Fu nevoit să împrumute de la un librar cunoscut cel mai nou dicționar. Dar ce muncă! Lucra numai în cămașă, deși afară era toamnă târzie, și în casă nu avea foc. Îl treceau nădușelile, și slăbea din zi în zi, ca și când ar fi tras la jug. Făcu exces de tutun și nu-l mai părăsea durerea de cap.

«Trebuia să mă fi uitat mai întâi la text, să văd ce cuprind blăstămatele astea de pagini. Ori nu m-aș fi angajat, ori ceream un onorar dublu!» Gândul acesta-i trecea mereu prin cap, repede alungat de altul: «Cum să nu fi primit, când nu mai aveam credit de-un leu? Și cine știe câtă vreme aș fi rămas fără de lucru? Ba aș fi primit și cu prețul jumătate!»

Cu două zile înainte de termen, isprăvi traducerea. Nu-ncerca nicio satisfacție. Se sculă de la mașina de scris înjurând. Era vlăguit, și în suflet i se grămădise o ură grea împotriva tuturor inginerilor din lume.

Se îmbracă în fugă, dădu cu un pieptene știrb prin părul încălzit, și ieși cu manuscrisul în geantă. Îl ardea și lipsa paralelor, – mâncase trei sferturi din ce avea de încasat, – dar voia să scape și de traducere. Într-o furie ar fi putut s-o arunce. Avea asemenea accese.

Secretarul întreprinderii îl primi îndată, luă traducerea și o citi din doască în doască. Niculae Crețu nu mai avea răbdare. Se răsucea pe scaun și schimba fețe-fețe. Se temea că va fi făcut vreo greșală, și urmărea cu îngrijorare figura secretarului. Acesta, de trei ori, controlă originalul. Dar păru mulțumit și citi mai departe. În sfârșit, isprăvi. Niculae Crețu oftă din adânc.

— E bine. Sunt mulțumit cu dumneata. Traduci exact. Mulțămesc. Ș-acum, te salut și la revedere! Sunt foarte grăbit.

Își îmbrăca pardesiul.

— Dar onorariul meu, domnule secretar?

— Ce? Onorariul?! Azi avem numai în 18! La 20 ale lunii am să-ți plătesc. Eu sunt un om exact.

— Dar ce te-mpiedică, având lucrarea? Pentru dumneata e tot atât: ori azi, ori peste două zile.

— Nu! Te-nșăli! Noi facem plăți la termene fixe. Cu lipsa asta de numerar, n-am putea răzbi altfel.

Traducătorul văzu că orice insistență ar fi fost zadarnică.

În sfârșit, două zile sunt numai două zile! Va mai împrumuta, în contul onorariului.

La 20 ale lunii, la ceasurile 8 dimineața, se prezentă.

Secretarul nu venise încă.

Așteptă până la 10.

Nimic.

La 11, un contabil îl lămuri că secretarul lucrase de dimineață cu directorul și că plecase din oraș într-o afacere urgentă.

— Nu se poate! izbucni Crețu.

— Cum să nu se poată?! Eu i-am comandat automobilul. Nu l-am văzut plecând?!

— Atunci trebuie să-l văd pe director.

— Da ce treabă ai dumneata cu secretarul?

— Am făcut, domnule, o traducere din nemțește. I-am predat-o la 18. Azi e ziua când trebuie să-mi deie onorariul. Mi-a spus că-i un om foarte exact.

— Cine?

— Domnul secretar.

Contabilul izbucni în râs.

— Exact, dumnealui? Domnule, e omul cel mai zăpăcit din lume. Dracu' știe cum se poate folosi directorul de el.

Traducătorul se învineți.

— Îți bați joc de mine?

— De dumneata? Da' n-am niciun motiv. Întreabă și pe cel din urmă servitor.

Atunci, te rog, du-mă la director. Eu n-am timp să aștept. Lucrarea am dat-o înainte de termen. Eu sunt om sărac, domnule! Nime nu-și poate permite să-și bată joc de mine!

— Insistența dumitale e zadarnică. Directorul nu se amestecă în treburile secretarului. Asta o știe toată lumea, zise contabilul.

Niculae Crețu scoase din buzunar convenția și i-o puse sub nas.

— Dumneata crezi că eu glumesc? Poftim!

— Înțalege, domnule. Vei fi plătit, da numai de secretar. E iscălitura lui, și directorul nu se amestecă.

După ce contabilul dispăru pe ușă, traducătorul porni furios pe coridoare, să afle biroul directorului.

După vreun ceas, fu primit.

— Da, mi-a vorbit secretarul de dumneata. Spune că ai făcut o traducere bună. Dar trebuie să-l aștepți. Numa el face plățile de felul acesta. Eu nu m-amestec.

— Domnule director...

— Te rog, nu insista! E zadarnic!

— Dar când vine domnul secretar?

— Mâne, poimâine... Atârnă de împrejurări.

Niculae Crețu se învenină.

— Și dumneavoastră credeți că eu pot aștepta? Eu dintr-asta trăiesc, domnule director.

— Se poate, da' n-am ce-ți face!

Era gata să-l apuce un acces de furie. Îl simțea răscolindu-i-se în adâncuri și se grăbi să iasă.

Ce să facă? Să aștepte! Dar cum să aștepte? Imbecilii ăștia nu știu că sunt în lume oameni care nu pot aștepta?! Da! A fost nebun că a lăsat traducerea. Trebuia să nu o deie din mână până nu vedea paralele. Dar nu i se mai întâmplase niciodată să nu fie plătit la termen. Și lucrase

pentru particulari de tot felul, bogați și săraci. Și tocmai o instituție ca asta?!

Timp de două zile trecu de-o sută de ori pe la întreprindere. Secretarul nu venise. A treia zi i se spuse că sosise, dar că plecase, cu treburi, în oraș. Alergă la un telefon public, și trei ceasuri îl căută în tot orașul, pe unde-i spusese funcționarii că poate avea de lucru. Nu-l află.

De la 12 la 2 îl așteaptă în poarta întreprinderii. Nu se arătă!

— A uitat desigur că are ceva de aranjat cu dumneata, îi spuse portarul, plin de milă.

— Dar se poate uita așa ceva?! Mi-a cerut să fiu exact, că dumnealui e omul cel mai exact din lume.

Portarul râse.

— Da, dumnealui vrea, însă-i cam uituc. Are multe-n cap.

— Unde?! Întrebă cu disperare Crețu.

— În cap, domnule!

Două săptămâni traducătorul luă urma secretarului. De trei ori reuși să-l afle. De trei ori l-a lăsat s-aștepte în biroul lui: se ducea să-i aducă banii. Dar nu mai revenea.

A treia oară, Crețu năvăli în cabinetul directorului, fără să se mai anunțe.

— Domnule, vă bateți joc de mine?! Nu vrea să-mi plătească?

— E cam zăpăcit domnul secretar. Desigur că a uitat ce v-a promis.

— Directorul era galben: se speriasse de omul acela turbat, care-i năvălise-n birou.

— O să-i dau ordin să nu mai uite, zise el, dându-și seama că spune o prostie.

Alte patru zile de goană, de urmărire. Băgase în sperieți pe telefoniste, pe funcționarii întreprinderii.

— Bine, frate, cin te-a pus să faci o înțălegere cu secretarul?! îi zise un funcționar mai bătrân. Toată lumea

știe că-i un zăpăcit. Are noroc că-l susține directorul, altfel...

Traducătorul îi scrisese mai multe recomandate, îi telegrafiasc, fixând ziua și ora când va veni după parale.

Secretarul îi lăsa vorbă unde să-l caute, la ce oră. Zadarnic. Nu-l găsea.

— Nu-i om rău. Dimpotrivă, e foarte bun la inimă. Dă-i grozav de uituc, îi spuse o dactilografă.

De două zile Niculae Crețu se plimba prin fața casei în care locuia secretarul. Din zori până-n noapte. Noroc că-l cunoștea polițaiul. Altfel, ar fi speriat pe oricine și ar fi dat de bănuțit oricui, așa ajunsese de pierit: o umbră. îi crescuse barba, ochii i se afundaseră în cap.

În sfârșit! Iată-l! Ieșea încet pe poartă.

Traducătorul scoase repede un revolver din buzunar și trase. Detunătura umplu ulița pustie. Secretarul duse mâna la ureche. Năvăli polițaiul. Se deschiseră câteva geamuri.

Secretarul se întoarse, zări pe Crețu și-i făcu semn să se apropie. Dar cum să se apropie? Polițaiul îl și umflase.

Secretarul, cu mâna la ureche, veni lângă cei doi.

— Ce vrei, domnule polițai? zise el. Lasă-l în pace pe omul ăsta. N-ai văzut c-a tras după o cioară? Bine că te-ntâlnii, domnule Crețu. De două săptămâni port banii-n buzunar, și-am uitat complet că-s la mine. Ia, poftim! Da știi, îți dau cu două mii mai mult, pentru așteptare. Te rog să mă ierți. Eu sunt un om foarte exact, da, cum să-ți spun, cam uituc.

Polițaiul încă nu-i dăduse drumul traducătorului.

— Dă-i pace, omule! îi porunci secretarul. În grădina mea are dreptul să tragă după ciori cât vrea. Eu l-am pus, anume, să mi le stârpească.

Polițaiul îl eliberă mirat. îi cunoștea pe amândoi, de secretar se și cam temea.

— Adică de-aceia tot umbla dumnealui în jurul casei

dumitale! L-ai pus să stârpească ciorile din grădină! Da cum de v-a sfârtecat urechea?

Secretarul îi numără banii, - cu două mii mai mult, - îi strânse mâna și, cu batista la urechea însângerată, se urcă într-o trăsură și strigă:

— Domnule Crețu, intră, te rog, în grădină. O să nimerești mai bine de-acolo.

Stâmpărându-i-se furia și dându-și sama de ce era să facă, traducătorul își cheltui, până la amiază, toate gloanțele, împușcând ciorile din grădina secretarului. După amiază căzu la pat, și trei zile nu-l mai părăsiră frigurile.

19 3 2

CAPCANA

Niciodată nu i-a părut doamnei Aurora Neagu așa de strâmtă și năbușitoare locuința ca în sara aceea. Nu-i vorbă, o cameră de patru pe cinci, o bucătărie jumătate, și o sală în care putea să-ncapă un cuier pentru două paltoane, nu era mare lucru. Dar dumneai, cum nu avea copii, făcuse o împărțire potrivită, ținea bună rânduială, și astfel locuința părea mai încăpătoare decât alta la fel, dar în care lucrurile sunt aruncate alandala, ori le răvășesc mereu copiii neastâmpărați.

În sara aceea, însă, deși anul se-aplecaseră binișor în toamnă, dumneai deschisese de peste un ceas toate ferestrele, și la odaie și la bucătărie, și ușa de la sală, și totuși abia mai respira. Se învinețise la față, și pieptul, prea mare, părea că-i mai crescuse. Se iveau când într-o fereastră, când într-alta, aplecându-și bustul în afară și făcându-și mereu vânt cu un șervet tivit cu arnici vânat.

Nu se mai mărginea la oftatul ce-o apucase, greu și năbușitor, încă până nu deschide ferestrele, și care o făcuse să treacă neastâmpărată din cameră în bucătărie, de-acolo în sală, și iar roată. Acuma drăcuia în gura mare. Și, din clipă în clipă, se-nfuria tot mai tare, pentru că nu

era pui de om în casă, în jur, căruia să-i mărturisească nenorocirea. Căscioara în care locuia era într-un cartier nou, răzlețită de altele, ca și celelalte, de altfel. Domnul Neagu le scornise o asemănare locuințelor acestora noi, zidite din cărămidă în dungă, care împestrăuau câmpul de la marginea orașului, pe străzi care încă nu se conturaseră și nu aveau nici nume, ci numai numere, «după pilda New York-ului», cum se lăudaseră cei de la primărie. Domnul Neagu le asemănase cu «niște oi răzuite de lup», dar dumnealui venise proaspăt de la țară și nu cunoștea decât viața ciobanilor.

Așa, doamna Aurora, singură cuc, în tăcerea apăsătoare din jur, nu avea cui să se jeluiească, nici pe cine să-și verse năcazul. c'âteodată, când se întorcea din fereastră, bătea cu putere din picior. Ah, de-ar fi avut acum o mătă! Dar nicio mătă nu-i ieșea în cale, deoarece doamna Aurora nu iubea neamul leneș și miorlăitor. Dumneaei era o femeie realistă, nu o visătoare. De-aceea l-a și adus pe Neagu de la sat la oraș. «Ce dracu', să putrezim aici, când la oraș toată lumea huzurește de bine și orice tont se face milionar?!»

Doamna Aurora se lăsă pe un scaun, gâfâind, cu sufletul la gură. Când respira, părea că suflă cu foiul în foc, să-l aprindă. Și abia îndruga vorbele:

— Nu mai pot! Doamne sfinte, nu mai pot! Ticălosul! Ticălosul!

Și nu simțea că toamna târzie își îndesa în odaie și-n bucătărie burnița rece.

«Ticălosul» era domnul Neagu, bărbatul dumneaei, îl trimisese, pe la 3, să-i aducă un sfert de chil de cafea și un kilogram de zahăr. De unsprezece luni, dumnealui, domnul Neagu, era fără slujbă: îl «tăiaseră», pentru economii, de la administrația unde lucrase cu salariu de patru mii lunar. După o așteptare de alte patru luni, îi veniseră niște bani de la țară. La amiază sosiseră, și doamna Aurora pusese

numaidecât mâna pe ei. Erau trei hârtii de câte o mie. De când nu mai avea slujbă, domnul Neagu nu trăia în zadar. Dumnealui făcea toate cumpărăturile din oraș. Aurora nu mai avea obraz să iasă în lume, crezând că toți oamenii o cunosc și știu că bărbatul ei a fost «tăiat».

— Las să ți se belească ție nasul, netrebnice, că pe tine te-au ținut din slujbă, nu pe mine! se răsteya la el doamna Aurora, uitând cu desăvârșire, în astfel de prilejuri, să-și aleagă cuvintele «după regățenie», cum voia dumneaiei, și folosind vorbele urâte cu care crescuse din pruncie.

O singură dată a încercat domnul Neagu s-o convingă că nu din vina lui a fost «tăiat», ci pentru economii bugetare. Doamne, ce-a fost! Era gata-gata să rămâie dumnealui fără un ochi.

— Ce buget? Da Petrișor nu-i buget, da Circa nu-i buget, da Măruntu nu-i buget? Ei de ce au rămas?

— Și, tot ținând așa, degetele scurte, dar bine înarmate cu unghii, ale doamnei Aurora înaintau amenințător spre obrajii bărbatului.

Vorba e că azi, la 3, domnul Neagu a pornit după târguieli, cu o mie bună în buzunar, că nu aveau mărunței deloc. A plecat. Acum e nouă și un sfert, și încă nu s-a întors!

Doamna Aurora, după ce s-a învărtit ca o leoaică în cușcă, aștepta acum s-o lovească damblaua, așa cum stătea, pironită pe un scaun. Dar în vreme ce se gândea cu satisfacție la chinurile și la traiul rău al bărbatului după ce dumneaiei va fi trecut în lumea ceealaltă, auzi nu numai pași, ci și glasuri deslușite apropiindu-se. Glasul lui Neagu îl cunoscuse numaidecât. După răsunetul lui, după felul cum vorbea, se convinse repede că bărbatul ei nu băuse, cum s-a temut toată după-amiaza. Dar glasul celălalt nu-l cunoștea, nu-l mai auzise.

Năduful începu să i se risipească, mai ales că, după

vorbă, străinul părea un om distins. Dar va veni cu bărbatul ei, ori are drum într-altă parte? Gândul o ridică de pe scaun, ca și când ar fi umflat-o un vânt năprasnic. În clipa aceea portița se deschise, și amândoi bărbații intrară.

Aurora năvăli la ferestre, le închise cu forță mare, își netezi cu palmele părul și se repezi la ușă.

— Poftiți, vă rog, poftiți!

Neagu îi prezentă pe domnul Anton Petricaș-Pop, mare întreprinzător din Bihor, proprietarul unei mari fabrici de cherestea.

Doamna Aurora se simți deodată mică în fața acestui străin, domn din creștet până-n tălpi, cu o blană, - o avere! - cu niște mănuși, cu niște șoșoni, și cu o căciulă de astrahan, de să tot spui: «Așa viață mai înțăleg și eu!».

Și acest domn îi sărută ei, cu adânc respect, mâna...

— Iată despre ce este vorba, doamnă, începu cu solemnitate străinul. Eu, întâmplător, am avut de lucru în orașul dumneavoastră. Și, într-o prăvălie, ham întâlnit pe soțul dumneavoastră. Atunci, mi-am adus aminte că am nevoie de un om inteligent, cu carte, fără școală multă, la întreprinderea mea. Și fiindcă intrând în vorbă cu dumnealui mi s-a părut și deștept și cinstit, i-am propus să vie la mine. Vorbind cu domnia-sa, am înțales la ce se pricepe, și-l angajez cu șapte mii lunar. Domnul Neagu însă mi-a declarat, după lungi capacitări, că nu poate primi fără asentimentul dumneavoastră.

— Cum?! Fiind vorba de șapte mii, a mai stat pe gânduri, când nu mai are slujbă de-atâta vreme, și trage pe dracu' de coadă?!

Doamna Aurora, spunând cuvintele din urmă, se roși toată: iar folosise o expresie de la țară, și încă dinaintea unui asemenea domn!

Da, însă vezi, mai este ceva, îndrăzni domnul Neagu.

— Da, mai este ceva, zise străinul. Pun și eu o condiție. Cum eu, peste zece zile, aștept ca dumnealui să

fie la post, și cum s-ar putea ca să nu fie, pentru asigurarea mea cer să-mi deie acum o garanție de una mie lei. La prezentare îi va fi restituită, precum și, anticipat, salariul pe o lună. În total, peste zece zile, aveți în mână opt mii de lei. Dumnealui a lăsat totul la hotărârea dumatăle.

— Bărbatul meu e greoi la hotărâri, zise doamna Aurora. Se primește, stimate domn. Dar pe câtă vreme? Căci n-aș vrea să-mi car bulendrele (doamna Aurora iar roși) pentru o lună, două. Vrem un protector, dar un protector statornic, nu cum e statul, care azi te ia în slujbă, și mâne îți dă cu piciorul.

— Eu am vorbit cu domnul Neagu de un contract pe cinci ani. Dacă vreți dumneavoastră, fie și zece. Contractul e gata, numai să-l iscălim. Cred că n-am să mă-nșăl. E om de credință.

— Nici cânele nu-l întrece, stimate domn. Ai de la administrație nici nu știu ce-au pierdut în el.

— De, cine-i credincios nevastei, e credincios și stăpânului, zâmbi străinul. Harnic încă pare.

— Trage ca un bou de povară! Din partea asta, n-aveți a vă teme.

Aurora se lovi, în gând, peste gură: cu cât voia să spuie cuvinte mai alese, cu atât aluneca alături de ele.

Se făcu tăcere. Străinul își luă căciula de astrahan.

— Sunt grăbit, zise el. Hotărâți!

— Dar eu tot nu-nțăleg, domnule Petricaș-Pop, pentru ce-i de lipsă garanția asta de o mie. Mai ajung oamenii în slujbe, da de așa ceva nu se pomeneste. Toată dup-amiaza m-ai lămurit, și tot nu-nțăleg.

— Las'. Nicule, nu mai insista! Bine e așa cum spune domnul. Iscălește contractul!

— Bine... dar o să ne trăbuiască bani cu mutatul, zise domnul Neagu. Ce facem cu cele două mii, și nici atât, ce ne-au rămas?

— Din partea asta, să nu vă faceți griji. Vă trimit eu

un camion de la fabrică. Am vreo douăsprezece. Ce să mai cheltuiți pe tren?!

— Ei, așa-i bine! E frumos și vă mulțănesc, domnule, zise Auroraânduioșată. Iscălește, Nicule! Tu ai schimbat mia? O să-i dau eu, drept garanție, domnului una din cele două.

Niculae Neagu iscăli, și domnul Anton Petricaș-Pop, punând într-un voluminos portofel un exemplar al contractului, salută ceremonios și dispăru foarte repede, după ce fixară ziua când să vie camionul.

În ziua de 16 noiembrie, - data fixată pentru mutare, - doamna Aurora aștepta cu toate lucrurile împachetate. Odăița era pustie, bucătăria își arăta rănila rămase după scoaterea vaselor din cuie. Toată ziua se învârtise ca o leoaică, înfrigurată, prin casă și ieșise în toată clipa la porțiță. Pe înserate îl trimise pe domnul Neagu să telefoneze de la poștă la Tileagă, unde era fabrica de cherestea, să vadă de ce nu vine camionul. Căpătă cu greu legătura cu primăria. De fabrica domnului Anton Petricaș-Pop nu știa nimeni...

În drum spre casă, vânzătorii de ziare țipau pe bulevard: «Arestarea unui escroc!» «Războiul chinojaponez!» «Reducerea salariilor!». Domnul Niculae Neagu, cu un ghimpe-n inimă, care i se-mplântase acolo de când străinul acela îi ceruse garanția de o mie de lei, și care acum, după telefon. îl durea, cumpără un ziar. La lumina unei vitrine se opri și căută știrea cu escrocul. Era scurtă, amănuntele se fâgăduiau pentru numărul următor. Era vorba de un anume Anton Petricaș-Pop, zis Simion Pop-Căruntu, zis Alexandru Petrică-Popovici, care inventase un nou fel de-a escroca, luând garanții de la șomerii intelectuali pentru plasarea lor în slujbe. Fusesse și hoț de buzunare. Asupra lui nu s-a găsit însă niciun ban...

Doi-nul Niculae Neagu împătură încet gazeta, o puse în buzunar și oftă:

— Tot eu cu minte! Bine că m-a silit dumneaei să intru în slujbă!

19 3 2

BĂRBAT DE ÎNCREDERE

În biroul avocatului Munteanu, intră, de dimineată, un român bine îmbrăcat, voinic încă, deși părul și mustățile îi erau cărunte. Purta cizme văcsuite și o căciulă neagră, din blană creată, cu luciu frumos, deși era de miel de țară. Avea baston lustruit, în mână, cumpărat din prăvălie, pe care nu-l răzică după ușa, cum fac de obicei țărani care intră într-un birou de avocat.

— Bună dimineată, domnule Munteanu! Devreme la lucru! Așa e bine! Ziua bună se cunoaște de dimineată!

Țăranul se uita deschis, drept în ochi, și privirea lui era voioasă și limpede.

Avocatului i se păru că l-a mai văzut undeva, că-l cunoaște, dar de unde, nu-și putu aduce aminte.

— Bună să-ți fie inima, bădicule! Hamic om și dumneata! De dimineată te-ai sculat. Șăzi, te rog!

— De șăzut oi șădea eu, da nu prea mult, că-s grăbit. Cine nu-i grăbit în ziua de azi? Am venit ctf căruța, că, oricât m-aș ținea încă, din Brusturi până-aici tot e un drum.

— Din Brusturi ești dumneata?

Omul se miră, păru jignit:

— Cum se poate, domnule avocat?! Nu mă mai cunoști?!

— Te cunosc, da ți-am uitat numele și satul.

— Hei! oftă românul, așa pățim noi... Ne țin domnii în minte până, trec alegerile, și pe urină... Dar acum iar. va trebui să v-aduceți amin, te. Nu stăm iar în fața alegerilor? Eu sunt Visalon Scurtu, din Brusturi, domnule; avocat, bărbatul dumneavoastră - de: „Încredere de la alegerile trecute.

— A! dumneata ești! Să nu te miri! La alegeri cunoști lume multă. Apoi, Parlamentul, dizolvat acum, i stat patru

ani, iar eu, cum n-am fost deputat, n-am mâi umblat cu propaganda decât prin satele din apropiere.

— N-au prea fost nici domnii deputați în cei patru ani. Dar noi nu le-am luat-o-n nume de rău. Știm că au și dumnealor treburî, la București...

— Și cum e azi situația îți; BrșUS (un? Oamenii își mai aduc aminte de noi? îmi pare bine c-ai. venit, căci iată, deși n-am voit să candidez nici în rândul acesta, partir. dul mă silește. Și, vezi bine, suntețo, la opoziție.

— De, ce să spun, domnule avocat, oamenii încă nu sunt dumiriți. Știi dumneata cum e rumânu, se socotește mult și se hotărăște în clipa din urmă. Totu-atârnă să ai un om bun în sat, un om ou trecere, de cuvântu' Căruia ascultă mulțimea. Unul care să fie mereu între ei, de-acuma și până la alegeri. Știți și dumneavoastră, din trecut.

— De! la alegerile trecute a fost ușor. Partidul nostru era la putere, și el făcea alegerile. De rândul ăsta va fi mai greu. Nici nu cred, de altfel, să reușească vrunul de pe lista noastră.

— Asta să n-o spui, domnule avocat! Totu-atârnă de bărbatu de încredere pe care-l ai în sat.

— Da dumneata mai ești de-ai noștri?

— Hm! Frumoasă întrebare! Ce-aș căta eu altfel la dumneata?! Am auzit că-ți pui candidatura.

— Ai auzit? Când ai și auzit? Abia de trei zile s-au întocmit listele.

— Cum să n-aud dacă-mi zace la inimă partidul nostru? Ce crezi dumneata, că eu sunt unu de-ăla care mă clatin după vânt? Eu sunt fruntaș în satu meu, și stau bun pentru o sută douăzeci de voturi din una și cincizeci. Dar, știi dumneata, pe oameni trăbă să-i frământî, să-i mai cinstești. La alegerile trecute am avut pentru treaba asta zece mii bune.

— Acuma nu știu de unde vom lua și jumătate.

Începu un târg în toată legea, și Visalon Scurtu se ținu bine: ieși din biroul avocatului cu trei mii și jumătate și cu un pachet de tipărituri pentru propagandă.

— Las pe mine, domnule avocat! Să vezi cum ți-i frământ! Să vezi ce adunare facem! Pagubă că nu-s mijloace și pentru o poartă de triumf.

— Ei, de poartă de triumf ne arde nouă acum! oftă avocatul.

Visalon Scurții, țăran fruntaș din Brusturi, coti pe-o stradă îngustă, intră în curtea unui birt, unde-și lăsase: căruța, aruncă în căruță pachetul cu tipărituri, îl acoperi cu fân, apoi își răsuci și-și aprinse o țigară. Ieși iar în stradă și, după ce umblă un răstimp cu capul răsturnat pe spate, tot căutând o firmă, se apropie de-un polițist.

— Dragu meu, n-ai putea să-mi spui unde locuiește avocatul Marinovici?

Slujbașul îi dete adresa. Nu era departe. 1

În birou se auzeau glasuri, și Visalon Scurtu trase cu urechea, chiar lângă ușă. Nu era nici un glas cunoscut, și se liniști. Așteptă până ce ieșiră, cei din lăuntru, patru țărani care duceau pachete cu tipărituri.

Bătu și intră cu îndrăzneală, nemaiașteptând răspuns.

Când îl văzu avocatul, se mânie:! - Ce cauți dumneata la mine? Ticălosule! Ți-ai uitat că, cu oamenii dumitale, mi-ai stricat mașina laalegerile trecute?

— Nu-i frumos, domnule. Marinovici, ca în loc de bună ziua să mă primești așa! Cine știe dacă de rândul acesta nu vom strica mașina domnului Muntean. Vremuri schimbate, domnule avocat! Cei patru ani de guvernare i-au cumițit pe oameni. Apoi „unde mai pui că azi dumneavoastră sunteți la putere! Azi nime nu va cuteza să vă strice mașina. Azi, dacă vrei dumneata și crezi în mine, tot satu e cu guvernul. S-au săturat de ceilalți, da totuși e de lipsă s-aveți un om de-ncredere în Brusturi. Eu, dacă nu

mă credeți, mă-nscriu chiar azi în partid. Mă gândesc să vă facem, la adunare, o poartă triumfală cum nu s-a mai văzut în jur! Dumneata m-ai cunoscut de rău; acum o să mă cunoști de bun. Doar știi că am trecere în sat, și ce vreau, aceea fac.

Omul fu scris în registre. se-ncepu și aici târgul. Cu poartă cu tot, Visalon Scurtu nu se angajă fără opt mii de lei, cu obligația de-a aduce la adunare și trei sate vecine.

Luă și de-aici un pachet cu tipărituri și-l duse la căruță.

Erau abia ceasurile 10. Până la amiază mai trebuia să ia contact și cu șefii locali ai altor trei partide.

Aici tocmeala fu mai ușoară, fiindcă acești șefi nu-l cunoșteau pe Visalon: erau organizații politice noi, născute în vremea guvernării de patru ani a «tiranilor».

Visalon Scurtu abjură cele două partide vechi, de care «lumea s-a săturat până-n gât, cunoscându-le toate minciunile și fărădelegile», și se declară aderent înfocat al celor trei organizații noi.

— Așa ceva ne trăbă, domnule! Oameni noi și curați. Partid nou și neîntinat. Cine să mai ție cu răbădelele celea vechi? Mare rușine ne-au adus pe țară, domnule! Da dumneavoastră nu aveți organizații. Trăbă-ncepută lupta devreme. E nevoie de tipărituri cu programa partidului, și de altele, în care să izbească-n ciocoi. Niciun vierș n-ar strica, în care să fie luați în răs ceialanți.

Omul mai încasă trei mii de lei, câte o mie de organizație, arătându-se cu totul încântat:

— Pentru dumneavoastră muncim în cinste, că sunteți vrednici. Dumnezeu să v-ajute și să ne-ajute!

Și mai duse la căruță trei pachete cu tipărituri. Adevărat că acestea erau mai ușurele decât cele două dintâi.

La amiază bău o cupă de vin, înhămă caii și porni cu voie bună către casă.

Sara, după cină, nevasta-i spuse:

— De, n-am ce zice, aduce ceva și politica asta, da' tu să nu te mai bagi în foc, ca rândul trecut.

— Cum în foc, femeie?! Parc-atunci n-am ținut cu stăpânirea?! Că pentru ce-i țară rumânească și Rumânia Mare, dacă nu vom ținea cu guvernul? Focu, - dacă va fi foc, - l-or simți cei din opoziție, care nu-și cunosc datoria către Rumânia Mare...

19 3 2

«BOLNAVUL»

— Ascultă-mă. Tu nu ești om prost, dar ai o slăbiciune mare: prea te emoționezi. Nu știu cui sameni! Am cunoscut pe părinții tăi. Aceia erau oameni dintr-o bucată. Nu tremurau înaintea nimănui. Nici nu-și plecau capul. Eu nu te cred lipsit de curaj, dar te nenorocește sensibilitatea asta bolnăvicioasă. Trebuie s-o birui, altfel nu poți răzbate în viață.

— Și ce mă sfătuiești să încerc?

— Da te-am sfătuit de-o lună și mai bine! Ce mai om! Unde vrei s-ajungi? Ești vrednic de postul acela, ai pregătirea necesară, muncitor ești, cinstit ești. De ce să nu-ncerci?

— M-am gândit mult, și nu pot să mă hotărăsc.

— Apoi tocmai asta-i boala ta! Te gândești cu lunile, cu anii, și scapi toate trenurile.

— Mi-e frică de refuz. Nu de cerere mi-e frică, ci de soarta ei. N-aș putea suporta un refuz. Aș intra în pământ de rușine.

— Iată vorbe de om bolnav, de om hipersensibil! Nu poți suporta un refuz! Da5 ce? Tu nu ești om? Nu ești din duh și trup, ca noi toți? Și cine se poate lăuda că-i succede orice încearcă? Cele mai multe lucruri și planuri nu ne succed. Sau te ții mai mult decât semenii tăi?

— Nu mă țin, dimpotrivă! Uneori îmi pare că nu plătesc două parale.

— Cine te pune pe tine, om sărac și năcăjit, să te introspectezi, să-ți cântărești valoarea? Cine te îndeamnă la luxul unei vieți interioare?

— Nervii sunt de vină. Emoția de care pomenești tu. Crezi că eu nu-mi cunosc această slăbiciune? Dar nu sunt stăpân pe ea, și aici e tragedia vieții mele. Am voit, de câte ori am voit! Am încercat! Am o fantazie blăstămată. Abia încep să examinez un lucru, o situație, și o iau razna. Prin ce lumi nu mă poartă! Dacă e vorba să aflu argumente pentru biruință, le găsesc cu o înlesnire uimitoare. Totul pare posibil, niciun obstacol de neînlăturat. Trăiesc ceasuri întregi ca un mare comandant care-și conduce armata din victorie în victorie. Sunt mai strălucit în posibilitățile mele decât un împărat. Trăiesc ceasuri de glorie și mă aprind ca de-un foc sacru ce mă consumă. Când privesc în jurul meu, abia mai pricep ceva din realitate. Dar, după unda de înălțare, vine regulat alta, de coborâre.

Caut cu aceeași înfrigurare motive pentru insucces, pentru înfrângere. Le caut? Nu. îmi vin ele, fără voia mea. Se îmbulzesc și mă înfricoșează. Sunt leghion. Convingătoare? Până la completa anihilare a voinței! Și totul; nu e decât fantazie. Dar din zbuciumul acesta interior ies pârjolit, fără vlagă, fără nicio voință. Asta e 1 nenorocirea mea: creez lumi inexistente, duc o viață ireală. Desigur, ai dreptate, e o boală. Dar cum să mă eliberez din mrejele ei?

— Să nu te mai gândești la nimic! Ți-am spus că tu nu-ți poți permite luxul unei vieți interioare.

— Dar nu pot, n-ai auzit?

v - Poți! Iată, chiar acum! Vii cu mine!

— De, asta e ușor. Dar unde?, - Nu-ntreba! Urmează-mă!

— A, vrei să mă hipnotizezi! Dar nu se prinde. Am fost la un om de meserie și n-a avut ce-mi face!

I ieșiră în stradă.

«Bolnavul» abia se ținea de Andrei Roșu. Afară era toamnă târzie. Frig; Bura din cer întunecat. Erau ceasurile 11 dimineața.

În fața unei bodegi, Andrei Roșu se opri; - Ce-ai spune să luăm un vinișor, o țuică? ii-La vremea asta? Mulțămesc. Nu obișnuiesc, i - Parcă eu obișnuiesc t Dar m-a pătruns umezeala asta. /, -, ”; ”;

Și, fără să-l mai asculte, îl luă de braț și intrară. Andrei ceru coniac, i Băură două, trei, patru rânduri., - Să plecăm! zise prietenul, amețit de cap. i - Nu! mai luăm! Să vezi că ne face bine la amândoi. E o umezeală primejdioasă afară.

«Bolnavul», după al optulea păhărel, prinse limbă. Dar ce limbă! Nu-l mai lăsa pe Andrei la cuvânt. Și vorbea cu imagini strălucitoare.

«Ei, dar e al dracului de rezistent», se gândi Andrei, care nu fusese niciodată cu el la un pahar de băutură.

Prietenul perora. Vorbea cu emfază de puterea sa de muncă. Andrei înțelese că izbucneau la suprafață frigurile interioare de care se plângea. «Delirează. E mai bolnav decât credeam eu. Bietul băiat!»

Îi fu greu să-l urnească din bodegă. În drum spre casă, «bolnavul» se opri deodată.

— Unde mergem?

— La tine.

— Dar nu mi-ai spus că trebuie să încerc? Vino la direcțiune.

— Ascultă, Petre! în halul ăsta nu poți merge.

— Care hal?

— D-apoi nu vezi că abia te mai ții pe picioare?

— Ei, nu-s beat pe cât mă îmbată acasă frigurile fantaziei. E mai rău atunci! Du-mă până la direcțiune!

— Dar înțalege, nu se poate acum!

— Atunci, mă duc singur!

Și se desfăcu de brațul de care se răzima, și porni la

repezeală. Andrei nu-l mai putu prinde din urmă. Ajungând în fața direcțiunii, nu-l mai văzu.

Peste o jumătate de ceas îl zări în curte. Ședea pe-o bancă.

— Ai făcut bine că n-ai intrat acum.

— Ba am făcut rău!

— Atunci, intră acum. Văd că ți-a sărit beția.

— Apoi, tocmai aici e pricina. Când am intrat pe poartă, m-am trezit. Aici e nenorocirea! Iar m-a prins beția aceea interioară a fantaziei. Și n-am mai avut curaj. M-am temut iar de un refuz. Dar bine că i-am aflat leacul! O s-o potrivesc eu odată așa că să nu mă mai trezesc decât după ce voi fi vorbit cu directorul. Vezi, aș putea fi numit. Am toate îndreptățirile...

Și, până acasă, «bolnavul», cuprins de frigurile imaginației, îi argumentă lui Andrei cu atâta putere și convingere, încât acesta rămase zăpăcit. «Bolnavul» era un adevărat creator de viață! Da! Nu se mai putea îndoi! Putea fi un mare scriitor, un mare avocat! «Da ce folos că nu-i bun de nimic! Și nime nu-l va putea vindeca!», își zise Andrei cu tristeță.

19 3 2

ÎN MISIUNE

Ion Albu se întorcea fericit acasă. Niciodată drumul de la București la granița de vest nu i se păruse mai lung, deși călătorea cu rapidul, deși îi telegrafiasse, încă din capitală, nevastei marele eveniment.

Din instinct și din obicei, îndată ce își ocupă, în compartiment, locul lui, sub claua de bagaje, aruncă o ochire în portofel, să vadă ce bani i-au mai rămas. Erau puțini, vreo două-trei mii de lei, deși numai cu patru zile înainte luase avans jumătate din diurna de deputat. Simți o strângere de inimă și un fel de gust amărui în cerul gurii. «Ce mai risipă de bani!» Dar numaidecât începu să se justifice în fața conștiinței sale de om scump: «De, am

cheltuit, n-am ce zice! Dar când era să-mi mai uit și eu de-a strânge băierile pungii dacă nu acum?»

Recapitulă repede, în memorie, târguielile făcute: cinci părechi de ciorapi de mătase și două părechi de pantofi pentru nevastă-sa. O pălărie de paie, la modă.

— O purtau toate cucoanele pe Calea Victoriei, – și o jachetică de primăvară, dintr-o stofă sură, cu picățele, tot pentru nevastă-sa. Tot pentru ea, pudră fină – o marcă pe care și-o notase de trei luni, și nu se putuse hotărî s-o cumpere pân-acum. Zece batiste de mătase

— Cinci lui, cinci nevastei. O pălărie cu borduri largi, ca pentru țările sudice, pentru el. O păreche de pantofi galbeni, lui.

Recapitulând, se judeca totuși. Putea să fie mai econom! Era de ajuns și o păreche de pantofi pentru Virginia! Erau de ajuns câte două batiste! El putea rămâne fără pălărie nouă, dar mai ales fără ghete. Avea încă două părechi. «Hm! prea am fost risipitor, își zicea, dar nu știu ce m-a apucat, ieșind de la minister.»

Avea dreptate omul! îl apucase ceva. Nu era o scrânteală, cum i-ar fi plăcut să creadă acum, ci așa, ca o bucurie, o satisfacție cum încă nu mai încercase în viață.

Când ieșise din cabinetul ministrului, îi venise să bage mâna în buzunar și să împartă bacșișuri la toată lumea. Ușierul a rămas trăsnit când a simțit în palmă doi poli. Niciodată Ion Albu nu s-a înjosit să-i deie im leu, ba se părea că nici nu-l vede pe ușier, deși acesta îl ajuta să-și îmbrace paltonul și-i dădea pălăria.

Ion Albu simte și acum senzația pe care-a încercat-o scoborând treptele ministerului, prin mulțime, și mergând până la poșta centrală. Toată lumea îl privea cu încântare și c-un fel de pizmă. Pe el, pe care nimeni, niciodată, nu l-a luat în seamă pe străzile capitalei! E adevărat că se și simțea săltat de la pământ, deși era greu de autoritate și de distincție.

Recapitulând cheltuielile făcute, înconjura mereu o situație la care nu se gândea bucuros. Dar, după ce văzu că n-are cu ce acoperi vreo patru mii de lei, fu silit să recunoască că i-a tocat la «Alhambra», cu femeiuștile îndrăcite de-acolo. Dracu' l-a pus să-și înșele nevasta chiar acum! Și cu cine! Alaltăieri sara îi păruseră femei distinse, dar acum știa cu cine băuse șampanie la bar... «Desigur, m-a apucat ceva», își spuse el din nou. Și abia se putu mângâia pe jumătate cu gândul: «Ei, în sfârșit, trebuia să intru și eu într-un ibar. Aveam nevoie de puțină experiență, acum, în - fața marelui eveniment. Să nu se întâmple vreodată să rămân ca vițelul la poarta nouă. Ce-ar spune nevastă-mea dacă n-aș cuteza s-o duc la un bar? Las, că-i bine să se priceapă omul la toate când se află în fața unui drum, ca mine!»

Dar simți că justificarea e cam trasă de păr și privi cu jale la biletele ce-i rămăseseră. Gustul amar îi stăruia încă în cerul gurii.

Tot din instinct și din obicei își luă apoi în seamă bagajele. Ce noroc că adusese cele două geamăndane mari! Ce cuminte că o ascultase pe nevastă-sa! În ce-ar fi transportat târguielile cele multe? Cuminte femeie, Virginia, și prevăzătoare! «Să-ți duci amândouă geamăndanele. Ți-am pus tot ce-ți trăbă ca să poți rămânea în capitală două-trei săptămâni. Să nu vii fără ispravă! Stai de capul lor până-ți dau și ție delegație să pleci într-o misiune. Mi-e indiferent: în Franța, în Germania, în Italia. Poate fi și în America. Să ai răbdare și să stăruie! Nu e rușine că trimit în misiuni pe toți nepricopsiții, chiar pe băieții cu caș la gură? Și un om ca tine, care ai un doctorat în științele agronomice, care știi franțuzește și nemțește, n-ai mai călcat peste graniță de când te-ai întors de la studii! Ești specialist, și trăbă să-i înveți să te prețuiască!»

Astfel de argumente îi aducea Virginia de vreo doi

ani încoace, de când le ajunsese partidul la putere, dar acum, înainte de ultima lui plecare la Parlament, argumentarea ei fusese convingătoare.

Cum nimeni nu mai intră în compartimentul de trei locuri, pe ușa căruia era lipit avizul: «Rezervat pentru domnii parlamentari», Ion Albu se gândi că nici n-avea nevoie de vreun îndemn din partea soției. El însuși ardea de dorința de a pleca odată în misiune peste graniță. Visa de mult! în sfârșit, trebuia să se distingă și el prin ceva. Dacă rămâi simplu parlamentar, un rând întreg de sesiuni, ajungi o piesă incoloră, învechită, și nu mai interesezi pe nimeni. Ajungi un număr, un vot. Mai ales dacă nu ți se dă prilejul să ții discursuri de la tribuna parlamentară. Și el, deși era specialist în materie economică, n-a fost însărcinat niciodată de către partid să vorbească de la tribună. Erau alții, tot specialiști în materie, care i-o luau înainte. Pe el îl utiliza partidul mai ales în propaganda electorală, în adunările populare. Lumea zicea că-i un bun orator pentru mase, cu deosebite aptitudini demagogice, dar că nu e de crezut să poată ține un discurs parlamentar.

Cunoscând destul de bine situația din partid, legăturile, interesele, el, - destul de izolat, - își dădea sama că alții sunt destinați misiunilor în străinătate. A bătut el șaua și până acum, și de câte ori! Dar cei mari se făceau că nu înțeleg. Pusese și pe alții să stăruie pentru el, dar fără izbândă. Nu se mai isprăveau cei cu protecții mari, rudeniile sau cu cei din neam mai mare decât el. Calitatea lui de specialist, pe care se bazuia nevastă-sa, mu trăgea în cumpăna misiunilor nici cât umbră.

A, și cât râvnise el la o astfel de delegație în străinătate! Nu atât pentru a vedea lumea, cât mai ales pentru diurnele mari pe care le-ar fi încasat. De câte ori nu-și făcuse socoteala cât ar putea pune deoparte, chiar dacă ar fi luat-o și pe Virginia cu el. Și acum, iată că i-a ieșit norocul în cale, când nu mai avea nicio nădejde! Cele

trei săptămâni pentru care îl pregătise Virginia să rămână în București trecuseră în alergări și intervenții zadarnice. Dar, iată întâmplarea! Moare subit un deputat dintr-o circumscripție electorală în care Ion Albu era tare, și ministrul agriculturii voia să-și plaseze acolo un cumnat, care nu călcase în viața lui în județ. Toată lumea l-a asigurat că ajutorul lui Albu ar fi neprețuit.

— Albu? Ion Albu? zise ministrul, neplăcut surprins. Omului ăstuia i-am refuzat de multe ori cererea de a fi trimis într-o misiune în străinătate.

— Îl trimiți acum! Chiar pleacă o comisie de cinci. O vei face de șase. Justificarea e ușoară; între cei cinci nu este niciun specialist. Iar alegerea va fi abia la toamnă. Misiunea e de două luni. Acum e iunie.

Și așa, n-a adus anul ce-a adus ceasul, și pentru Ion Albu! A, de alegere nu-l durea capul! Scosese el deputat în circumscripția aceea și pe când era în opoziție, dar acum, că-i la guvern!

Pân-acasă abia l-a prins somnul, în răstimpuri. Aflase de la membrii comisiei obiectul tratativelor pe care trebuia să le ducă în străinătate, la Roma, și, gândindu-se la problemele ce urmau să fie discutate, constată cu satisfacție că nu e străin de materie și că va putea avea un rol activ. Știa și diurna pe care urma s-o primească și, cu creionul în mână, făcuse o nesfârșită serie de socoteli. Va lua-o și pe nevastă-sa, fiindcă plecarea în misiune peste graniță era, în parte, și meritul ei. Da, calculase din fir în păr, afară de câteva cheltuieli neprevăzute. Aveau să-i rămâie bani, nu glumă!

Comisia trebuia să plece peste două săptămâni. În acesit răstimp, Ion Albu mai călători de două ori la București. Trebuiau multe lucruri pentru o călătorie în străinătate! Ceilalți membri ai misiunii erau toți oameni subțiri, care își vor lua și ei nevestele. Și familia Albu trebuia să țină sama de societatea cu care avea să

călătorească și să petreacă împreună. Erau în perspectivă, la Roma, recepții, vizite oficiale, banchete.

O sută de mii de lei se topiră cu pregătirile. Dar lui Albu nu-i părea rău. Avea să-i puie la loc, îndoit, la întoarcere. În sfârșit, e nevoie și de jertfe dacă vrei să întri în lumea mare și să ieși din obscuritatea deputatului de duzină!

În presără plecării, Albu primi o telegramă.

— Te trezești că au schimbat în ultima clipă itinerarul! zise el, arătând Virginiei depeșa.

Telegrama vestea demisia guvernului.

Deputatul îngălbeni.

Doamna Virginia nu voia să creadă.

— Gluma unui idiot, zise ea. Cum să cadă tocmai acum, în pre Sara plecării misiunii?!

— E adevărat că nu s-a vorbit nimic despre o astfel de posibilitate. Pare absurd, răspunse Albu, mai prinzând inimă. Trăbă să trec pe la prefectură, să văd.

— Apoi, da, mai fă-te și de răs acum!

Și doamna rupse în bucățele telegrama, și continuă să împacheteze.

Ion Albu o privi un răstimp, apoi, deodată, simți că i se face rău. Junghiul ce i se pusese la citirea telegramei îl săgetă iar, mai tare. Își făcu de lucru în odaia vecină, își luă pardesiul, pălăria și porni, șovăind, spre prefectură.

Știrea era adevărată. Și, ca o confirmare oficială, noul guvern convocase telegrafic tot Parlamentul, ca să i se prezinte și să-i ceară votul de încredere.

— Mofturi! O formalitate! zise prefectul. Parcă majoritățile o să susție un guvern în afară de partid! Și, ai să vezi, dacă nu o să obție votul de încredere, guvernul o să dizolve Parlamentul.

Acasă, Virginia blăstămă un răstimp, apoi se agăță de o rază de nădejde.

— Votați-l, fir-ar al dracului de guvern! Nu primiți

dizolvarea! Pune-te în fruntea tuturor și dați-i vot de încredere! Vei fi luat în seamă și, poate, tot plecăm. Ce suntem noi de vină că a căzut guvernul?

Ion Albu plecă la București cu acceleratul de sară. Dar nu mai avea nicio nădejde. Știa că urmează dizolvarea.

Și, discutând cu parlamentarii pe care îi întâlnește în tren despre «criza actuală», se gândea la suta de mii cheltuită în pregătirile pentru misiune. Din când în când ofta, spunând colegilor din vagon:

— Nu se plătește, domnule, să trăiești într-o țară în care nu există nicio continuitate!...

19 3 3

URMĂRILE UNUI ANUNȚ

Ion Faur, directorul unei întreprinderi care ieșise până acum biruitoare, om trecut de 50 de ani, cu o chelie lucitoare, căptușit cu grăsimi, cu ochelarii călăriți pe-un nas robust, desfăcea cu înfrigurare poșta în biroul său. De un ceas sublinia cu creionul roșu, făcea note pe margini, în capul adresei. Țigara de foi i se stinsese.

Ușa se deschise încet, și servitorul se opri în prag, mut, privind fix la chelia stăpânului, ca și cum de la ea ar fi putut afla dacă poate vorbi. Examinarea cheliei îl făcu să conchidă că e mai bine să se retragă. Ieși mut, închizând ușa, fără niciun zgomot.

Peste o jumătate de ceas intră iarăși, și iarăși examinează chelia stăpânului. De astă dată înțelese că poate vorbi.

— Domnule director, așteaptă lume, zise el cu un glas plângător.

— Ce lume? Știi că azi nu e zi de primire.

— E vorba de anunțul acela. Azi e termenul. În anunț se spunea să se înfățișeze azi la zece la biroul dumneavoastră.

— Da. Adevărat. Am și uitat. Să mai aștepte. Îi voi primi îndată. Sunt mulți?

Omul se scărpină după ureche.

— Vreo douăzeci pân-acum.

— Ce spui?! Da' se poate una ca asta?!

Și directorul se sculă greoi de pe scaun, privind nemulțumit la slugă.

— Nu eu i-am adunat, domnule director. Năcazul lor i-a adus. Au cetit anunțul dat de dumneavoastră. Sunt oameni de toate vârstele, bărbați și femei, și fete.

Directorul făcu un semn cu mâna, că pot intra.

— Toți deodată, domnule director? Nu vor încăpea.

— Ei, toți! Trebuie să vorbesc cu fiecare. Da cine dracu' a adunat atâția?!

— Poate vor mai fi venit și alții de când am intrat eu. De azi-dimineață sosesc mereu.

Ion Faur era om bun la inimă, milos mai ales, cum sunt de obicei oamenii grași. Isprăvisese cu poșta și se simți liniștit. Va termina repede. Cu experiența pe care-o are va recunoaște dintr-o ochire omul de care avea nevoie.

Intră un bărbat înalt, uscat, între două vârste, îmbrăcat curat. Se închină de la ușă și se opri respectuos.

— Am venit, domnule director...

— Da, știu. Vă rog, hârtiile dumneavoastră. Luați loc.

Străinul urmărea cu ochi tulburi expresia feței directorului când îi citea hârtiile.

— Da, ai studii frumoase. Numa că eu am anunțat că am nevoie de un om care se pricepe la contabilitate. Dumneata ești profesor.

— Am fost, domnule director.

— Da. Nu cercetez de ce nu mai ești. Regret, însă nu te pot angaja. Dumneata n-ai cetit anunțul?

— Ba da. Cred însă că în scurtă vreme aș învăța. Sunt de doi ani fără post, domnule director. Vă rog!

Lui Ion Faur nu-i plăcea. Îl bănuia om energic, harnic. Dar dacă nu se pricepe la contabilitate!

— Ascultă-mă, dumneata să reintri în învățământ.

Acolo ți-i locul. Nici n-ai avea ce face cu salariul de la mine. Ai familie?

— Trei băieți.

— Apoi vezi! Cum să trăiești cu două mii de lei?

Străinul avea ochii de gheață.

— Dar fără nimic? Apoi, în învățământ nu mai pot intra.

Privirea aceea îl mișcă adânc pe director. Simți că e în fața unei tragedii.

— Ascultă, nu-ți spun cuvântul definitiv. Mai sunt și alții. Voi vedea la urmă.

Intră o doamnă de vârstă mijlocie, în rochie sură uzată, c-un fel de pălărie pe cap. Ochii-i negri erau înconjurați de cearcăne alămii, vineții. Era nervoasă, abia-și putu prezenta hârtiile.

— Școala normală, pe vremuri. Da, frumos atestat.

— Am lucrat și la o bancă, chiar la contabilitate. Am fost suprimată. N-aș putea să lucrez decât după masă. Înainte, am cursuri.

— A, dumneata ai slujbă?

— Am. Dar sunt văduvă, domnule director, și am șase băieți de crescut. Trebuie să muncesc suplimentar.

Directorul o privi. Nicio zare de lumină pe fața, în ochii ei. Părea că e truda întrupată, că toată ființa ei e robită muncii și gândului să lucreze, să câștige, să-și întrețină familia. Parcă niciun alt gând nu-i mai trecea prin minte. Își pledă cauza cu o înflăcărare bolr navă. Părea că o sapă lăcomia câștigului.

Ion Faur se înfioră. «Nenorocită trebuie să fie! își zise el. O femeie care nu mai e decât o unealtă de lucru, care se va toci sau se va arde în trudă continuă!»

— Să mai vedem, doamnă, mai sunt și alții. Eu aș avea nevoie de cineva care să lucreze și înainte de masă.

Femeia ieși mai uscată și mai verde de cum intrase.

Intră un om în vârstă, cu părul alb, adus de spate, cu

priviri neliniștite, cu pasul nesigur.

— Am practică îndelungată. Calculez și acum repede. Am fost prim-contabil. De zece ani sunt la pensie. Am crescut doi feciori și două fețe. Feciorii mi-au murit în război. O fată-i bolnavă, de doi ani. Cresc șapte nepoți. Pensia n-ajunge. Sunt om spornic la muncă.

Directorul, din hârtii, controla și vedea că tot ce spune e adevărat.

— Câți ani ai dumneata?

— Șaizeci și opt. N-am de ce să mint. Atâția am. Dar pot încă munci. Să mă puneți întâi la probă, și dacă nu voi fi la locul meu, să mă demiteți.

Cum se uita la el, lui Ion Faur i se făcu deodată rău. Avu limpede senzația că bătrânul acela e flămând. O jale nesfârșită se infiltră în sufletul directorului. Simți grea, apăsătoare, în juru-i, nedreptatea lumii și a vieții.

— Vom vedea, dragul meu... Mai sunt și alții... Vom vedea la urmă...

Intră o fată despre care directorul nu-și putu da sama dacă e o intelectuală sau o slujnică din oraș. După îmbrăcăminte, după mâinile aspre și roșii, după ghetele scâlciate, după fața înăsprită de suferință, părea mai mult o fată din lumea muncitoare. Dar ceva inapreciabil, care se desprindea din ochii, de pe fruntea ei, din ținuta trupului, te făcea să te gândești la o rămășiță dintr-o stofă prețioasă.

— Cum? Dumneata, bacalaureată?!

Fata privi în pământ. Directorul simți că o rănise fără să voiască.

— Da, desigur, adaose îndată. Aceasta e diploma de bacalaureat. Eu nu le cunosc decât pe cele vechi, de-aceea m-am mirat.

— De patru ani, domnule director. Sunt acum de douăzeci și cinci de ani. Am mers târziu la școală. M-am susținut mai mult singură. Am îndrăznit prea mult, și-acum

iată ce-am ajuns!

— Dar de ce ai schimbat atâtea locuri?

— Am lucrat în vreo cinci cancelarii notariale, la sate. În satul meu întâi. Apoi în altele. Credeam să pot aduna bani, să fac universitatea. Literelle. Dar degeaba. Cu toată dragostea mea de carte. Am lucrat și la contabilitate.

— De ce ai schimbat atâtea locuri?

Fata îngălbeni toată. Nu trebuia să spuie asta!

— Nu din vina mea, domnule director!

— Da, da! Nu cercetez. Sunt oameni răi în ziua de azi.

O nesfârșită milă îl copleși. Ar mai putea să aprindă ei o flacăra aproape stinsă?

— Să vedem, până la urmă, domnișoară... Aș vrea să te ajut...

Până la ceasurile 2 se perindară prin fața lui concurenți de tot soiul: bătrâni și bătrâne care pierduseră acea demnitate proprie vârstei respectabile; oameni în toată firea și tineri - biete ființe secătuite de amar și de mizerie, înfățișând o batjocoră a vieții. Insistau că pot munci, că se pricep, să nu-i judece directorul după înfățișare. Au vlagă în ei... Din toți se împrăstia o tristețe grea. Ion Faur se gândi la un ogor bătut de gheață, pe care au rămas numai cotoare. Veniseră bărbați și femei cu priviri întunecate, la spatele cărora mocnea parcă deznădejdea și din care țășnea uneori dușmănia împotriva vieții. Se înfățișase și o femeie cu ochii tulburi, cu priviri fixe, care, auzind că directorul nu-i dă un răspuns definitiv, fusese cuprinsă de un râs isteric. Între toți solicitanții, al căror număr se ridicase la patruzeci, vreo șase fete veniseră cu aere de cochete, sulemenite, binișor îmbrăcate, aruncând priviri seducătoare. Ion Faur le concediasă repede, fără a le lăsa nicio nădejde. Așa pățiseră și câțiva bărbați care aduseseră cu ei un aer de crâșmă și de viciu, și doi tineri foarte eleganți, care, din ce

spuneau, lăsau să se înțeleagă că ei ar aduce un serviciu întreprinderii dacă ar fi angajați, că ar face cinste directorului. Unii erau din oraș, alții veniseră dintr-alte localități...

La masă, directorul nu se atinse de mâncări. Îl durea groaznic capul. Lumina orbitoare, ce năvălea prin geamuri, parcă-i rănea ochii. Trase roletele. Voi să doarmă, dar tulburarea-i era prea adâncă, și nu putu nici ațipi.

Înțelese că anunțul său a fost o nebunie, regreta că l-a publicat, dar era prea târziu. Pe care să-l aleagă dintr-atâția? Alt-ar fi fost dacă le-ar fi citit numai cererile și hârtiile! Dar așa... Știa el că sunt mari mizerii, le vedea la tot pasul, dar, mai de-aproape, nimeni nu-și dezvăluise sufletul înaintea lui. Se gândi că în timpul din urmă și el a concediat pe unii dintre slujbașii întreprinderii. Vor fi ajuns și aceștia la fel?

Se gândi și se zvârcoli toată după-amiaza, toată noaptea. Ațipi abia în zori. Și, în vis, i se înfățișă un nou rând de nenorociți.

Toată viața lui fusese un om milos. Nu avea familie. Trăsese în ham, așa, prosteste. Și acum simțea deșertăciunea tuturor strădaniilor sale și-l încercau remușcări amare. Ce bine-a făcut el de când e în lume? Pe câți nenorociți îi va fi întâlnit și a trecut nepăsător pe lângă ei? Se revoltă împotriva rânduielilor lumii. Cum era cu puțință ca sub același soare să trăiască oameni atât de năcăjiți, și alții îndestulați și chiar preaîndestulați? Nu era obișnuit cu astfel de gânduri și-l cuprinse-o oboseală de moarte.

La ceasurile 12 porni mașinal la berăria unde se întâlnea zilnic cu doi amici. Pășea în silă. Îl durea tot trupul. Parcă îl bătuse cineva. Până la grădina berăriei se uită de câteva ori înapoi. Îi trecu prin minte că poate-a fost vis ziua de ieri. Și privea peste umăr, ca și când în chipul acesta s-ar fi putut încredința.

— Prozit!

Cei trei prieteni ciocniră paharele încununuate cu spumă albă, groasă, și doi băură cu sete.

Ion Faur lăsă paharul pe masă; era cu gândul dus, și întristarea se așternu pe fața lui, ca o negură sură.

— E păcat să nu o bei proaspătă, până-i aburit paharul, spuse Petru Albu. La ce te gândești?

Ior Faur tăcu un răstimp, privind departe.

— Mi-a venit în minte ziua de ieri și m-a umplut gustul amar al remușcării. Mă simt vinovat, în fața acestui pahar cu bere.

— Ei, parcă tu faci excese cu băutura!

— Excese nu, dar totuși îmi satisfac zilnic o plăcere. Și sunt atâția care-n viața lor întreagă nu au nicio bucurie. Cred că noi toți suntem vinovați!

— Da5 parcă noi zburdăm prin viață?! zise Petru Albu oftând. După cât ne frământăm și ne trudim, să nu avem nici dreptul să ne răcorim la un pahar cu bere?

— Alții se frământă și se trudesce și mai mult decât noi! Da ce stau să spun! Nici nu se poate compara nenorocirea lor cu a noastră. Și aceștia sunt cei mulți. Numa ieri mi-am dat bine sama.

— Dar ce s-a-ntâmplat ieri? întrebă al doilea prieten, care privea deziluzionat la paharul lui, golit prea repede.

— După cum știți, am dat un anunț în ziare că am, în biroul meu, nevoie de un ajutor, că-l plătesc cu două mii lunar și că e nevoie să aibă școala secundară. Ei bine, știți câți mi s-au înfățișat ieri, în ziua fixată de mine?

— Destui, desigur! răspunse unul.

— Vreo duzină, zise celălalt.

— Patruzeci în cap, tânări și bătrâni, oameni în puterea vrâstei, femei, fete! A fost o nebunie! A, ce spun! A fost o zi nenorocită. Și-acum nu știu ce să fac. Nu mă pot hotărî pe cine să aleg.

— Așa ești tu: moale de suflet. Dacă toți sunt

nenorociți, alege pe oricare, tot atâta e.

— Nu. Nu pot! Dacă nu i-aș fi văzut, aș putea.

Cu îndemnuri stăruitoare îl convinseră să guste berea.

Când veni un rând nou de pahare, cel de-al doilea prieten, care tăcuse mereu, după ce-și șterse mustățile, zise:

— Trage-i la sorți. Atunci nu mai ai nicio responsabilitate. Și viața e o tragere la sorți. Cine-i responsabil de ce iasă din pălărie?

Directorul deschise ochii mari. îl privi, un răstimp, mirat. Apoi se însenină.

— Ai dreptate, zise el. Iată ce nu mi-a venit mie în gând! Da' nu eu, pe tine te rog.

Prietenul zâmbi trist.

— De ce nu? Primesc. Parcă pe noi ne-a întrebat cineva când ni s-a scos din urnă soarta! Îți spun că te înduioșezi degeaba. Mâne la zece sunt la tine.

Directorul oftă ușurat. Porunci mâncare și băutură.

— Azi sunteți oaspeții mei, zise el. Ce zi nenorocită! Da bine c-a trecut...

19 3 3

SÂMBĂȚĂ SARA

Umbre mici, îmbibate de răcoarea umedă a primăverii, îmbracă până la piept, ca o mătase fină, cenușie, pădurile de fag și de brad de pe munții dinspre răsărit. E abia la ojină, dar soarele a și scăpătat după șirul munților de la apus: are drum puțin de străbătut pe orizontul îngustat de crestele cetinoase ale munților. Din pădurile verzi adie răcoarea însărării, plină de mireasma rășinii, a frunzelor tinere de fag și a pământului reavăn. Aerul e tare, amețitor, ca o băutură stifoasă, jos, în valea strâmtă a Jiului.

De la brâul de umbră în sus, pădurile strălucesc metalic, - sulițe neclintite de oțel întunecat. Brâul se ridică

însă mereu, deși imperceptibil, și stinge lucirile de oțel. Jos, în vale, răcoarea însărării crește, și, din desimea codrilor, liniștea se revarsă tot mai stăpânitoare. Murmurul Jiului e acum vâjâit de vânt. Șuvoiul aprig, străveziu, tânăr, vânjos și grăbit își frânge în bolovanii din albie cristalul, zdrobindu-l în spumă de zăpadă, care se-nvârte la cotituri, la ochiuri, și-aleargă în creste albe, odată cu volbura râului.

Din tainițele pământului, de pe cărări înfundate în munți, de după colțuri de stânci încep să răsară grupuri de mineri. i-niii mai puțini, apoi tot mai mulți, luând, tăcuți, cu pași osteniți, drumul spre ghișeurile din vale, unde li se face plata în toată sâmbătă după masa. Văzuți de departe, par cete de haiduci care se strecoară, nesimțit, la pândă. Cu fețele și mâinile negre de cărbune, cu bărbile nerase, cu hainele întinate, soioase, răspândind miasme acre, adunate din umezeala măruntaielor pământului, aduși de spate, pășind larg pe picioare nesigure, văzuți de-aproape, par mai degrabă grupuri de nenorociți. Din când în când se aude câte o tusă hârâitoare, din adâncul pieptului, și câte-o înjurătură amarnică, într-una din limbile țării, când vreunul se împiedică de-o piatră.

Cei mai mulți trag adânc din țigări, tăcuți, gânditori, epuizați. Cei cu pipe scui-pă, în răstimpuri, printre dinți, până departe, - adaosul lor la decorul primăverii de-afiară, pe care nu-l învrednicesc cu nicio privire.

Se grupează în fața ghișeurilor de plăți. Fum înecăcios, de tutun rău, se ridică în pale deasupra capetelor, încep să se îmbulzească, să se-nghiontească, să-njure.

Pe ulițele așezării miniere se ivesc mici grupuri de femei în haine mohorâte. Câte unauna se amestecă printre bărbații din fața ghișeurilor, fiecare căutându-l pe al său.

Larma crește, înjurăturile curg. Bărbații nu sunt bucuroși de prezența femeilor, care vor să le controleze

încasările, deși acasă, după sfezi cumplite, acesta le va fi, cum le-a mai fost, prețul împăcării.

Aproape toți se-ndepărtează de ghișeuri, înjurând cu strășnicie pentru reținerile făcute: avansuri, alimente... Protestele curg în toate limbile țării; muții de mai nainte capătă glas; ochii lor goi și fețele lor supte, uscate, ea de lemn tăciunit, încep să învie, să se umanizeze.

Crâșmele, murdarele birturi și restaurante se populează pe măsură ce se fac plățile. Într-o clipă înfloresc becurile electrice prin magazine, barăci, ospătării, birturi, pe străzile lungi și întortocheate, și până departe, spre uzine, deasupra cărora plutește o negură de lumină rece.

Pe dinaintea birturilor se aprind din când în când certuri, se iscă păruieli, și toate în mijlocul unor sudălmii îngrozitoare. Minerii își cinstesc femeile, care vor să-i ducă acasă. Dar nimeni nu dă vreo atenție acestor treburi de familie. Cei mai mulți, venind și trăind singuri aici, trec c-un aer de superioritate pe lângă cei care se ceartă ori se bat. Ei sunt stăpâni pe banul și pe voința lor.

În cele din urmă, câteva femei izbutesc să-și convingă oamenii să meargă acasă. Și, cum se depărtează de mulțime și merg alături de bărbați, înfuriați încă, înviind în ele biata cochetărie ce le-a mai rămas, își aranjează, din câteva mișcări smucite, hainele răvășite, își netezesc părul sub năfrâmi.

În birturi nu se mai găsește un loc. Oamenii mănâncă la început în silă, abia descleștându-și fălcile, dar gustă, cu plăcere, pe inima goală, rachiul. Pe fețele celor ce mănâncă singurateci, în tăcere, se conturează linii tragice, care par că îndeamnă și desfid, în același timp, să cunoască cineva rostul omului în lume, linii de expresie care strecoară în suflet o deprimare cotropitoare.

Dar cu cât se deșartă sticla de vin sau de rachiu, cu atiat pofta de mâncare și mai ales setea cresc. Rând pe rând, toate fețele de lemn tăciunit învie, ochii, stinși, se

aprint, sentimente, porniri și patimi dau năvală în cuvinte, în priviri, în expresia feței. Schimbarea pare întâi nefirească. E ceva straniu în trezirea acestor inși, care păreau mai mult scule decât oameni. Și aștepți ca vorba lor să sune a lemn, a fier... Sunt aspre glasurile, dar sunt glasuri omenești, și vorbesc despre dureri și bucurii omenești. Povestesc. La toate mesele, în toate restaurantele. Și larma crește, fumul de țigară și de pipă se îngroașă, aerul din lăuntru devine greu de mirosul acru al hainelor soioase, al trupurilor încinse de căldură.

«Restaurantul nr. 3», care vine cam în centru, are sala cea mai spațioasă. Restauratorul, Werner, pare a fi un intelectual declasat. Are fața prelungă, ochii vii, părul cărunț, tuns scurt, ca la robi, se poartă ras de tot. Fața i-i plină de dungi ce curg de-a lungul, lăsând impresia unui cap de oal. E foarte prevenitor față de oaspeți. Are mișcări curtenitoare, servește cu însuflețire, se strecoară ușor printre mese, deși pare om trecut de 60 de ani. După felul cum își cunoaște meseria, ai putea crede că toată viața a fost chelnăr. E discret, nu se amestecă în vorba altora când nu trebuie. De mesele celor ce vorbesc în șoaptă se apropie numai în vârful picioarelor, pentru a-i servi. Dar e cu ochii pretutindeni și știe totdeauna unde e binevenit un cuvânt de-al lui, o aprobare, o negare, sau unde trebuie să râdă cu cei de la masă. Vorbește bine nemțește și ungurește, știe destul de bine și românește, deși se crede c-ar fi de origine polonez. Pregătește mâncări mai alese, deși poate îmbia oricui și prânzul cel mai simplu și mai ieftin.

Restaurantul lui Werner e cel mai cercetat și se pare că aici se adună cei mai de seamă dintre muncitori. Vin mai ales oameni care nu mai pot fi socotiți între populația flotantă a așezării miniere, care s-au născut aici, sau care, de ani îndelungați, și-au părăsit vechile vetre. Mulți dintre ei sunt muncitori în minele de cărbuni, sau supraveghetori,

hocmani, șefi de echipe. Unii sunt mecanici la ateliere, alții au diverse ocupații la Căile Ferate. Aproape toți au gospodării, familii, - părinții sau moșii celor mai mulți fiind veniți din alte regiuni ale țării, de când s-a început exploatarea sistematică, în stil mare, a minelor. Prin ținuta și purtarea lor se deosebesc de populația flotantă. Sunt mai curați, mai bine îmbrăcați, au o demnitate a lor, care nu-i mai lasă, decât cu prilejuri rare, să-și zvârle pe fereastră, agoniseala unei săptămâni. S-a cernut multă lume prin această stațiune minieră până când s-a ales și a rămasla fund populația aceasta statornică, băstinașă. Și se cerne încă și acum, în fiecare an. Alți muncitori sosesc și pleacă în fiecare lună. Și, din când în când, câte unul rămâne să sporească numărul populației stabile. Totuși, sâmbătă sara, localnicii vin și ei pentru un ceas, două la crâșmă, să schimbe o vorbă, să beie un pahar de vin sau de rachiu, să mai audă noutăți, - vechi obicei, moștenire de la părinții și moșii care și-au petrecut, pe vremuri, sările, ca și populația flotantă de-acum.

Oaspeții povestesc cu vorbe tari, răzimați cu coatele pe masă, cu băutura dinainte. Cei mai mulți au isprăvit de mâncat. Dar intră mereu mineri întârziați, și domnul Werner le face loc la mesele ocupate, fiecărui unde știe că are un cunoscut.

La o masă de lângă o fereastră aburită, plină de resturi de mâncare și de sticle goale, șase mineri, de vârste și de neamuri diferite, își apleacă mereu capetele, cu ochii ațintiți spre mâna unuia care numără bani. I-au numărat pe rând fiecare, și cum mereu ieșea altă sumă, râdeau cu hohote, afară de unul cu mustața dată a oală, cu o frunte îngustă și mâncată de pârlăiașe orizontale, care privește posomorât.

— Măi, banii ăștia-s vrăjiți! strigă cel care-i numărase în urmă, un bărbat în puterea vârstei, osos, cu o gură largă, ca de pește. De unde-i ai, Petre? Aici nu-i lucru

curat...

— De unde să-i am? răspunde domol cel cu mustața a oală. De la casierie, ca și voi.

— Cum?! Vrei să ne protestezi?! Atâta e plata ta săptămânală?!

Petre ridică în silă brațul.

— Ei, săptămânală! N-ați văzut că i-am scos, pe cei mai mulți, din șerpar? Pe cei de azi i-am adus în mână. Am tot adunat ș-am pus deoparte. Să-i trimit acasă. Ș-acum, iată, nu știu câți trimit. Mă pot înșala la poștă.

Ceilalți se uită cu ochi tulburi la Petre. Sunt amețiți de băutură și parc-au și uitat de numărătoarea banilor. Numai cel ou gura ca de pește se ține mai bine.

— Ce, nenorocitul? Să-i trimiți acasă? Da' pentru asta îți macini tu oasele în măruntaiele pământului? Să-i trimiți acasă? Cui? Bestiei? Tu crezi că nevastă-ta-i o femeie vrednică să-i trimiți agoniseala câștigată cu sudoarea neagră a frunții de miner? Dar care femeie e vrednică să ne sugă sângele! Toate sunt la fel, toate sunt niște bestii, ca și fosta mea nevastă. În vreme ce noi ne scuipăm viața în praful de cărbune, ele se libovesc acasă, în dezmierdările flăcăilor, ale jandarmilor, ale văduvilor și ale tuturor ticăloșilor, ca niște baronese. Pfui! Să nu te mai aud, Petre, că spui prostii! Am să

Ceilalți moțăie din cap în semn de aprobare, dar lui Petre îi sare țandăra. Ridică de sub masă o mână lungă, cu pumnul strâns ca o măciucă, și-l privește cu dușmănie pe cel ce-i vorbise.

— Măi spurcăciune, măi ghiavole, de mai spui un cuvânt, eu te trăsnesc în numele Tatălui, rumânește, cu glaja asta de bere! Înțalesu-m-ai? D-apoi tu crezi că noi suntem cu toții porci, ca tine, și că toate femeile sunt lepădături, sunt cățele, cum a fost a ta?

— Nu te-aprinde, tovarășe Petre, că n-ai pentru ce! Am zis o vorbă, credința mea. Pe mine nu mă mai înșală

muierea! N-au vrut să se-agațe și aici vreo trei de mine? Le-am dat eu piciorul, le-am scuipat! Eu banul meu îl beau! Eu îl muncesc, eu îl folosesc!

Izbește în masă și cere băutură.

— Eu nu mai beau! zice Petre. Am apucat cu voi și am trecut măsura. Să facem socoteala.

— Ce socoteală? întreabă cel cu gura largă, de pește.

— Socoteala mâncării și a beuturii, să vedem cât vine de fiecare, zice Petre, cu ochii la sticle și la farfurii, simțind cum i se strânge inima. Nu vedeți că ne-am amețit cu toții, încât nu mai putem număra niște bani?

— Eu v-am chemat, eu plătesc! Pe voi să vă ia dracu', cu neveste cu tot! Trimiteți-le banii! Eu pe-ai mei îi beau! îi beau cu pretinii, nu cu dușmanii. Ce-mi sunteți voi în sara asta? Pretini, ori dușmani?

— Pretini buni! sughițară cei patru.

Se îmblânzește și Petre, auzind cine plătește. Nu-l lăsase pe domnul Werner să ducă farfuriile și sticlele goale, pentru a putea face socoata, cât vine de fiecare, și pentru a nu-i înșela. De când stătea la masă, calculase în gând, și de douăzeci de ori, dar nu-i ieșea aceeași sumă. Era greu la socotit, și-l mai încurca și băutura.

Birtașul vine surâzător, ia comanda, aduce vinul. Petre zice:

— Domnule Werner, te rog să mai numeri și dumneata o dată banii ăștia.

— Să-i număr? Cu plăcere! Dar este ceva care te-ncurcă pe dumneata?

— Suntem cam afumați, domnule Werner, și ne iasă fiecăruia altă sumă.

— Ei, afumați! De-un strop de beătură!... zâmbește Werner, și, tot vorbind, numără banii de pe masă: zloții grei de argint, bănuțe subțirele de douăzeci și de zece bani, dar mai ales creițari ruginiți, între care câteva pitace de aramă, mari cât zloții, dar care nu valorează, fiecare,

decât patru creițari.

— Opt zloți buni și douăzeci și patru de bani, zice Werner, după ce sortează banii.

Omul își încrețește fruntea, ca și când ar încerca, să-și imprime în memorie suma.

— Creițarii o să-i țin, zloții o să-i trimit acasă. Șase sunt, nu-i așa?

— Da, șase. De când ești dumneata aci, bade Petre? De două luni?

— Așa este! Și iată ce-am putut pune deoparte, zice el cu amărăciune.

— Ai cruțat mult, ascultă-mă pe mine. Alții risipesc tot.

— De, facem fiecare cum avem poftă, rânjește cel ce comandase băutura. Și tu, mai ales, n-ai pentru ce te plânge. Noi, care cheltuim tot, te îngrășăm.

Werner râde cu voie bună.

— Da, sunt gras și eu, vorbă să fie! și se deșiră câtu-i de lung, râzând iar.

— O să intri în curând în rândul capitaliștilor. De exploatat, știu că te-ai priceput și pân-acum.

— Pretine Kriszan, zice Werner, devenind deodată serios, capitalul meu o să-l împart bucuros cu tine și cu alții. Ază, mâne, peste zece ani, de vom trăi, în orice clipă.

— Dacă-ți bați în pinteni câștigul! Dacă joci și pierzi la cărți, eu nu stric nimic! Adevărul e că ești un exploatator al muncitorilor. Știu eu!

— Soarbe din pahar, fără a ciocni cu ceilalți, se strâmbă și zice: Poftim și gustă și tu! Țasta-i vin? E oțet, domnule! Și pe oțetul ăsta ne iai bani!

Werner gustă. Vinul e acru, dar nu mai acru ca altă dată.

— Am și calitate mai bună, dă-i mai scump. Poruncești?

— Desigur că poruncesc! în astă-sară îmi omenesc

pretinii!

În vremea asta, Petre își mai numără o dată banii, îi iese aceeași sumă ca și crâșmaru lui. își adună comoara, o strecoară în șerpar, neamestecându-i. S-a hotărât să trimită nu șase, ci șapte zloți acasă.

La o masă lungă, lângă perețele de la apus, șed, îmbulziți pe două lavițe, vreo douăzeci de mineri și ascultă întins vorbele unui tovarăș mai bine îmbrăcat, cu o frunte înaltă, de pleșuv, cu grumajii subțiri, cu barba ascuțită.

— V-am arătat motivele pentru care și voi trebuie să intrați în organizație. Chiar dacă nu aveți de gând să stați multă vreme aici. Tot muncitori o să rămâneți, oriunde veți merge. E nevoie să vi se deschidă mintea, să înțalegeți că irobia noastră nu e osânda nimănui, ci ea izvorăște din prostia noastră. Nu ne cunoaștem puterile. Nu știm cât suntem de mulți, aici, în țară, și în toată lumea. Nime nu i-a făcut pe oameni stăpâni și slugi. Ci, după cum ne naștem și murim la fel, așa trebuie să și trăim, în egalitate, în dreptate.

Străinul vorbește cu glas ascuțit, își aruncă brațele ca și când ar vrea să și le smulgă. La masa cea lungă nu se bea decât rachiu. Par cu toții mineri veniți de curând aici, hainele sunt încă destul de bune pe ei, și fețele, mai sănătoase decât ale altora. Par neîndemânateci, stângaci. Ascultă cu nedumerire vorbele aceluia care se-agită.

— Dreptatea o mâncat-o lupul de mult, domnule! râde un țăran voinică la mijlocul mesei. Ce vorbești dumneata de egalitate și că nu trăbă să fie stăpân și slugă?! Da ce? Să ne facem cu toții domni și să ne plimbăm cu țigara în gură pe uliță? Cine-ți va da de mâncare?

Râd eu toții și vorbesc, un răstimp, voioși, între ei.

— Aveți nevoie de o nouă educație, începe oratorul. Sunteți crescuți pentru a fi slugi, pentru supunere și ascultare, pentru respectarea autorității...

— Ce părere o mai fi și asta?! glumește un vlăjgan de

la capătul mesei.

— Apoi da, așa sunteți crescuți, în întuneric și în frică. Să vă temeți de primar, de pretor, de prefect, de notar, de popa. Vă împușcă și vă bat jandarmii, și nu deschideți gura. Ei, bine, toți aceștia vă învață că fiecare e stăpân pe averea lui, că poate face cu ea ce-i place, că unii au dreptul să poruncească, iar alții, cei mulți, datoria să asculte. Iar biserica, cu popii ei umflați de mâncare și de beutură, întărește toată învățătura asta de robie, spunând că așa a lăsat Dumnezeu.

— Dar se-ntâmplă ceva în lumea asta fără știrea și voia lui Dumnezeu? apoi stăpâni și slugi au fost de când e lumea, și vor fi până la capătul veacurilor... spune un român din părțile Maramureșului, un om înalt, cam palid la față, cu ochi vii.

Oamenii iar își înclină capetele unul spre altul și vorbesc între ei, gustând din păhărelele cu rachiu. Din când în când, privesc spre cel care le cuvintează.

— Țsta are ce are cu noi!

— Mă mir cum de dă așa, buzna, între oameni pe care nici nu-i cunoaște. Abia suntem de câteva săptămâni aici.

— Ei, acuma, de organizație am mai auzit eu vorbindu-se și-n alte părți. Nu-i lucru rău.

— Da, însă sunt plăți de făcut. Îți cere dare. Zice că trebuie pentru organizație și pentru partid, pentru gazetă.

La un semn al oratorului, de la mesele vecine se ridică vreo patru și se îmbulzesc pe lavițe, între cei douăzeci.

— Tovarășe Klintok, zice unul dintre noii-veniți, ai putea să ne spui ce beneficiu curat dăm noi societății într-o săptămână?

— Până la douăzeci de mii de zloți, răspunde repede vorbitorul de mai înainte. La an, peste un milion de zloți buni.

— Și pe aceștia-i bagă în buzunar oameni care n-au pus o singură dată mâna pe ciocan, n-au aprins o patroană de dinamită, nu s-au scoborât o singură dată în mină! Ba poate nici nu știu în care parte de lume se află. Iau banii de-a gata, sudoarea noastră, sângele aiostru!...

— Da bine, mă vericule, nu-i averea lor și nu suntem noi plătiți pentru munca noastră? întrebă tnaramureșanul.

— Averea lor? Ei au semănat cărbunele în pământ? E averea celor ce fac bani din el, a celor, ce-l muncesc! Fără brațele noastre, cărbunele ar putea sta mult și bine-n pământ, cum a și stat mii de ani...

Tovarășul Klintok, din fruntea mesei, începe să se însenineze. Vede că oamenii ascultă mai încordați.

— Plata ce ne-o dau e o batjocoră, pe lângă câștigul lor, începe al treilea dintre noii-veniți. Ei trebuie întâi să ne mărească plățile. Ori nu sunteți de această părere?

— Ba suntem, răspund în cor vreo douăzeci de glasuri.

— Sunteți! Dar ei de bunăvoie nu adaugă niciun ban la plata săptămânală! Trebuie să-i silim!

— Ușor de zis... zice un țăran de la mijlocul mesei.

— Și de făcut e ușor, dacă suntem organizați, dacă ținem toți laolaltă și ascultăm de-o singură poruncă! Intrăm în grevă și le primejduim câștigul. Iată pentru ce datoria oricărui muncitor e să intre în organizație!

Oamenii se frământă un răstimp, vorbind vecin cu vecin. Larma crește.

— De, nu-i așa de ușor de făcut o grevă, cum vă pare... zice un român uscat, cu ochii visători. Eu am luat parte la o grevă. Trei săptămâni n-au mai izbit ciocanele. Și după trei săptămâni au venit muncitori din altă parte, și pe noi ne-au scos din sat cu jandarmii.

— Da, se-nțălege! Se-ntâmplă! Dar tot din vina noastră, zice Klintok. Aceia n-au fost muncitori organizați,

n-au ascultat de-o poruncă unită. Dar când vom fi cu toții organizați, de-aici și din toată lumea, biruința e a noastră. Noi vom fi stăpâni pe rodul muncii noastre.

Vreo cinci de la masă declară că se înscriu în organizație. Alții șovăie. Cei mai mulți vociferează.

— Vă știm noi! Aveți nevoie de cotizațiile noastre! Parcă de douăzeci de ani nu aud același cântec, pe la toate minele și fabricile, și tot nu mai văd ca muncitorii s-ajungă în locul stăpânilor! Vorbe de clacă, asta e, ca să ne șterpească banul din pungă!...

— Nu vă știm și nu vă cunoaștem! Ce încredere putem pune în voi?

— Parcă lumea se poate schimba!

— Câtă vreme veți asculta de popii voștri, care vă țin în întunecare, de bună seamă că nu se va schimba, și voi tot slugi veți rămâne, zice unul din cei patru. De-aceea, cine intră la noi trebuie să se lepede de popi și de biserică.

— Și de părintele Ilarie Mogoș? Întreabă cineva de la o masă vecină.

Cei patru tac. Tace și Klintok. Oamenii de la masa cea lungă întorc capetele spre vorbitor. E un miner bătrân.

— Bagi pe toți popii într-o singură căldare? Întreabă același glas. Cine dintre căpeteniile muncitorești de-aici are ceva de spus împotriva părintelui Ilarie?

— Un corb alb, îndrăznește unul din cei patru nou veniți.

— Nu un corb alb, ci un preot adevărat. Și iată că și el, împotriva căruia nu puteți spune nimic, învață la supunere, la respectarea averii altuia, și el propovăduiește împăcarea cu rânduiala lui Dumnezeu, ca și alți preoți de care vă bateți joc, zice bătrânul.

— Buni său. răi, sunt niște șarlatani! strigă cineva de la o masă depărtată. Hristos n-a lăsat să fie popi. Oricine e preot pentru el, dacă are darul duhului sfânt, care-l luminează.

Încep discuții aprinse între oaspeții de la mese. Cei în fruntea cărora e Klintok povestesc, grupuri-grupuri. Unii vorbesc despre năcazurile lor, despre satele din care-au venit, despre familiile lăsate acasă. Alții îi critică pe socialiști. Unii sunt pentru intrarea în organizație, alții, împotriva întovăririi. Bătrânul de la masa vecină s-a strecurat într-un grup și povestește despre viața și faptele creștinești ale părintelui Ilarie Mogoș. Minerul care pomenise numele lui Hristos e înconjurat de vreo șase, cărora le vorbește de multă vreme. Îl cheamă Maier și face propagandă sectară. El încă nu s-a botezat a doua oară, pentru a intra între aleșii Domnului, dar e hotărât și se pregătește pentru marele act din viața lui. Acum bea rachiu și fumează în rând cu ceilalți, neîncetând să le arate ce păcate mari sunt băutul și fumatul, de care el se va lăsa cu desăvârșire îndată ce se va boteza. Știe de pe-acum o mulțime de citate din Scriptură, din amândouă legile, și-i uimește pe ascultători cu știința lui. Dar aceștia nu sunt pentru prima oară sub focul propagandei sectare.

— Multe nu le pot primi din câte spui, tovarășe Maier, dar un lucru nu-l pot înțelege deloc. Cum puteți spune dumneavoastră că, dacă te pocăiești o dată și te botezi a doua oară, nu mai poți greși, nu mai poți păcătui? Cine e fără de păcat în lume?

— Cei ce intră, prin pocăință și prin botezul Domnului, în rândul fraților sfinți, în biserica cea adevărată a Domnului. Nu vezi că frații nu beu și nu fumează?

— Dar pentru asta nu e nevoie de un nou botez, ci numai de voință. Cine vrea, din toată vârfutea lui, se ferește de aceste două lucruri. Da numa ele sunt păcate înaintea voastră? Puteți pune mâna pe inimă, să jurați că nu aveți gânduri, dorinți rele?

— Eu nu-nțeleg ce au ei cu sfânta cruce, zice altul. Ea, care întărește și ne ajută în toate năcazurile... De ce

voiți s-o izgoniți din lume?

— Pentru că sunt în slujba Diavolului, care nu poate suferi crucea, râde al treilea.

Maier începe din nou să-și arate știința și să facă citații din Scriptură, din diferite cărți, capitole și versete.

— Cu noi e ușor să te-ntreci dumneata, zice altul. Noi suntem oameni fără carte. Credem cum ne-am pomenit și înțălegem că nu facem nicio prostie, cum spui dumneata. Da' de ce nu te iai odată la întrecere cu părintele Ilarie Mogoș, de-aici? El e popă și cunoaște carte sfântă. Arată-i lui că-i rătăcit în credință.

— Nu poate fi rătăcit în credință cine nu rătăcește în viață, zice altul de la o masă.

Se apropie de miezul nopții. În «Restaurantul nr. 3», unde domnul Werner moțăie după tarabă, intră primarul, Martin Szekely. Vine de la oraș; căruța a lăsat-o în drum, dinaintea restaurantului. Se așază la o masă la care stau câțiva locuitori băștinași și câțiva funcționari inferiori de la uzine.

— Condamnat la trei luni temniță, restituirea celor 500 de zloți din casa bisericii și cheltuielile de proces, zice el. Domnule Werner! O jumătate de vin!

— Cine? întreabă mirați ceilalți.

— Cum?! Voi nu știți că azi a fost procesul lui Gligor Noadă, epitropul bisericii rumânești?!

— Adevărat! Și nu l-a iertat părintele Ilarie?

— El poate că l-ar fi iertat, da nu l-a mai putut ierta legea. N-a voit să recunoască până în clipa din urmă, și punea vina pe părintele. Zicea că popa a mâncat banii bisericii. I-au luat jurământ, și ticălosul a jurat că banii i-a cheltuit popa. Atunci, părintele Ilarie s-a ridicat de pe scaun, s-a apropiat de el, ținând în mână crucea de la șiragul de mătânii, și i-a zis: «Fătul meu, fiule Gligore, poate să fi greșit eu. Ci tu mai spune o dată jurământul și în fața mea, pe crucea asta. Mă voi da platnic!» Dar Gligor,

primul epitrop, n-a cutezat să jure pe crucea popii. Și, mai mult mort decât viu, a mărturisit hoția. Așa, a fost pedepsit și pentru jurământ strâmb. Nu știu cu ce gând a mărturisit. Poate aștepta ca părintele să se roage de iertare pentru el. Dar popa era ostenit și scârbit, și când a ieșit, nici n-a mai băgat de seamă că cel condamnat s-a aruncat ca o fiară asupra lui. Noroc că era departe și doi gardieni au pus mâna pe nebun...

Cei de la masă rămân multă vreme în tăcere. Primarul deșartă două pahare, unul după altul, își aprinde o țigară și zice:

— Nime nu l-a putut bănuî pe Ilarie Mogoș să fi cheltuit el banii bisericii. Dar când l-am auzit pe epitrop jurând, am început să mă clatin în credință.

Vestea e prinsă și de celelalte mese. Un răstimp se vorbește de judecata asta. Apoi conversația lânzește. Pare că s-a coborât asupra capetelor tuturor o atmosferă apăsătoare. O îngrijorare nedeslușită s-a furișat în suflete. Rând pe rând, oaspeții întârziați părăsesc

«Restaurantul nr. 3». Domnul Werner, albăstrui de osteneală, închide obloanele, pune zăvorul.

Afară e răcoare pătrunzătoare. Minerii își strâng hainele pe trup și se grăbesc spre adăposturi. Scăpați de cocleala restaurantului, plămădită din aer stricat, din fum de tutun, din miros greu, de băutură și de mâncare, și intrați în apa limpede a nopții înstelate, le e frig. Umerii se ridică, trupurile se zgribulesc. Unii înjură răcoarea.

Ulițele rămân în grabă pustii. Vâjâitul Jiului se aude ca o fierbere necurmată în pădurile de pe coastă. Pâlcuri de neguri se ivesc și dispar, ca niște arătări ce nu se pot întrupa, deasupra pădurilor de brad și de fag. Lumina lunii crește, și, odată cu ea, singurătatea și taina, care învăluie și pătrund lucrurile lumii îndată ce zgomotul vieții se stinge, și ochiul omului nu le mai privește.

ÎN DELEGAȚIE

— Cine tropotă în anteoameră și nu mai intră? Vezi, i rate, cine dracu' vine pe vremea asta? N-am nervi de bou să-i mai aud! Or fi niște golani, de bună seamă, că oamenii cu cheag la pungă și cu scaun la cap nu se-apropie acum de birourile avocațiale. Da sărântocilor nu le pasă! întră-n proces pentr-un fleac, și nu mai scoți de la ei cheltuielile până-i lumea! Așteaptă să le pui și timbrele pe banii tăi!

Avocatul Muntean își îngropă din nou obrajii pământii, stropiți de țepi aspri, suri, ea de perie, în dosarele vechi de pe masă. Cancelistul, notarul pensionat Dionisie, se ridică, - deșirându-se și parcă nemaiisprăvindu-se, - de după un fel de birou vechi, care semăna mai mult a pianină, și, pornind spre ușă, se strecură neazut.

Afară ploua din două cu zăpadă. Era pe la sfârșitul lui noiembrie, și, de zile în șir, un cer mohorât apăsa pe lume și pe nervii gata să irumpă ai avocatului Muntean.

În birou, focul ardea mocnit în cămin. În săliță nu era foc. Cancelistul Dionisie văzu acolo cinci români cu pălăriile plouate, în mână; neguri dese se ridicau din capetele lor. Veniseră de departe, prin zloată.

— Ce vreți dumneavoastră?

Îndată se rupse din grup unul mărunțel, care se apropie hotărât, eu mâna întinsă, de Dionisie.

— Bună ziua, domnule avocat.

Și îndată se întinseră spre cancelist alte patru mână, uscate, păroase, lemnoase ca niște unelte de lucru.

— Domnul avocat e înăuntru, zise Dionisie, după ce strânse pe rând cele cinci mână. Puteți să-mi spuneți însă și mie de ce e vorba.

— Hm! făcu mărunțelul. Nu ți-om spune dumitale. Că noi la avocat am venit.

— Dacă-i așa, mai așteptați puțin.

Și cancelistul îi raportă avocatului Muntean.

— Să intre, zise el într-un târziu, împingând cu scârbă dosarele vechi într-un colț al biroului.

Cei cinci își lăsară pălăriile în săliță. Nu mai abureau din plete. Dar, cu hainele groase, de pănură, pline de apă, cu cizmele înglodate, miroseau a peșteră. Păreau niște oameni străvechi, cu fețele lor supte, cu frunțile înguste, dar cu priviri cutezătoare.

«Ce mai chipuri de bandiți! își zise avocatul Muntean, privindu-i pe furis. De la ăștia știu că nu scot niciun ban!»

— Ei, ce vreți dumneavoastră?

Mărunțelul ieși din rând și întinse spre avocat unealta aceea de lemn. Dar Muntean nici nu se uită la mâna lui.

Intimidat puțin, omul care vorbea în numele celorlalți zise:

— Domnule avocat, vrem să scăpăm satul de popa Miron. Ni l-au dat cu puterea, și nu-l mai vrem nici morți!

— Nici morți! întăriră cei patru.

— Da, știam că sunteți bandiți, de când v-am văzut! izbucni avocatul. Acum nu vă mai trebuie nici popă! De lege nu mai ascultați! Vă lepădați și de Dumnezeu! Nu vă mai trebuie autoritate! Asta e! Că nu sunt eu ministru de interne și mai mare peste jandarmi, numai o lună!

Și avocatul oftă greu, privind crunt la cei cinci.

— Nu, noi pe popa, nu pe... voi să continue starostele delegației.

Dar avocatul, întărâtat, îi tăie vorba:

— Da ce sunt eu, protopop? Vlădică? Ce am eu cu popa vost? Mergeți la cei ce vi l-au dat să vi-l ieie de pe cap! Ce-mi bateți mie capul?! Eu nu vă cunosc, pot pierde cu voi patru ceasuri, și nu vă recunoașteți datori cu nimica!

— Ba, ne-am gândit noi să dăm, luă vorba cel mai bătrân din grup, cu fața cioplită strâmb, cu mustața

rătează scurt.

— Plătim, cum de nu, că vrem să facem proces, întăriră și ceilalți.

Starostele, drept orice răspuns, se scotoci în șerpar și puse pe birou trei sute de lei.

— Măi, oameni buni, luați-vă banii și plecați. Eu nu mă pun să vă scot pe popa din sat. Nu-i treaba mea. Mergeți la protopopul, mergeți la vlădica.

— Am fost, domnule avocat. Ei spun că nu sunt dovezi împotriva lui, și nu au ce-i face. Dacă avem dovezi, spun, să-l dăm pe mâna judecății, și atunci vor vedea. Acuma, dovezi noi avem. Da vezi dumneata că corb la corb nu-și scoate ochii.

Avocatul Muntean era raționalist din tinerețe. În popi nu vedea decât pe trântorii satelor. Dar dumnealui mai spunea și altceva... Pe-o clipă îi sclipiră ochii.

— Ce dovezi aveți împotriva lui? întrebă el, mai prietenos.

— Întâi și mai întâi, începu starostele, cu glasul deodată ascuțit, ne face satul de rușine. Noi suntem oameni de la munte, domnule avocat, și avem bisericuță mică, de lemn. Suntem săraci, și alta nu ne putem face. Ei bine, popa Miron într-o zi ne va răsturna biserica...

— Doar nu-i Samson din Biblie, și voi nu sunteți păgâni, zise avocatul.

Romiânii nu auziseră de Samson.

— Nu-i Samson, că-l cheamă Miron, răspunse mărunțelul. Da dac-am lega bisericuța cu funii, popa nost ar duce-o-n spate, ca pe-un coteț. Așa-i de tare! S-a cântărit în fața noastră, în târgul fânului, pe cântarul carălor, și trage aproape două măgi. În altar nu poate intra decât pe ușa împărătească, și, chiar pe aici, numai în dungă. I-am spus protopopului, de când ni l-a adus, că ne răstoarnă biserica. Pe la noi sunt tot popi uscați, și râd satele din jur de-așa dihanie. Trăbă că a crescut undeva în

ținuturi de baltă, și va fi fluierat în biserică. Am înțeles că de pedeapsă l-au adus pe capul nostru.

Avocatul clipi vesel din ochi.

— Măi, oameni buni, are dreptate vlădica: pentru că e așa de greu și gros, încă nu-nsămnează că-l poate scoate din popie.

— Nu, vezi bine! Da dacă-ntr-o duminică ne răstoarnă altarul, cine ne face biserică? Dar avem și alte dovezi împotriva lui, domnule avocat! Nu mai cutează oamenii să puie pomeni. Zvântă oalele cu fiertură și sticlele cu rachiu, de rămân cei săraci flămânzi pe la mese. Suntem de batjocora satelor vecine.

— Nici asta nu-i pricină să-l scoți din sat. De când e lumea lume, popii au întâietate la mâncare și la beutură.

— Dar avem dovezi că se-agață și de nevestele creștinilor, Dumnezeu știe dacă are preuteasă ori ba, că la noi a venit singur. Da' se leagă de femei, și le face de țiță pe uliță, așa le pișcă. Se face de rușine, cu toate că n-am putea jura că săvârșește și altă nelegiuire. Cătu-i de gros, nu se mai poate pleca nici să se-ncalte, nici să se descâlțe. Destul e însă că pișcă femeile în văzul oamenilor – pe neveste în fața bărbaților, pe fete în fața părinților. Și dacă cineva îl înfruntă, se-nfurie pe loc și-l bate pe creștin până-l face vânăt. E mare bătauș, domnule avocat, și nime nu se poate prinde cu el. Cheamă pe oricine la trântă dreaptă, da cine-l poate cuprinde? Dacă nu-i plătim birul, ne bate; dacă nu-i dăm taxele la înmormântări și cununii, ne bate. E blăstămul lui Dumnezeu pe capul nost!

Ceilalți întăreau mereu, cu fețele lor de lemn cioplit strâmb. Numai ochii le erau vii și se încruntau tot ma: tare.

— Vă bate ai spus?

— Și cu pumnul, și cu bâta, că are o bâta de corn!...

— Și-i plătiți?

— Cum, să nu-i plătim dacă ne stâlcește-n bătai?!

— Și vreți să scăpați de el? Hm! hm! Eu, unul, nu o să

vă dau ajutor. Cuminte protopop, cuminte vlădică aveți! De unde sunteți? că nici nu v-am întrebat.

— Din Curmătura, răspunseră oamenii.

Avocatul se gândi, zâmbi, se uită în niște dosare vechi vreme îndelungată, apoi zise:

— Am douăzeci de datornici în Curmătura, oameni de nimic, bandiți, cum sunteți de altfel și voi, toți, de-o vreme încoace! O să-i dau pe mâna popii Miron, să-mi scoată banii. Jumătate va fi partea lui. Iată, aici sunt cele trei sute. Luați-le! Și să nu vă mai văd! auzi dumneata, să cuteze ei să se plângă împotriva unuia care, în ziua de azi, îi poate sili pe oameni să-și plătească datoria!

Zăpăciți, neînțelegând nimic, oamenii se strecurară pe ușă, mai plouați decât intraseră.

1934

DĂSCĂLITĂ

I

Vara întreagă, în fiecare sară, după cina târzie, Dumitru Varga și nevastă-sa, Nastasia, au ținut sfaturi lungi. Când l-au trimis pe Ion la liceu, s-au descurcat și s-au hotărât în două zile. Dar acum era vorba de fetița lor, de Veronica. Uneori îl chemau la sfat și pe Ion, elev în clasa a șasea de liceu. Când argumentele potrivnice erau așa de tari, și de-o parte și de alta, încât părinții simțeau cum se ridică în ei fiorii îndușmănirii, Ion îi potolea, dând dreptate și tatălui și mamei, dar totdeauna, la sfârșit, lăsa deschisă o cărare pe care tată-său putea merge mai departe. Ion ținea, în sinea lui, parte tatălui, dar nu voia să-și supere mama. Nastasia se răzima și ea pe argumente puternice, și, uneori, liceanului îi părea că mamă-sa vede lucrurile mai limpede și că judecă mai drept.

În capul lui Dumitru Varga gândul înflorise de mult. Cel mai avut flăcău din sat părea că are gânduri bune și hotărâte cu fata lor cea mai mare, cu Nastasia. Și-ar fi voit, cu mândrie, să-i deie o zestre bună fetei. Dar el nu avea

decât zece iugăre de pământ, jumătate arător, jumătate fânaț. Ar fi dorit să-i deie întreg pământul zestre Nastasiei. Iată din ce pricină ar fi fost bine ca Veronica să învețe școala normală. Apoi, vedea pildele din jur. Fata preotului era liceană. Din satele vecine, trei-patru familii își duseseră copilele la școala normală. Or s-ajungă dascălițe!

Copila lui, Veronica, minunase cu istețimea și cunoștințele ei pe părintele protopop, care fusese de față la examen. Școala i-ar fi ușoară, ba chiar o plăcere, socotea el, căci o știa de mică lacomă la citit. Numai când se gândea ce va fi după aceea, când și-o închipuia singură cuc într-un sat. străin, i se muia inima. «Ei, dar mai sunt și altele, și, pesemne, vor fi tot mai multe», se mângâia el.

Toate aceste împrejurări, și altele încă, le frământase mereu, în sările de vară, cu soția sa, Nastasia.

Dar nu o putuse îndupleca! Ea ținea morțiș că-i mare păcat să-și înstrăineze fata, s-o ieie de la furcă și de la război, și s-o facă dascăliță. Cine-a mai stârnit și asta n-a avut scaun la cap! Cine-a mai auzit de dascăliță, în loc de dascăl? Credea cu tărie că toată treaba asta cu dascălia fetelor e pusă la cale cu înșelăciune, să le înstrăineze fetele, te miri pentru ce gând ascuns. Dar nu vor ieși din ele dascălițe câtu-i lumea și pământul! Nici nu s-ar putea! Vorba ceea:

Cine-n lume a văzut Iepure vara cosând, Iepuroaica adunând? Ciocârlie cu rochie, Șoarece cu pălărie?

Fata lor are să meargă pe urmele soru-sii! Parcă Nastasia n-a-nvățat bine? Veronica va crește subț paza și povața mamei sale, va pune acuși catrință, că-i trecut de 13 ani, și va fi vrednică să-și câștige și ea un bărbat, ca și Nastasia. Iar dacă bărbatul ei va voi s-o dezmoștenească, îl va împiedica ea, mama. Jumătate din avere e a ei!

— Da cum te și poți gândi, Dumitre, la așa fărădelege?

Ce-i pasă ei că fata popii e la școli mari? Sau că din

alte sate au plecat vreo câteva copile de țăran la școala normală? Fiecare, cum își sară, așa mănâncă. Iar ce spune bărbatul, - că-i bine să ai o plată, în toată luna, de la împărăție, - o fi bine pentru bărbați, și pentru domni, da nu pentru o fată de plugar! Așa ceva nu-i putea intra în cap Nastasiei, și o îndemna să vadă șarlatanie în școala aceea normală. Că-i bine să nu mai lucrezi la câmp, în rând cu bărbații, nu poate spune. Ea nu s-a ferit de nicio muncă, și-i sănătoasă, și în puteri. «Da' cum să poată trăi o fată de ale noastre fără furcă și fără război?!», se-ntreba Nastasia. Și-apoi, era așa de mare scofală dascălia? E domnie? Nu vedea ea cu ochii cât de greu o duce și dascălul din sat? «Mai greu decât noi, omule! Că el trăbă să fie și domn, și vrea să-și facă și copiii domni... Nu! Nouă ni-i destul cu băiatul. Lui să-i ajute Dumnezeu să se aleagă om, că-nvață bine și are purtări bune. Fetele să rămâie acasă!»

Acestea și altele le aducea Nastasia împotriva argumentelor lui Dumitru.

Iar liceanul Ion cuteza uneori să zică:

— S-au schimbat vremile, mamă. Acum nu e rău să-nvețe și fetele. Învață multe. Ne trăbă mulți învățători români. Și e slujbă de cinste.

Dar Nastasia-i răspundea:

— Slujbele sunt pentru bărbați, Ionică, nu pentru un cap de muiere!

Așa urmă sfatul vara întreagă.

Dumitru Varga nu era bărbatul căruia-i putea sta împotriva nevasta. În gând, el trecuse de mult la hotărâre. Și adunase niște bani, de care auzise că va avea lipsă în septembrie. Dar era om cu minte, și nu voia să săvârșască un lucru mai însemnat fără învoirea femeii, pentru pacea și liniștea casei.

Copila, Veronica, auzise de la frățior despre ce-ar fi vorba. Nu cuteza să aducă vorba cu părinții, dar îi tremura inima subțire albă, înflorită, ca pentru copilele de vârstă

ei, cu un strâmbuț roșu.

Cum mai dorea să biruie tată-său! Câte cărți frumoase avea să citească! Cele aduse de Ion, vara, le citise pe toate. Și el îi spusese că la școlile din oraș sunt biblioteci cu sute și mii de cărți. Era lacomă după citit, cum bine văzuse tată-său.

Cu cât se apropia vremea școlii, Dumitru mai scotea de pe undeva câte-un argument nou în sprijinul părerii lui. Puse pe preot, pe învățător, pe notar să-i vorbească Nastasiei. Dar femeia rămase neînduplecată până la sfârșitul lui august.

Atunci, într-o sară, la cină, Ion aduse o veste nouă:

— Vasile Roșu își duce copila, pe Mărioara, la școala normală.

Toți din jurul mesei rămaseră cu lingurile în blid.

— Da. E sigur. Mi-au arătat și scrisoarea de la direcțiune, cum că e primită!

Vasile Roșu era puțin mai înstărit decât Dumitru Varga. Dar Nastasia nu s-a dat niciodată pe nevasta lui Roșu, pe Doichița. În orice împrejurare a tras degetul cu ea. Și au ajuns amândouă, de multe ori în viață, pe-o muchie de cuțit.

— Poate s-o ducă, zise ea, cu glasul sugrumat. Pe Veronica noastră nu va întrece-o. Tot a noastră va fi cea dintâi și în școala normală. Va învăța, dar nu-i musai să fie dascăliță.

Și așa s-a luminat în casa lui Dumitru Varga, când acesta pierduse orice nădejde și era gata să lucreze fără voia femeii.

În anul dintâi, bădicul Dumitru a plătit taxa căminului, numărând toți banii cu mândrie. Roșu ceruse o reducere pentru Mărioara lui. Știa tot satul. Nastasia s-a ținut de capul bărbatului să deie toți banii deodată, deși putea să-i plătească în două rate.

Dar din anul al doilea Veronica nu mai plăti nimic.

Era bursieră. Era cea mai bună în clasa ei. Și așa a rămas până la sfârșit. Știa tot satul. Întrebată, nici Mărioara nu putu spune altfel.

Singura vină ce-i aduceau directoarea și profesoarele era că citea prea mult. De pe la 16 ani chipu-i părea puțin obosit. Cerea de citit cărți despre care superioarele credeau că nu-s pentru înțelegerea ei: de științe naturale, de istorie universală, de drept, de sociologie, de filosofie.

Cum unele i se refuzau, le citea pe furiș. Era lacomă să știe tot. Nuvele și romane, versuri, nu citea numai ce i se recomanda în școală, sau care erau obligatorii. Îi plăceau toate și se bucura sau se întrista cu personajele povestirilor.

Cei trei ani din urmă, mai ales, au fost grei pentru Veronica. Nu din cauza obiectelor din programa analitică, ci pentru că începu să observe, să gândească, să judece.

Cât de curat era căminul, și cât de bună directoarea, superioarele, profesoarele!

Căminul cu cele două etaje, ziua întreagă în bătaia soarelui, în inima ei trăia așa cum l-a văzut întâia oară, când a venit din sat: un palat fermecat, din povești. Ce ordine, ce curățenie pe coridoarele largi și luminoase, în sălile de cursuri! Iar dormitoare, cu rândurile de paturi albe, acoperite cu păaturi ca de zăpadă, o fac și acum să-i tremure inima de gingășie de câte ori le vede, în fiecare sară! Elevele ajută toate, sprintene, harnice, vesele, la menținerea acestei albe curățenii. A, la-nceput nu-i venea să calce pe nimic. Mozaicul coridoarelor, ce sclipea ca oglinda, scările de piatră, albe ca și când le-ar fi spălat veșnic o apă nevăzută, podeaua vopsită din dormitoare - toate erau ca-n vis.

Cu anii, s-a obișnuit cu toate, dar nu era zi să nu simtă un regret, ce creștea cu cât se apropia de sfârșitul studiilor, gândindu-se că va trebui să părăsească raiul de-aici.

Și, odată cu regretul, începu să simtă și povara viitoarei sale vieți. Unde și când va mai trăi așa de fericită ca aici? Nu era mai bine să nu fi cunoscut niciodată toate frumusețile acestea?

În vacanțe, se simțea foarte fericită, în sat, în casa părintească. Îi părea că n-a părăsit niciodată ograda lor, îndată ice-și schimba costumele de la școală cu hainele de-acasă, îndată ce adulmeca cu nări lacome mireasma pământului, a grădinii, a câmpului. Nastasia o voia, acasă, îmbrăcată în portul satului, și purta grijă ca fata ei să aibă de toate. Apoi, în casa lor totdeauna lucrurile au sclipit de curate, și casa - largă.

Mamă-sa o voia așa: țărancă! Domnișoara rămânea la garderobă. Și ce bine îi stătea în portul ei! Și era mai mare, mai voinică, mai împlinită parcă decât în costumele acela cenușiu, strâns pe trupul zvelt.

Veronica se punea, harnică, la treabă, cât ce sosea acasă. Nu simțea nicio greutate, nicio neplăcere, de orice treabă s-ar fi apucat. Și se pricepea la toate.

Această senzație de fericire și de mulțumire o făcea să gândească: «Iată, nu e nicio nenorocire că învăț, că am trăit la oraș, în cămin. Nu e nicio nenorocire că am cunoscut binele de-acolo. Pot trăi tot așa de mulțumită și în sat.»

Dar în adâncul sufletului simțea că nu era atât de ușor. În vacanțe nu mai citea nimic, se depărta, se rupea de mediul în care trăia la școală. Cu vreo doi ani înainte de a termina, ea descoperi, prin intuiție și sentiment, că școala, și mai ales cititul, deschide sufletului orizonturi largi, pe care nu ar voi să le părăsească, ci, dimpotrivă, să le lărgască tot mai mult; și că traiul de-acasă, din sat, e cu neputință fără a uita voit toate acele luminișuri largi, care se robesc unei vieți închinată studiului. Simțea instinctiv că poarta fermecată, odată deschisă, drumul nu mai are sfârșit, și că, pentru aii urma, e nevoie arzătoare

de tot mai mari posibilități de cultură și de civilizație.

Numai în această perspectivă se putea vedea fericită pe drumul pe care apucase. Sau, cercând să uite tot, să ajungă iar țărancă, așa cum voia să fie în toate vacanțele. Și, în subconștient, această ultimă ipoteză o neliniștea încă înainte de a i se fi lămurit.

Pentru spiritul sensibil și judecata dreaptă a Veronicăi se limpezi curând că nu sunt decât două drumuri drepte și adevărate în viață, pe care, mergând, poți fi tot așa de mulțumit și de fericit: sau rămâi cu duhul lămurit numai în câteva probleme mari ale vieții, și rămâi la munca mărunță de fiecă zi, sau deschizi zăgazarile culturii, dar atunci nicio piedică să nu ți se mai poată în drum.

Era dintre firile duse de-o năzuință spre absolutul din lozinca: tot sau nimic! Poate o determina și tinerețea, cu visurile vârstei, să simplifice viața.

Și începu să se gândească la menirea ei. A fi dascăliță într-un sat i se părea ceva hibrid.

Când directoarea și profesoarele au început a înțelege ce gânduri o bat pe Veronica, încercară să o lumineze că există și un drum mijlociu în viață, pe care merge majoritatea oamenilor, și anume chiar a celor mulțumiți. Stăruiră îndeosebi asupra misiunii naționale a învățământului primar. Dar rămaseră zăpăcite când Veronica le răspunse:

— Nu cred să învețe cineva pentru altul, necum pentru alții. Fiecare învață cu gândul la sine, pentru sine. Altfel, nici n-ar putea învăța!

— Hm! Curioasă fată! zise directoarea.

— Cred că a cetit prea mult, și multe lucruri n-au fost pentru mintea ei. E în stare să susție teorii, să-și apere cu aprindere credința ei, zise profesoara de clasă.

— E puțin cam exaltată, ceea ce-i de mirare la 6 țărancă din familie sănătoasă, dar de multe ori face observații adânci, adăose profesoara de pedagogie.

— Hei! Pe toți ne corectează viața! încheie c-un suspin directoarea, uscată, cu fața severă, dar cu ochii buni.

Cădea însărarea sură de noiembrie și se pornise o jalniță de la miazănoapte, care pătrundea în trup ca acele. Moș Dănuț, paracliserul bisericii, răteza în curte, la butuc, lemnele crude, de curând aduse din pădurea satului, din delnița ce-i dăduse soarta. Lemnele nu erau mai groase ca mâna, erau bune de pari, căci erau numai stejar. Dar moșul trebuia să le (taie pentru foc, cu părere de rău când se gândea că și pari i-or trebui la primăvară. Înfiripă vreo două-trei brațe bune și se obli să mai răsuflă și să-și dreagă șalele.

Vârfurile grămezii de lemne erau spre gard, și multe mai păstrau o parte din frunzișul roșcat, de veveriță, al toamnei. Mirat, văzu că frunzișul se mișcă, mai apoi îl și auzi sunând, deși era cam greu de ureche. Cum fusese adâncit în lucru, nu băgase de seamă că începuse a izvorî o ață subțire de vânt.

— Dă-l, Doamne, suspină moșneagul, ridicându-și căciula și făcându-și cruce.

Aruncă, c-un fel de plăcere, de satisfacție, privirea peste glodul din curte.

— În sfârșit, o să-ți vie popa! zise cu glas tare, și, cu râvna întinerită, începu să taie iar lemnele „care, pline de mâzgă încă, miroseau a pădure, a viață.

Ața subțire de jelniță se întărea mereu, și în curând începu să țiuie prin streșini.

Portița se deschise, se izbi apoi cu tărie, luată de vânt. Moș Dănuț întoarse capul.

— Bună sara, moșule, se auzi, din însărare, graiul limpede și vesel al unei fete.

— Bună să-ți fie inima, fata moșului. Da așa de târziu?

— Am avut ceva de scris după ce-am slobozit copiii.

Da și tina asta-și face de cap. Parcă-i tot mai adânc glodul. Abia am răzbit. De două ori mi-a smuls cizma din picior.

— De-acum aruncă cizmele-n tindă, fata mea... De-acum s-a isprăvit. Până dimineață dușmanul va îngheța tun și nu s-a mai trezi până la primăvară. Las' că de șase săptămâni ne-ajunge! sfârși cu scârbă bătrânul, privind la tina din curte, care nu era mai puțină decât cea din drum. Drept punți, moșul aruncase bolovani grei, și peste ei -, scânduri. Și oamenii și vitele or să răsufle ușurați de-acum, adăugă el.

Cu mireasma lemnelor verzi în suflet, Veronica, dăscălița, intră în tindă, descălță ciobotele mari, ale mătușii Iova, și rămase numai în ghete. Începu să tropote, căci vântul năvălise după ea și în tindă, pătrunzând-o prin haina subțire, prin pardesiul cenușiu cu care plecase, după prânz, la școală.

De cum simțise vântul rece și văzuse cerul greu și posomorât, nădărduse și ea că va îngheța. Asigurările moșului o îmbucurară și mai mult. Va scăpa, în sfârșit, de chinul drumului de-o jumătate de ceas, de patru ori la zi, de-acasă până la școală.

Veronica se-aplecă în tindă, luă de pe vatră o așchie și începu să curețe cizmele, ștergându-le cu un petec de sac. Erau înglodate cu tureac cu tot.

Bătrâna auzi din casă că cineva se mișcă în tindă și crăpă ușa.

— Dumneata erai?

— Apoi, văzând ce lucrează dăscălița, bătrâna adaose: Da dă-le-n boală, că doar nu-s cele de duminica, și vino-n casă.

— Ba nu, mătușo, că de-acuma nu s-or mai întina, până la primăvară.

— Poate să-nghețe la noapte, zise Iova, privind în curte și ascultând șuietul vântului. Bine că are cineva putere și peste Necuratul! Da tină ca-n toamna asta, rar

îmi aduc aminte să fi fost. Lasă-le zmeilor, că le-a spăla Dănuț la fântână, și vino la căldură!

Dar Veronica n-o ascultă. Când intră în odaie, focul pâlpâia în vatră, și un abur plăcut, de fiertură, adia în casă. Șezu pe vatră și se încălzi. Flacăra lumina când un părete, când un unghet, când podeaua, când lavița. Ar fi stat așa cu ceasurile, privind flăcările jucăușe și visând, după o zi plină de muncă. La ei acasă aveau cuptoare de tuci. Numai vara făceau focul pe vatra din tindă. De multe ori se gândea dăscălița că unele lucruri vechi erau mai bune decât cele noi.

Mătușa Iova se cucuie, în întuneric, pe un scaun, și aprinse lampa atârnată sus la grindă. intră în curând și moș Dănuț, care mai dase o târcoală și pe la poiată, să vadă de vite.

— Și mirosul fânului s-a schimbat. E mai proaspăt și mai tare. A și-nceput să-nțepesnească mamonul! Te-ai încălzit, faita moșului?

— De-acum am trecut peste năcaz, moș Dănuț, și mulțamesc dumatăle și mătușii că mi-ați dat cizmele. Altfel, ce m-aș fi făcut eu în drum, până la școală?

— Păi da, vedeam noi că nu se poate! Nu te puteai sui pe catarigi, și dumneata, ca școlarii!

— Da dă-le-n boală de cizme, ce mai mulțamești! icni Iova. Au făcut și ele o treabă, în loc să zacă în cămară. Au venit în ajutorul unui suflet de creștin.

Bătrâna aduse, la masa așternută de Veronica, o ciorbă de cartofi, și pâne, și, după ce se închinară, s-apucară toți trei de cină. Iova mai scoase apoi din spuză câteva ouă coapte.

Dănuț, ștergându-și mustățile, află pe-ndelete, dar parcă și cu sfială, pipa, și-o îndesă cu tutun.

Când o luaseră în gazdă pe Veronica, se sfiise s-o afume în casă cu pipa. Fuma în tindă sau prin curte, îi păruse lui, deși știa că-i fată de țăran și-l cunoștea pe

Dumitru Varga, tatăl fetei, că nu se cădea s-o piște pe la ochi tămâia dracului. Prea era plăpândă și frumușică la obraz, prea era mângâioasă la priviri ca să-i facă vreo neplăcere. Și sfiala-i rămase până acum, deși dăscălița îl rugase să fumeze în voie, că-i place fumul de tutun. Dar de când îi vorbise așa, moșul ținea și mai mult la Veronica.

După cină bătrânii se culcară devreme, iar Veronica își făcu patul, ca de obicei, pe păcelul din fund, înalt și plin de perne, deasupra căruia, în cuiul din grindă, atârna lampa care fusese deasupra mesei, și începu să citească...

Cei doi bătrâni adormiră îndată, iar dăscălița își uitase de ea, sus, în vârful pernelor, la lumina slabă a lămpii mici. Citea, de trei sări, un mare roman tradus din rusește, *Crimă și pedeapsă* de Dostoievski.

De trei ani, de când isprăvisse școala normală, venise în satul acesta și se oploșise la paracliserul bisericii.

Directoarea și profesoarele puseseră vorbă bună pentru ea, să ajungă într-un orașel, ori cel puțin într-un sat mai fruntaș, aproape de calea ferată. Au fost însă altele mai norocoase, cu protecții mai mari, care ajunseseră în locurile cele mai bune.

În sat, Veronica se gândi să-și găsească pensiune la preot. Acesta se arată foarte bucuros, dar preoteasa, când o văzu câtu-i de frumoasă, strâmbă din gură și se scuză că nu poate. Că sunt departe de oraș, că nu se pot aproviziona cum se cade... Preoteasa era și ea tânără, numai de doi ani cununată cu părintele...

Preotul o duse, atunci, la paracliser. Avea una din cele mai bune case din sat, erau bătrâni și n-aveau copii.

— De rândul mâncării, va fi mai greu. Mătușa Iova nu se va fi pricepând la mare lucru, zisese el.

— O să-i mai ajut eu, răspunsese dăscălița, căreia îi plăcuseră, dintr-o ochire, și locuința, și bătrâna, și bătrânul.

În sara aceea preoteasa avusese o discuție aprinsă cu

popa asupra trimiterii dăscăliței într-un sat în care nu mai era altă putere didactică. Ce va face aici o copilă abia ieșită din școală?! Dar chiar să fie mai bătrână de cum arată, e o mare prostie să fie ea capul școlii.

Veronica se bucurase când văzuse că mătușa Iova se lăsa învățată în alle bucătăriei, ba chiar că-i cerea sfaturi, cu tot mai mare râvnă. Motivul era, poate, nu atât plăcerea de-a găti bucate noi, cât simțul de răspundere: fata-i plătea, deci trebuia s-o hrănească cu mâncări după pofta ei. Veronica bănuia așa ceva când văzu cu câtă poftă mâncau amândoi bătrânii când erau feluri de bucate obișnuite și mai nainte în casa lor.

Trei ani!

Veronica nici nu și-a dat sama cum s-au scurs. Satul era sărac, tinos, dar cu peste o sută de copii de școală. Trebuia să ție cursuri și după-amiaza. Primăria cerea de zece ani o putere didactică. O mai așteptau și acum.

Munca intensă, ca de cal de poștă, îi alungă toate gândurile și temerile de la cămin. Nu mai avea timp să se frământa. Abia răzbea să-și pregătească lecțiile, și să mai citească, sara, câte o carte, sub lampa atârnată în grindă.

Cei trei ani au fost pentru ea ca un iureș. Părea c-a luat viața în piept, și, veselă, o biruia. Era voinică, sănătoasă, numai fața-i era palidă, și cearcăne largi sub ochi arătau uneori osteneala.

Traia în slujba ei, și numai după vreo carte mai deosebită se apropiau de ea gândurile vechi. Ciudat! Ca învățătoare la țară nu se simțea, cum își închipuise în cămin, o ființă hibridă.

Dar ea nici nu-și dădea sama că nu se mai gândea la sine, că era adâncită cu totul în munca ei. Pe sine se uitase. Muncea cu aceeași hărnicie cu care, rămasă acasă, ar fi țesut la război.

În realitate, ea rămăsese credincioasă convingerilor din cămin: nu-i lumina pe elevi pentru o țintă bine

precizată, pentru un ideal anume, pentru a face o operă culturală sau națională. Lozincile acestea n-o însuflețiseră niciodată, poate nici nu le pricepea. Muncea din instinct, din necesitatea firii sale, în primul rând pentru a fi mulțumită ea însăși. De aceea, când, la sfârșitul anului al treilea de dăscălie, o izbi întâia nenorocire mare din viață, - moartea fulgerătoare a mamei sale, - Veronica Varga rămase luni întregi cu sufletul pustiu. Satul, școala, elevii, chiar bunele ei gazde nu mai însemnă nimic pentru ea. Își putea face slujba numai cu mari eforturi, cu dezgust și pustiu în suflet, ca pe-un lucru neînțeles, ba chiar absurd. Oboseala-i era acum căpătâi ide toate zilele, de toate nopțile.

Revolta surdă împotriva destinului ce-i luase pe mamă-sa se desemnă mai târziu ca revoltă împotriva vieții, și se prăvălește la sfârșit ca nemulțumire usturătoare de soarta isa, de viața sa.

Începu să urască satul, școala, copiii. Începu să dorească o altă viață. Un gând de groază nu o mai părăsea: «Aici am să îmbătrânesc!».

Moș Dănuț o mâângăia uneori, cutezând să-i puie mâna pe cap, pe părul ei moale, negru-vinețiu.

— Hei, copila moșului, n-avem ce face! Trăbă să răbdăm, dar să nu ne lăsăm înfrânți. Viața e grea și plină de încercări, pentru orice suflet.

Mătușa Iova îi umbla mereu în voie, cu mișcări line, cu vorbe domoale. Îi părea un lucru gingaș, gata să se fărâme în bucăți la orice atingere. Iar când o vedea slăbită, palidă, cufundată în gânduri, lăcrăma pe furiș, și adeseori ieșea în curte să plângă în voie.

Încă de la sfârșitul anului al doilea de dăscălie, gazdele Veronicăi, cum nu aveau nicio rudenie, se hotărâseră să-i lase ei casa și toată averea. O îndrăgiseră mai mult ca pe-un copil al lor. Prezența ei îi mângăia până-n adâncul sufletului. Vorba ei, purtările ei ajunseseră,

pentru bătrâni, o alinare negrăită. Deși îi cunoșteau părinții, ei nu o puteau socoti decât ca pe-o orfană, venită să trăiască singură, într-un sat străin.

Când luaseră hotărârea, ei nu se puteau gândi că Veronica ar mai putea pleca vreodată din satul lor, de lângă ei.

Paracliserul, mereu în preajma preotului, știa că odată și odată tot va trebui să le trimită stăpânirea și un dascăl. Și, în sfaturile lui cu Iova, el vedea o căsătorie a Veronicăi cu dascălul care va veni. Se cădea deci s-o înzestreze pe-aceea care le intrase așa de adânc în suflet.

După moartea Nastasiei, bătrânii simțeau că trebuie să-i spună Veronicăi hotărârea lor. Nu îndrăzneau însă, și tot amânau de la o zi la alta. Supărarea fetei o legau numai de moartea mamei sale.

Trei ani în sir Veronica Varga fusese calificată, la toate inspecțiile, cu nota cea mai mare. Aproape nu trecuse revizor pe la școala ei să nu-i spuie că-i păcat să rămâie într-un sat și să nu-i promită că va stăruie să fie mutată la o școală în oraș.

Dar niciunul nu s-a ținut de cuvânt.

În toamna anului al patrulea de dascălie veni în inspecție un domn mare, unul de la centru, pentru a se convinge la fața locului, dacă e nevoie de încă o putere didactică, cum cerea, de atâția ani, satul. Era un om în puterea vârstei, între 40 și 50 de ani.

Veronica Varga, la ascultarea elevilor, dădu și acum dovadă de o aleasă pregătire. Inspectorul general rămase impresionat și de dascăliță, și de metoda de predare, și de răspunsurile elevilor.

— Vom mai numi o putere didactică, domnișoară. Dar locul dumatăle nu e aici! Te vom numi în capitala județului. E păcat să rămâi aici mai departe.

Veronica surâse trist.

— Așa mi s-a spus la fiecare inspecție, dar tot aici am

rămas!

— N-ai voit dumneata să fii mutată?

— A, nu! Au uitat, ori n-au putut domnii revizori.

— Revizori! Dar când îți spun eu?

— V-aș fi foarte recunoscătoare, domnule inspector general. Mai ales în starea sufletească în care sunt azi. Mi-a murit de curând mama. Și sunt așa de singură și de părăsită aici!

Inspectorul general mai avea de văzut câteva școli din jur.

— Sâmbătă viitoare te rog să fii la inspectorat, domnișoară. O să aranjăm chestiunea, să te poți muta după Crăciun.

Mutare acum, în cursul anului, când, de mult, sunt ocupate toate locurile? «Trăbă să fie om cu greutate», se gândi Veronica.

Și, pentru întâia oară, se uită la inspector ca la un om, cercetător. Nici nu-l văzuse bine până acum.

Vocea aspră, ce bătea în răgușeală, îi displăcuse de la început. Dar acum, dintr-o ochire, îl simți întreg antipatic. Era un om pătrat, cu obraji mari, cărunt la tâmples, ras proaspăt pe întreaga față neagră, cu un nas butucănos, răsfrânt puțin. În ochii-i mici ardea mocnit o flacăară. Când o zări, Veronica simți fiori de frig. îi fu frică de el. Asemenea priviri nu mai văzuse. Era ceva de deochi, care aduce durere de cap și greață.

— Raportul meu la minister o să-l trimit cu poșta încă azi, domnișoară. Cred că-ntr-o săptămână o să vie o nouă putere didactică. În locul dumatăle, am eu pe cine transfera aici.

Inspectorul general îi strânse mâna, salută și plecă.

Ce avusese în mână? Veronica Varga deschise palma cu degetele strivite și o privi cercetător. Părea că i se lipise de mână ceva moale, umed, groaznic de scârbos. Trecu în colț, unde ținea un lavoar, și se spală vreme îndelungată.

Împlinise, în septembrie, 22 de ani...

Răsuflă ușurată când, peste trei zile, primi un aviz să nu se ducă sâmbătă în capitala județului. Inspectorul general îi scria că va înștiința-o mai târziu când să se prezinte. «Desigur, n-o să facă nici dânsul nimic pentru mine, ca și domnii revizori», își zise Veronica, cu un fel de regret.

Mătușa Iova simțise noua tulburare din sufletul dăscăliței, după ce plecase inspectorul. Poate nu va fi aflat ceva pe plac? Poate a înfruntat-o?

— Cei mari totdeauna pot afla o vină celor mai mici, fata mea. Da' nu trăbă să iei pe suflet, dacă știi că-ți faci treaba bine. Ei vin și pleacă, și omul rămâne cu sufletul lui.

— Nu, n-a fost nemulțămît inspectorul, o liniști Veronica. Vor trimite încă un învățător în sat, pentru că-s mulți copiii.

Moș Dănuț, paracliserul, tocmai se întorsese de la biserică, unde-i ajutase preotului la o liturghie, și mirosea încă a fum de tămâie. Auzi cuvintele dăscăliței, și, înviorat, îi făcu semn babei, ca și când ar fi voit să-i spuie: «Acum e ceasul potrivit!».

Dar mătușa Iova-i făcu alt semn, care spunea: «E treaba bărbatului, asta!».

Și moș Dănuț tuși, își luă inima în dinți și zise:

— Tare ne mai bucurăm noi, copila mea, de vestea asta! Avem și noi un gând, pe care nu mai trăbă să ni-l ascundem.

— Glasul i se muie și adaose: Iată, de peste trei, ani ne ești ca și copilă. Noi n-am avut copil. Și nici rudenii apropiate n-avem. Așa, ce ne-am socotit eu și baba? Să-ți lăsăm dumitale ice avem: casă, moșioara, o vie. Tot ne-ai mângâiat dumneata bătrânețele noastre.

Paracliserul tăcu, cu ochii-n pământ, iar mătușa Iova înlemni eu ochii la bătrân.

Dăscălița simți năvălindu-i în inimă un val de căldură

atât de puternic, încât izbucni în plâns și începu să-i sărute și să-i îmbrățișeze pe cei doi bătrâni. Nu bucuria darului îi covârșise sufletul, ci a dragostei pentru dragostea pe care i-o arătau cei doi bătrâni, pentru dragostea lor caldă, adevărată, părintească. De la moartea mamei sale, sufletul ei sângera mereu, și nicăiri nu aflase leac pentru rănilor lui. Și iată cum le-nchid, cu dragostea lor, acești doi bătrâni, simpli și buni! De la moartea mamei sale, părea că abia acum se trezise la realitate, se regăsise pe sine, aceea de mai nainte. Sufletul ei se îmbună și se liniștește ca o apă mare și adâncă.

Mulțumi gazdelor, părinților săi de-acum, dar le zise:

— Să nu grăbiți nimic. Este vreme de toate.

— Este și nu prea este, spuse paracliserul.

— Dacă într-o săptămână vine învățătorul... se scăpă să spuie mătușa Iova.

Veronica, într-o fulgerare de gând, înțelese planul bătrânilor își fu din nou mișcată de dragostea și de grija ce i-o purtau gazdele.

— Ei comedie! Adică asta e! Da dacă dascălul ce va veni va fi cu nevastă și cu copii? întrebă, veselă, și-i îmbrățișă din nou.

Bătrânii rămaseră uluiți la gândul ăsta.

— Și, iarăși, poate veni unul urât ca muma-pădurii! Ce ne facem atunci, moșule?

— Bine zici, fata moșului! Este vreme de toate.

«Mai ales că s-ar putea să fiu mutată și eu la o școală în oraș», mai voi să adauge Veronica, dar tăcu, simțind cât i-ar supăra pe bătrâni o asemenea știre.

Trecură zile și săptămâni, și nu sosi nici a doua putere didactică în sat, nici aviz de la inspector ca să se înfățișeze la serviciul local al învățământului.

Cu toată dragostea pe care i-o arătau gazdele, Veronica începu din nou să se neliniștească. Cel puțin să se știe odată într-o parte! Să se poată apuca din nou de

muncă! De aceea, nu stătu la îndoială unde să plece, cu două zile înainte de Crăciun: la tatăl său, ori la oraș, unde o chema de urgență inspectorul general...

Revizorul o felicită pentru avansare. Decretul era! a inspectorul general, mai lipsea iscălitura lui pe un act.

Fusese numit și al doilea învățător în sat. Pe urmă, în anul viitor, în locul Veronicăi va fi numită acolo o suplinitoare de aici din oraș.

Inspectorul general era grăbit. Dorea s-o primească numaidecât, să-i deie personal decretul.

— Cum?! Nu-i la serviciul local al învățământului?! La hotel «Europa»?

Veronica nici nu știa unde era hotelul «Europa».

— O să vă dăm un funcționar să vă arate. Nu e departe.

Veronica Varga avu o presimțire rea. Dar, instinctiv, privi cutezătoare, drept în față, pe cei din jur, - erau pe lângă revizor mai mulți funcționari, - și porni cu tânărul care avea s-o conducă la hotel «Europa». Simțea că procedeul e cu totul neobișnuit, dar nu mai cuteza să întrebe nimic, simțind ceva infamant pentru ea în orice întrebare ar fi pus-o.

Pe drum se mai liniști. Își zicea: «Mă pot înșăla, ca și mai nainte. Nu credeam că o să se ție de cuvânt. Poate și-acum e într-adevăr grăbit, și vrea să aibă satisfacția să-mi deie personal decretul.»

La o ușoară bătaie, ușa se deschise repede. Pe coridor, în odăile vecine, era mișcare, erau oameni. Nu-i mai era frică.

Inspectorul general o salută respectuos, îi sărută mâna, și, luând cu o mână decretul, îl întinse dăscăliței, în vreme ce, cu dreapta, îi cuprinse mijlocul.

— Am o bucurie, am o satisfacție, domnișoară, că te-am putut servi. O fată ca dumneata să rămâie necunoscută, într-un sat prăpădit? Ar fi fost un păcat!

Și el o înlănțui și cu brațul stâng, în care ținea decretul. Și începu a sufla greu.

Veronica Varga înlemni, ochii îi deveniră oțelii, fosforescenți. Se întepeni ca un par, și în clipa următoare degetele ei puternice se înfipseră ca niște gheare în obrajii inspectorului general. Brațele acestuia căzură, pe-o clipă își duse mâinile la ochi, dar în clipa următoare sări asupra dascăliței, care și ajunsese la ușă. O strivi la pământ, dar fata reuși să se ridice și, mlădioasă ca o coardă de oțel, reuși să-i scape din mână și să se arunce a doua oară asupra lui, gherându-l. Acum nimeri ochiui stâng al inspectorului, însângerându-i-l. Inspectorul scoase un geamăt surd și se lăsă pe-un scaun, în vreme ce Veronica, ca o vijelie, se aruncă la masă, rupse decretul și, pornind spre ușă, zise:

— Să-ți fie rușine! Aceasta ți-e cultura?

Dar odată cu vorbele o năpădiră și lacrămile. Trecu prin coridor cu batista la ochi. Oamenii care o văzuseră intrând și ieșind așa de repede își ziseră șoptind:

— Săraca! Cine știe ce cerere refuzată!

Dar un servitor, care slujea de mult la hotel, zise:

— Dacă-i proastă! Altele au ieșit vesele și râzând de la domnul inspector general.

Cu toată graba anunțată, domnul inspector general a trebuit să-și petreacă sărbătorile Crăciunului în hotelul «Europa». O săptămână ochiul stâng i-a fost în mare primejdie. L-a îngrijit, discret, un docent de la oculistică. Acasă telegrafiasse să nu-l aștepte, că-i gripat și mai are și de lucru.

Pe Veronica toată noaptea n-au putut-o mângâia cei doi bătrâni. Sărea din pat și striga că se spânzură, încât gazdele încremeneau. Nu le spusese de ce plecase la oraș, nu le spusese nimic la întoarcere, ci repeta întruna, cu ochii duși:

— Doamne, ce bine-ar fi să mor!

Mătușa Iova strânse de zece ori cărbuni în noaptea aceea, și tot a deochi tare se arăta.

— Nu-i mirare, tu femeie, zicea moșul, când dăscălița se mai liniștea și ațipea. E frumoasă tare și gingașă fata noastră. Câți ochi lacomi nu vor fi ațintit-o în Sodoma aceea! Că acolo bărbații se uită cu nerușinare la muieri, nu ca la noi.

Vorba asta bătu un cui în inima bătrânei.

— Doamne ferește! Să nu fi pățit alte celea!

— Dumnezeu să ne apere! răspunse și moșul, înfricat de gândul babei.

Veronica Varga adormi în zori și dormi, apoi, liniștită până la amiază.

Când se trezi, sări din pat și, privind când la bătrână, când la bătrân, începu să râdă cu hohote.

Altă spaimă pe bieteles gazde!

— Ticălosul! Porcul! izbucni ea râzând. Ăla-i domn? ăla-i inspector general? Dar las, că l-am însămnat eu!

Și ea istorisi din fir-a-păr pățania cu inspectorul, fericită c-a ieșit biruitoare.

— Măi-măi! Biata mielușea! Cum era să intre ea în gura lupului!

— Cred că i-am scos un ochi, zise fata.

— Dacă i-ai fi scos pe amândoi, îți făceai pomană cu sufletele nevinovate, fata mea, zise, tristă de moarte, tușa Iova.

Ceva neprecis, câteva aluzii despre un înalt funcționar care era să orbească în urma unui accident apărură într-o gazetă de tiraj, făgăduind corespondentul să revie cu amănunte picante. Dar s-a rămas la această informație, care nu lămurea nimic.

19 3 5

ÎNTÂIA CEARTĂ

Vasile Albu s-a însurat din dragoste. Când le-ai spus mai întâi părinților pe cine are de gând să le aducă noră în

casă, ei au rămas uimiți:

— Care Nastasia Drăgan?

— Care Drăgan?

Și cum ei nu-și aduceau aminte de nicio familie cu numele acesta, Vasile nu mai insistă.

— Las, că o s-o vedeți dumneavoastră...

Și, într-o însărare de mai, veni cu ea la braț și > prezentă părinților. Fata era înaltă, subțirică, cu ochi negri mari subț fruntea albă, luminoasă. Avea obraji fini, nepudrați. Radia din întreaga ei ființă liniște „pace, mai ales o suavă modestie, care făcu bună impresie părinților. Iar ceea ce-i împăca cu desăvârșire fu că fata era foarte bine îmbrăcată, și că știa să-și poarte cu eleganță rochia. Ghetele erau mici de tot, și după ultima modă.

— Trebuie să fie dintr-o familie bună, zise mama, după ce tinerii ieșiră să-și continue plimbarea.

— Că e binecrescută, se vede dintr-o aruncătură de ochi, de la întâia vorbă ce-o spune, zise bărbatul.

— Trebuie să fie și bogată. Nu se-mbracă cineva așa, când n-are mijloace.

Dar, în ziua cununiei, au aflat că Nastasia nu aduce nicio zestre, că e o simplă funcționară pripășită aici dintr-un sat din apropiere.

Bătrânul s-a mâniat.

— Cine dracu', om cu situație fiind, cum ești tu, se mai însoară azi cu o golană? Altă căsătorie ai fi putut face!

Dar mama, emoționată de modestia și frumusețea miresei, încercă să-l îmbuneze:

— Da' slujba ei nu-i zestre? O să câștige și ea.

— N-o să câștige nimic, mamă; am lăsat-o să-și deie demisia. Eu m-am însurat din dragoste. Și voi fi harnic să-mi țin familia.

Într-adevăr, Nastasia își dăduse demisia înainte cu trei luni. Vasile Albu se îngrijise, în tot timpul acesta, de întreținerea ei. Fata, pe care o cunoștea de vreun an, i se

plânsese că un șef de birou încercase să fie obraznic cu ea.

După nuntă se mută și el în locuința Nastasiei.

Părinții lui Vasile rămaseră la părerea lor: așa pătesc toți copiii neascultători și nerecunoscători. Și se gândeau cu amărăciune: câte partide bune ar fi putut face băiatul lor, cu situația pe care-o avea!

Dar Vasile Albu își continua netulburat visul său.

Nu se înșelase. Nastasia era curată ca o floare, gingașă, modestă, bună și harnică. Se strânse în jurul ființei lui ca iedera în jurul stejarului.

Adevărat că viața, traiul erau din zi în zi mai grele. Intraseră în anul când se scărițau pe capete salariile și creșteau prețurile lucrurilor.

El muncea intens la birou, ea - acasă. Nu țineau slujnică, ci o femeie din vecini îi ajuta două ceasuri pe zi. Dar camerele trebuiră să fie mobilate, și ratele le îngreuiau mult socotelile zilnice.

Uneori, după ceasurile de vis, realitatea-i izbea parcă prea brutal, zdruncinându-le liniștea. Uneori li se părea că un orizont negru e pe cale să se apropie de ei, ori că se adună în fința lor, fără să-și deie sama cum, ca o baltă neagră. Dar clipele acestea erau trecătoare. Iubirea, tinerețea împrăstiau repede nourii ce păreau că se îngămădesc când în zări, departe, când în ei înșiși.

Trăiau de un an împreună, și încă nu-și spusese un cuvânt aspru. Dar brutalitatea realității așezase, pe nesimțite, un strat gros de asprime peste simțirea lor delicată.

În definitiv, din ce pricină s-a certat cu nevastă-sa? Vasile abia își mai aduce aminte cum s-a iscat focul ce-l mistuia de patru ceasuri...

Venise ostenit de la birou, cu întârziere. îi dăduse directorul ceva de isprăvit grabnic... Apoi, nu adusese nici leafa, - avea s-o ridice numai peste două-trei zile.

La zi întâi n-o mai ridicase, de altfel, de luni în șir.

Criză pretutindeni, și la instituțiile particulare... Și când nu aduci leafa la termen, te simți micșorat, neputincios, și în grabă te înveninezi.

...Dar leafa era, oricum, sigură: dacă nu azi, - mâne! ... Epuizare în muncă? Dar se mai întâmplase și altă dată să-i deie directorul lucru suplimentar, și să vie târziu și ostenit acasă.

Totuși, cum s-a întâmplat, cum a izbucnit cearta? A fost azi din cale-afară de nervos? Nevastă-sa-i reproșase că s-a răcit supa... Aceasta să fi fost scânteia? Dacă a fost asta, apoi a căzut în suflet ca pe vreascuri uscate. Așa a-nceput să se încingă focul, și-n el, și-n Nastasia, schimbându-i, pe amândoi, în câteva clipe, în vâlvătaie...

Fiecare răspundea cu ciudă, cu sete, cu ură, uitându-și amândoi de prânz.

Cu nervii încordați, cu ochii încruntați, cu glasurile stridente, schimbate, își trimiteau reciproc săgeți veninoase.

Simțeau amândoi că fac rău că nu se înțelegeau, că se condamnav. Se mirau de ce-i apucase... Dar nu se mai puteau opri. Ceva amețitor li se rostogolea în cap. Cuvintele brutale țâșneau ca niște pietre din praștii... Ce nebunie îi apucase? De unde li se iscase?

El simțise deodată că se înăbușe, își smulsese pălăria din cuier și năvălise pe scări, în curte, în stradă, la aer. Transpirase. Nu-și dă sama câtă vreme a umblat, cu bărbia în piept, ca un bivol împungaci, pe ulițele orașului. Când s-a trezit, era la bariera dinspre miazăzi, ieșise în elmp.

Se pare că umblase mult și repede. Se trezise respirând des și greu, ca scăpat de sub o piatră de moară.

Își simțea încă ochii încruntați, mușchii încordați, ca în toiul luptei. Balta cea putredă, ce-i ținea loc de suflet, începuse să răsufle în el: își simțea gura cleioasă, amară.

După ce se opri o clipă, o luase razna peste câmpul deschis, pufnind pe nări, ca o sălbăticiune gonită de câinii

vânătorului. Toate se-nvârtejau în el. Când se blăstăma pe sine, când o blăstăma pe Nastasia. Când în unul, când în celălalt simțea dușmanul, și-l încolțea cu patimă. Avea senzația că distilează venin, și că veninul se scurge în balta neagră din el. Cuvinte grele, pe care nu le rostise niciodată în viață, cădeau mute ca niște lilieci scârboși, în aceeași baltă putredă.

Cine sau ce-l înverșunase cu atâta strășnicie?

Trecuse, aproape în neștire, peste arături, prin lanuri de porumb, peste miriști aspre, și deodatăse-ncurcă în niște spini.

— Ce? Sunt nebun? Unde dracu' mă duc? zise el tare, oprindu-se și uitându-se înapoi.

Nu recunosc locurile. Nu-și aducea aminte să mai fi umblat pe aici. Orașul rămăsese departe în urmă. Turnul bisericii strălucea, ca un fus înalt de argint, în bătaia soarelui. În fața lui, în vârful unei costișe, trei copii stăteau răzimați în băte, cu pălării prea mari în cap. Și, pe-o clipă, uită de el, uită unde se afla: furtuna zise potoli în sufletul lui ca luată de o undă de vânt. Văzu seninul înalt deasupra, câmpul verde, întins la poalele costișei, văzu rândunelele desenând în văzduh fulgere negre.

Dar, în clipa următoare, începu să fiarbă iar. Se descurcă cu furie dintre spini, zgâriindu-se pe mână; un petec de haină îi rămase în tufiș. Și porni mai departe, spre culme. Copiii, văzând că străinul vine pieptiș la ei, o luară la picior, dispărând după costiș.

Gâfâind, ajunse unde stătuseră înainte copiii. După costiș pășteau vitele albe, pâlcuiri-pâlcuiri. Și cete de copii, în port alb, furnicau în jocuri de-a minge.

Priveliștea ce se desfășura înaintea lui îl hotărî să șadă pe pajiște și să privească.

Cât ce se lăsă în iarba moale, simți o destindere în toate măduarele. Ca și când ar fi intrat într-o apă caldută. Simți mai întâi că ochii nu-l mai înțepă, nu-i mai ustură.

Parc-ar vedea chiar mai bine, mai limpede, începea să-i dispară și cocleala amară din gură.

Multă vreme încercă să numere oițele din vale și copiii care se jucau, părându-i-se că face un lucru de mare însemnătate. Nu-i reuși, căci. și oile și copiii se țeseau mereu, în neastâmpărul lor. Totuși, satisfăcut de străduință, se lungi pe spate, în pajiștea verde.

Prin tufele de spini începură să cânte presurile. Ciripitul lor cădea ca picuri răcoritori pe nervii lui. Nemișcat, ca și când ar fi înțepenit pe spate, privea albastrul înălțimilor, făcându-se parcă una cu pământul... inspirând în neștire răcoarea pură a văzduhului...

Încet-încet, larma copiilor se stinse. Plecaseră, după vite, mai departe. Liniștea creștea din cer și din pământ și se prelingea în el, potoliraduri cu încetul nervii și simțirea. Respira ușurat, deși se simți, un răstimp, deșert, pustiit, - o umbră. Era el acela care clocotise patru ceasuri? Și de ce își stricase ziua de azi?

Închise ochii. O tristeță grea îl cuprinse. O grea părere de rău. O scârbă față de sine însuși. Cum de nu s-a putut stăpâni? Femeia, da, e mai slabă. Are nervi mai sensibili. Dar el? Om în toată firea? Din ce i s-a iscat? Din ce i-a venit? Of! Of! Desigur, din nimica toată! Niciodată nu s-a supărat pe Nastasia! Și iată-l alergând pe câmp, ca nebunii! A speriat copiii. A ajuns de batjocora lor. «Prostie! N-a fost nimica tragic! O ceartă din nimic! Poate c-am fost prea flămând... Desigur, trebuie să mă-ntorc acasă. N-o să fie nimic!»

Înghetă de spaimă când și-aduse aminte de hotărârea cu care pornise, ca o furtună, pe trepte, străbătuse ulițele orașului și ajunsese aici: să fugă departe, să nu se mai întoarcă niciodată acasă, la Nastasia.

...În văzduh se ridică o ciocârlie. Se roti ciripindu-și aria scurtă, - ca o bucurie care-ți ia răsuflatul, - și; în vârtej, se înălță tot mai sus. Un picur, - apoi nu se mai

văzu.

Vasile rămase uimit. Cum a-nghițit-o seninul!... Ce imensitate a păcii e deasupra lui!... Oare până unde se boltește cerul?

Însărarea începu să crească în jur, și, odată cu ea, liniștea și taina pământului. Își simțea sufletul tot mai plin de pace. Părea că se face una cu văzduhul, una cu pământul. Liniștit, curat, ușor, ușor, împrăștiat... Nu mai era nimic... nimic... Și-i era atât de bine!...

...«Și înainte cu câteva ceasuri credeam că eu sunt lumea întreagă, că supărarea mea umple viața, încât poți tăia în ea cu cuțitul, că, de mă prăpădesc eu, se prăpădește universul!»

Cum de și-a putut pierde mințile, cum de nu s-a putut stăpâni? Ce rușine! Și ce umilință! Și ce nemernicie mai este și viața omului!

Iată! Răsare luna de după. măgura împădurită, și el încă nu s-a mișcat din iarbă!... A, n-a mai văzut-o răsărind așa, - proaspătă, feciorelnică, plină, din desimea codrului, - de când era băiat cu vitele la păscut, ca aceia pe care-i văzuse azi... Dar unde erau băieții? Nu se mai zărea nicio vită pe hotar.

«S-au dus acasă! E târziu!»

Se ridică și porni spre oraș. Cearta lor a fost o nebunie neatârnată de voința nici unuia. În suflet o are tot atât de curată și de caldă pe Nastasia, ca și mai nainte... Totuși, apropiindu-se de casă, se-ntristă: «De unde zise ridicase vârtejul acela de nebunie?... Și n-ar fi cu putință să mai pornească și altă dată? Și oare Nastasia va putea șterge, ca și el, ou buretele, ziua de azi?»

Și se ruga de noapte, și de lună, și de pacea adâncă din văzduh să se milostivească și de Nastasia.

Și-i părea că tăcerea și văzduhul îl înțeleg.

19 3 5

NĂRAVURI

— A... nu! E absurd! Dar ceea ce e și mai grav: e o încercare foarte primejdioasă. De data asta, hotărât, nu vei avea colaborarea mea. Pretinia merge numai până la un loc.

— Dar nu e vorba de pretinie, dragul meu. E vorba de interes. Parcă până azi pretinia ne-a unit căările! Ce tresari? Ești, poate, jignit? N-ai pentru ce îi temeiul cel mai puternic al colaborărilor e interesul comun, nu pretinia! Și cel mai cinstit. E o socoteală limpede! Pe când pretinia, ca sentiment, e ceva foarte neguros. De unde știu eu din care straturi ale inconstientului se ridică?...

— Lasă prostiile, amice! Nu mai începe cu teoriile tale nesfârșite. Te previn, dragă: te afli în fața unei primejdii, trebuie să-mi fii mulțămitor, iar nu să te refugiezi în teorii absurde.

— Dar nu e nicio primejdie. Suntem, dimpotrivă, în pragul celei mai mari biruințe pe care am câștigat-o împreună. Ascultă, măi tâmpitulă...

Și Petre Ivănescu își apropie, a îmbind, scaunul de acela al prietenului său, Vasile Munteanu.

Sedeau de un ceas la măsuța de marmură pătată, din colțul cel mai dosnic al cafenelei. Ceștile din care sorbiseră turceasca se uscaseră de mult, și cu liniile, dungile, pârâiașele lor puneau întregi probleme de dezlegat celor ce știau citi în cafea. Dar cei doi prieteni se uitau disprețuitori la semnele viitorului. Nu se încurcau niciodată în fantazii care să-i depărteze de pământ. Când Ivănescu părea să deie astfel de semne, Vasile Munteanu îl aducea repede la realitate.

Atingându-și umărul de umărul amicului său, Ivănescu începu să șoptească.

De patru ani erau prieteni nedespărțiți. Viața li se izbise aproape de aceleași greutateți: amândoi căzuseră deodată la bacalaureat: de câte două ori fiecare; amândoi răzbisera cu înscrierile până în anul al treilea al Facultății

de drept. Doar că Munteanu dăduse două examene, pe când Ivănescu, numai unul. Și alte deosebiri: Munteanu fusese doi ani într-un cămin, Ivănescu

— Mereu extern. Amândoi jucaseră câte un rol în adunările studențești: Ivănescu - rol de orator, Munteanu

— Rol de organizator. Amândoi - tineri de viitor într-un partid politic, dar în partide adverse. Amândoi au naufragiat din universitate în reportajul gazetăresc, la două ziare de culori opuse, se-nțelege, și începuseră a naviga cu succes în critica literară. Acum erau în mare ascensiune. De vreo doi ani se numărau în rândul celor câțiva recenzenți literari și cronicari artistici «rafinăți».

Nu-și dădeau sama cum au făcut trecerea de la reportajul gazetăresc la recenzia literară și artistică. Nicio lectură deosebită nu-i pregătise pentru meseria asta. Niciun imbold lăuntric. Doar câte-o întâmplare...

Acum, în plină ascensiune a carierei, râdeau de multe ori, gândindu-se la începuturile lor de cronicari literari. Și Ivănescu spunea cu plăcere:

— Eu cred că rugămintea lui Dan, când i-a apărut primul volum, m-a făcut cronicar. E adevărat că mă invitase la o cină cu șampanie. El mi-a spus: «Tu ești gazetar. Fă-mi o recenzie.» Zadarnic am încercat să-i arăt că una e să faci reportaje politice, și alta e să scrii cronici literare. N-a vrut să mă-nțaleagă. Și a trebuit să mă execut.

Vasile Munteanu pune vina tot pe-o întâmplare ca aceasta. Dar el nu-i sincer. Începutul lui de cronicar e oarecum mai greu de mărturisit; el a iscălit o recenzie făcută de însuși autorul cărții și a plasat-o în foiletonul ziarului la care lucra.

Dar începutul nu interesează. Asta e treaba viitorului... Lucrul principal e că cei doi prieteni, de la întâia recenzie a fiecăruia, au înțeles să-și deie mâna și să se ajute reciproc, cum se ajutaseră și în reportajul politic.

«Un foarte adânc studiu a apărut, sub semnătura V. Munteanu, în ziarul X., asupra ultimului roman al lui X.Z.» «Domnul Petre Ivănescu, unul dintre cei mai talentați critici literari ai generației actuale, publică o temeinică și definitivă recenzie asupra noului volum al domnului Cutare.»

Astfel de notițe apăreau sistematic în cele două gazete și în câteva reviste mărunte. În recenzile ce le scriau nu uitau să facă mereu aluzie, – admirativ, de bună seamă, – unul la scrisul celuilalt. Așa că începură să se (cum se zice) impuie...

Adevărat că, după primul succes neîntrevăzut, amândoi se puseseră pe lucru: citiseră critică literară. Așa se făcură stăpâni pe câțiva termeni tehnici.

Dar citind, constatară că mare lucru nu pricep, și atunci s-au înțeles să scrie așa cum scrie tot omul care redactează o cronică artistică și literară: să laude, sau să înjure. La asta se pricepeau din îndelungata îndeletnicire de reporteri ai situațiilor politice”.

Discutau, uneori citeau împreună noutățile literare. Nu pe oricare. Ci, cu predilecție, pe acelea ce le erau recomandate de înșiși autorii lor. Construirea în scurtă vreme un întreg sistem. Un volum era prezentat de către amândoi, abia în câteva rânduri, la «bibliografie». Altul se bucura de câte un foileton în fiecare din cele două gazete de culori politice «opuse». A treia lucrare o recenzau și în reviste. A patra era contestată de unul, și lăudată de altul, începându-se o înverșunată polemică între cei doi prieteni. Se făcea zarvă mare. Interveneau și alți cronicari literari. Reclamă. A cincea era omorâtă în tăcere de către amândoi. Toate aceste atitudini erau luate după discuții intime la această masă antediluviană, din colțul cafelei, unde discutau ultimele cărți apărute, le comentau și uneori le citeau împreună.

Începuseră să ajungă temuți, adulați, căutați. Se

impuseseră.

De la o vreme nici nu mai citeau cărțile recenzate, decât ici și colo câteva pagini. Ba, uneori, când era vorba de un autor nou, citea numai unul lucrarea și i-o rezuma și celuilalt. Pentru a scrie o dare de seamă asupra unei cărți de un autor cunoscut, era de ajuns să vadă cum se numesc personajele principale. Așa se face că scriau foarte mult. Aproape nu era noutate literară asupra căreia să nu-și spuie cuvântul, din ce în ce mai autorizat, bineînțeles.

Scriau ușor. Erau meșteri în a înșira fraze frumoase, elegante, care nu spuneau nimic. Critica lor era o critică de generalități, adică o «critică mare», cum spuneau admiratorii lor.

Cei doi prieteni nu credeau nimic din ce se spunea despre ei și disprețuiau pe toată lumea. De câte ori nu și-au bătut joc de prostia oamenilor, la măsuța lor din ungherul băgăoasei cafenele, comentând laudele altora la adresa lor!

Dar slăbiciunea lor din naștere le pricinui curând un mare năcaz: un critic mai bătrân, pe care ascensiunea celor doi amici îl înăcrise rău, îi surprinse scriind despre un roman de al cărui cuprins nu aveau habar, dar îl declarau, de perfect acord, nul.

«Iată pirații criticii literare! Tineri necăpătuiți au luat condeiul fiindcă le-a fost rușine de bâta ciobănească, sau de ciocanul muncitorului. Nu numai o lume neisprăvită și nepregătită, ci de completă rea-credință... Cum să judeci o lucrare pe care n-ai citit-o, n-ai văzut-o? Sunt saltimbanci care pot fluiera din burtă. Acești noi Castori și Polux scriu așa. Nu e mirare astfel că dai de numele lor pretutindenea, în toate maculaturile tiparului. Mirare că se găsește un public cititor care se orientează după scrisul lor, își face o judecată critică după opiniile lor literare, lipsite de orice temei. Așa am ajuns la dezorientarea de azi a cititorului. Operele literare adevărate nu mai sunt încrestate de

nimeni. Cărțile clasicele noastre nu se mai desfac. În schimb, au ajuns literați, în proză și versuri, oameni fără niciun talent. Toți gazetarii de meserie s-au schimbat în romancieri. Ei își fac reciproc o reclamă nebunească, publicul năvălește la cartea lăudată... Și iată că cei ce o laudă nu și-au luat osteneala să o citească cel puțin, dară încă să-i înțeleagă valoarea literară! Desigur, cazul pe care îl semnalizez aici nu este unic în cariera lor și a altor duzini de recenzanți de azi... O să dau eu cuprinsul volumului necitit și recenzat stupid de cei doi escroci ai criticii literare, pentru ca cititorii să-și deie sama cu ce bandă de pirați are a face în subsolul „literar” al presei zilnice și în o puzderie de reviste, pe care nu le citesc decât cei care le scriu...»

Și bătrânul critic scrisese, după o astfel de introducere, o recenzie în trei foiletoane succesive, după toate regulile «criticii clasice, începând cu Brandes și Brunetière». Către sfârșit, nu se putu stăpâni să adauge: «Se afirmă cu stăruință, în cercurile bine informate, că acești domni (cronicarii literari și artistici de azi, *n.a.*) adeseori iscălesc recenziile făcute de autorii respectivi, pe care îi mai și încasează de câteva sutare, pentru a plasa autocritica elogioasă în ziare și reviste. Dată fiind cutezanța și inconștiența lor, de care am făcut dovada în rândurile de mai sus, nimic nu e de necrezut din ce se zvonește în legătură cu moravurile „literare” ale tinerei generații...»

După apariția articolului, câteva zile în șir, pe cei doi amici nu-i, mai văzu nimeni în cafenea. Se întâlneau la Munteanu acasă. Nu-și ascundeau gravitatea loviturii. Criticul, pe vremuri, fusese o autoritate care tăia și spânzura. Apoi, nu aveau cum să se apere! Dacă ar fi fost vorba numai de păreri critice divergente de ale lor, repede ar fi sărit amândoi și ar fi dovedit că «babalâcul» e un ramolit, că nu mai înțelege nimic. Dar să dai cuprinsul unei cărți, ou totul străin de cel real! Nu, prea era lată!

Dovada era făcută, fără putință de apărare, că ei recenzaseră o carte pe care nu o citiseră.

Acasă la Munteanu se mirară mai întâi cum de-a ajuns bătrânul critic să citească acel volum. Ei știau, dimpreună cu celelalte duzini de recenzenți artistici, că «babalâcul» nu mai citea de ani de zile nicio carte literară nouă, ca și alții de vârsta lui. Convingerea că nu-i supraveghează nimeni îi făcuse pe ei și pe alții cutezători, le ușurase cariera și le ajutase să-și facă o seamă de cititori care credeau în cuvântul lor.

Cei doi prieteni erau prea «deștepți» să nu-și deie sama că recenzile pentru ei erau mai mult o trecere de vreme, un mijloc de-a furniza cu ușurință materialul la care erau obligați ca redactori interni la gazetele lor.

Gândul că cineva i-a urmărit de mult și i-a cântărit după adevărata lor valoare nu le plăcea. Se simțeau rușinați, diminuați.

Se sfătuiau și meditau mereu ce era de făcut. Articolul criticului făcuse vâlvă destul de mare. Confrații care nu prea erau bucuroși de ascensiunea celor doi prieteni se grăbiră să reproducă și să comenteze articolul.

După două-trei zile de gândire și de (sfat, hotărâre că e nevoie de o diversiune. Și începură deodată, într-o serie de foiletoane, unul să laude, altul să atace un roman de curând apărut, în jurul căruia se discutasese mult și eu mari deosebiri de păreri.

Se încinse o polemică vehementă, aproape într-o duzină de publicații, săptămâni de-a rândul.

Astfel ținta celor doi prieteni fu atinsă. Articolul vechiului critic – dat uitării, Ivănescu și Munteanu își reluară locul în cafeneaua care duhnea a băgău și a mortăciune.

Dar nu le ieșea de la inimă lovitura «babalâului». Și plănuiau mereu cum să se răzbune.

Aflară că ceea ce bănuiseră de la început era

adevărat: criticul nu citea nimic din noile lucrări literare. Le declarase pe cele dintâi apărute după război «maculatură», și rămăsese la părerea asta. Romanul care prilejuise lovitura îl citise însă. Îl citise în manuscris. I-l adusese un bun prieten din tinerețe, om cu situație, fost ministru. Îl scrisese fiul său; întâia > lui încercare literară! Și fostul ministru îl rugase să-și spuie sincer părerea. Criticul s-a executat. A aflat romanul bunișor: nu cuprindea nimic imorali. Înaintea ministrului l-a lăudat cu vorbe mari. Îi promisese să-i facă și o recenzie, prezentându-l cu simpatie publicului...

Când apăruseră dările de seamă false ale celor doi prieteni, ei știau că omul cu măciuca nu avea în bibliotecă niciun volum nou de literatură apărut în ultimii zece - cincisprezece ani.

— A fost s-avem noi ghinion, Ivănescule! zicea Munteanu de câte ori se opreau la acest punct întunecat din cariera lor.

Dar Ivănescu, mai mult decât Munteanu, fierbea la gândul răzbunării și mereu propunea diferite căi de atac, pe care amicul mereu le respingea...

Într-o zi îi propuse lui Munteanu ceva cu adevărat cutezător și primejdios. Dacă ar fi încercat și nu le-ar fi reușit, s-ar fi compromis cu desăvârșire... Ivănescu se îndesa în prietenul său și-i șoptea necurmat, gesticu când mărunț și argumentând ou creionul pe soioasa masă de marmoră din fața lor. În sfârșit, Munteanu se lăsă convins. Subt o iscălitură nou-nouță, apăru, - peste câteva zile, - într-un ziar, un articol intitulat *Un mare critic, care ar fi putut ajunge și un mare romancier*. Articolul era scris de Ivănescu, dar era publicat în alt ziar decât acela la care colabora de obicei. Lângă numele nou ce-și luase, adăugase: «licențiat al Facultății de litere». În articol se arăta că preacunoscutul critic scrisese în tinerețele lui foarte bune nuvele. Și ce nuvele? Toate aveau croială de

roman, s-ar fi putut dezvolta în proporții mari. El, licențiatul, le-a descoperit în niște reviste vechi, uitate de mult! Literatura română a suferit o pagubă imensă prin faptul că marele critic nu s-a ținut și de literatură. Și așa mai departe. Un articol ditirambic. Cita din nuvele...

A doua zi, Munteanu se prezintă cu articolul la bătrânul critic. Nu aflase de el, și, dacă nu i l-ar fi dus Munteanu, nu ar fi luat niciodată cunoștință de el, căci, într-adevăr, nu mai citea nimic nou. Avuse dreptate Ivănescu spunând: «Dacă nu i-l duci și nu-i iei un interviu în chestia asta, n-am făcut nimic».

Bătrânul nu-i cunoștea din vedere pe niciunul. Așa că, prezentându-se, Munteanu nu «riscă nimic. El îi întinse ziarul și așteaptă. Criticul își puse ochelarii și citi cu uimire, apoi tot mai captivat și mai emoționat. La sfârșit, rămase gânditor, cu gazeta în poală. Au trecut aproape două decenii de când n-a mai scris nimeni un cuvânt de laudă și de recunoștință pentru munca lui... Îi cădeau așa de bine cuvintele astea calde... De, tânărul licențiat se înșela. El n-a scris în viața lui nuvele. Poate a dat de-un nume asemănător. Dar ce-are a face! Lucrul de căpetenie e că se mai vorbește de el. Și cu atâta entuziasm!

Își coborî privirea, recunoscătoare, asupra lui Munteanu. Bănuia că el a scris articolul.

— A, nu! Nu cunosc pe autor. Chiar voiam să vă întreb pe dumneavoastră. Eu am venit să vă iau un interviu... Aș voi să cunosc și alte lucrări sau începuturi literare ale dumneavoastră... Dar mai întâi, vă rog, câteva lămuriri asupra celor descoperite de autorul acestui articol...

Și porniră întrebările șablon...

Munteanu simți încurcătura bătrânului. îi venea greu să mintă, neobișnuit, dar nu mai putea bate în retragere după ce citise articolul și nu-l dezmințise...

Și peste trei zile apărură cu litere mari într-o revistă:

De vorbă cu marele critic... Pierderea unui mare literat.

Autorul lui, iarăși un nume nou, sesizat de articolul licențiatului în litere, a avut norocul să stea de vorbă cu renumitul critic de pe vremuri, care i-a confirmat descoperirile licențiatului și a avut bunăvoința să-i mai declare următoarele:

Un articol pe trei coloane. Revista în care apăruse fu expediată «recomandat» criticului.

Cei doi prieteni așteptară o săptămână, să vadă, nu va apărea vreo dezmințire a bătrânului? Dar nu apărură nimic. Dimpotrivă, informațiile din articol și revistă mai trecură și în alte ziare, la rubrica informațiilor literare.

După zece zile, Ivănescu spuse:

— Acum trebuie să-i dăm lovitura. Se va vedea cine e mai necinstit: noi, care am recenzat o carte necetită, sau dumnealui, care se dă drept autorul unei literaturi pe care n-a scris-o niciodată!

Dar Munteanu, foarte tăcut și întunecat în zilele din urmă, se împotrivi.

— Ce?! Ești nebun?! Să renunțăm la izbândă?!

— Izbânda o avem și fără publicitate. E iun păcătos și el, ca și noi, asta e! E destul să știm noi, pentru ce să mai știe și lumea?

Munteanu nu putea uita emoția bătrânului când citise articolul lui Ivănescu.

— În sfârșit, babalâoul ne-a dat o lovitură pe care lumea a uitat-o de mult, adaose el. Dacă l-am descoperi noi acum, l-am lovi de moarte. E bătrân și neputincios, iubite pretine. Pentru ce ne-am răzbuna pe-un bătrân?

Sfătuiau așa dinaintea unei sticle eu vin. Ivănescu nu mai răspunse vreme îndelungată. Bău vreo trei pahare în tăcere, tot închinând ou vecinul.

— Fi-vom noi ușuratici și nițel licheluțe, dar parcă tot avem un strop de suflet. Ai? Ce zici? Nu-i așa? Prozit!

ÎN CABINETUL MEDICAL

Doctorul se ridică, își luă ochelarii, își zbici fața eu o batistă ea zăpada, se obli din șale, își călări din nou sticlele pe nas, oftă ușurat și zise:

— Nu aflu nimic deosebit, niciun organ bolnav, nicio anomalie, nicio neregularitate. Iată, de-un ceas te caut, și te aflu perfect sănătos. Viguros chiar... De altfel, la vârsta de patruzeci de ani e firesc să-și păstreze omul încă toate facultățile. Înțeleg omul normal, care a dus un trai regulat, ca dumneata... Ei, ce mai aștepți? îmbracă-te. Astfel de pacienți nu aduc nimic în bucătăria doctorului.

Pacientul, un om voinic, cu mustața groasă, se îmbracă fără nicio vorbă, după ce, tot în tăcere, se lăsase a fi examinat.

— Ei, cred că de-acum ești cu desăvârșire liniștit, zise doctorul, văzându-l îmbrăcat.

Era cel mai bun medic din oraș.

— Ba acum sunt și mai neliniștit, zise cu gravitate clientul.

Doctorul, exagerând voit, făcu un pas înapoi de mirare:

— Vorbești serios, domnule?

— Foarte serios!

Din glasul străinului, din expresia feței, din faptul că, în loc să plătească și să plece, după ce se îmbracă, șezu iar pe scaun, doctorul înțelese că omul nu glumește. Începu să se neliniștească și el; cuta dintre sprâncene i se adânci. Își luă și el un scaun.

— Iată despre ce este vorba, domnule doctor, începu pacientul. Poate trebuia să-ți spun înainte de examinare. Dar, în fine! Am descoperit în mine o slăbiciune pe care mai nainte n-am avut-o. Am observat-o numaidecât, am urmărit-o, am încercat să scap de ea. Dar repede mi-am dat sama că ea creștea pe măsura încercărilor mele de-a o suprima. Mă simțeam din zi în zi mai neliniștit. Îmi ziceam:

«Trebuie să-mi fie bolnav vreunul din principalele organe. O astfel de apariție nouă, o tulburare ca asta trebuie să aibă un izvor!» Și el, după mine, nu putea fi decât într-unul din organele mele, care se va fi-mbolnăvit. Ci dumneata, cel mai bun doctor din oraș, - anume am venit la cel mai bun, - îmi declari că sunt complet sănătos. Declarația asta mă-ntristează foarte mult!

— În loc să te bucore?!

— Nu! Binevoiești a greși! M-aș fi bucurat dacă-mi aflai un organ bolnav. Așa, sănătos tun, cum mă declari, sunt nevoit să caut în altă /parte pricina slăbiciunii mele.

Medicul nu vorbi un răstimp. Trecu repede în revistă examinarea făcută și se convinse că nu greșise. Nu aflase niciun organ bolnav.

— Ascultă, domnule, slăbiciunea de care te plîngi, durerea ce o simți e reală? Întrebă deodată, foarte încordat, privindu-l fix.

— Cum înțelegi asta?

— Există ea cum ar exista oftica, paralizia, cancerul? O poate constata, o poate pipăi și altul? O poate înregistra placa fotografică? Sau o poți constata numai dumneata? Cu un cuvânt: Nu ești un bolnav închipuit?

Clientul se ridică repede de pe scaun, dar, ca un automat, în clipa următoare, se reasează.

— Domnule doctor, eu sunt un om al realităților, un comerciant! N-am vreme să fantalez pentru a ajunge un bolnav închipuit!

— Ai fi dispus să-mi comunici și mie slăbiciunea dumitale? continuă doctorul, simțind cum îi crește încordarea pentru cazul pe care-l avea în față. Am dreptul să-ți cer aceasta. Eu te-am examinat, și nu pot bănui nimic...

— Desigur, domnule doctor. Iată ce este... începu el, mișcându-se și așezându-se mai bine pe scaun. De vreo jumătate de an am ajuns grozav de milos. Mă înduioșez pentru orice fleac de suferință ce văd în jurul meu. Un

spectacol trist, un cerșetor, un bolnav, o înmormântare, sărăcia, munca grea a cuiva mă înduioșează până la lacrimi. Intră adânc în mine, și greu le mai pot uita! Și ceea ce mă neliniștește e că ajung nesimțitor pentru alte lucruri. Și dac-ar fi numai simțămîntul milei, treacă-meargă, nu m-aș neliniști, nu m-aș crede bolnav, ci aș zice: poate sunt un chemat al Domnului, - dacă mi-a dat unul din sămnele celor chemați, - deși nu prea cred în Dumnezeu... Nenorocirea e că sensibilitatea asta mă distruge, mă oprește de la trebiile mele, mă zăpăcește, încât nu mai pot să-mi țin în rînduială lucrurile. Imaginea lucrurilor triste e veșnic în jurul meu, iba chiar în mine. Uneori se deșteaptă un gând care-mi spune limpede, sentențios și poruncitor: «Suferința e singurul lucru de care merită să te ocupi în lume!». Și crește în mine o poftă nebună, sălbatică, să dau, să cinstesc ce am, să vindec suferința. Sunt clipe în care nu mai pot rezista. Mă gândesc și-mi zic: «Cum să dai, mă?! N-ar fi și o mare nedreptate, și o mare nebulie?!» Așa încerc să mă vindec de slăbiciunea mea. Și, domnule doctor, trebuie să mărturisesc, reușesc tot mai greu... Am ajuns la convingerea, din examinarea mea însumi, că aici nu poate fi vorba decât de o slăbiciune organică. Numai aceea începe ușor și se agravează din zi în zi. Trebuie să fie bolnav vreun organ din mine. Dar, neștiind care e atins, de-aceea nu ți-am putut spune, și te-am rugat să-mi faci o cercetare generală.

Doctorul îl ascultase tot timpul cu interes încordat.

— Nu e o boală a vrunei organ, e o boală psihică ceea cernii descrii dumneata, zise la urmă, cu gravitate.

Pacientul zâmbi.

— Cum?! Dumneata, doctor, și crezi în suflet, în psihic?

— De cred ori ba, e altă chestiune, care nu se pune acum. Adevărul e că sunt multe infirmități pe care știința

le trece între boalele sufletești. Nu participi la întruniri spiritiste? Nu ești sub influența vreunei secte religioase? N-ai cetit cărți în legătură cu ocultismul?

— Niciuna, nici alta, domnule doctor. E absurd! Eu să-mi pierd vremea cu astfel de prostii?! Dar e limpede: nu poate fi ce spui dumneata! Dacă boala mea ar fi de natură psihică, aș fi avut-o din copilărie, m-aș fi născut milos. Dar eu, dimpotrivă! Am fost, doctore, un om îndrăcit. N-am știut ce-i îndurarea până-nainte cu o jumătate de an.

Doctorul îl asculta cu tot mai multă încordare.

— Boala mea trebuie să fie pendentă de un organ. Un organ, ca tot ce e material, se poate uza. Pe când spiritul, - dacă există, - nu se uzează. Nu-i așa, doctore? Altfel, cum s-ar putea vorbi despre spiritul nemuritor? De altă parte, e cu neputință ca până la patruzeci de ani să am un spirit cu anumite însușiri, iar de la acest prag înapoi, unul cu totul opus!... Te rog, mai cercetează-mă o dată, domnule doctor. Rădăcina bolii mele nu poate fi decât organică.

Doctorul nu-i răspunse; continuă să-l privească cu multă atenție. Nu se înșela: o sclipire ciudată juca în ochii pacientului.

— Te-am examinat din fir în păr. N-ai nimic din ce se poate descoperi cu ochiul, cu auzul, cu pipăitul, cu razele X. Cu un cuvânt, organele nu arată suferință.

Ne va lumina, însă, o analiză a sângelui, și doctorul ridică privirea spre rafturile închise sub sticlă, unde-și avea aparatele medicale.

Clientul sări de pe scaun, ca aruncat de un resort puternic.

— A, nu! Asta nu!

Începu să umble repede prin sala de consultații, tulburat, cu privirile încruntate.

— Asta nu! mai bine mă dau rob slăbiciunii mele! îmi vând averea, o dau săracilor! Cel puțin, familia va avea un membru celebru! Biserica mă va pune între sfinți! Nu,

analizei sângelui nu mă supun!

Râse sec. Mai mult rânji.

— Nu-nțăleg, zise doctorul. Dumneata vii la mine de bunăvoie, mă rogi să te cercetez încă o dată, și-acum te opui unei analize a sângelui?! Cum explici dumneata această contradicție?

Clientul se potoli deodată, șezu din nou pe scaun și zise foarte liniștit:

— Explicația e firească: sângele nu e un organ, ca inima, ca rinichii, ca plămânii și ca restul organelor.

— Dar ce este sângele, după părerea dumată?

— Sângele e însăși viața. Fără sânge și circulația lui, viața omului e imposibilă.

— Foarte bine, zise doctorul. Admiți, deci, că organele nu pot trăi și funcționa normal fără sânge?

— E limpede!

— Bun! Dar sângele însuși nu poate fi bolnav? Și, bolnav, nu poate îmbolnăvi toate organele prin care circulă și pe care le nutrește?

— Ei da, ei da! Așa e! Dar pentru ce-mi spui dumneata mie aceste lucruri? strigă clientul, sărind iar de pe scaun, iritat, cu privirile tulburi.

— Pentru că poți avea sângele infectat cu microbi primejdioși, și asta numai prin analiza sângelui se poate cunoaște. Iar dumneata te împotrivești acestei analize.

Clientul se apropie un pas de doctor, palid, mut, amenințător:

— Ce doctor ești dumneata? Nu-nțălegi de ce nu vreau s-audde analiza sângelui? De nimic nu m-am temut în viața mea decât de sânge stricat. De-aceea, pentru a mă tămădui, pentru a scăpa de slăbiciunea mea, nu de analiza sângelui e nevoie, ei de aflarea unui organ bolnav. Vino, caută, află unui!

Și începu să se dezbrace din nou.

Medicul zise:

— Nu mai e nevoie să te dezbraci. Îmi retrag cuvântul: nu niciun organ, ci toate-ți sunt bolnave!

Străinul îl privi o clipă nedumerit. Apoi izbucni în râs și strigă cu bucurie:

— Ai văzut?... Cum?! Toate?! Întrebă apoi, neliniștit din nou. Unul, două? Poate inima, poate rinichii. Dar tot mai mult inima, cred. De-acolo și slăbiciunea...

— Nu, toate! repetă doctorul, arătând la cap. Și fără analiză...

— Toate? Întrebă pacientul, apropiindu-se și mai mult de doctor. Mă temeam de mult de una ca asta... în tinerețe, de ca omu'... Da tot nu credeam să mă fi pătruns așa. Toate? Așa s-a-ntins veninul?

— Sunt aproape sigur, domnule, deși nu ți-am văzut analiza. Ești pe marginea prăpastiei. Ai venit în ultima clipă. Totuși, nu e prea târziu. Dar e nevoie absolută de-o cură rapidă și radicală. Începem chiar de azi.

Și, foarte serios și preocupat, doctorul se apropie de farmacia și de instrumentele lui.

— Dezbracă-te!

Clientul sări ca o panteră în fața lui:

— Cură rapidă? Cât de rapidă? Ai?

Și, fără să clipească, îi arse două palme și fugi pe ușă, lăsând privirea-i de nebun în ochii doctorului.

19 3 5

PENSIA

Într-o dimineață de pe la sfârșitul lui septembrie, intră în sat, cu bicicleta, un străin. Se opri lângă biserică, coborî de pe drăcia lui și o răzimă de zidul sfințit. În picioare, când se obli, păru nesfârșit de lung. Copiii se uitau la el, cu capul plecat pe umăr, ca la o prăjină ce poartă-n vârf o pălărie. Se adunară în grabă și câteva cumetre din împrejurime. Câinii de prin curți lătrară și schelălăiră, izbindu-se-n porțiță, la trecerea lunganului. Văzându-l înconjurat de femeie și de copii, se liniștiră.

Străinul se scutură de praf, întinse un braț lung cât un rășchitor, își luă pălăria și începu s-o șteargă cu o batistă mare, tivită cu negru.

Cumetrele prinseră să-l descoase.

— Vii de departe dumneata?

— Nu prea. De-aici din oraș.

— Ai vreo treabă la noi, ori ai poposit numai să te hodinești?

— Am treabă aici, iar dacă nu aflu ce caut, am să merg mai departe.

Roata de femei se uita în cer. Pe unele mai tinere le bufnea râsul. Copiii se strânseseră în jurul bicicletei. O priviră întâi cu sfială, dar totuși cu încordare, cum se uită puii de găină în tufișul în care mișcă ceva, după pilda cloștii, care cercetează, și ea, cu gâtul întins și încordat. Apoi începură a o atinge cu degetele, cu palma, îmbulzindu-se. O răsturnară.

Străinul, din trei pași, fu lângă bicicletă, o ridică, o cercetă, apoi o răzimă iarăși de zid. Le făcu semn copiilor să o șteargă de-acolo, dar cei mai mulți fugiseră cât ce văzuseră mașina răsturnată.

— Prăpădiții! Nu mai au astâmpăr! zise o femeie mai în vârstă.

— Tu, văruțo, oare cum duce roata pe-un așa om? Cum nu se răstoarnă?

— Cred că-și târâie picioarele pe pământ.

— Cum să le târâie? Cu ele mână.

Până vorbiră așa, singure, străinul se întoarse.

— Iată ce este, zise el. Am lipsă de-o casă cu chirie, pentru tatăl meu, învățător și pensionar. A murit de-o săptămână maica, și el nu mai poate trăi în casa de la oraș, unde a stat cu chirie patruzeci de ani. Spune că-i prea pustie. I-ar trebui liniște și oameni noi în jurul lui. Apoi, la oraș e și prea scump. Cu pensia ce-o are ar vrea să cruțe. Aș putea găsi o casă de închiriat aici în sat? Mi-ar plăcea

să fie aproape de biserică. Tata e de șaptezeci de ani, e slab de picioare, dar de la biserică nu rămâne nicio duminică și sărbătoare.

Cumetrele răspunseră împărțit:

— Cum să nu se găsească?!

— Cu greu se va afla!

Apoi, după o tăcere în care cele cu părerile împărțite se măsurară cu priviri ascuțite, străinul zise:

— Avem lipsă de-o cameră și de-o bucătărie. Tata vine numai cu sora mea cea mai mare. E de patruzeci de ani și e nemăritată. Două suflete. Și oameni pașnici amândoi.

— Dac-or fi lungi ca dumnealui, nu încap în nicio casă din sat, spuse în taină, vecinei, o fetișcană, umfilând-o râsul și înlăorământu-și privirile albastre.

— Poate s-a afla! Poate la Oana Șchiopului. Nu stă departe, și-i femeie singură, văduvă. Are o casă cum cauți dumneata, și în curte mai are o cocioabă veche. Dumneaei acolo locuiește, și casa cea mare stă încuiată. I-au murit amândoi ficii în bătaie.

Femeia care vorbise era cea mai în vârstă dintre cumetre. Altele vorbiseră de alte case. Dar se învoiră repede că a Oanei Șchiopului ar fi mai potrivită.

Femeile mai tinere și fetișcanele din roată n-aveau grijă de ce caută străinul. Se uitau la el, cu capul răsturnat pe umăr, se înghioldeau și chicoteau. Pe trunchiul acela deșirat, care nu se mai isprăvea, capul părea nespus de mic și de rotund.

— Parcă-i un măr domnesc, tu soro!

Străinul porni cu femeia care-i vorbise de Oana Șchiopului... își luă, de lângă zidul bisericii, bicicleta, și roțile începură să se învârtă pe lângă el. Spițele lustruite, de aluminiu, se depănau ușoare și subțiri, strălucind la soare. Pâlcul de copii, cu capetele goale, măcina repede din piciorușele desculțe, cu ochii ținta la ele. Câteva femei

veneau în urmă, povestind. Altele rămaseră în locul unde vorbiseră cu străinul și, privind după grupul ce se depărta, chicoteau, vesele nevoie mare.

În curte la Oana Șchiopului cânele începu să latre furios, mușcând din portiță.

— Oano, hăi! se auzi strigând de-afară.

Întru târziu, bătrâna ieși din cocioabă și puse palma streășină la ochi.

— Da ce-i atâta lărmălaie? Nea, potaie! Țibă de-aci!

Cânele tăcu și se-napoie cu coada între vine, mârâind. Când văzu înaintea portiței pe cineva care răsărea de-un cot deasupra gardului, iar prin grădele zări atâta lume, se înfrică.

— Da ce-i, pentru numele lui Dumnezeu? Ce căutați aici?

Bătrâna, de la moartea celor doi feciori, în război, se speria tare când vedea lume adunată.

— Nu-i nimic, mătușo. Iată, am venit să căutăm o casă de închiriat, zise femeia care-l condusesese pe străin.

— Tu ești, Stano?

Bătrâna se uita mereu printre, grădelele gardului.

— Eu sunt, mătușo.

— Și de ce casă vorbești?

— D-apoi, de casa dumitale. Tot stă ea încuiată și pustie. Dumnealui vrea să plătească bani buni, ca să locuiască aici tatăl său cu o soră.

Bătrâna părea că nu înțelege.

— D-apoi n-au casă?

— Vreau să se mute la sat. Spun că în oraș e prea scump.

— A fi! răspunse, de după gard, bătrâna.

— Dar hai, deschide, să intre dumnealui înăuntru.

Oana se gândi îndelung. Își dezlipi fruntea de gard și se apropie de portiță. O ținea mereu încuiată cu rățezul de lemn.

După ce descuie și crăpă porțița, se uită la străin cu mirare și zise:

— D-apoi n-avem noi casă de dat!

Stana răzbătu înainte, intră în curte și începu a-i șopti bătrânei la ureche.

După lungă șopoteală, Oana ridică ochii-i mici către

— D-apoi pe câtă vreme vreți să luați casa?

— Cât va trăi bătrânul.

— Și ce dați arândă?

— Să vedem întâi casa.

Erau două camere, lipite pe jos cu lut. Într-una era un cuptor bătrânesc, un cămin eu vatră. Putea fi bucătărie. Odăile erau goale. După moartea feciorilor, bătrâna dăruise fetei, măritată într-alt sat, toate lucrurile și țeșăturile. Camerele erau mari, văruite curat.

— Cum vezi, nu-i pat, nu-i masă, nu-i scaun, zise bătrâna.

— Avem noi ce ne trăbă, răspunse lunganul, care grijea mereu să nu se izbească de grinzi.

Se învioră cu o sută de lei pe lună. Omul dădu arvună cincizeci de lei și o lăsă pe bătrâna uitându-se mirată la banii din palmă.

— Așadar, pe sâmbătă, mai zise el din porțiță.

Apoi încălecă pe bicicletă și porni. Câțiva copii se luară după el. Le sfârâiau tălpile, dar străinul se tot duse.

Cumătră Stana rămase încă multă vreme în ograda Oanei. O tot îmbuna, spunându-i că n-a făcut rău. Ce? O sută de zloți pe lună sunt de lepădat? Apoi, erau numai doi oameni. N-au vacă, n-au porc, n-au cățel. Nu vor încurca-o cu nimic. Va fi ca și când în casă n-ar locui nimeni. Apoi, își mai făcea și pomană. E un dascăl bătrân, care nu mai are cu ce trăi în oraș. E dintre domnii cei cu sula-n traistă și cu acu-n pălărie. Și o fată nemăritată, trecută de 40 de ani. O să fie și pomană de sufletul celor răposați. Va fi bine, să n-aibă nicio grijă. – Dar dacă-s niște păgâni? întrebă la urmă

bătrâna, cu gura căscată.

— Cum să fie păgâni?! N-ai auzit că bătrânul a fost dascăl? Ş-apoi, a căutat o casă anume aproape de biserică, fiindcă bătrânul e om tare bisericos.

— Aşa? Hm! Apoi, bine! O să dau banii fetei.

Sâmbătă următoare, înaintea porţii Oanei Şchiopului, se opriră două cară. Erau încărcate cu mobilă veche, cu lăzi şi cufere prăfuite. Se adunase lume multă în jurul lor. Numaidecât sosiră, într-o căruţă, şi oamenii: lunganul, un moşneag cu păiul şi mustaţa albe, adus de spate, şi o femeie în puterea vârstei, îmbrăcată într-o rochie cenuşie.

Cumetrele se miraseră data trecută de hxngan, dar acum nu-l mai luară în seamă. Nu le mai părea prea deşirat. Ochii tuturor a erau ţintă la bătrân, ale cărui faţă şi priviri răspândeau mare blândeţe. Blând şi cântător îi era şi glasul. Scoase din buzunar un săculeţ de hârtie şi începu să împartă gogoroane de zahăr, de toate culorile, copiilor şi fetişcanelor.

Cei doi ţărani care veniseră cu carăle, lunganul şi sora lui începură să descarce şi să ducă lucrurile în casă. Erau numai lucruri vechi, mese care se mişcau din încheieturi, scaune ale căror picioare se bălăbăneau, covoare şterse şi destrămate de lungă folosire, lădiţe cu lacăt şi multe cărţi. Lumea urmărea curioasă descărcatul şi cerceta, mai ales femeile, fiecare lucru în parte. Unele râdeau când vedeau desprinzându-se din grămadă vreo ruptură, dar cele mai multe priveau tăcute. Ca şi bărbaţii. Câţiva începură să ajute la descărcat, nerugaţi de nimeni. Intrară între ei şi câteva femei.

Sora lunganului lucra cu pleoapele plecate. Se silea să isprăvească repede. Parcă o frigeau privirile atâtor ochi care scormoneau sărăcia lor.

Bătrânul se așeză pe lavița veche, ştirbă, de la portiță, şi-ncepu să ştiricească de la băieţii de şcoală în care clasă sunt şi ce au învăţat. Unii răspundeau bucuroşi,

cu ochii țintă la moșneag, alții, speriați de întrebări, plecară capul și, tot făcând câte-un pas înapoi, cu fereală, să nu se vadă, se-amestecară între oameni.

După ce isprăviră cu descărcatul și așezară lucrurile în casă, lunganul se aplecă, sărută mâna bătrânului, strânse dreapta surorii sale și zise:

— Rămas bun, tuțule. A să mă reped eu în fiecare săptămână, să văd cum o duceți pe-aici.

— Să fii sănătos! răspunse dascălul.

Porniră curând și carăle care aduseseră avutul bătrânului.

Oamenii se împrăștiau cu gânduri bune despre chiriașul Oanei Șchiopului.

— Cine știe ce greutăți, ce sărăcie l-a pus pe drumuri acum, la bătrânețe!

— Păi, tot ne plângem noi că-i greu în lume! Da din satul nostru nime încă nu și-a luat casa-n spate, să moară-ntre străini.

— Au și domnii năcazurile lor! Se vede că tot omul e dator să-și poarte crucea lui.

— Pare om bun, ca tot creștinul care-a tras în jug o viață-ntreagă.

Dintre femeile care se-ntorceau la casele lor, multe o văicăreau pe fata moșneagului.

— Se vede că-i femeie mâncată de lucru.

— De fetele de domn e mai rău, dacă rămân nemăritate, decât de-ale noastre.

— Rău e de oricine rămâne în viață singur cuc.

Într-o săptămână, satul întreg știa cum trăiau, ce mâncau, ce vorbeau, când se sculau și când se culcau bătrânul și cu fata lui, rămasă nemăritată. Toată lumea era mulțumită: cei doi străini nu se deosebeau de ei.

Duceau același trai năcăjit. Pensionarul, cât era de bătrân, tăia demnele cu fierăstrăul ori cu săcurea. Fata aducea apă cu donițele, de la fântâna din uliță, ca oricare

femeie din sat. Ea spăla rufele, ea săpa și plivea în grădină. Făcea în toată sara mămăligă. Laptele, pâinea – le cumpărau. Cumpărau și ouă și pui. Nu aveau decât șase găini și un cocoș. Nicio coadă de purcel. La Crăciun nu tăiară porc.

După ce bătrânul începu a merge la biserică și-l auziră cântând în strană, îi socotiră pe cei doi străini ca pe unii de-ai lor. Doi oameni năcăjiți. Pensionarul avea glasul hodorogit de bătrânețe, dar din unele întorsături se simțea că odată va fi fost cântăreț vestit.

De la o vreme, oamenii îl îndrăgiră. Trăiau liniștiți, nu cleveteau pe nimeni, deși stăteau bucuros de vorbă cu toată lumea. Mai ales bătrânul stătea cu ceasurile pe lavița veche de la portiță și povestea mereu cui voia să-l asculte. Îi dădeau târcoale mai ales copiii, cărora le spunea istorioare pe care nu le aflau în cărțile lor de școală. Duminica le împărțea uneori gogoroane de zahăr celor ce știau să recite poezii frumoase.

— S-a-nvățat calul la ham. Nu mai poate trăi fără școlari, zicea vreun român, bucuros că-l vedea stând de vorbă cu copiii.

Oana Șchiopului era prea mulțumită. În fiecare lună bătrânul îi punea în palmă suta de lei, iar fată-sa, măritată în străini, se învățase să o vadă pe mamă-sa în toată luna, nu ca mai nainte, când venea de două-trei ori pe an.

Oana îi vorbea de bine la tot satul. Creștini buni, se roagă în toată sara și dimineța, dau o bucatură săracului, nu suduie, nu se ceartă. Oameni de omenie, ce mai vorbă lungă!

Așa, liniștiți și trăind în pace, se scurseră doi ani. Lunganul venea pe roțile lui aproape în fiecare săptămână. Dar, mai rar, veniră și tot felul de fețe străine: bărbați, femei, copii. Tușa Oana numără de tot douăsprezece fețe.

— Sunt cu toți copiii, nurorile și nepoții lui, spunea bătrâna vecinelor.

Oamenii se mirară, la început, de-aşa familie mare. Dar pe urmă nu-i mai luară în seamă, nu-şi mai bătură capul cu ei. Aveau cu toţii năcazurile lor. Iar străinii aceia nu le săreau în ochi în niciun chip. Trecuseră doi ani, şi nici nu ştiau cum îl cheamă pe bătrân. Îi ziceau: «domnule învăţător», iar fetei – «doamnă».

După doi ani, în luna octombrie, se ţinură alegeri noi de deputaţi. Prin sat se perindară rânduri-rânduri de candidaţi cu cetele lor, vorbind cu înflăcărare despre «năcazurile poporului», de care «nime nu poartă nicio grijă». Mulţi asmuţeau lumea împotriva «domnilor», că huzuresc de bine, cu plăţi mari, în vreme ce ţăranul n-are, nici pentru sare şi tutun, banii de lipsă. Mai ales o ceată care venise mai pe urmă vărsă foc şi pară împotriva domnilor.

— De unde să se-ajungă banii pentru nevoile ţării, fraţilor, zbiera unul cu faţa roşie, ca racul, cu buza de deasupra crăpată, dacă sunt domni care iau cincizeci de mii de lei pe lună plată? Bani istorşi din sudoarea ţării, din sudoarea poporului! Cum n-or fi birurile mari dacă şi un boşorog bătrân, ca Munteanu dumneavoastră, capătă din vistieria statului pensie de cinci mii de lei pe lună?!

Ceata se duse pe-aci încolo. Românii se treziră întru

— De cine vorbea ăla, măi oameni buni? Că zicea «munteanu dumneavoastră»? Care muntean?

Mulţi ridicară din umeri.

— N-avem niciun muntean în sat, cu pensie. Ciungii şi şchiopii din război ştim noi cât capătă.

— Va fi o vorbă de-a lor, că ăştia parcă-s duşmanii lumii întregi.

Dar femeile care fură de faţă la adunare se-aprinseră de nelinişte. Şi, până sara, aflară că «munteanul» de care vorbea străinul cel mânios era dascălul pensionar, care locuia înoasa Oanei Şchiopului. O cumătră află, de la sluga învăţătorului în slujbă. Ea nu se mulţumi cu atâta, ci-l

întrebă chiar pe el.

— Da. Muntean îl cheamă pe domnul cel bătrân. N-ai știut pân-acum? A slujit cincizeci de ani cu credință și cu mult folos pentru luminarea poporului, și a crescut o droaie de copii. Pe vremea războiului a avut mult de pătimit. Cum era mare cântăreț, făcuse un cor din ficiori și fete de la sate, și cânta cu el și la orașe. Și toți erau încinși cu brăcii tricolore.

Cumătra-l asculta ca pe spini, să isprăvească. Nu-i ardea de ce-i spunea învățătorul.

— Și-i adevărat că are pensie de cinci mii de lei pe lună? întrebă ea, înfiorată.

— Cine ți-a spus? Nu știi, poate să aibă, după atâția ani de serviciu.

— Au spus domnii aceia care-au fost la adunare.

— Va fi având. Da ce-i într-asta? întrebă învățătorul, neînțelegând curiozitatea și frământarea ce se desprindeau din ținuta și vorbele femeii.

Cumătră își luă ziua bună și plecă grăbită.

Până sara află tot satul noutatea. Știrea fu discutată și judecată în taină, câteva zile, în fiecare casă. Cei mai mulți nu o credeau.

Oamenii erau năcăjiți de ani de-a rândul. Prețul vitelor scăzuse, al bucatelor de-asemenea, dările crescuseră, ca și prețul lucrurilor pe care le cumpărau de la oraș. Vorbirile celor cu alegerile răscoliseră nevoile lor, cum ai răscoli un jăratec. Românii își încrețiră frunțile, iar femeile simțeau cum le umblă tot mai multe ace pe subt piele.

— Cinci mii de lei în fiecare lună, unui boșorog bătrân! Asta cât ar face la an, măi bărbate?

— Ar face-o avere! Da ce stai să crezi? Cine-a mai auzit de-o pensie așa de mare? Ar fi, după prețurile de-acum, vreo șase părechi de boi la an!

— Mămulica mea! Doisprezece boi în curtea

bătrânului!

Subt alte acoperișuri, - unde cânta cocoșul, și nu găina, - vorbeau altfel.

— Să-ți tacă fleanca, tu muiere! Ce pensie? Mie, când oi fi bătrân și neputincios, cine-mi dă pensie? Dacă-oi agonisi ceva pentru bătrânețe, bine, dacă nu, m-or ținea copiii. Că așa-i legea lăsată de Dumnezeu. Așa și cu dascălul cel bătrân: îl țin copiii lui. Nu-l vezi pe ăla cu roata că vine în toată săptămâna? Poate i-o da și țara o fărâma de pâine, că a fost om în slujba țării, nu în slujba lui. Da cinci mii de lei, o păreche de junei buni la lună - nu mai vorbi, tu femeie, că te râd și câinii.

În felurite chipuri fu frământată în familii vestea, câteva zile. Apoi Vorbăria năvăli în grabă la porțițe, în ulițe, pe la vecine.

Necredincioșii trebuiră să se deie în grabă bătuți. Vestea nu era întărită numai de către învățătorul cel tânăr, ci chiar de către pensionar. O cumătră cuteză și-l întrebă. Moșneagul, nebănuind nimic, îi mărturisi că atâta are. Ba încă îi mai spusese că ajută și azi trei feciori căsătoriți, care câștigă nimica toată și au casa plină de copii.

Mirare însă! După cum cumătră care auzise de la învățătorul cel tânăr ce om a fost moșneagul în trecut n-a suflat o vorbă despre asta satului, tot așa femeia de-acum nu. spuse nimănui că pensionarul ajută pe încă trei dintre feciorii lui. Ca și cea dintâi, parcă nu auzise vorbele cele bune. Un singur lucru interesa pe toată lumea: pensia bătrânului. După cum uneori, aprinzând un chibrit și punând flacăra într-un pâlț de iarbă uscată, flacăra fuge numai pe două-trei fire, până în cap, fără a se atinge de alte fire uscate, apoi se stinge, lăsând în urmă șperla ce se topește, așa și aici: luau foc numai firele care erau legate de pensia străinului.

Vorbăria din case, îndată ce ieși în uliță, lipsită de supravegherea celor mai cuminiți, se-nvolbură într-o

vâlvătaie și un jăratec care învenină satul întreg și-l schimbă în dușman al moșneagului pensionar.

Pe la porțițe, pe la vecine, la crâșmă, înaintea bisericii, oriunde se adunau sătenii la sfat, se puteau auzi vorbe ca acestea:

— Nu-i destul că domnii au plăți mari până sunt în slujbe, mai capătă și pensie când nu mai pot lucra! Bună tocmeală!

— Da nouă cine ne dă pensie, mă? Și noi lucrăm până cădem pe brazdă! Ei cu condeiul în mână, la masă, noi cu sapa și cu coasa!

— Da din ce le dă? Din dările plătite de noi! Se înmulțesc slujbașii și pensionarii, de-aceia cresc și dările din an în an.

— Or fi ei unii care-ar trăbui să capete un ajutor la bătrânețe. Dar ajutor, nu o avere în fiecare lună. Țsta de la noi capătă în palmă, la lună, mai mult decât câștigăm noi, satul întreg, într-un an.

— Toți care vin pe la noi cu alegerile se laudă că au la inimă năcazurile sătenilor. N-o să-i mai cred cât oi fi și-oi trăi! Sunt înțăleși cu toții! Nici unii nu schimbă nimic din vechile rânduieli nedrepte. Corb la corb nu-și scoate ochii, știm noi asta din bătrâni!

— Dar ce va face moșul cu-atâția bani, tu soro? Să-i înghită cu lingura, și tot nu-i poate isprăvi într-o lună.

— Hm! vulpe bătrâna, dumnealui! Nu cumpără carne, când se taie la meserniță, decât în zile mari. Trăiește ca un sărântoc, cu fată-sa cu tot. Să nu știe nime ce de bănet adună.

— Poate adună zestre fetei ăsteia stătute. Că pare mai mult un ficiroi decât o nevestă. Ce mai știi! Poate că la domni tot sutele mărită slutele!

— Și l-ați văzut cât e de bisericos! Parcă n-ar avea nimic pe suflet!

— Da' ce să aibă, văruțo! Nu e nebun cel ce mănâncă

șapte pite, ci cel ce i ledă.

— Săracan de mine! Cu plata lui pe-o lună mi-aș cumpăra două vaci.

— Ei, lasă și tu vacile, Măriuțo, că n-ai avut în curte de când ești, și nu le știi mulge.

— Apoi, eu, una, nu mai știu ce să mai zic: dar nu-l mai pot suferi pe bătrân să mormăie în biserică. Nici n-am să mă mai duc la închinat câtă vreme va cânta el în strană!

— Da cine ni l-a adus în sat? Cum de-a ales el chiar satul nostru?

— Prostia noastră! A auzit că la noi e mai ieftină viața. A venit să ne jupoaie pe noi la pui, la ouă și la lapte. Proaste mai suntem și noi dacă nu știm să ne cerem prețul!

— Ba eu n-o mai pot suferi pe fata lui. De când a venit, umblă în aceeași rochie. Doar duminica de pune alta. Apoi asta-i curaită bătaie de joc, când are atâta bănet!

— Proastă mai trăbă să fie și mătușa Oana Șchiopului! auzi tu, să-i ție cu o sută de lei pe lună, când bătrânul câștigă cinci mii!

— Eu nu i-aș da casă de locuit nici pentru o mie!

— Eu nu i-aș da nicicum! Când îi văd, parcă mi se face negru înaintea ochilor.

Bărbații, cei mai mulți, dar mai ales femeile, se înrăiră. Fiecăruia i se părea că pensia bătrânului îi face lui o nedreptate.

Și dușmănia împotriva pensionarului începu. Într-o bună zi moșneagul în zadar mai stătu, cu ceasurile, pe lavița știrbă de la portiță: niciun bărbat nu mai veni să stea de vorbă cu el, nicio femeie. Câteva zile se mai adunară copiii în jurul lui, dar apoi o răriră și ei. Veniră tot mai puțini, până când nu mai îndrăzni niciunul să se apropie. Treceau pe drum, venind de la școală, și se uitau la bătrân pe subt pălăriuțe, cu părere de rău și cu mirare.

Veni și duminica în care moșul rămase cu bomboanele în punga de hârtie. Pensionarul se miră, se

uită speriat în jur, dar nu văzu decât priviri mânioase, sau zâmbete disprețuitoare.

Stând la porțiță, rar om îi mai dădea binețe.

Fata începu să se plângă că nu mai ajung banii; femeile scumpiseră foc tot ce cumpăra de la ele. Cereau două și trei prețuri față de cele de la oraș. Și multe nu mai voiau să-i vândă nimic, trebuia să umble tot satul pentru o păreche de pui.

— Oare ice să fie, tu fată? Am văzut și eu o mare schimbare la oameni. Mă înconjură. Nu-mi mai dau bună ziua. Nici copiii nu mai vin.

— Nu știi, tuțule, dar au început să ne dușmănească cu toții!

— Dumnezeu știe ce le-a venit! Eu nu știu să le fi greșit cu nimica.

— Da cu ce să le greșim? Că noi ne vedem de năcazurile noastre.

Într-o zi veni fata Oanei Șchiopului, cea măritată în sat străin, și se închise cu bătrâna în cocioaba cea veche. Rămaseră multă vreme înăuntru. Apoi ieși bătrâna, singură, și se duse la pensionar.

— Aș avea o vorbă cu dumneata.

— Spune, mătușo!

— M-am gândit că eu te țin de pomană pe dumneata.

— Cum de pomană?

— Păi, o sută de lei la lună, e ca și de pomană.

— Mult nu-i, dar la sat e destul de mult.

— Dacă-i destul, să faci dumneata bine să-ți afli altă casă. Că noi cu atâta nu mai putem.

Pensionarul tăcu un răstimp, apoi întrebă:

— Și cât ai cere dumneata?

Mătușa își împătură întâi buzele, subțiri și vinete, apoi le despătură și zise:

— Iaca, ne-am gândit să fie o mie de lei.

— Cum o mie?! Îți dau o mie și două sute la an!

— Că nu pe an, ci pe lună o mie.

Moșneagului începu să-i tremure barba.

— Cu jumătate aflu și la oraș, nu trebuia să vin aici.

— Dacă-i așa, întoarce-te dumneata frumușel de unde-ai venit.

Pensionarul simți răutatea din glasul mătușii. «Hm! se pare că toți s-au legat împotriva mea», își zise el.

— Dar, mătușă Oano, cum vii dumneata să-mi ceri de zece ori cât ți-am plătit până acum? Nu crezi că e păcat?

— Pe ce-i al lui, omul poate cere cât vrea.

— Hm! N-am să-ți pot plăti nici jumătate din ce mi-ai cerut.

— Nu vei putea? Știm noi!

— Ce știți?

— Știm că poți!

— Dacă puteam plăti cinci sute de lei la oraș, nu veneam aici. La o mie nici nu mă pot gândi!

— Nu te-i putea!

Bătrâna ieșise din hruba cea veche cu îndrumarea fetei să nu lase din mie. Și nu voia să se deie bătută.

Dar pensionarul îi întoarse spatele și nu-i mai spuse o vorbă.

Duminica următoare, când ajunse în biserică, lângă strană, strana era plină. Niciun scaun pe de laturi nu era gol. Ascultă mut liturghia, până la sfârșit, apoi se duse acasă.

— Nastasio, zise fetei, nu mai putem rămâne aici. Du-te în oraș și spune-i lui Niculiță să vie mâne cu două cară. Ne vom cuibări mai întâi la el. Apoi, vom vedea ce vom face.

Fata aștepta de mult vorba asta. Porni veselă și întinerită.

Ziua următoare își încărcară sărăcia și porniră. Ulița era deșartă. Prin gardurile de grădele priveau femei. Ciudat lucru! Nu simțeau nicio bucurie. Părea că o gheară

nevăzută le strânge inima și varsă în ea amărăciune. Priveau întins, cu gurile căscate.

19 3 6

ZI DE VARĂ

Moș Gavril, în capul gol, numai în cămașă lungă, strânsă la mijloc de-o brăcie de lână ieșită la soare, în ȋtari de pânză aspră, desculț, răstoarnă puțin capul, - cum face găina când simte uliul, - și cată-n înălțimile albastre.

— Mare zăpușeală va fi și azi, măi rumâne!

Și, după ce mai face câțiva pași, se oprește, clatină din cap și adaugă:

— Mare! Da tot o să mai clocească trei-patru zile până va scoate pui. Parcă-i încuiat cerul, măi rumâne, măi!

Ridică de lângă tăietor o mătură de nuiele și o duce de-o așază sub șopronul nou, coperit cu țiglă roșie.

Din măturoi n-au rămas decât cotoarele. Poate cineva l-a aruncat acolo, știind că i-a sosit sorocul să fie aruncat în foc.

Moș Gavril umblă încet, adus de șale, și părul lung, alb, îi cade în șuvițe pe frunte, pe față. Se mai apără de el, da' mai mult îl lasă în voie. E rumen la față și are ochi de un albastru ostenit, fumuriu. Când vorbește, îi place și acum să tragă cu cel stâng, dar nu mai izbutește să-și facă pontul ca în tinerețe.

Prin praful și nisipul curții, tălpile lui, ca de cizmă, lasă urme late.

Se apropie de podmolul de sub streășina casei, după ce s-a mai chiorât o dată către soare, scoate din sân pipa cărămizie și bășica de porc, umple «drăcia» și-i dă foc.

În curte, în grădină, peste sat - liniște. Numai din când în când o taie cucurigat ostenit de cocoși, semn de năduf, de «cloceală», cum zice moș Gavril.

Bătrânul păcăie mulțumit. Și-a isprăvit lucrul de dimineața: și-a săturat vițeii și purceii. Adevărat că pentru purcei lăsase noru-sa ciubărul plin de lătură. La viței le

adusese el mohor tânăr din grădină.

Moș Gavril se cuibărește mai bine pe podmol, se razimă cu spatele de zidul ridicat de el, încă în vremea tinereții, și pare că abia acum se odihnește bine. S-ar zice chiar c-a ațipit, dacă din colțul gurii nu s-ar desface, în răstimpuri rare, ațe de fum vinețiu.

S-a așezat pe podmol, sub fereastra mică, pătrată, ce ochește în curte. Așa cum mai nainte cercetase înălțimile cu ochiul, acum se scrântește, din când în când, cu urechea spre geam, și ascultă.

— Mi s-a părut, măi rumâne, măi!

Aroma proaspătă a dimineții s-a mistuit toată. Sub streășină, la umbră, moș Gavril adulmecă valurile zilei de vară.

Se ridică încet și, punându-și palmele, ca două carapace, la tâmples, se năcăjește să vadă prin geam.

— Nu s-au trezit nici acum harnicii maică-sii. Da tot va trăbui să-i scol. E târziu, măi rumâne, măi!

După porunca noru-sii, trebuia să-i trezească de mult. «Scoală-i, tată, când vei gândi că noi am ajuns la moșie. Să nu-i văd ou urdori la ochi de-atâta somn! Se fac leneși și-o să ne scoată sufletul când vor. fi mari.» «Haida-hai!», făcuse moșul, în semn că poate pleca liniștită. «Să-i scoli și să-i pui la treabă», adăugase și tatăl.

Bătrânul intră ușor în casă, lăsând ușile crăpate, să nu facă larmă.

În odaia largă, în păcelul de lângă cuptor, cei doi copii nu simt nimic. Nu-i prea mare lumină, dar câteva muște trezite nu-și găsesc alt loc de odihnă decât gurile celor ce dorm întins.

— Ce spurcăciuni! zise moșul, cu ciudă, hâșâindu-le.

Muștele zboară, dar revin repede, și se așază în același loc.

— Prii! afurisitelor, face moșul. Toată lighioana are un rost în lume. Da muștele ce rost vor avea, măi rumâne,

măi! Iată, să nu deie pace unor copilași!

Văzându-le obrăznicia și-auzindu-le bâzâitul tot mai mult deasupra capetelor copiilor, moș Gavril caută o năframă subțire și-acopere căpșoarele bălane.

— Poate că tot e prea devreme să-i trezesc.

Însă, la atingerea năfrămii, copila, Nicuța, gâdilată, își încurcă mânuțele în vâl, trăgându-l și de pe obrazul lui Gavrilăș.

Moșul sare în ajutor, dar îi prea târziu: amândoi au deschis ochi somnoroși, Nicuța - albaștri ca cicorile, Gavrilăș - negri înlăcrămați.

Copila nu împlinise încă trei ani. Bunicul o ia ușurel în brațe și-i netezește părul cârlionțat și încâlcit.

— Hopa! face moșul, săltând-o puțin în stas, și lăsând-o, ca pe o pană, pe nisipul moale.

Gavrilăș nu se grăbește să se coboare din păcel. Un ochi i se îngreuiază iar a somn, e-aproape închis.

— Să nu faci așa, că rămâi chior, măi rumâne, măi! zice bătrânul, și-l saltă repede din pat. Uită-te la Nicuța, ce fată harnică-i! Nici nu-i pasă că s-a sculat.

Copila își oprește un căscat, și cicorile albastre încep să râdă.

— Moșule, mie nu mi-i somn defel.

— Ce somn! Copiilor harnici, pe vremea asta, li-i foame, nu somn. Ia să-ncepeți a vă spăla, că de-mbrăcat sunteți îmbrăcați.

Au numai cămășuțele pe ei. Gavrilăș se repede, își umflă orbrajii cu apă rece, și, tot slobozind în pumni, dă pe ochi și pe obraz.

— Dar urechile, viteazule? Vrai să se-adune pământ, să crească grâu?

Copilul mai sughe o dată bine țâțul verde al urciorului, dar obrajii nu i se mai umflă nici pe jumătate ca întâia oară.

Nicuța se sfiește de apă rece. Pe ea o spală moșul,

până se obișnuiește puțin. Apoi se repede, ia și ea apă în gură și începe să se spele. O pufnește de câteva ori râsul, stropește cu apă în toate părțile, și iar sugă țâțul urciorului.

— Doamne, tu copilă, că pe mare hărnicie ești pornită! Când începi cu lucru, nu-l mai isprăvești. Griji, că dai de negru! Vin-acum, să te șteargă moșul!

— Da Gaviaș s-a șters?

— Mi se pare că el a și ajuns la blidul cu lapte. Haida repede, dacă vrei să-ți mai rămâie și ție.

Fetița nu suferă ștergarul aspru din pânză de cânepă curată. Nu numai că-i aspru, dă-i pare ei că și miroase-a acru.

— Ai nasul prea gingaș. O să te facem o domnișoară, zice moșul, în vreme ce ține cu putere capul copilei, să nu-l scape.

— Da Gaviaș mănăcă?

— Să ne grăbim, că poate să fi apucat fără ocinași. Știi tu ce păgân e dumnealui...

Dar copilul nu mănăcă. Laptele nu e în blid, ci într-o oală de pământ, pe vatra focului, caldă încă.

Nicuța se ține bine la *Tatăl nostru*, mai slăbuț la *Născătoare*, iar când moșul cu Gavrilaș intră în *Cred într-unul*, copila nu mai bombăne, ci-ncepe să se uite mereu la blidul gol de pe măsuța joasă.

Moș Gavril descopere sfertul de mămăligă aurie, taie cu ața o felie, o pune în blidul înflorat vânt!, toarnă lapte, dumică.

— Ei, vedeți-vă de-acum de treabă, șoldanilor! Da frumos și cu rânduială! Nu vă grăbiți, nu înghițiți cu noduri, că lăcomia nu-i bună, numa la porcul din coteț.

Și moșul, pășind încet, iese din tindă, caută ceva prin curte, pe podmol. Pe urmă își aduce aminte că pipa e în sân, și intră iar. Nu-i arsa decât pe jumătate. Scotocește-n cenușă, saltă în palmă un ochi de jar și-l nimerește în

drăcia roșie.

Copiii au mâncat cu poftă. Le mai toarnă lapte, mai pune mămăligă. Nicuța e supărată: ultima lingură, cu dumaticatul din fundul blidului, i-o suflă Gavrilaş.

— Dumaticatul ăsta e al Nicuții. Asta-i lege. Nu ți-am spus să nu fii lacom, măi rumâne, măi? A mai fost odată în lume un copil pe care-l trăgea lăcomia ca o vâltoare, și s-a înecat c-un bulz de brânză, pe care i-l smulsese soru-sii. Și-a dat capul pe spate și-a rămas cu ochii holbați. Până să vie mumă-sa să-i deie după cap, gata a fost. Și-au trăbuit să-l îngroape ca pe toți morții.

— Dacă i-a fultat cocoloșul... zice Nicuța, cu ciorile țintă la bătrân.

— Vezi bine! Da' nu de mult și o copilă a pățit-o. Mumă-sa o lăsase lângă vatră, să grijească să nu deie-n foc fiertura de găină. Și copilei tare-i mai plăceau labele de găină. Și, cu lingura, a-nceput să le caute în oala ce clocotea. A prins una cu mâna, i-a alunecat și-a voit s-o scoată. S-a opărit, ca vai de ea; palmai s-a-nroșit și s-a umflat, pe urmă a copt, și era să-i cadă degetele. Mi se pare că vreo două i-au și căzut, de-a rămas chilavă.

— Dac-a vlut să ieie din oală... zice, pe gânduri, Nicuța.

— Da. A ascultat de ghiavolul lăcomiei. Că la toate lucrurile rele, numa ghiavolu-i îndeamnă pe copii. Acuma, eu am văzut odată pe ghiavolul lăcomiei. Nu-i cât un ied de mare. Da ce spun eu cât un ied! Nu-i mai mare ca un mât.

— Io nu l-am văzut niciodată, moșule, zice Gavrilaş. Unde l-ai văzut? În podul casei?

— Da' de unde în podul casei! Că noi avem cruce pe casă, și n-avem copii lăcomoși. Da l-am văzut ținându-se după pârlitul de Cuțuli, țiganul care-ngroapă vitele moarte și mai taie din ele pe furis, să-și facă de mâncare. Ba și mâtă moartă mănă.

— Bee! face Nicuța cu mirare și scârbă. Să mănce

mâță moaltă!

— Și cal mort, izbucnește Gavrilaş, că zice nenea Niculiță:

Zi, țigane, să-ți dau carne, l-a murit vin. cal în vale, și mă duc, să ți-l aduc, și te fac ca pe-un butuc.

— Iaca, el știe povestea! zice moșul. Da cine nu se mulțamește cu cât i se dă, o pățește la fel.

Copiii tac o clipă, pe gânduri.

— Da brânză mu ne dai, moșule? întreabă cu sfială Gavrilaş.

Bătrânul se uită cu grijă pe la picioarele copiilor, sub măsuță.

— Da ce cauți, moșule? întreabă copila.

— Ia, mă - uit după ghiavolu-acela în chip de mâță. Mi se pare că-i dă târcoale lui Gavrilaş.

Copiii se bagă amândoi sub masă.

Până când se ridică, moșul și presară câteva fărâme de brânză în blid.

— Ei, mâncați și isprăviți odată. Da știți voi din ce se face brânză?

— Din lapte, se grăbește copilul.

— Din lapte, vezi bine că din lapte! Dă din ce fel de lapte, măi rumâne, măi?

Nicuța zâmbește a neîncredere, uitându-se la bătrân.

— Din lapte de oaie, moșule, zice Gavrilaş.

— Lapte tale! râde copila.

— Știu că nu din lapte de capră, că pe la noi nu sunt capre, măi rumâne, măi! Da cum îl strânge de-l face tare?

— Mama zice că bagă cheag.

Nicuța privește, nenorocită, înainte. Nu mai înțelege nimic.

— Cheag, da. Iar cheagul e ca aluatul ce-l bagi în pită. Adecă-l pui în făină muiată în apă și se face aluat și dospește, apoi îl bagi în cuptor și se face pâne.

— Da cheagul ce-i, moșule? întreabă copilul.

— Păi nu ți-am spus? Se face din rânză de miel, și-i ca aluatul.

Copila râde, cu capul bălai dat pe spate. Acum înțelege că moșul glumește...

Din curte și din grădina șurii două găini încep să cotcodăcească deodată, și cocoșul le ține isonul, gros, cu fală.

Nicuța a șters-o din tindă și aleargă prin curte de-i sfârâie călcâiele. În grădina șurii, în căpița care a mai rămas din gireada de paie de astă-toamnă, știe ea un cuiabar din care aduce în toată dimineața câte un ou. Soarele îi aprinde buclele aurii, și-o scaldă-n lumină și-n căldură. Cămășuța-i albă pare mai albă. Ea alunecă ușor prin aerul limpede al dimineții, parcă plutind pe sub frăgarii din grădina șurii. De sub streășina gardului, din țărâna răcoroasă, cânele o vede alergând, și dă din coadă, cu botul întins pe labelle de dinainte. Nicuța intră în caierul de lumină care-nvăluie căpița de paie, dispare și se ivește repede, cu ochii strălucind de bucurie, ținând în mână oul cald. Aleargă și strigă:

— Încă unul, moșule! încă unul, moșule!

Moșul îi primește avântul în poala cămășii lungi.

— Ei, bată-te să te bată! Harnică fată! Abia sculată și iat-o câștigată. Da cu ăsta câte ouă ai acum, Nicuțo, în oală?

— Tiișpece, zice repede copila.

— Cum, treisprezece?! apoi de-o săptămână tot așa spui.

— Nouă! răspunde fata.

Gavrilaș râde.

— Nouă, și ieri ai avut douăzeci!

Nicuța nu se supără. Moșul iar o învață să numere. Până la cinci, treaba merge fără greș. De aci în sus, - comedie întreagă! - chiar folosindu-se de degetele subțirele și trandafirii de la cele două mâni. Iar peste zece,

nu i s-a fixat în cap, până acum, decât numărul treisprezece.

Gavrilaș își dă capul pe spate și începe:

— Unu, doi, trii...

Și nu se mai oprește. El știe număra până la sută, cu puține încurcături.

— Ho, sucală, ho! Ce te-ai repezit așa? Da' tu crezi că Nicuța, când a fi ca ține de mare, n-a ști și pân' la două sute?

Copila se lipește, mângâiată, de bunicul.

— Tu, când ai fost ca ea, nu știai nici până la cinci. Să știi tu de la mine, măi rumâne, măi, că ficiorii sunt mai grei de cap ca fetele.

S-aude alt cotcodăcit, rar și-ndepărtat. Cocoșul răspunde de undeva de prin grădină.

— Asta-i Boboșa, moșule! Iar a fi ouat în spinii Chivei...

Trag toți trei cu urechea. Moșul nu aude decât cocoșul.

— Da parc-ai spus c-ai luat și cuibarul de-acolo, măi rumâne, măi.

Copilul a și plecat. Nicuța cată-n urma lui cu părere de rău. N-a cutezat pân-acum să treacă gardul și să se apropie de grămada de spini din grădina vecinului, deși a văzut și ea, adeseori, pe Boboșa venind dintr-acolo, tot cotcodăcind și oprindu-se într-un picior, să privească în urmă.

Gavrilaș aduce oul călduț și-l dă moșului.

— Măi băiete, știi tu de bună seamă că găina noastră ouă acolo?

— Da, cum au!

— Ai văzut-o și-acum?

— Pân' am ajuns eu, a-nceput s-o fugare cocoșul nostru prin grădină. Că pe toate le fugăre, moșule, când se scoală de pe ou.

— N-ai văzut-o cu ochii tăi venind de la vecinul?
— Azi mu, d-am văzut-o de câteva ori!
— Da dacă ouă acolo o găină a vecinei, și noi îi mâncăm ouăle?

Nicuța ia oul din mâna bătrânului și-l privește.

— E de la Boboșa, moșule, că eu îl cunosc.

— Nu mai spune! Așa copilă pricepută are moșul? Da de pe ce-l cunoști?

— E mai ioșu la coajă.

— Auzi tu, cumințenia pământului!

— Nicuța știe, c-a văzut și ea când vine găina din spini, zice copilul, mulțumit și recunoscător că soru-sa îi vine în ajutor.

— Prăpădită găină! Să nu-și găsească ea un cuib la noi! I-am tot spus mumă-tii s-o caute și s-o lase-nchisă dimineața, s-o slobod eu, după ce va fi ouat. Da' de unde! Ea n-are vreme să le-aleagă. Le dă drumul la toate deodată.

— Ar fi bine să le slobози dumneata, moșule, zice copilul.

— Apoi da, că eu m-oi apuca să caut găinile de ou! Asta-i treabă muierească, măi rumâne, măi! Da' pentru ce ziceam s-o caute mumă-ta pe Boboșa, și, dacă e cu ou, s-o lase închisă? Pentru că, iară, ar putea să nu fie oul ei, acela din spini, și tu, din copil cinstit, să te schimbi în hoț. Iar noi să mâncăm ouă de furat. Și din rumâni să ne facem altă aia. Acum să ne vedem de treabă, că sfântul soare a fi către amiază!

Clătește moșul blidul, cu apă rece, îl pune moșul în blidar și ies toți trei în curte.

Mai are de urcat împăratul cerului până la hodina amiezii! Moșul vede dintr-o ochire și-i pare bine. Tot i-a sculat de dimineață pe copii! Știe el că are și noru-sa dreptate, că, dacă dorm copiii prea mult, se fac leneși și urduroși.

Fiecare-și știe treaba lui: moșul ia secera de subț o streășină, Gavrilaş - o coșarcă de nuiiele, Nicuța - o traistă mare, toată înverzită.

Când trec pe lângă cotețul purceilor, aceia îi simt, grohăiesc rar, somnoroși, și un rât bălan se ivește în troacă.

— Îs sătui acum, și nu le pasă, zice moșul.

Copila ar vrea să puie degetul pe râtul fraged al purcelului, dar nu cutează. Apropierea prea mare i-a trezit însă pe godaci. Se aude un măcinat des de picioare pe podeala de stejar, și în gura troacei se ivesc șase părechi de nări tinere, unele negre, altele bălțate. Și-ntr-o clipă toți încep să ceară, guițând.

— Porcu-i tot porc! zice moșul. Sătui de un ceas, să fie de două, și iar ar mânca.

Dar purceii se liniștesc îndată ce moșul și copiii trec de coteț.

Ușa grajdului e deschisă. Copiii intră să scarpine bărbiile moi ale celor doi vițeluși, moșul - să vadă ce-au mâncat boturile lor fragede din ce le-a dat de dimineață.

Vițelușii zac pe paie stropite cu fire verzi de mohor. În ieslea mică - nimic.

— Harnici dumnealor! zice moș Gavril, vesel.

Vițeei întind capetele printre lețele închisorii și mugesc scurt, numai din grumaji. Copiii zâmbesc și-ncep să-i scarpide sub grumajii întinși.

— Moșule, al meu a mai crescut de ieri, zice copilul, vesel.

— Și-a meu! adaugă Nicuța. Al meu e mai male!

— Mai, da pân' la urmă vor crește pe-o formă de mari amândoi, să fie păreche bună. Cine știe dacă n-om mărita-o pe Nicuța cu ei!

Și moșul își mângâie nepoata pe părul bălan.

— Vezi că ei nu zgheară ca purceii, zice Gavrilaş.

— Vită curată, măi rumâne, măi! Că și Domnu' nostru

Iisus Hristos în iesle de vită curată s-a născut. Maica Precesta n-a aflat hodină unde să se-aline și să nască, numa-n ieslea boilor. Porcul și calul ar mânca mereu, oaia behăie de te-asurzește, da boul și vaca rumegă de nici nu s-aude.

Vițeii. rămân cu căpșoarele întinse după cei doi copii, care urmează pe moș în grădină.

E o zi de vară de pe la mijlocul lui august. Grădina-i. mare cât un hotar. Au aici de toate: porumb semănat, luncă mare pentru fân și otavă, și pomăt: meri, peri, dar mai cu seamă pruni, de vreo trei feluri.

Doi nuci uriași își îmbie umbra deasă, plină de răcoare, și aroma tare. În soarele de vară, coroana lor, plină și bogată, luminează metalic. Merii - crăcănoși, bătrâni cei mai mulți; perii - drepți, înalți și zvelți; - nu-și mai păstrează întreaga podoabă de frunze verzi. Unele s-au pătat, altele-au căzut, mai ales de la merii dulci, de la cei văratici și de la perii de Sântămărie. Mai stăpânul, mai stăpâna, de cele mai multe ori Gavrilăș, doborau cu leața lungă fructele pârguite.

Printre pomi, iarba cotoroasă și buruienoasă fusese cosită de mult, și acum se-nfiripă, rară, otava. Dar mai la vale, în luncă, crește deasă ca peria, verde și fragedă, și răspândește o mireasmă fragedă și răcoroasă. La umbra gardului de nuiele, străjuit de sălcii mari, roua nopții mai stăruie încă. Și unde ajunge raza soarelui, sclipesc picuri de diamante.

Porumbul nu fusese semănat des, anume, pentru a putea crește în voie mohorul pentru viței și vaci și buruienile pentru porci. Acum moș Gavril nu s-ar vedea nici călare din porumb. Copiilor le trece pe alocuri și mohorul peste cap, ca și știrul și loboda. Pe fiecare fir - câte doi-trei tulăi, unii aproape de fript, după cum arăta mătasa din vârf, ce începea să se usuce, să se înnegrească. Dar cei mai mulți au încă mătase fină, blondă, aproape

albă, care miroase de-o vrăjește pe Nicuța. Ea mereu își lipește nasul, mic și subțire, de umezeala lor.

Ici și colo, prin porumbiște, luminează bostanii aproape aurii, cu puține fețe verzi încă. Și fire de cânepă de sămânță, drepte, puternice, grele de ciorchine, îi îmbată, cu miresme, pe bătrân și pe nepot. Nicuța zice că «miloase a ulzică», și nu prea crede că nu-i buruiana care ustură când o atingi.

Au intrat toți trei în porumbiște ea în pădure. Cu nările dilatate, copiii miroasă adânc. De când tot rup buruieni la purcei și adună mohorul secerat de bătrân, ei au ajuns să cunoască mireasma celor mai multe.

Simt și deosebesc și mireasma pământului – când e după ploaie, când e secetă, dimineața, în miezul zilei, sau când se răspândește răcoarea însărării.

Vreme îndelungată, nu mai vorbește niciunul din cei trei. Moș Gavril seceră vârtos mohorul, care-i stă în față ca un părete; copiii adună pâlcurile rămase în urma bătrânului și le duc la margine. Când l-au răzbit pe moșneag, râd în pumni și aleargă să rupă lobodă și știr, și frunze de napi, pentru porci.

Sunt aprinși la față și ochii le sclipesc veseli. Mânulele li se înverzesc de sucul buruienilor. Muncesc cu inimă și cu o seriozitate gravă.

Deasupra, cerul se aprinde din clipă în clipă. Umbra porumbului nu mai dă răcoare. Valuri nevăzute, pornite din ochiul de argint al soarelui, vin tot mai dese și pătrund în munca celor trei.

Bătrânul, din când în când, se oblește din șale și-și șterge obrajii, asudați și plini de țepe, cu mâneca largă a cămășii. Nicuța își ridică poalele și își zvântă și ea obrajii ca para focului. Mai tare se ține Gavrilaş, care duce brațe mari de mohor la margine.

Traista cea lungă e îndesată cu buruieni: coșarca e plină de mohor, și alte hâlmuri de verdeață stau împrejur.

O mierlă galbenă, rătăcită în pruniște, fluieră ca-n pustiu. Nu știe că sunt lucrători în grădină. Copilul vrea să se apropie, s-o vadă de-aproape, dar pasărea de aur îl simte și zboară-n sălciile înalte.

Moș Gavril se oblește pentru ultima oară, se zbicește, după obicei, și zice:

— Destul pentru azi, măi rumâne, măi!

Privește și vede cu mirare prefăcută că nu mai e nimic din tot ce-a secerat el.

— Oi fi secerat eu vânt, ori ce?

Copiii îl privesc cu ochii plini de voie bună.

— Ori au dat tătarii pe-aici!

Nepoții râd și se alătură de bătrân, care-i mângâie pe colia părului.

— Ei, mumă-ta și tată-tău cred că numai ei sunt harnici! Dar iată, nici noi nu stăm cu mâinile-n sân. Mari grămezi! Putem sătura desară și boii.

Duc nutrețul în șură, la umbră. De zece ori vine moșul cu Gavrilaş, și-ntre ei - coșarca; de zece ori Nicuța își îndeasă traista, încât merge strâmbă și mai mult o târăște după ea.

În șură, la umbră, răsuflă toți trei și sunt mulțumiți, în coperișul de paie fierbe ciripit de pui de vrabie. Cuiburile sunt stup de ciocuri mici gălbenatece.

Gavrilaş și Nicuța își scrântesc grumajii, de cât se tot uită în înălțimi, încântați. Cum ar vrea să aibă niște pui!

Dar moșul nu se mai încumetă să se urce pe șura cea lungă, iar copilul încă nu cutează.

Și ciripesc de te-asurzesc!

— Lasă-i să se bucure și ei, zice moșul. E plăcut să ții în mână un pui de pasăre, da la urmă, ce faci cu el? Tot în gura mâței ajunge. Lasă-i să crească, să zboare și ei în lumea lui Dumnezeu.

— Vrăbiile mănă grâul, moșule? Întreabă Gavrilaş.

— Mănă și ele ce le dă Dumnezeu. Dar iarna unde-i

grâul? Și tot nu mor de foame! Că tatăl din cer se-ngrijește de toată lumea. Și n-am văzut încă pe nimeni sărac din pricină că vrăbiile au tăbărât pe holda lui.

Nicuța întinde mâna și strigă din răspuțeri:

— Uite! Uite! Se vede ciocul!

Nu unul, ci mai multe ciocuri cu zăbale galbene se arată la marginea unui cuib.

— Iacă, așteaptă și ei pe muica lor, să le deie de mâncare. Toată vietatea, până-i mică, are nevoie de ajutorul părinților. Și vițelul, și purcelul, și pasărea.

— Da goangele, bunicule? întreabă nepotul, prinzând o mămăruță ce se grăbea amarnic, cu piciorușele ei de ață.

— Și ele.

— D-apoi cum? Le dă să sugă? Că ele n-au țâțe.

Moș Gavril se gândi o vreme. Oare ce fac gângăniile cu puii lor, până sunt mici?. Deodată păru că se luminează.

— Nu le lăptează, ci le pun la căldură, unde bate soarele, de cresc la soare. Apoi le-nvață cum să se urce pe buruieni să le sugă mâzga ori să le mănce frunzele.

— Am văzut mămăruțe în nisipul de lângă gard, unele mai mari, altele mai mici, zice copilul.

— Și eu, și eu! se grăbește Nicuța.

Deodată liniștea e frântă de un cârâit prelung, înfricat, al cocoșului.

— Uliul! Răpede, - Gavrilaš!

Copilul se-aruncă spre porțița care dă în curte, zbierând la uliu, pe care nici nu-l vede încă. Aleargă și Nicuța, strigând și ea. După ei - moșul, mai încet. Caută în zarea joasă, și nu vede nimic. Răstoarnă capul pe un umăr și, în naltul cerului, vede plutind, în același loc, pe dușmanul găinilor.

În curte, copiii, cu mâna streășină, să nu-i orbească lumina, se chiorăsc și ei în înălțimi.

— Tâlharul! Nu se clintește din locul lui de pândă! zice bătrânul.

— Oare vede el de-acolo găina, moșule? întreabă nepotul.

— Dacă l-au putut vedea găinile! Are ochi de fulger, măi rumâne, măi! Și iată-l, nu e mic, e hârău, bată-l Precesta!

Găinile încep să iasă câte una, ca plouate, dintre buruienile de pe lângă gard, dintre vârfurile de lemne rămase din iarnă, negre acum și uscate scrum. Cocoșul se plimbă rar, le cheamă, zbârnâie din aripa întinsă, rotindu-se în jurul vreuneia, și, rar, își mai dă capul într-o dungă, să privească sus.

— Și pasărea, ca și omul: cât ce simte că unul mai tare i-a luat apărarea, nu-i mai pasă de primejdie.

Răpitoarea plutește mereu, cu aripile întinse, în înălțimi. Uneori seninul o îneacă, apoi iar se vede.

Moș Gavril se trage spre podmol, sub streășina casei, scoate pipa din sân și-și vede de treabă.

Copiii s-au furișat iar în grădină. Vreme îndelungată se uită la un mușuroi de furnici, unde e forfotă mare. Duc saci mici, albi, în gură, sunt grăbite, și unele se bat, altele poartă, în cleștile nevăzute, tovarășe moarte.

Gavrilaș, c-un băț în mână, scormone, din când în când, un mușuroi. Nicuța îl oprește mereu.

— Nu le stătea casă, mă!

— Da, că iar și-o fac ele la loc! Uite câtu-s de multe! Oare moșu le poate număra?

— Poate, răspunde copila.

— Da' cum să poată, că, uite, nu stau pe loc nicio clipă.

— Ba moșul poate!

Și, înverșunați, pornesc spre curte să-l întrebe pe bătrân. Da văd în iarbă alte gângănii, și se opresc. Pe unele le prind și le privesc mirându-se, de altele, cum e lăcusta săritoare, li-e frică.

Deodată, lui Gavrilăș îi vine ceva în minte.

- Tu, Nicuțo!
- Ce-i?
- Hai să vedem, nu găsim porumb de fript?
- Las, că ne dă moșu, dacă se face.
- Da dumnealui nu caută.

Și Nicuța îl însoțește în porumbiște.

Băiatul încearcă trei, patru. Boabele încă nu-s crescute, nu-s în lapte. îi pare rău că a scobit cu unghia frunzele, și acum încearcă să acopere locul gol. îi ajută și Nicuța. Sunt cam înfricați amândoi.

— Așa-i că nu se vede? zice copilul.

— Că, de se vede, ne dă el moșu!

Bătrânul le spusese: «Cine scobește porumbul crud, îl dă pe ciocul gaitelor și al ciorilor».

Pornit odată pe răzvrătire, Gavrilas o ia de mână pe copilă, o duce subț un măr cu mere dulci, scoate din buruieni o leață lungă și începe să izbească în pom.

Cad vreo două, și-s gustoase la mâncare.

— Mai idoboală, Gaviaș!

— Las pe mine! Da să nu mă spui!

— Nu te spun!

Își adună vreo câteva și în sân, pun leața la loc și pleacă ronțăind.

Moș Gavril ațâță foc în vatră. Trebuie să fiarbă apă, să opăre buruieni purceilor, pentru amiazi. Suflă în foc și tușește, că s-ațâță încet, dar fumul nu se ridică în aerul clocit, ci plutește în laturi.

El strigă din ușa tinzii:

— Măi Gavrilas, măi! Aduceți și tăiați buruienile, măi!

Copiii, din grădină, aud; isprăvesc cu merele întâi, apoi aduc buruienile și le taie, c-o bardă mică, pe un scăunaș cu trei picioare.

Nicuța taie cu un cuțit. Ei i-i frică să ție cu o mână mănunchiul de buruieni, iar cu cealaltă să izbească cu barda. O cam umilește frica asta, dar moșul o îmbună:

— Fetele nu taie cu barda. Ele se învață cu cuțitul, să știe tăia tăieței.

Acum e ușor, că taie lobodă și știr și mohor. Da-n cap de primăvară, când erau numai urzici, grase și pline de mâzgă! Adevărat că le ajuta și bătrânul, ba el făcea aproape întreaga treabă. Moș Gavril ținea însă mult la urzici. Opărite bine, cu tărațe, dădeau cel dintâi rând de slănină dulce, cel de lângă șoric, trandafiriu, moale

— Cum să nu adunăm urzici, măi rumâne, măi?! Că slănina vă place, și cea de lângă șoric și mai tare. Dar asta din urzici se pune, că-i întâia grăsime a porcului, după ce-a ieșit din iarnă slab ca un ogar.

Copiii au isprăvit de tăiat buruienile. Mireasma tare, de verdeață, de must, i-a pătruns, și-o simt mereu în vârful nărilor și le place. Moșul alege firele ce-au scăpat netăiate și le dă lui Gavrilaş. Nicuța caută altele.

— Trăbă mărunțite bine. Ție ți-ar plăcea să dai în mămăligă peste fire de paie?

Adevărata aromă a buruienilor nu se simte însă, până ce moșul nu presară câțiva pumni de tărațe și nu le opăre cu apă clocotită. Le mestecă și se face un cir.

Se pare că mirosul a ajuns până la coteț. Purceii încep să guște. Moșul toarnă acum apă rece și lungește cirul.

— N-a tras de-amiazi, moșule, zice copilul.

— N-ai tu grijă. Până le vărsăm în troacă, s-a duce și sasul să-și tragă clopotul.

În sat mai sunt și niște sași - o mână de sași. Dar au biserică mare, veche, cu turn, și-n turn - trei clopote. Pe cel mijlociu îl trag dimineața, la amiazi și sara, - nici sașii nu mai știu de ce. E de bună seamă o datină, de pe când încă nu se făcuseră protestanți.

Sunetul clopotului se răspândește peste sat, când cei doi copii vin cu brațul încărcat de mohor pentru viței.

Ei zâmbesc veseli spre bătrân.

— Trage! zice Gavrilăș.

— D-apoi ce să facă, dacă-i soarele în crucea amiezii? Sasul cunoaște după ceas, rumânul după soare.

Apoi ceasul se mai strică uneori, se mai oprește, da sfântul soare nu s-a pomenit să greșească-n drumul lui, ori să se oprească.

După ce saturară și vițeei și-i adăpară, cei trei se duseră în tindă să mănânce de amiazi.

Amiaza e mai săracă decât prânzul și cina. N-au nicio fiertură. Mămăliga s-a răcit. Dar, cu brânză și cu ceapă, e bună. Moșul mai aduce și câte o creștătură de slănină, pe care o mănâncă cu pâne. În tindă e răcoare, în casa dinainte – și mai bine, în vreme ce în ogradă dogorește.

Totuși, Nicuța nu prea vrea să se culce. Bătrânul și Gavrilăș șed pe laviță, Nicuța e în păcel, dar spune mereu că nu i-i somn.

— Și ce-om minți desară, când va întreba mumă-ta dacă ai dormit de-amiazi?

— D-apoi!

— Și ce ne-om face dacă-i rămânea pitică?

— E!

— Iată, Gavrilăș a crescut mărișor, că el, pân-a fost mic, a durmit de-amiazi.

— Și eu am dulmit ieri.

— Ieri a fost ieri.

Gavrilăș se uită cu înțeles la bunicul, și zice:

— Oare să mă culc și eu, bunicule?

— Nu ți-a strica!

Copilul se lungește pe laviță, cu capul pe piciorul bătrânului. Nicuța se uită chiorăș din păcel. Îi vine să plângă. Știe că cei doi o înșală.

— Ba eu! și se ridică într-un cot.

— Parcă cineva poate adurmi cu sila! Somnul vine de voie bună, când vine. Da' nu s-apropie de copilul supărat. Eu știu, că-s pățit, zice moșul. Da' nici nu vă spun să

durmiți. Tot mai bine e să vă spun mai departe povestea de ieri. Mai cunoașteți și voi ce se petrece în lume și-n țară. Unde ne-am oprit, Gavrilaş?

— Când a ajuns fata babii la cuptor.

— Ba la fântână, zice Nicuța.

Bătrânul se gândește și înțelege că dreptatea-i de partea copilului. Semn că Nicuța adormise mai devreme.

— Ei, la fântână să fie! Și așa, ruptă de sete, cu tălpile fripte de drum, că ardea praful ca jarul, fata cea rea, a babii, vede în zări, departe, că se ridică la margine de drum o cumpănă de fântână, înaltă și subțire ca un elrlig. I se uscaseră cerul gurii, de sete, și obrajii i se făcuseră pământii.

O rupse la fugă să ajungă mai în grabă la fântână, dar n-o ținură picioarele. Căzu în praful fierbinte, cu gura căscată, se ridică cu iia și catrința murdare, și merse mai departe, ostenită de moarte. Soarele, de sus, o prididea cu foc în creștetul capului. Uneori adia o boare aprinsă, care-i usca și mai tare gâtulejul. Limba începuse să i se umfle în gură. Nu mai putea vorbi, ci numai bolborosea. Și își zicea în gândul ei rău: «De ce să fie mai bună decât mine soru-mea mașteră? Era-nsetată, ca și mine, și a întâmpinat-o în drum fântână răcoritoare. Dar iată că izvorul vieții mi se arată și mie. Nici nu mai e departe. Ajung acuși, și o să beau, o să-mi sting focul ce mă prăpădește.» Ea nu voia să se gândească ce-a făcut soru-sa și ce a făcut ea când a trecut pe lângă fântână. Că soru-sa, la chemarea fântânii, s-a oprit, a curățat-o de glod, dar ea n-a voit să se murdărească pe mână și pe haine. Și așa, în pustietatea drumului, fata babii, cea rea și leneșă, se târa istovită. Ar fi plâns, dar nu mai avea lacrimi; ar fi strigat după ajutor, dar nu mai avea glas; ar fi fugit, dar nu mai avea puteri.

Iar fântâna cu cumpănă părea că se tot îndepărtează, în loc să se apropie. Colo târziu, după ojina cea bună, ea stătea îngenunchată lângă fântână, ținându-se cu mâna

de blana de margine și încercând să se ridice în picioare, să prindă vadra atârnată de cumpănă, să scoată viața din fântână.

Gemea cu glasul stins, gemea din fundul pieptului, și abia târziu putu apuca găleata.

Dar din fântână scoase numai cir negru și greu mirositor. Cu toată setea, îi fu scârbă să bea.

În șoapte scurte începu să blăstăme fântâna.

«Nu mă blăstăma pe mine, fată mare, că nu-s eu vinovată. La trecerea pe-aici te-am rugat să zăbovești puțin, să mă cureți de noroi. Da' tu mi-ai răspuns că nu de-aceea te-ai îmbrăcat de sărbătoare și ți-ai spălat fața și mâinile, ca să te umpli de noroi. După fapta ta ești pedepsită.»

Rea la inimă și pestriță la mațe, fata babii căpătă puteri și blăstămă tot mai tare, când din fântână începu să crească un balaur, ou șapte capete, sunând groaznic din solzi și șuiărând din limbi.

Fata babii o rupse la fugă, cu sufletul la gură...

Moșul, povestind, trăgea cu ochiul spre păcel. Copila, după ce oftase de câteva ori, adormise. Gavrilaş mai ridica din când în când pleoapa, apoi se liniști și el și începu să respire adânc și regulat.

Nu peste mult parcă ațipise, ușurel de tot, și bătrânul... Da' n-a fost decât o părere de câteva clipe. El pune o perină sub capul copilului și iese tiptil în tinda, de acolo în curte și intră în grădină.

Pe o vreme ca asta se furișează prin grădini copiii mai mari; vin în sat cu vacile pe care le sug și de amiază vițeii, cei cruzi. Se strecoară ca lăcustele prin garduri, și numa ce te trezești cu ei în vârful perilor, ori bătând de jos, cu leața. Nu prea au vreme, să caute dacă-s coapte ori ba poamele, și fac destulă pagubă. Că și câinii, care au rămas paznicii curților, dorm somn greu pe-o toropeală ca asta.

De când încep să cadă umbrele, cei doi nepoți, treziți

de mult, au voie de la moșul să caute pe sub meri și peri poamele căzute. Fiecare adună pentru bătrân, pentru mama și tata, pe cele mai coapte. Rar se lăcomesc să îmbuce ei câte una.

Copila se urzică uneori, Gavrilaš o alină, bate cu un băț urzica vinovată și caută mai departe.

Moșul morfoleşte în gingii vreo pară mai moale, la umbra deasă a nukului.

Când răcoarea începe să se strecoare în grădină, toți trei s-apucă de munca lor de dimineață. Moșul chibzuiește cât mohor mai trebuie să secere. Mohor mai puțin, dar buruieni mai multe, căci odată cu însărarea vor veni, alergând și grohotind, cele trei scroafe și mascurul, luați în turmă azi-dimineață. Le trebuie și lor lături cu buruieni opărite.

Totuși isprăvesc devreme, pe la ojina cea bună.

Acum ies toți trei la porțiță, unde e umbră și răcoare. Copiii se joacă, iar bătrânul își aprinde pipa și coilbăiește, cu ochii împăienjeniți, cu gândul risipit.

...Dar ce se vede colo departe, pe drum, negru și mișcându-se ca o corabie în huzdoapele rămase din tina primăverii? De, caii se văd bine, dar ce trag oare după ei? Moș Gavril mai pune palma streășină, strânge din ochi, și parcă s-ar dumiri: o căruță de la oraș, cu coviltirul ridicat.

Vezi bine că e căruță! O văd și copiii și o urmăresc cu mare băgare de seamă.

— Cine să fie? întrebă moșul.

Copiii se lipesc de bătrân.

— Cine știe cine-o mai fi! Poate după dări să umble. Poate vreo comisie de la solgăbirău. Da bună vreme și-au ales, n-am ce zice! Nu vor afla pui de bărbat acasă.

În vremea asta, căruța se tot apropie. Cel ce mână caii e zdrențos, dar îmbrăcat nemțește. Caii sunt slabi, abia mai trag după ei corabia aceea. Da' nu se vede cine-i înăuntru...

Iat-o aproape, iat-o că se oprește drept la poarta în care șade moșul.

Din ea se coboară trei domni, se scutură, se deștepenesc și pornesc spre porțița moșului.

Copiii sunt la spatele bunicului acum și se țin strâns cu mâinile de cămașa lui aspră, de pânză. Apoi, când văd că cei trei străini nu glumesc, ci vin aici, fug în curte, izbind porțița.

— Stați pe loc, măi rumâne, măi! Nu vă mânca nime, n-aveți grijă.

— Da' de unde să-i mâncăm, că și noi avem copii, zice unul.

— Să vi-i ție Dumnezeu, spune moșul, mișcându-se pe laviță și neștiind ce să facă: să mai șadă, sau să se ridice?

— Bună ziua, moșule! Șazi numa liniștit și te hodinește.

— Mulțămim dumilor-voastre.

— Sunt nepoții dumitale?

— Da, nepoți.

— Să-ți trăiască!

— Să v-audă Dumnezeu!

— Frumoși și sănătoși copii.

— Cum dă Dumnezeu...

— Ba, c-am văzut noi și staibi și amărăți, dacă nu-i grijesc părinții.

— Da sunteți doftori dumneavoastră?

— Nu, da umblăm prin sate.

— Cu *jucuția*?

— Nu suntem de la percepție, nici de la avocați. Iacă, umblăm și noi să cunoaștem satele și oamenii.

— Apoi, nepotrivită vreme v-ați ales. Că oamenii sunt toți la lucru, cu purcel, cu vițel – vorba ceea.

Copiii, auzind vorbă așezată, scot întâi capetele prin deschizătura porțiții, apoi râd amândoi.

Nicuța privește la ei, cu un deget uitat în gură.

Unul dintre domni scoate o pungă cu bomboane și le dă din ea copiilor, care se lasă îmbiați.

— Ia, Nicuța, că-s gogoroane de zahăr. Și zi mulțam.

— Mândri copii! zice altul din cei trei.

— Da, moșule, începe unul care se vedea căpetenie, cum o mai duceți dumneavoastră pe-aici?

— Cum dă Dumnezeu, și mai bine și mai rău. Da' nu ne putem plânge. Bucatele vor fi bune în anul ăsta. Și fân s-a făcut destul.

— Și în sat cum merg treburile?

— Cum să meargă? Cum au mers de cându-i lumea, și mai bine și mai rău.

— Da cu primăria cum sunteți mulțamiți?

Moșul ridică din umeri.

— Asta or mai ști-o alții, că eu de-acuma nu mai am treabă pe-acolo. Da' cum să fie mulțamiți? Pe toată lumea nici Dumnezeu sfântul nu o poate mulțami. Că unuia-i place popa, altuia preuteasa, - vorba ceea. Dacă-i omul harnic, oriunde-l pui e la locul lui și face ispravă. Dacă-i un terchea-berchea, degeaba mai face umbră pământului.

— Cei trei se privesc cu înțeleș, și cel care pare mai de frunte între ei, întreabă:

— Da, moșule, în satul ăsta cam cu cine țin oamenii?

Bătrânul îi privește nedumerit.

— Cu cine să ție? Cu Dumnezeu draguțu!

— Apoi da, cu Dumnezeu trăbă să ținem cu toții. Da în lume nu trăim cu Dumnezeu, ci cu oamenii.

— Asta-i adevărat! Vorba ceea: Până la Dumnezeu te mîncă sfinții.

Cei trei rîd și capătă curaj.

— Apoi, vezi, de sfinții ăștia am vrea noi să aflăm câte ceva. Că știi dumneata că unii sfinți aduc căldură, alții - îngheț...

Moș Gavril rîcăie în bășica de porc, după tutun. Unul din cei trei se grăbește să-l îmbie cu o țigară.

— Eu... cu pipa, mulțămesc! Trăbă să mai deie ceva.
Unul scoate dintr-un buzunar un pachet cu tutun de pipă.

Moșul se imiră:

— Și dumneata eu pipa?

— Nu duhănesc, moșule, ci, iac-așa, mai port și eu câte un pachet, pentru câte un om de omenie.

Moșul se gândește. Nu ia tutunul îmbiat.

— Poate vei găsi vreun sărântoc. Noi, mulțămim lui Dumnezeu, avem din ce trăi.

Cei trei rămân opăriți.

— Da, moșule, noi ne grăbim. Uite, n-am aflat bărbat în sat. Am vrea să știm: cu cine ține satul?

— D-apoi v-am spus: cu Dumnezeu drăguțu și, dacă mai pot zice o vorbă, cu cel ce vine îndată după Dumnezeu.

— Și cine vine după Dumnezeu? E vreun om?

— Apoi om e, de bună seamă, da mare om.

Cei trei se privesc cu înțeles, și veseli. Sunt siguri că o să spuie un nume care-i și pe limba lor, și despre care sunt încredințați că șoptește țara întreagă.

— Om mare! Și cine să fie? Întreabă cel care pare căpetenia.

— Împăratu, cin să fie! zice moș Gavril, după ce-și aprinde pipa. Împăratu e din veci unsul lui Dumnezeu. Așa spune la cartea sfântă. Și așa și trăbă să fie.

Străinii își pleacă frunțile. Unul zice în ungurește:

— E tâmpit. N-o să căpătăm de la el nicio informație.

— Da, moșule, să vorbim românește, că vedem noi că te faci a nu pricepe.

— Să vorbim, că doar rumâni suntem.

— Cu cine a votat mai pe urmă satul ăsta? Cu care partid?

— Olio! Sunteți de ăia cu alegerile? Mă miram eu cine să-și piardă vremea într-o zi de lucru ca asta! Apoi, dacă chiar țineți să știți, satul nostru n-a votat cu nime.

— Se poate?

— Iaca, s-a putut! Că niște domni ca dumneavoastră le-au făgăduit oamenilor să-i ducă cu motomobile de elea mari. Și unde nu a dat Dumnezeu o zăpadă și-o viforniță de n-au mai putut răzbate până în sat. Și așa, oamenii au rămas la hodina și treaba lor.

Unul dintre străini, după ce schimbă o privire de zădărnici cu cei trei, deschide o geantă și dă o mână de tipărituri bătrânului.

— Mulțămim. Nu știu ceti, da știe ficiorul și nora.

— Vezi să nu înveliți slănină în ele. E scris acolo lucru bun pentru plugar, spune unul care până acum abia de și-a deschis gura.

— Și la slănină vor fi bune mai târziu, că văd că nu-s scrise pe amândouă fețele.

Străinii pleacă repede, și trăsura, cu caii hodiniți, pornește în fugă, și îndată iese din sat, că ulița lui moș Gavril e chiar la marginea satului.

Nepoții, în vremea asta, au supt toate gogoroanele de zahăr, și acum lise-nleie degetele.

— Prii! Iată că apune soarele și încă n-am ațâțat focul, măi rumâne, măi! Lute după găteje!

Copiii aduc în tindă vreascuri, moșul face focul, pune ceaunul cu apă și se apucă să taie el buruienile pentru porci.

Știe că nu se mai poate încrede în nepoți. Tot mereu, - când unul, când celălalt, când amândoi deodată, - aleargă la portiță, să vadă: nu vine muma și tata de la hotar?

Bătrânul se supără.

— Parcă vă trăbă țâță, așa sunteți de nerăbdători! Las, că vin ei, când trăbă să vină, măi rumâne, măi...

Sara, după cină, când moșul și nepoții dorm de mult, bărbatul, cu țigara între degete, la lumina slabă a lămpii, se trudește să silabisească cu glas tare una din foile lăsate

de străini:

— Tică-ticăloșii de la gu-uu-vern duc ț-a-țara de rup, de rîp, de rîpă. P-ar-parti-parti-dul n-os-nosnostru priprie-priete-nul popoporului...

— Da lasă-i în sărăcie, Gheorghe, și vino și te culcă. Nu vezi c-a răsărit găinușa? Și mâne iar plecăm cu noaptea-n cap...

Gheorghe împăturește foaia și o pune la grindă, aruncă și călcă mukul de țigară, stinge lampa din tindă și iese în pridvor. El cu nevastă-sa dorm afară, din primăvară.

Pe cer ard, albe, puzderie de stele. Din când în când, câte una alunecă din tărie și se cufundă în hău. Răcoarea se strecoară din necuprins și mângâie vietățile. Vitele rumegă în curte, și, uneori suflă greu, la vreo mișcare.

Pace și liniște adâncă scoboară peste sat și peste curtea lui moș Gavril. Pe adierile rare ale boarei, vine, din grădină, mireasmă de verdeață și de porumb în pârgă. Uneori, se deslușește un oftat. Și nu poți desluși de oftează noaptea stăpână, sau pământul...

19 3 6

CUPRINS

6 Părinți

12 Adăpost de-o noapte

Pentru pace

Într-o gară

38 Zavati

Singurătate

61 Anunțul

Într-un picur de apă

„Umbra unui om

86 Diavolul

96 Pustiul

Jupâneasa Clara

121 Frământări

12 Solia de la miazăzi

139 Dactilografa 163 Moștenirea
171 Corvoada
192 Vizita 212 Ochiul dracului
223 Pe drumuri
229 Chefurile lui Martini
243... într-o zi de primăvară
250... Slăbiciunea părintelui Grigore
259 Nedumeriri
267 Protectorul
273 Cura de slăbire
280 Un om exact
288 Capcana
296 Bărbat de încredere
302 «Bolnavul»
307 în misiune
315 Urmările unui anunț
325 Sâmbătă sara
343 în delegație
349 Dăscălița
374 întâia ceartă
382 Năravuri
394 În cabinetul medical
402 Pensia
420 Zi de vară

Redactor responsabil: GHEORGHE PIENESCU

Tehnoredactor: IONEL GHEORGHIU

Dat la cules 05.08.1964. Bun de tipar 16.12.1964.
Apărut 1965. Tiraj 12.165 ex. **h** legate. Hârtie scris I A de
63 gim. Format 540 X 840/116. Coli. ed. 17, 69. Coli tipar
28, 50. A. nr. 7084/1964. C.Z. pentru bibliotecile mari 8R.
C.Z. pentru bibliotecile mici 8R-O.

Tiparul executat sub comanda nr. 40.698 la
Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii”, Piața Scânteii, nr. 1,
București - R.P.R